చెప్పఁబూని తొలుత మనస్సుయొక్క పుట్టుకకు కారణమును జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ॥ తొల్లిటి శంకలం దొకటి దూలఁగఁ జేసితి వేఱొకందు నీ
యుల్లముఁ బాయఁ దెల్పెద సముజ్జ్వలబోధ మొకందు రాజమై
యెల్లహృషీకపంక్తికి నిజేచ్ఛగ లో వెలి సంచరించునా
సల్లలిత ప్రచారములు సజ్జన! బుద్ధిమనంబులై తగున్. 12

టీకా :– సజ్జన=బ్రహ్మతత్త్వము నెఱిఁగిన ఓయి శిష్యుఁడా, తొల్లిటి శంకలందున్= వాక్కునకు అందును, అందదు, మనస్సునకు అందును, అందదు అనెడి మునుపటి రెండు సందేహములలో, ఒకటిన్=వాక్కునకు అందును, అందదు అనెడి ఒక్కసందేహమును, తూలఁగఁజేసితిన్=వదలిపోవునట్లుచేసితిని, నివారించితిననుట. వేఱొకందు=మనస్సునకు అందును,అందదు అనెడి మఱియొక సందేహము, నీయుల్లమున్=నీయంతఃకరణమును, పాయన్=విడిచిపోవునట్లు, తెల్పెదన్=తెలియఁజెప్పెదను, ఎల్లహృషీకపంక్తికిన్=జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాంతరింద్రియముల కన్నిఁటికిని, సముజ్జ్వలబోధము–సముజ్జ్వల= సాధనాంతరాపేక్ష లేక మిగుల వెలుఁగుచున్న, బోధము=వస్తుతత్త్వజ్ఞానము, అంతర్హృదయ మనుట, రాజమై=శ్రేష్ఠమై, నిజేచ్ఛన్=స్వేచ్ఛగాను, లోవెలిన్=లోపలనుపైన, సంచరించున్= తిరుగుచుండుట, ఆసలల్లితప్రచారములు=మనోజ్ఞములైన సంచారములే, బుద్ధిమనంబులై= బుద్ధియని మనస్సని, తగున్=ఒప్పును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుడా! వాక్కునకు అందును, అందదు అనియు, మనస్సునకు అందును, అందదు అనెడి సందేహముల రెంటిలో వాక్కునకు అందును, అందదు అను సంశయమును తీర్చితిని. అనఁగా నిదిగా దిదిగాదని అందనిదానికి తలయూఁచుటయును అందినదానికి ఊరకయుండుటయు ననుట. మనస్సునకు అందును, అందదు అను రెండవ సందేహము నీ యంతఃకరణమందు తొలఁగులాగున తెలియఁజేయఁదలఁచి ముందుగా మనస్సుయొక్క స్వరూపోత్పత్తిని దెలియుటకుఁగాను జ్ఞానకర్మేంద్రియముల కన్నిఁటికిని మిక్కుటముగా ప్రకాశించుచున్న తత్త్వజ్ఞానమనునది శ్రేష్ఠమై అంతరబాహ్యముల యందు దీని ప్రకాశము దీపమందును దీపమునకు వెలుపలను నిండియుండునటులు అంతర్హృదయమను పేరుచేత ఒప్పియుండును. ఆ ఉభయసంచారములే బుద్ధియనియు, మనస్సనియు చెప్పఁబడునని తాత్పర్యము. ఉభయసంచారములనఁగా, ఒక మనుష్యుఁడు ఒక కార్యమును తలఁచి అక్కార్యార్థమై ఇంటినుండి బయలువెడలుట మనస్సుగాను, ఆ కార్యము తీరఁగనే ఇంటితట్టు తిరిగిపోవుట బుద్ధిగాను, సామ్యములుగాఁ గైకొని బ్రహ్మములో నుండి బహిర్గతమైన జగద్వ్యాపారము మనస్సనియు, తిరుగా బ్రహ్మజ్ఞానముఁజెంది బ్రహ్మములో నైక్యమగుట బుద్ధియనియు గ్రహింపనగును.

అనఁగా విత్తనము భూమిలోఁబడి నాని మునుపటిరూపుమాపుకొని మొలక వెలుపలికిరాక ఉబికివుండునట్టి స్థితి. ఆ విత్తునుండి మొలక వెలుపలవచ్చిన విధమున ఆ పరావాక్కునుండి ఒక తలంపు పుట్టుట పశ్యంతి. ఆ వెలుపల కనఁబడిన మొలక పెరుఁగుటవలె ఆ తలంపును ఆలోచనకు తెచ్చుకొనుట మధ్యమ యనఁబడును. ఆ పెరిఁగిన చెట్టు ఆకులు కొమ్మలు, రెమ్మలు, ఊడలు, మొదలగువానితోఁ బరిపూర్ణమైనట్లు ఆ తలంపులు బహిర్వ్యాపారమందు వ్యాపించి ప్రవర్తించుట వైఖరి యనఁబడును.

అవ :– బ్రహ్మము వాక్కునకు అందునని అందదని ద్వివిధముగా శ్రుతి పలుకుచున్నది గాన వానిలో నేది నిక్కమని శిష్యుఁడడుగఁగా ఒకటి మాత్రము సత్యమనిన వేదమునకు బాధకము గలుగునని ఆ రెండు వాక్కులు సత్యమేయని రూఢిపఱుచుచున్నాఁడు.

చ॥ ఒకతఱి వాగతీత మని యొండొకవేళ బరాపరంబు ద
ద్వికటముగాఁగఁ బల్కు శ్రుతి వీని ప్రమాణము లెట్లెఱుంగనౌ
సుకరముగా వచింపు దన సూనృతవాక్యములౌఁ దదుక్తులూ
రక శ్రుతి మిథ్యఁ బల్కునె కరంబు నెఱుంగదె తారతమ్యమున్. 10

టీకా :– శ్రుతి=వేదము, పరాపరంబు=పరాప్రకృతికి పరమైన పరబ్రహ్మము, ఒకతఱిన్= ఒక సమయమందు, వాగతీతమని–వాక్=వాక్కునకు, అతీతమని=అందనిదని, ఒండొకవేళన్=మఱియొక సమయమందు, తద్వికటముగాఁగన్=దానికి వ్యత్యస్తముగాను, (అనఁగా వాక్కునకు అందునదియని) పల్కున్=చెప్పును, వీని ప్రమాణములు=బ్రహ్మము వాక్కునకు అందును, అందదు అని పలికెడు వేదప్రమాణములు, సుకరముగాఁన్ =సులభముగా, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, ఎఱుంగనౌన్=తెలిసికొననౌను, వచింపుఁడు= చెప్పుఁడు, అనన్=అని శిష్యుఁడు ఆచార్యుని అడుగఁగా, తదుక్తులు=వాక్కునకు అందునని, అందదని చెప్పిన ఆ వేదవాక్యములు రెండును, సూనృతవాక్యములౌన్=సత్యవచనములే యగును, శ్రుతి=వేదము, ఊరక=మిన్నక, మిథ్యన్=అసత్యమును, పల్కునె=చెప్పునా, కరంబు=మిక్కిలి, తారతమ్యమున్=సత్యాసత్యముల హెచ్చుతక్కువలను, ఎఱుంగదే =తెలికొనదా.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! పరావాక్కునకు పరమైన పరబ్రహ్మమును వేదము ఒక సమయమునందు వాక్కునకు అందునని, మఱియొక సమయమునందు అందదని పలుకుచున్నది. ఇట్లు రెండు విధములుగఁ బలుకవచ్చునా? ఆ తీరున ద్వివిధముగా పలికెడు వేదప్రమాణములలో నేది నిజమని అనాయాసముగ తెలిసికొనుటకు నెట్లు సాధ్యమగునని శిష్యుఁడడుగఁగా నందులకు గురుస్వామి ఓ శిష్యుఁడా! పరబ్రహ్మము వాక్కునకు అందునని, అందదని చెప్పిన వేదవాక్యములు రెండును సత్యములే యగును.

వేదము అసత్యము నెన్నఁడును పలుకదు. సత్యాసత్యముల తారతమ్యములను వేద మెఱుఁగ దాయని శిష్యునితో పలికెనని తాత్పర్యము.

అవ :– బ్రహ్మము వాక్కునకు అందును, అందదను పలుకులను దృష్టాంత పూర్వకముగా గురుండు శిష్యునకు వివరింపుచున్నాఁడు.

చ॥ తనపతి గానిపూరుషునిఁ దాల్మిఁ గడు న్దలయూఁచి తాల్మికిన్
వనిత నిజేశుఁ జూపుతఱి వ్రాల్చి శిరం బతిలజ్జ నున్న పో
ల్కిని నిది కాదు కాదనుచుఁ గేవలమై తగు నిర్విశేషమున్
గని శ్రుతి పల్కుఁ బల్కక వికాసముగాఁ గనువారి కింపుగన్. 11

టీకా :– వనిత=స్త్రీ, తన పతిగాని పూరుషునిన్=తనమగఁడుగాని మనుజుని, తాల్మిన్=ఓర్పుచేత, కడున్=మిక్కిలి, తలయూఁచి=కాఁడుకాఁడని తలయాడించి యాడించి, తాన్=తాను, నిజేశుఁజూపుతఱిన్=తనపెనిమిటినిఁజూపునప్పుడు, శిరంబు=తలను, వ్రాల్చి=వంచి, అతిలజ్జ నున్న పోల్కినిన్=మిక్కిలి సిగ్గుపడియుండునట్లు, శ్రుతి=వేదము, ఇది కాదు కాదనుచున్="నేతి నేతి" యనెడి అతద్వ్యావృత్తిలక్షణముచేత పరబ్రహ్మముగాని నామరూపాత్మకమగు దేవ, నర, తిర్యగ్వస్తువులను కాదుకాదని చెప్పుచు, కేవలమై=ముఖ్యమై, తగు=ఒప్పుచుండెడు, నిర్విశేషమున్=ఇదిగాదిదిగాదని సర్వమును ద్రోయఁగా మిగిలిన పరబ్రహ్మమును, కని=తెలిసి, కనువారికిన్=తామేయని చూచుకొను బ్రహ్మవేత్తలకు, ఇంపుగన్=ఆనందము కలుగునట్లు, వికాసముగాన్=స్పష్టముగా, పల్కక=చెప్పక, పల్కున్=చెప్పును.

తాత్పర్యము :– ఒకానొక స్త్రీ తన మగఁడుగాని మనుష్యుని తన పతి కాఁడుకాఁడని మిక్కిలి తలయాడించియాడించి తనపెనిమిటినిఁ జూపునపుడు శిరమువంచుకొని మిక్కిలి సిగ్గుపడియుండునట్లు వేదము **"నేతి నేతి"** యనెడు అతద్వ్యావృత్తిలక్షణముచేత సురాసుర, నర, జల, చర, క్రిమి, పశు, పక్షులను, తరు గిరి పాషాణములను ఇదికా దిదికాదని చెప్పుచు సర్వోత్కృష్టమై యొప్పుచుండెడి పరబ్రహ్మాభిన్న కూటస్థచైతన్యము తామేయని తెలిసికొను బ్రహ్మవేత్తలకు ఆనందము గలుగునట్లుగాను చెప్పక చెప్పునని తాత్పర్యము.

ఇందులకు దృష్టాంతముగ నొక విచిత్రకథ వక్కాణింపఁబడుచున్నది. దక్షిణదేశము నందు భూ పురంధ్రీమణికి మణినూపురంబైన రామనాథపురంబునందు కాపురంబు చేయునట్టి లక్ష్మీనారాయణులనెడు దంపతులు అఖండైశ్వర్యమును పొందఁగోరి అఖండ గోదావరిగట్టున చూపట్టు నిర్మలయను పట్టణముచేరి అచ్చట వర్తకముచేత జీవించుచుండఁ గా వారికి చందమామయందమును క్రిందుపఱుపఁజాలిన మీనాక్షియను పేరుగల ఒక్క సుందరిపుట్టి తల్లిదండ్రుల డెందములకు అమందానందమును పొందఁజేయుచు నానాఁ

ట పెరిఁగి యెల్లజనుల యుల్లములకు నుల్లాసమును గలిగించుచుండెను. అంత కొంతకాలమునకు తల్లిదండ్రులు ఆ చిన్నదానికి పెండ్లిచేయఁదలఁచి తమకు చుట్టములు గలరేమోయని ఆ పట్టణమందెల్లవెదకి అక్కడ నెక్కడను ఒక్కఁడైన చక్కని వరుఁడు తమకులమునందు లేకుండుటను తెలిసికొని తమదేశమందలి బంధువులకు జాబులు వ్రాసిరి. వారు ఆ జాబులను చూచుకొని కులమును, శీలమును, రూపమును, ప్రాయమును, కలిమియును, శుభలక్షణమును గలిగిన సుందరేశుఁడను చిన్నవానిని పంపిరి. వాఁడు ఆ చిన్నది యున్న నిర్మలాపట్టణము చేరి లక్ష్మీనారాయణులనెడి ఆ వృద్ధదంపతులను జూచి తాను వచ్చిన వర్తమానమును తెలుపఁగా ఆ దంపతులు మహోల్లాసముతో సల్లాపములు సలిపి భోజనాదులు చేయించి తమ పురోహితుని రప్పించి ముహూర్తపత్త్రిక యిప్పించి తమ కులోచితక్రమముగఁ బెండ్లి చేయించి అల్లునికిని, కూఁతునకును అరణమిచ్చి వారి కిరవైన రామనాథపురమునకుఁబంపిరి. అ సుందరేశుఁడు మీనాక్షియనెడు తనభార్యతోడఁగూడి తనపట్టపుదారి పట్టిపోవుచు ఒక గ్రామమందు బాటసారులకు వాటముగ కట్టియుండెడు సత్త్రమునందు దిగెను. వెనుక నా సుందరి జలము తేఁగోరి చంకయందు బిందియం బొందుపఱచి అంచలసంచులకు సంచలనంబు కలిగింపఁజాలిన నడలతో కొలనికిఁబోయి నీళ్లు ముంచుకొనుచుండఁగా అంతకుముందు జలముకొఱకు అచ్చటికి వచ్చియున్న కొందఱు స్త్రీలు క్రొత్త పెండ్లికూఁతురయిన మీనాక్షిని జూచి దాని అందమునకు ఆనందముజెంది కొంతసేపు మాటలాడి ఆపై మగనిని జూడవలయునను ఆత్రము మనస్సున పెనఁగొనఁగా వారు దిగియుండెడు సత్త్రమునకుఁబోయి అక్కడికి నానాదేశములనుండి వచ్చిన పురుషులను జూచి ఓ పడుచా! వీరిలోన నీ పురుషుఁడు ఇతఁడా ఇతఁడా ఇతఁడాయని యందఱను వ్రేలితోఁ జూపి అడుగఁగా కాఁడుకాఁడని తల ఆడించుచు వచ్చి తన పురుషుని జూపించినప్పుడు లజ్జచేత ఔను కాదనక ఊరకుండెను. అదిచూచి దీని మగఁడు వీఁడే యని తెలిసికొనిరి. ఆ విధముగ జగత్కారణమైన పరబ్రహ్మమును తెలిసికొన నపేక్షించిన ముముక్షువులకు వేదము, బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, మహేశ్వర, సదాశివాది పర్యంతమైన దేవతలనందఱను పృథివ్యాదిపంచ మహాభూతములను **"నేతి నేతి"** యను వాక్యముచేత ఇదికాదిదికాదని నిరసించి మిగిలిన సచ్చిదానందవస్తువును జూపునపుడు అగుఁగా దనక యూరకుండును. అనఁగా ఆంతర దృశ్యములైన సకలేంద్రియములను నిరసింపగా నిలిచినది ప్రత్యగాత్మ. బహిర్దృశ్యములైన సర్వమును నిరసింపఁగా నిలిచినది పరమాత్మ. ఆ పరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మయని అతద్వ్యావృత్తి లక్షణముచేత యథార్థవస్తువును వేదముచూపక చూపునని భావము.

అవ :– బ్రహ్మతత్త్వము మనస్సునకు అందును, అందదు అను రెండవప్రశ్నమున కుత్తరము

దేదైననొక కార్యంబుఁ జేయవలెననెడి కోరికను జెందెనేని వాని కోరిక కొనసాగించుటకు మనోవృత్తియు ఫలమును కావలయును. ఇచ్చట ఫలమనఁగా ద్రవ్యసాహాయ్యము మనుష్య సాహాయ్యము, దేహబలిమియని అర్థము. దీనికే చిదాభాసుఁడని పేరు. పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనుటకు మనోవృత్తి యొక్కటియే చాలియుండునని భావము.

అవ :– మనస్సుయొక్క వృత్తిస్వరూపమునకే పరబ్రహ్మంబు గోచరంబని గురుండు రూఢిపఱుచుచున్నాఁడు.

మ॥ ఫలవృత్తిద్వయరూప మంచు మది సంభాషింతు రాత్మజ్ఞు లా
ఫలమజ్ఞానమయంబు తన్మనముచే బ్రహ్మంబు రా దందఁ గే
వలవిజ్ఞానమయంబు వృత్తి సుత! తత్స్వాంతంబుచే నందు నేఁ
దెలియం జెప్పితి నిట్టు లా యుభయసందేహంబులుం దీఱఁగన్. 16

టీకా :– సుత=కుమార, ఆత్మజ్ఞులు=ఆత్మజ్ఞానులు, మదిన్=మనస్సును, ఫలవృత్తిద్వయ రూపమంచున్–ఫల=చిదాభాసుఁడును, వృత్తి=అంతఃకరణవృత్తియు, ద్వయ=ఈ రెండువిధములుగల, రూపమంచున్=రూపము కలదియని, సంభాషింతురు= చెప్పుదురు, ఆ ఫలము=చిదాభాసస్వరూపమైన మనస్సు, అజ్ఞానమయంబు= అజ్ఞాన స్వరూపము, తన్మనముచేన్=ఆ చిదాభాసరూపమైన మనస్సుచేత, బ్రహ్మంబు=పరబ్రహ్మము, అందన్= పొందుటకు, రాదు=కూడదు, వృత్తి=వృత్తిరూపమైన మనస్సు, కేవల విజ్ఞానమయంబు– కేవల=ముఖ్యమైన, విజ్ఞానమయంబు= విశేషజ్ఞానస్వరూపము, తత్స్వాంతంబుచేన్=అట్టి వృత్తిరూపమైన మనస్సుచేత, అందున్=(పరబ్రహ్మతత్త్వము) అందును, ఏన్=నేను, ఇట్టులు= ఈ ప్రకారము, ఆ ఉభయసందేహంబులున్=మనస్సున కందును, అందదు అను రెండువిధము లైన శంకలు, తీఱఁగన్=తీఱునట్లు, తెలియన్=తెలిసికొనునటులు, చెప్పితిన్= బోధపఱిచితిని.

తాత్పర్యము :– కుమారా! నిత్యానిత్యవస్తువును తెలిసికొనిన పండితులు మనస్సు ఫలమనియు, వృత్తియనియు, రెండు విధములుగ నుండుననియు, వానిలో ఫలరూపమైన మనస్సు అజ్ఞానస్వరూపమగుటవలన అట్టి మనస్సునకు యథార్థవస్తువు కనఁబడదు. వృత్తిరూపమైన మనస్సు పరోక్షమును విడిచిన అపరోక్షజ్ఞానస్వరూపము గనుక అట్టి వృత్తిరూపమైన మనస్సునకు బ్రహ్మస్వరూపము అందుననియు వచింతురు. వేదము ఒక స్థలమందు బ్రహ్మస్వరూపము మనస్సునకు అందుననియు, మఱియొక స్థలమందు అందదనియు చెప్పిన రెండు సందేహముల నేను నీకుఁ తెలియఁజేసితినని తాత్పర్యము.

అవ :– ముందు చెప్పిన ప్రశ్నోత్తరములకు గోచరాగోచరములు లేకయుండు శుద్ధబ్రహ్మమైన

అనఁగా జ్ఞానేంద్రియములు, కర్మేంద్రియములు, అంతరింద్రియములు అనెడు పదునాలుగు ఇంద్రియముల కంటె బ్రహ్మజ్ఞానము శ్రేష్ఠమై స్వేచ్ఛగా ఆత్మాకారాకారిత వృత్తిరూపముగాను, ప్రపంచాకార వృత్తిరూపముగాను సంచరించును. ఆ బ్రహ్మజ్ఞానము ఆత్మాకారాకారిత రూపమైనపుడు బుద్ధియని ప్రపంచాకార వృత్తిరూపమైనపుడు మనస్సని పేరు గలదియు నగునని భావము.

అవ :– ఆచార్యుఁడు శిష్యునికి వివేకస్వరూప మిట్టిదియని తెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

చ॥ ముకురమునందు వెల్గు దన మోముగతి న్మదియందుఁ జిన్మయా
త్మకమగు ఛాయదోఁచుఁ దగఁ దత్సృతి యొప్పు ప్రసన్నవృత్తి దా
నికి సువివేక మంచు మహనీయులు శాస్త్రచయంబునందు నా
మకరణ మాచరించిరి కుమారక! దాని గ్రహింపు మాత్మలోన్. 13

టీకా :– కుమారక=కుత్సితములైన కామక్రోధలోభాద్యంతశ్శత్రువులను నశింపఁజేసిన ఓ శిష్యుఁడా, ముకురమునందున్=అద్దమునందు, వెల్గు=ప్రకాశించునట్టి, తనమోముగతిన్ =తన ముఖప్రతిబింబమువలెనే, మదియందున్=అంతఃకరణమందు, చిన్మయాత్మకమగు ఛాయ=చిద్రూపమైన పరబ్రహ్మముయొక్క ఛాయ, తోఁచున్=ప్రతిఫలించును, తత్సృతిన్=ఆ పరబ్రహ్మఛాయపడిన మార్గమందు, ప్రసన్నవృత్తి=నిర్మలమైనవృత్తి, ఒప్పున్=(ఆయంతః కరణమందు) ప్రకాశించును, దానికిన్=ఆ నిర్మలవృత్తికి, సువివేకమంచున్=విజ్ఞానమని అపరోక్షజ్ఞానమని, మహనీయులు=బ్రహ్మవేత్తలు, శాస్త్రచయంబునందున్= వేదాంతశాస్త్రసమూహమునందు, నామకరణము=పేరుపెట్టుటను, ఆచరించిరి=చేసిరి, ఆత్మలోన్=నీ హృదయమందు, దానిన్=ఆ యభిప్రాయమును, గ్రహింపుము= తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– ఓ శిష్యుఁడా! అద్దమునందు తోఁచునట్టి ముఖప్రతిబింబమువలెనే అంతః కరణమందు చిద్రూపమైన పరబ్రహ్మముయొక్క ఛాయ ప్రతిబింబించును. ఆ మార్గమందే నిర్మలవృత్తి అంతఃకరణమందు తోఁచును. దానికి పండితులు, వేదాంతశాస్త్రముల యందు అపరోక్షజ్ఞానమని పేరుపెట్టిరి. కావున దీనిని నీ అంతఃకరణమందు గ్రహించుకొనుమని తాత్పర్యము.

ప్రసన్నవృత్తియనఁగా అపరోక్షజ్ఞానము. **"ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" "బ్రహ్మసూత్రమసన్నహి"** అను శ్రుత్యర్థముల చొప్పున బ్రహ్మమొక్కటి తప్ప వేఱొండు లేదని స్ఫురించుచున్నది గాన అంతఃకరణము వేఱుగను, బ్రహ్మము వేఱుగను సందేహములఁ జెందక యుండునటులు సూర్యుని యందుఁగల ఉష్ణ, వర్ష, హిమకిరణముల మూఁటిలో వర్షకిరణము బహిర్గతమైనప్పుడు గుంటలు, బావులు, నదులు, సరస్సులు మొదలైనవిగా

నేర్పడి ఆ సూర్యకాంతిచేత వానిని చూపి మరల వానిలో నా సూర్యబింబము ప్రతిఫలించి ఉష్ణకిరణములచేత నీరు ఇంకఁగనే ఆ బింబము సూర్యునియందు లీనమైనట్టు పరబ్రహ్మమందలి చిచ్ఛాయ బహిర్గతమై బహుప్రకారములుకాఁగా ఆ వృత్తియందు తోఁచిన నిర్మలమైన బ్రహ్మచ్ఛాయ సాత్త్విక, రాజస, తామసాది గుణభేదములవలన సంశయభావన, అసంభావన, విపరీతభావనలనెడి త్రివిధభావనలతోఁ గూడి లోక వ్యవహారాదుల నడుపుచు త్రిగుణశూన్యంబై కేవలసత్త్వమైన అపరోక్షజ్ఞానములో సముద్రములో లేచిన అలలు సముద్రములోనే అణఁగిపోయినట్లు లీనమగుచున్నదని భావము. అట్టి జ్ఞానమునకు **సువివేక** మని పేరు.

అవ :– అంతఃకరణవృత్తియే లోకమందలి సకలవస్తుస్వరూపములని ఆచార్యుఁడు శిష్యునికి తేటమాటలతో బోధపఱుచుచున్నాఁడు.

చ॥ కరఁగిన పంచలోహమయకం బఖిలాకృతు లైనమాట్కి గో
చర మగువృత్తి దా వెలయు సర్వములై చిదభావభానుచే
నరయ వచింపఁ జూప నగు నా యఖిలం బిల నేత్రదీపము
ల్సొరిదిగ లేకయున్నఁ గనఁ జొప్పడ వంధతమోగతార్థముల్. **14**

టీకా :– ఇలన్=భూమియందు, కర...కంబు–కరఁగిన=నీరుగాఁగాఁచిన, పంచలోహమయ =బంగారు, వెండి, రాగి, ఇనుము, తగరము అనెడి పంచలోహములయొక్క, కంబు= జలము, అఖిలాకృతులైనమాట్కిన్–అఖిల=సమస్తమైన, ఆకృతులు=విగ్రహములు మొదలైన రూపములు, ఐనమాట్కిన్=అయినవిధమున, తాన్=తానైన, గోచరమగువృత్తి=పుట్టిన శుద్ధవృత్తి, (సంకల్పము అనుట) సర్వములై=దేవ తిర్య ఙ్మనుష్యాది ప్రాణిసంఘములతోఁ గూడిన ప్రపంచమై, వెలయున్=ప్రకాశించును, చిదభావభానుచేన్=చిదాభానునిచేతను, అనఁగా జీవునిచేత, ఆ యఖిలంబు=(ఆణవ, మాయిక, కార్మిక) ప్రపంచమంతయు, అరయన్=విచారింపఁగా, వచింపన్=చెప్పుటకును, చూపన్= చూపుటకును, నేత్రదీపములు =కన్ను, దీపము–అగున్=అగును, సొరిదిగన్=చక్కఁగా, లేకయున్నన్=ఆ నేత్రము దీపము లేనియెడల, అంధతమోగతార్థముల్–అంధతమః=కటికచీఁకటియందు, గత=పడిన, అర్థముల్=పదార్థములు, కనన్=తెలిసికొనుటకు, చొప్పడవు=అనుకూలింపవు.

తాత్పర్యము :– బంగారు, వెండి, రాగి, ఇనుము, తగరము అనెడు పంచలోహములు కరఁగిన నీరు అచ్చులయందుఁ బోయఁబడి విగ్రహములు, పూజాపాత్రములు మొదలైనవి ఏర్పడిన విధముగనే పరబ్రహ్మచ్ఛాయవలన కలిగిన వృత్తి మలినసత్త్వప్రధానముయొక్క త్రిగుణవికారములతోఁ జేరుకొని స్థావరములు, క్రిములు, జలచరములు, పక్షులు, పశువులు, నరులు, సురలు మొదలైన ప్రాణులతోఁగూడిన ప్రపంచరూపముగఁ

బరిణమించెను. కటికచీఁకటిలోని వస్తువులను దీపసాహాయ్యమువలన నేత్రము తెలిసికొన్నట్టుగానే శుద్ధసత్త్వవృత్తి సహాయముగల జీవుఁడు పంచమహాభూతములను వానివలనఁ బుట్టిన ఘటపటాది సకలపదార్థములను దెలిసికొనుచున్నాఁడని తాత్పర్యము. అనఁగా శిల్పి పంచలోహములనుఁగూర్చి కరఁగిపోసిన నీరుచేఁ గావింపఁబడిన పీఠము, దానిపైని వాహనము, ఆ వాహనముపైని విగ్రహము చందమున స్థావర, జలచర, క్రిమి, పశు, పక్షి జన్మములే పీఠముగాను, మానుషశరీరములే దానిపై వాహనముగాను, దేవశరీరములే దానిపై విగ్రహముగాను, ఆ శుద్ధసత్త్వప్రధానవృత్తియే సకలపదార్థములైనవి యనియు, ఆ శుద్ధసత్త్వాధిష్ఠానపరబ్రహ్మమే శిల్పియనియు గ్రహింపవలయును.

అవ :– ఫలరూపముగాను, వృత్తిరూపముగాను పరిణమించెడి మనస్సుయొక్క స్వరూపలక్షణము ఇచ్చట వివరింపఁబడుచున్నది.

ఉ॥ చేకొన రెండు గావలయుఁ జీఁకటి ద్రవ్యము నేత్రదీపము
ల్లోకము వెల్గఁజేయు రవి లోచన మొక్కటె కానఁ జాలు సు
శ్లోక! జగంబుఁ జూడ ఫల శుద్ధమనోగతవృత్తు లీ గతి
న్ప్రాకటవృత్తి యొండె దగు బ్రహ్మపదంబు నెఱుంగ నెంతయున్. **15**

టీకా :– సుశ్లోక=కీర్తిమంతుఁడవైన కుమారా, చీఁకటిన్=కటిక చీఁకటియందు, ద్రవ్యమున్ =పదార్థమును, చేకొనన్=గ్రహించుటకు, నేత్రదీపముల్=లోచనము దివ్వె, రెండున్= రెండు వస్తువులును, కావలయున్=కలిగియుండవలయును, లోకమువెల్గఁజేయురవిన్= జగత్తును బ్రకాశింపఁజేసెడి సూర్యుని, కానన్=కనుటకు, లోచనము=కన్ను, ఒక్కటె= ఒక్కటియే, చాలున్=చాలును, ఈ గతిన్=ఈ ప్రకారము, జగంబున్= లోకవ్యవహారమును, చూడన్=చూచుటకు, ఫలశుద్ధమనోగతవృత్తులు–ఫల=చిదాభాసుఁడును, శుద్ధమనోగత వృత్తులు=పరిశుద్ధమైన అంతఃకరణమందలి వృత్తియును, (కావలయును) బ్రహ్మపదంబున్= బ్రహ్మస్థానమును, ఎఱుంగన్=తెలిసికొనుటకు, ఎంతయున్=మిక్కిలి, ప్రాకట=ప్రసిద్ధమైన, వృత్తి=అంతఃకరణవృత్తి, ఒండె=ఒక్కటె, తగున్=చాలియుండును.

తాత్పర్యము :– యశోవంతుఁడవైన కుమారా! కటిక చీఁకటియందున్న పదార్థమును గ్రహించుటకు కన్ను, దీపము అను రెండు వస్తువులు కావలయును. లోకమునంతయు ప్రకాశింపఁజేయునట్టి సూర్యుని చూచుటకు కన్ను ఒక్కటే చాలియుండును గాని దీపముతో నక్కఱలేదు. ఆ ప్రకారమే లోకమందు పటాటోపముగా సంచరించవలయునను తలంపు గలవానికి ఫలమను పేరుగల చిదాభాసుఁడును, అంతఃకరణమందలి అపరోక్షమును విడిచిన బహిర్వ్యాపారవృత్తియును కావలయును. వస్తుయాథార్థ్యమును దెలిసికొనుటకు తలంపు ఒక్కటియే చాలునని తాత్పర్యము. ఇందుకు దృష్టాంతము. ఒక మనుజుం

ఉ॥ స్వాంతము సత్త్వరూపము రజంబుఁ దమంబును దానియందు సం
క్రాంతము లైనఁ బాయు నొక కాలమున న్వెడలింపఁగాన నా
శాంతమనంబున న్దొలఁగు చంచలదృశ్యము లంత నాత్మ వి
శ్రాంతిని బొందుఁ దన్మనము సజ్జన! నిర్మలఖంబుపోలికన్. 19

టీకా :– సజ్జన=సాధువృత్తిగల శిష్యుఁడా! స్వాంతము=మనస్సు, సత్త్వరూపము=శుద్ధసత్త్వ గుణరూపము (అగును) రజంబున్=రజోగుణమును, తమంబున్=తమోగుణమును, దానియందున్=ఆ మనస్సునందు, సంక్రాంతములైనన్=కూడిన, వెడలింపన్=(భక్తివైరాగ్య నిష్ఠలచేత) వెడలఁగొట్టిన, ఒకకాలమునన్=ఒక సమయమందు, పాయున్=విడుచును, కానన్=కాఁబట్టి, ఆశాంతమనంబునన్=ఆ ప్రసిద్ధమైన శాంతవృత్తితోఁగూడిన మనస్సునందు, చంచలదృశ్యములు=చలనరూపములైన జీవేశ్వరజగద్రూపదృశ్యములు, తొలఁగున్=పాయును, అంతన్=ఆ పిమ్మట, ఆత్మన్=ప్రత్యగాత్మయందు, తన్మనము= ఆ మనస్సు, నిర్మలఖంబుపోలికన్=(మేఘములువిడిచి) స్వచ్ఛముగా నుండెడు ఆకాశమువలె, విశ్రాంతిని బొందున్=విరామమును బొందును.

తాత్పర్యము :– సాధువృత్తిగల శిష్యుఁడా! మనస్సు శుద్ధసత్త్వరూపము గలది. అది సత్త్వగుణము, రజోగుణము, తమోగుణము అనెడి ప్రకృతియొక్క త్రిగుణములు గూడిన శాంత, ఘోర, మూఢవృత్తులు గలదియగును. ఆ మనస్సు శాంతవృత్తియగు భక్తి, వైరాగ్యము, ఉపశాంతి మొదలైనవానితోఁ గూడినప్పుడు చలనరూపములైన జీవేశ్వర జగద్రూపదృశ్యములు తొలఁగి పిమ్మట ప్రత్యగాత్మయందు మేఘములు విడిచిన నిర్మలాకాశమువలె నైక్యమును పొందునని తాత్పర్యము.

స్వాంతము అనఁగా శుద్ధసత్త్వస్వరూపమైన మనస్సు. అది సత్త్వరజస్తమోగుణముల యొక్క వికారములనుండి విడుదలఁ జెందినది. సత్త్వగుణమనునది=తెలుపు, రజోగుణమనునది=ఎఱుపు, తమోగుణమనునది=నలుపు, వీని మూఁటికిని దేహముయొక్క క్రింది నడిమి పైభాగములరీతిని ఒకదానికి నొకటి సంబంధము కలిగియుండును. ఈ మూఁడును ఒకదానివెంబడినొకటి మనస్సుపైన తిరుగుచుండును. (ఆ మనస్సు శుద్ధస్ఫటికము వంటిది. దానిపైన ఎఱ్ఱడాలు కొట్టినపుడు ఎఱ్ఱరంగు కలదిగాఁ గనఁ బడును. నల్లడాలు తగిలినపుడు నలుపువర్ణము కలిదిగాఁ దోఁచును. తెల్లనికాంతిగల తుల్యపదార్థమును నిలువఁబెట్టినపుడు ఆ కాంతి తన స్వభావకాంతియే గనుక దానియందు లీనమగుచున్నది.) తెల్లనిరంగువంటి సత్త్వగుణమును తెల్లని మనస్సుపైన స్ఫటికముపైన తెల్లని పుష్పమును ఉంచినచొప్పున దైవసంపదలచే నిలిపినప్పుడు వరుసగా నొకదానివెంబడి నొకటి తిరుగుచునుండెడి రజస్తమోగుణములు నిలువనీడలేక నశించును. ఆ రెండు

స్వానుభూతి తానని తెలిసి యందుదయించిన మనస్సు దానియందుఁ గలియుట కొఱకు శిష్యుండు ప్రశ్న చేయుచున్నాఁడు.

చ॥ అఱమఱ లేని వేడ్కఁ బరమార్థముఁ దెల్పితి వేను గంటి నా
తెఱఁగు నజస్ర మా మనము దేశిక! యుయ్యెలఁబోలు నింక నా
మొఱ యొక టాలకింపు మది మోహముఁ బాసి నివాతదీపమ
ట్లెఱుక నఖండమై కలియు టెన్నఁడొ యప్పుడె నిష్ఠయౌఁ గదా. 17

టీకా :– దేశిక=గురుస్వామీ, అఱమఱలేనివేడ్కన్=భేదములేని యానందముతో, పరమార్థమున్=పరబ్రహ్మస్వరూపమును, తెల్పితివి=ఉపదేశించితివి, ఆ తెఱఁగున్=ఆ మార్గమును, ఏను=నేను, కంటిన్=తెలిసికొంటిని, అజస్రము=ఎల్లప్పుడు, ఆ మనము=ఆ మనస్సు, ఉయ్యెలఁబోలున్=ఉయ్యెలవలె ముందు వెనుకకు నూఁగునటుపోలియుండును, ఇంకన్=ఇఁకను, నా మొఱ=నా విన్నపము, ఒకటి=ఒండు, ఆలకింపుము=వినుము, అది= ఆ మనము, నివాతదీపమట్లు=గాలిలేమిచే నాడకుండు దీపకళికవలె, మోహముఁ బాసి= జీవేశ్వరజగద్భ్రమను విడిచి, అఖండమై=పరిపూర్ణమై, ఎఱుకన్=తెలివియందు, కలియుట= ఐక్యమగుట, ఎన్నఁడో=ఎప్పుడో, అప్పుడేగదా=ఆ కాలమందేకదా, నిష్ఠ=సమాధియందలి యునికి, ఔన్=అగును.

తాత్పర్యము :– గురుస్వామీ! పలుమాఱు ప్రశ్నఁజేయుచున్నాఁడనెడు ఆయాసములేక అభేదమైన సంతోషముతో వస్తుయాథార్థ్యమును తెలియఁజెప్పితివి. నేను మీరుపదేశించిన మార్గమును దెలిసికొంటిని. ఐనను మనస్సు ఉయ్యెలవలె ముందునకు, వెనుకకు ఊఁగుచుండునది కనుక నా విజ్ఞాపన మొకటి ఆలకింపవలయును. గాలిలేని దీపకళికవలె జీవేశ్వర జగద్భ్రమలవిడిచి పరిపూర్ణమైనఁగదా సమాధి. అట్టి మనస్సుగదా తెలివియందు ఐకమత్యమును పొందును. అది ఎవ్విధముగా నెఱుఁగఁదగునో అనుగ్రహింపుమని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆచార్యుఁడు మనస్సునందలి త్రిగుణములను వానిచేతఁగలిగెడి ప్రయోజనమును జెప్పుచున్నాఁడు.

చ॥ త్రిగుణము లుల్లమం దెపుడుఁ దేజరిలు న్దగ నొండు వానిలో
మిగిలిన రెం డడంగు నని మేషవిభూతులఁ గల్గఁ జేయు స
త్త్వగుణముఁ జెందఁ జేరినఁ ద్రివాసన లొప్పు రజోగుణంబు వే
దగులఁ దమంబు గల్గు సుత! దైత్యవిభూతులు మాను మా మసన్. 18

టీకా :– సుత=కుమారా, త్రిగుణములు=సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును, ఎపుడున్=

ఎల్లప్పుడును, ఉల్లమందుఙ=మనస్సునందు, తగఙ=తగినట్లు, తేజరిలుఙ=ప్రకాశించు చుండును, వానిలోఙ=ఆ మూఁటిలో, ఒందు=ఒక్కటి, మిగిలినఙ=ముందుమించిన, రెండు=తక్కినరెండు, అడంగుఙ=దిగువననఁగియుండును, సత్త్వగుణముఁజెందఙ=ఆ మనస్సునందు సత్త్వగుణముచెందెనేని, అనిమేషవిభూతులఁగల్గఁజేయుఙ=దైవసంపదలు గలిగించును, రజోగుణంబు=రజోగుణము, చేరినఙ=(ఆ మనస్సునందు) కూడెనేని, త్రివాసనలు=(శాస్త్రవాసన, లోకవాసన, దేహవాసనలనెడి) మూఁడువాసనలు, ఒప్పును= అమరియుండును, వే=వేగముగా, తమంబు=తమోగుణము, తగులఙ=సోఁకెనేని, దైత్యవిభూతులు=అసురసంపదలు, కల్గుఙ=కలిగియుండును, ఆ మసఙ=ఆ మోహమును, మానుము=విడువుము.

తాత్పర్యము :– కుమారా! సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును మనస్సునందు ఎప్పుడును విడువక ఒకదానివెంబడి యొకటిగా ఎక్కుచు దిగుచునుండును. ఆ మూఁటిలో నొకటి ముందుమించి చేరినిలిచిన కడమరెండును దిగువ నణఁగియుండును. కనుక మనస్సు సత్త్వగుణము చేరిప్పుడు శాంతవృత్తిగలదియై దైవసంపదలు కలిగియుండును. రజోగుణము చేరినయెడల ఘోరవృత్తిగలదియై మానుషసంపదలైన శాస్త్రవాసన, లోకవాసన, దేహవాసనలనెడు త్రివాసనలు గలిగియుండును. తమోగుణము చేరినయెడల మూఢవృత్తియై అసురసంపదలైన రాగద్వేషాదులు నిద్రామాంద్యాదులు గలిగియుండును. కాఁబట్టి మనస్సు శుద్ధసత్త్వస్వరూపమే కాని చపలమైనది కాదని తాత్పర్యము.

విభూతులు అనఁగా సంపదలు. అవి దైవసంపద, మానుష సంపద, అసురసంపద అని త్రివిధములు. సత్త్వగుణముతోఁ గూడిన శాంతము, మర్యాద, ధర్మగుణములు, తత్త్వవిచారము, పెద్దలసేవఁజేయుట మొదలగునవి **దైవసంపద. మానుషసంపద** యనఁగా రజోగుణముతోఁగూడిన పటాటోపము దేహమే తాననుకొని స్నానసంధ్యా జపాద్యనుష్ఠానముల యథాకాలమున తప్పక చేయుటచే గొప్పతనము పొందుటయు, వేదశాస్త్రపురాణాదులను చదివి నలుగురిలో పెద్దఱికమును సంపాదించుకొనుటయు, లోకము తన్ను పొగడుకొనవలయునను కోరికతో డంబమునకై చేయు యజ్ఞాది కర్మములవలనఁ గలిగెడి సోమయాజులు మొదలయిన నామములు పెట్టుకొనుటయు లౌకిక బిరుదులఁ జెందుటయు మొదలగునవి. **అసురసంపద** యనఁగా ఒకరిని హింసించుట, దూషించుట, ముచ్చుతనము, వ్యభిచారము, ఓర్వలేనితనము, నిద్ర మాంద్యములోనగు తమోగుణసంబంధముగల కార్యములు, వీనితోఁగూడిన వాసన అసురవాసన యనఁబడును. అసురవాసనయనఁగా తాము గొప్పవారుగాను, జ్ఞానులు గాను, తపస్వులుగాను, మంత్రవేత్తలుగాను, సర్వకార్యములయందును నిపుణులుగాను

ప్రకటనఁజేయుచు ఇతరులను నిర్లక్ష్యముగ మాటలాడుచు ఎవ్వరిని సడ్డచేయక తమకుఁ గల మహిమలు పూర్వకాలమందును ఎవ్వరికిని లేవనియు తమకెవరు శుశ్రూషఁజేయుదురో వారే కృతార్థులనియు, సమస్తమును తమకెవరు సమర్పింతురో వారికి జన్మములు లేవనియు, అట్టివారికి సర్వపాపములు తొలఁగిపోవుననియు, త్రికరణశుద్ధిగాఁ దమ్మును ఆరాధించువారికి సకలసంపదలు కలుగుననియు, మొదలగు అనర్థహేతువులతోఁ గూడికొనిన చిత్తవృత్తి. ఇది ఆత్మజ్ఞానమునకు ప్రతిబంధము గనుక ముక్తియందు రక్తిగలవారు ఈ అవ్యక్తచిత్తవృత్తిని విడువవలయును. దీనిని విడిచిననే కాని శ్రవణమనన నిదిధ్యాసములకు ప్రయోజనములు కలుగదు.

వాసనాత్రయవివరణము :– వాసన లోకవాసననియు, శాస్త్రవాసననియు, దేహవాసనయని మూఁడు విధములు.

లోకవాసన యనఁగా లోకులందఱిచేత తాను సదా కొనియాడఁబడవలయును. తా నెవరిచేతను నిందింపఁబడక ఉండవలయును అనెడి చిత్తవృత్తికలిగి దాని కనుగుణము లగు కార్యములు చేయుచుండుట.

దేహవాసన యనఁగా శరీరమే తాననుకొని ఆ శరీరము నశింపక చిరకాలము నిల్వవలయునను అపేక్షకలిగి పుణ్యతీర్థములలో స్నానము చేయుటయందును, ఉపవాసములు చేయుటయందును, యోగాభ్యాసము మొదలయిన వానిని చేయుట యందును అక్కఱ కలిగియుండుట.

శాస్త్రవాసన యనఁగా శాస్త్రమును చదువుట, దాని అర్థమును విచారణ చేయుట, శాస్త్రానుష్ఠానమందు సాకల్యముగ ప్రజ్ఞ సంపాదించి ప్రవీణుఁడుగ నుండఁగోరుట. ఈ త్రివిధవాసనలయందలి అపేక్షలు, ముముక్షువులు ఉపేక్షింపవలయును. ఎందుకనఁగా రావణాదిరాక్షసులు చిరకాలము బ్రతుకవలయుననియు, లోకులందఱు తమ్మును పూజించికొనియాడవలయుననియు, తామే అధికులుగ నుండవలయుననియు, ఎన్నరాని కోరికలఁగోరి వానికై వలయు ప్రయత్నములఁజేసి చిట్టచివరకు మడిసిరి గనుకను నారద భారద్వాజాది మహర్షులు వేదశాస్త్రములు సమగ్రముగఁ జదువవలయునని తలఁచి ఉపక్రమించి బహుశ్రమలఁబడి తుదకు సాధ్యముకాదని విడిచిరి గనుకను వేదాంతశాస్త్రేతర శాస్త్రాభ్యాసము ఆత్మవిచారణకు అనుకూలముగానందువలనను అవి మోక్షమునకు ప్రతిబంధకములగుటవలనను అనర్థహేతువులని తలఁచి వానిని వదలవలయునని భావము.

అవ :– చిదంశమైన సత్త్వగుణము శేషించినను మనస్సు చిత్తునందు కదలక నిల్చునని ఆచార్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

బ్రహ్మవిచారము చేసి కారణశరీరమును నశింపఁజేసికొనినవాఁడు స్థూలశరీరము చెడఁగానే **"భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః, క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి తస్మిఌ దృష్టే పరావరే"** అను శ్రుతిప్రమాణము ననుసరించి హృదయగ్రంథియైన లింగశరీరము నశింపఁగానే సకలసంశయములు నివారణమై బ్రహ్మసందర్శనమై **"బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మైవ భవతి"** బ్రహ్మమును దెలిసినవాఁడు బ్రహ్మమే అగునను శ్రుతి ప్రమాణము చొప్పున బ్రహ్మములో ఐక్యమగుచున్నాఁడు. ఇట్లని విచారించి శరీరత్రయవిలక్షణుఁడైన ప్రత్యగాత్మ తానని తెలిసికొనినవాఁడు ముక్తుఁడని వేదాంతసిద్ధాంతము.

అవ :- రూపము వీడి అరూపమైన తెలివియందు రూపమైన మనస్సువలన సర్వము ననుభవింపవచ్చునని చెప్పుచున్నాఁడు.

మ॥ ఋతమౌ నిర్మలసత్త్వమైన మన మా హృన్నామమును బాయు లో
హితకృష్ణద్విగుణంబు లూనమయినఌ హేలాగతిం జెందఁ డా
తతభూతప్రభవిష్యదర్థములకై తాత్కాలికం బందుచుఌ
హతయుగ్మండయి ముక్తుఁడై వెలయు నే యాంతకము న్లేకిలన్. 23

టీకా :- నిర్మలసత్త్వమైన మనము-నిర్మల=ఆ త్రిగుణరహితమైన, సత్త్వము=ఆ శుద్ధసత్త్వము, ఐన మనము=ఐన అంతఃకరణము, ఋతమౌఌ=(శ్రుతి॥ **ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మ**) సత్యమగును, లోహితకృష్ణద్విగుణంబులు-లోహిత=రక్తవర్ణముగల, కృష్ణ=నీలవర్ణముగల, ద్విగుణంబులు-ద్వి=రెండైన, గుణంబులు=రజస్తమోగుణంబులు, ఊనమైనఌ=లోపింపఁగా, ఆ హృన్నామముఌ=ఆ యంతఃకరణమనుపేరును, పాయుఌ= పోవును, అనఁగా, (అమనస్కమనుట) ఆత...లకై-ఆతత=విశేషములైన, భూత=కడచినకాల మందలి, ప్రభవిష్యత్=రాఁగలకాలమందలి, అర్థములకై=ప్రాప్తాప్రాప్త ప్రయోజనములను గూర్చి, హేలాగతిం జెందఁడు=అవమానవిలాసములపొందఁడు, తాత్కాలికంబందుచుఌ- తాత్కాలికంబు=తత్కాలప్రయోజనమును, అందుచుఌ=పొందుచు, హతయుగ్మండయి= కొట్టఁబడిన ద్వంద్వములు గలవాఁడై, ముక్తుఁడై=జీవన్ముక్తుఁడై, ఏ యాంతకము న్లేకిలఌ- ఇలఌ=భూమియందు, ఏ యాంతకముఌ=ఏ యడ్డియు, లేక=లేక, వెలయుఌ=ఆ బ్రహ్మవేత్త ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :- ఆ త్రిగుణరహితమైన శుద్ధసత్త్వమను పేరుగల అంతఃకరణము సత్యమగును. ఎఱుపు, నలుపు రంగులుగల రజస్తమోగుణంబులు చెడినను ఆ యంతఃకరణమను పేరును పోవును. కడచిన కాలమందలి రాఁగలకాలమందలి ప్రాప్తాప్రాప్తప్రయోజనములను గూర్చి ఖేదమోదములఁజెందక తత్కాలప్రయోజనములఁ బొందుచు ఏయడ్డియులేక ద్వంద్వ రహితుఁడై జీవన్ముక్తుఁడుగా ఆ బ్రహ్మవేత్త ప్రకాశించునని తాత్పర్యము.

గుణములు నశింపఁగానే వానిలో చేరిన సత్త్వమును నశించును. అప్పుడు శుద్ధసత్త్వమైన మనస్సు నిలుచును. ఆ మనస్సు పరబ్రహ్మముతో నైక్యమగునని భావము.

అవ :- త్రిగుణరహితమైన శుద్ధసత్త్వస్వరూపమగు మనస్సునకు నామరూపములతోఁ గూడిన ప్రపంచవికారములు తోఁచవని శిష్యునకుఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

ఉ॥ నిర్దపునిల్వుటద్దముల నీడలు రెండొకఁడై తనర్చు న
ట్లొద్దిక శుద్ధసత్త్వమగు నుల్లము బ్రహ్మముతోడఁ గూడి యే
ప్రొద్దెడఁ బాయకుండి పరిపూర్ణముఖాఖిలచిహ్నయుక్తమై
తద్దయు నొప్ప దృశ్యసముదాయము లెచ్చటఁ దోఁచుచుండెడిన్. 20

టీకా :- నిర్ద..నీడలు-నిర్దపు=నిర్మలములైన, నిల్వుటద్దముల=ఉన్నతములగు గొప్ప అద్దముయొక్క, నీడలు=ఛాయలు, అనఁగా (అన్యోన్యపురచ్ఛాయలు) రెండు=రెండును, ఒక్కఁడై=ఒక్కటియై, తనర్చుఌ=ప్రకాశించును, అట్లు=ఆ ప్రకారము, ఒద్దికఌ=ఐకమత్యము తోడ, శుద్ధసత్త్వమగు నుల్లము=త్రిగుణరహితమైన పరిశుద్ధస్వరూపమగు మనస్సు, బ్రహ్మముతోడఌ=పరబ్రహ్మముతో, కూడి=చేరి, ఏప్రొద్దుఌ=ఏ కాలమందును, ఎడఁ బాయకుండి=విడువకయుండి, పరి...యుక్తమై-పరిపూర్ణ=పరిపూర్ణమే, ముఖ=మొదలుగాఁ గల, అఖిల=సమస్తములైన, చిహ్న=సద్రూపత్వ చిద్రూపత్వ ఆనందరూపత్వ నిత్యత్వ, నిర్మలత్వములనెడి పంచలక్షణములతోడ, యుక్తమై=కూడినదై, తద్దయుఌ=మిక్కిలి, ఒప్పుఌ= ప్రకాశింపఁగా, ఎచ్చటఌ=ఏ చోటను?, దృశ్యసముదాయములు=అనృతజడదుఃఖాత్మకమైన ప్రపంచముయొక్క వికారములు, తోఁచుచుండెడిఌ=స్ఫురించెడివి?, అనఁగా తోఁచవనుట.

తాత్పర్యము :- కళంకరహితములయిన నిల్వుటద్దములను ఒకదానికొకటి చూపించునపుడు ఆ రెండద్దముల ఛాయలును ఒక్కటియై ప్రకాశించెడు రీతిగా ఐకమత్యముతోఁ ద్రిగుణరహితమైన శుద్ధసత్త్వస్వరూపమగు మనస్సు పరబ్రహ్మముతోఁ జేరి ఏకాలమందును ఎడఁబాయకుండి బ్రహ్మపంచలక్షణములతో కలసినదై యుండఁగా నామరూపములతోఁ గూడిన ప్రపంచవికారములు ఎచ్చటఁదోఁచునని తాత్పర్యము. అనఁగా- ప్రకాశస్వరూప మైన దీపమునుండి బైలువెడలిన కాంతి ఘటపటాదివస్తువులను గనంబఱిచి పిదప తన్నుఁ జూపి ఆ కాంతి తనయందే లీనమైనట్లు సత్తునందున్న చిత్తు మఱల తన నిజస్వరూపమును ఎఱిఁగి సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమునందు లీనమగుచున్నది. కాన నట్టి శుద్ధసత్త్వమైన మనస్సునకు నీటిలో నీరును, పాలలో పాలును, నేతిలో నేయినిఁ గలిపినను, లేక ఎఱ్ఱని, తెల్లని, నల్లని ఆవుల పాలను నొక్కటిగా కలిపినను, ప్రత్యేకించి ఇవి ఎఱ్ఱఆవుపాలు, ఇవి తెల్లఆవుపాలు, ఇవి నల్లఆవుపాలు అనికాని, ఇవి ఈ గుంటనీళ్లు, అవి ఆ చెఱువునీళ్లు అనికాని ప్రత్యేకించి నిరూపింప శక్యముకాని విధమున నామ రూపాదులతోఁ గూడిన అనృతజడదుఃఖాత్మకమైన ప్రపంచముయొక్క వికారములు తోఁచవని భావము.

అవ :- ముందు చెప్పిన ప్రశ్నవలన చిదంశమైన మనస్సు చిద్రూపమే అయినదని తెలిసి జడాంశమైన మనస్సును దాని కృత్యమును ఏవిధముగ నుండునని తెలిసికొనుటకొఱకు మనస్సు చిత్తునందు నశించిన జీవన్ముక్తు లెటుల సంచరింతురని అడుగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ డెందము బ్రహ్మమందుఁ దగ డిందిన మే నిల నుండుదన్కఁ బెం
పొంద భుజింతు రైన నపుడుల్లము గ్రుంకకయుండుఁ గ్రుంకిన
న్ముందటి వెల్లఁ గావు మఱి పుట్టిన ముక్తులు గారువార లీ
సందియమెల్లఁ దీర్పుమన సద్గురుమూర్తి దొడంగెఁ బల్కఁగాన్. 21

టీకా :- ఇలన్=భూమియందు, డెందము=శుద్ధసత్త్వమైన మనస్సు, బ్రహ్మమందున్=పరబ్రహ్మస్వరూపమందు, తగన్=లెస్సగాను, డిందినన్=లీనమైనను, మేను=శరీరము, ఉండుదన్కన్=ఉండెడుదాఁక, పెంపొందన్=వృద్ధిపొందుటకుఁగాను, భుజింతురు=బ్రహ్మవేత్తలు అన్నపానాదులను పుచ్చుకొందురు, ఐనన్=అట్లైన, అపుడు=ఆ సమయమందు, ఉల్లము=మనస్సు, క్రుంకకయుండున్=ఆ బ్రహ్మమందు లీనముగాక భిన్నమై యుండును, క్రుంకినన్=లీనమైనయెడల, ముందటివెల్లన్కావు=ముందుచెప్పిన క్రియలు కావు, మఱిపుట్టినన్=ఒక సమయమందణఁగియుండి వెండియు పుట్టిన యెడల, వారలు=ఆ బ్రహ్మవేత్తలు, ముక్తులుగారు=జీవన్ముక్తులుగారు, ఈ సందియమెల్లన్=ఈ సందేహమంతయు, తీర్పుమనన్=తీర్పవలయునని శిష్యుఁడడుగఁగా, సద్గురుమూర్తి= సద్గురుస్వామి, పల్కఁగాన్=పలుకుటకు, తొడంగెన్=ఆరంభించెను.

తాత్పర్యము :- పుడమియందు శుద్ధసత్త్వముగల మనస్సు పరబ్రహ్మస్వరూపమందు నిశ్శేషముగా లీనమైనను శరీరముండునంతదనుక వృద్ధిపొందుటకుఁగాను బ్రహ్మవేత్తలు అన్నపానాదులను పుచ్చుకొందురు గాన నా సమయమున మనస్సు ఆ బ్రహ్మమందు లీనముగాక భిన్నమై యుండును. అట్లు భిన్నముగ నుండనియెడల ముందటిపనులు జరుగవు. లేక ఒకసమయమందు లీనమై మఱియొక సమయమున భిన్నమైన పక్షమందు ఆ బ్రహ్మవేత్తలు జీవన్ముక్తులుగారు. కనుక ఈ సందేహమంతయు నివృత్తిచేయవలయునని శిష్యుఁడడుగఁగా సద్గురుస్వామి చెప్పనారంభించెనని తాత్పర్యము.

అవ :- ఆ సంశయమునకు ఉత్తరము జెప్పఁబూని యా మనోనాశము ఇరుదెఱఁగులుగా నుండునని చెప్పుచున్నాఁడు.

శా॥ రూపారూపముల న్మనోలయము చారుప్రజ్ఞ! ద్వైవిధ్యమౌ
రూపం బందు విముక్తులం దిల మహారూపంబు ముక్తాంగులం
దాపాదింతురు శుద్ధసత్త్వమె తదీయం బైన రూపంబు త
ద్రూపంబున్ జెడ లింగభంగమునఁదాఁ దోఁచున్మహారూపమై. 22

టీకా :- చారుప్రజ్ఞ=మనోహరమైన బుద్ధిగలశిష్యుఁడా!, ఇలన్=భూమియందు, మనోలయము=మనోనాశము, ద్వైవిధ్యమౌన్=రెండువిధములగును, అందున్=అందు, రూపంబు=రూపమనుపేరుగల మనోలయమును, విముక్తులందున్=జీవన్ముక్తులయందును, మహత్=అతిశయమగు, అరూపంబు=అరూపమను పేరుగల మనోలయమును, ముక్తాంగులందున్=విదేహముక్తులయందును, ఆపాదింతురు=పెద్దలు చెప్పుదురు, శుద్ధసత్త్వమే=త్రిగుణరహితమైన సామ్యావస్థయే, తదీయంబైన=ఆ జీవన్ముక్తులయందలి మనోలయమైన, రూపము=స్వరూపమనుపేరుగలది, లింగభంగమునన్= సూక్ష్మశరీరనాశమందు, తద్రూపంబున్చెడన్=ఆ శుద్ధసత్త్వము నశింపఁగా, మహారూపమై-మహత్=గొప్పయగు, అరూపమై=రూపములేనిదై, తాన్=తాను, తోఁచున్=ఒప్పును.

తాత్పర్యము :- మంచిబుద్ధిగల శిష్యుఁడా! భూమియందు మనోనాశము స్వరూపమని, అరూపమని రెండు విధములు. అందు స్వరూపమనోనాశము జీవన్ముక్తులయందును, అరూపమనోనాశము విదేహముక్తులయందును ఒప్పునని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఆ త్రిగుణరహితమైన సామ్యావస్థయే ఆ జీవన్ముక్తులయందలి మనోలయమయిన స్వరూపమను పేరుగలది. సూక్ష్మశరీరనాశమందు అశుద్ధసత్త్వము నశించి రూపములేనిదై కనఁబడునని తాత్పర్యము.

స్వరూపమనోనాశమనఁగా :- రూపముచెడక నాశముఁజెందుట. అగ్నిదగ్ధమైన బట్టమడత చూపునకు రూపము చెడనదిగా కనఁబడుచుండినను ఉపయోగమునకు రాదు. కనుక ఆ తీరుననే త్రిగుణరహితమైన మనస్సుతోఁ గూడిన బ్రహ్మవేత్తలు లోకవ్యవహారములో నున్నను స్వరూపమనోనాశమును పొందుదురు. **అరూపమనోనాశము** అనఁగా చూపునకు రూపముకలదిగా తోఁచినను స్వరూపము కనఁబడకపోవుట. ముందుచెప్పిన తీరున కాలిన బట్టమడత రూపముకలదిగా కనఁబడినను, గాలికొట్టినపుడు ఎగిరిపోయి ఆ రూపము కూడ కనఁబడక పోయినవిధమున బ్రహ్మవేత్తలు ప్రారబ్ధకర్మజమైన స్థూలశరీరముతోఁ గూడియుండినపుడు భ్రాంతిజమైన కారణశరీరమును జ్ఞానాగ్నిచేత దగ్ధముచేసినందున ప్రారబ్ధక్షయకాలమందు స్థూలశరీరము శ్మశానాగ్నిచే కాల్చఁబడఁగా సూక్ష్మశరీరమునకు ప్రవేశింప చోటులేక కట్టెలేని నిప్పు క్షీణించి క్షీణించి భస్మమైనలాగున పరబ్రహ్మమందు అరూపలయమై లీనమగుచున్నారు. దీనికే **లింగభంగ**మని పేరు. ఈ లింగశరీరము అను సూక్ష్మశరీరము స్థూలకారణశరీరములకు నడుమ సంచరించునది. ఎట్లనఁగా-స్థూలదేహము నాశనము కాఁగానే అందుండి కారణదేహములో దాఁగుచున్నది. మరల ప్రారబ్ధమును అనుభవించుకాలము సంప్రాప్తమయ్యేనేని ఈశ్వరుని నియమము చొప్పున స్థూలశరీరములో ప్రవేశింపఁజేయఁబడి కర్మానుసారిగా సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచుండును. కాఁబట్టి యా లింగశరీరమునకు దాఁగచోటు లేకుండునటులు

చేతనుఁడుగా నుండుటవలన ఆయన సాన్నిధ్యమందుండెడి సకలేంద్రియములు చలించుట ఆశ్చర్యము కాదని భావము.

చ॥ తనుకరణప్రభిన్నమయతత్తదశేషవివర్తనాళికి
న్విను సుత! ప్రేరకాద్యఖిలవృత్తులకు న్ఘనవృత్తి తానయై
యినకిరణంబుమాట్కి భుజియించినఁ దా విభువై యకర్తయై
యనయము భోగము ల్దగ మహామహిమ న్భువనైకకర్తయౌఁన్. 27

టీకా :– సుత=కుమార, విను=ఆకర్ణింపుము, తనుక...నికిఁ–తను=దేహత్రయము యొక్కయు, కరణ=జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియ అంతఃకరణములయొక్కయు, ప్రభిన్నమయ= భిన్నస్వరూపమయమైన, తత్తత్=ఆయా, అశేష=సమస్తములైన, వివర్తనాళికిఁ =వ్యాపార సముదాయములకును, ప్రేరకాద్యఖిలవృత్తులకుఁ–ప్రేరక=ప్రేరకత్వము మొదలుగాఁగల, అఖిల=సమస్తములైన, వృత్తులకుఁ=పనులకును, ఘనవృత్తి తానయై=తానే ఘనమైన వృత్తియై, ఇనకిరణంబుమాట్కిఁ=సూర్యకిరణమువలె, అనయము=ఎల్లప్పుడు, భుజియించినఁ=భోగములను అనుభవించినను, తాఁ=తాను, విభువై=సర్వవ్యాపకుఁడై, అకర్తయై=అట్టి కర్తృత్వము లేనివాఁడై, తగఁ=లెస్సగా, మహామహిమఁ=అతిశయమయిన ప్రభావముచేత, భువనైకకర్తయౌఁ–భువన=చతుర్దశభువనములకును, ఏక=ముఖ్యమయిన, కర్త=మహాకర్త, ఔఁ=అగును.

తాత్పర్యము :– కుమారా! స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములయొక్కయును, జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ అంతఃకరణములయొక్కయును, భిన్నస్వరూపములైన ఆయా సమస్తములగు వ్యాపారసముదాయములకును, ప్రేరకత్వము మొదలగు నన్నిపనులకును తానే ఘనమయిన వృత్తియై, సూర్యకిరణములు (శుద్ధాశుద్ధము లనెడి తారతమ్యములేక) అంతటను ప్రకాశించు విధమున ఎల్లప్పుడు భోగములను అనుభవించినను తాను సర్వవ్యాపకుఁడై అట్టి కర్తృత్వము లేనివాఁడై మిక్కిలి శ్రేష్ఠమయిన ప్రభావముచేత పదునాలుగు భువనములకును ముఖ్య మయిన మహాకర్తయగును వినుమని తాత్పర్యము. **క॥ "పరుల పనుల విద్వేషం, బరయక గతమత్సరుఁడయి యచలుండై త, న్నొరసిన క్రియలం జేసి య, లరును మహాకర్త ప్రవిమలం బగుతెలివిన్"॥**

అవ :– మహాభోగి మహాత్యాగి యనెడివారియొక్క లక్షణములఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

మ॥ రససంమిశ్రపదార్థదోషగుణము ఘ్రాణింపనీ కాత్మలో
వెస దావాగ్నిగతి న్భుజింప నతఁ డెవ్వేళ న్మహాభోగి యౌ
వసులోష్టాదిసమస్తయుగ్మతతుల న్వర్జించి స్వప్రజ్ఞ సం
తసమంద న్స్ఫటికాకృతిఁ వెలయు నాతండే మహాత్యాగి యౌఁన్. 28

అవ :– మనస్సు శుద్ధసత్త్వస్వరూపముగా వ్యవహరించినయెడల సమాధి యెట్లొనగూడు ననెడు సంశయమునకు గురుండు సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

మ॥ వ్యవహారాన్వితకాల మెల్ల స్వసమాధ్యావాస మౌనన్నఁ ద
ద్వ్యవసాయంబులు వేఱుగావె మది తత్త్వం బమ్మెయి న్నిల్చునే
వివరింపుండన నారి నూత్నవిటుతో వేడ్కం బ్రవర్తించి తా
భవనోద్యోగినియై తదుత్సవము సంభాషించున ట్లౌ నెదన్. 24

టీకా :– వ్యవ..మెల్లఁ–వ్యవహార=లోకవ్యవహారముతో, అన్విత=కూడుకొనిన, కాలమెల్లఁ= కాలమంతయు, స్వస...నన్నఁ–స్వ=ప్రత్యగాత్మ సంబంధమగు, సమాధి=నిర్వికల్పసమాధి యొక్క, ఆవాసము=ఉనికి, ఔనన్నఁ=ఔననిన, తద్వ్యవసాయంబులు=ఆ వ్యవహార ప్రయత్నములు, వేఱుగావె=భిన్నములుగావా, మదిఁ=అంతఃకరణమందు, తత్త్వంబు= యథార్థము, అమ్మెయిఁ=అదే ప్రకారము, నిల్చునే?=నిలుచునా? వివరింపుండనఁ=ఈ సందేహములు దెలియఁజేయుఁడనఁగా, నారి=ఒకానొక కామిని, నూత్నవిటుతోఁ=నవీన పురుషునితో, వేడ్కఁ=సంతోషముగా, ప్రవర్తించి=కలసి, తాఁ=తాను, భవనోద్యోగినియై= ఇంటిపనులతోఁగూడినదైనను, ఎదఁ=మనస్సునందు, తదుత్సవముఁ=ఆ యనుభవించిన సుఖమును, సంభావించునట్లు=చింతించునట్లు, ఔఁ=అగును.

తాత్పర్యము :– లోకవ్యవహారముతోఁ గూడికొనిన కాలమంతయు బ్రహ్మాభిన్న కూటస్థచైతన్య సంబంధమగు నిర్వికల్పసమాధియొక్క స్థానము ఔననఁగా, ఆ వ్యవహారప్రయత్నములు భిన్నములు గావా? అట్లుకాఁగా మనస్సునందు యథార్థము అదే ప్రకారము నిలుచునా? ఈ సందేహము తెలియఁజేయవలయునని శిష్యుఁడడుగఁగా ఒక స్త్రీ పరపురుషునితో అజ్ఞానముచేత సంతోషముగా ప్రవర్తించి అనుభవించిన సుఖమును, వెనుక తెలివి గలిగినందున ఇంటిపనులతో ఁగూడినదై క్రమముగా నున్నను మనస్సునందు మునుపు తాననుభవించిన సుఖమును చింతించినట్లు అగునని ఆచార్యుఁడు చెప్పెనని తాత్పర్యము. ఇట్లనుటచే బ్రహ్మనిష్ఠయం దున్నవారికి లోకవ్యవహారములు జ్ఞప్తికి వచ్చినట్లగునని భావము. అనఁగా లోకమందుఁగల చీఁకటిని సూర్యునివలనను సగముతీసివేయఁగా తక్కినసగములో సగము చంద్రుఁడు దొలఁగఁజేయఁగా మిగిలిన భాగము అగ్నిచేఁబోఁగొట్టఁబడినను, కొలఁదిభాగము దీపముయొక్క అడుగున నణఁగియున్నరీతిని, బ్రహ్మవేత్తలయందుఁగల అజ్ఞానమనెడి చీఁకటిని కర్మకాండముచేత సగముభాగమును, భక్తిచేత తక్కిన సగములో సగమును, జ్ఞానముచేత మిగిలినభాగమును హరింపఁజేసినను, దీపముక్రింద అణఁ గియుండు కొలఁదిభాగమువలె జగద్భ్రాంతిరూపమైన అజ్ఞానము అణఁగియుండునని గ్రహింపవలయును.

అవ :- వ్యవహారమందు అహంభావము తొలఁగుటకు చిత్సుఖస్వరూపుఁడైన జీవన్ముక్తునియొక్క శుద్ధసత్త్వస్వరూపమైన మనస్సునందు అహంభావము కూడునా? యను శిష్యునిశంకకు ప్రత్యుత్తరముగా వ్రతత్రయలక్షణమును ఆచార్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ॥ ఆర్తశరణ్య! విన్నపము వ్యష్టిసమష్ట్యభిమాని గాక తాఁ
గర్తయుఁగాక బ్రహ్మమయి క్రాలువిముక్తుఁడు భోక్తయౌననం
గర్తయగుం జూమీ యన వికాసముతో భువి నాతఁడే మహా
కర్త సుభోగి హంసుఁ డనఁగా వెలయు న్విను తన్మహత్త్వముల్. **25**

టీకా :- ఆర్తశరణ్య–ఆర్త=జననమరణరూపదుఃఖపీడితులైనవారికి, శరణ్య=రక్షకుఁడవైన మద్గురుస్వామీ, విన్నపము=విజ్ఞాపనము, పుడమిన్=భూమియందు, తాన్=(ప్రత్యగభిన్న పరమాత్మయైన) తాను, వ్యష్టిసమష్ట్యభిమానిగాక–వ్యష్టి=జీవస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరముల యందును, సమష్టి=ఈశ్వరస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములయందును, అభిమానిగాక= విశ్వతైజసప్రాజ్ఞాద్యభిమానములును, విరాడ్ఢిరణ్యగర్భావ్యాకృతాద్యభిమానములును, లేనివాఁడై, కర్తయుఁగాక, (కుటుంబభరణమునకును, వ్యోమాది ప్రపంచసృష్టికిని) కర్తగాక, బ్రహ్మమయి=పరిపూర్ణుఁడై, క్రాలు=ప్రకాశించుచుండెడి, విముక్తుఁడు=జీవన్ముక్తుఁడు, భోక్తయౌనన్=భుజించువాఁడౌననిన, కర్తయగుంజుమీ= కర్తయగుఁగదా, అనన్=అని శిష్యుఁడడుగఁగా, భువిన్=పుడమియందు, అతఁడే=ఆ జీవన్ముక్తుఁడే, మహాకర్త=మహాకర్త, సుభోగి=మహాభోగి, హంసుఁడు=మహాత్యాగి, అనఁగా=అనునట్లుగాను, వెలయున్= ప్రకాశించును, వికాసముతోన్=విశదముగా, తన్మహత్త్వముల్–తత్=ఆ త్రివిధనామముల, మహత్త్వముల్=మహిమలు, విను=ఆలకింపుము.

తాత్పర్యము :- జననమరణదుఃఖపీడితులైన వారికి రక్షకుఁడవన గురుస్వామీ! విజ్ఞాపన మొకటి వినుఁడు. భూమియందు ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మమైన తాను, జీవస్థూలసూక్ష్మ కారణశరీరములయందును, ఈశ్వరస్థూలసూక్ష్మ కారణశరీరముల యందును, విశ్వతైజస ప్రాజ్ఞాద్యభిమానములును, విరాడ్ఢిరణ్యగర్భ అవ్యాకృతాద్యభి మానములును లేనివాఁడై కుటుంబభరణమందును, గగనాది ప్రపంచసృష్టియందును, నేను గర్తననెడి తలంపులేక అంతట నిండియుండెడువాఁడై ప్రకాశించుచుండెడు జీవన్ముక్తుఁడు సమస్తభోగములును అనుభవించుచుండెడి వాఁడౌ ననిన కర్తయగుఁగదా అని శిష్యుఁడడుగఁగా నిరభిమానియైన ఆ జీవన్ముక్తుఁడే మహాకర్తయనియు, మహాభోగియనియు, మహాత్యాగియనియు ఈ సంజ్ఞలచేత ఒప్పుఁదగిన వాఁడౌనని ఆచార్యుఁడు ఆనతిచ్చి ఆ జీవన్ముక్తునికిఁదగిన పైనిఁ జెప్పిన త్రివిధనామములచేత ఒప్పుఁదగిన మాహాత్మ్యములను తెలియఁబఱచెదను వినుమని తాత్పర్యము. అనఁగా ఈశ్వరస్థూలసూక్ష్మకారణ మహాకారణ దేహాద్యభిమానులగు విరాట్టు, హిరణ్యగర్భ, అవ్యాకృత, పరమాత్మలనెడి నామచతుష్టయమునందును, జీవస్థూలసూక్ష్మ కారణ మహాకారణ, దేహాద్యభిమానులగు విశ్వ, తైజస, ప్రాజ్ఞ, ప్రత్యగాత్మలనెడి నామచతుష్టయమునందునుఁ గల సర్వజ్ఞత్వ కించిత్ జ్ఞత్వా ద్యభిమాన రహితుఁడైన నిరభిమానియగు బ్రహ్మవేత్త స్థూలసూక్ష్మ కారణ మహాకారణ దేహాద్యభిమానములయందు ఓత, అనుజ్ఞాత, అనుజ్ఞైకరస, అవికల్పుఁడను నామచతుష్టయము కలిగి ప్రవర్తించెడి ఈ మహాపురుషుఁడు మహాకర్త యనియు, మహాభోగియనియు, మహాత్యాగి యనియు చెప్పఁ బడును.

అవ :- మహాకర్త లక్షణము ఈ దిగువ వచ్చెడి రెండు పద్యములచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

మ॥ కదలింపన్ గదలంగ నోపని యయస్కాంతాచలాగ్రస్థలిన్
సదయఃపిండనిషండము ల్గదలు నాచందంబున న్జైవుల
న్హృదయప్రేరకప్రేర్యమాణముల నూహింప న్సదా లేని చి
త్పదమందెల్ల జగచ్చయంబు భ్రమచేత న్సంచలించున్ రహిన్. **26**

టీకా :- కద...పని–కదలింపన్=కదలింపఁజేయుటకును, కదలంగన్=తాఁగదలుటకును, ఓపని=కూడని, అయస్కాంతాచలాగ్రస్థలిన్–అయస్కాంతాచల=సూదంటుఱాతికొండయొక్క, అగ్రస్థలిన్=ముందటిభూమియందు, సదయఃపిండనిషండముల్–సత్=శ్రేష్ఠములైన, అయః పిండ=ఇనుపముద్దలయొక్క, నిషండముల్=సమూహములు, కదలున్=కదలును, ఆ చందంబునన్=ఆ తీరున, చైవులన్=చేష్టలను, హృదయప్రేరకప్రేర్యమాణములన్– హృదయ=మనస్సునందలి, ప్రేరక=ప్రేరేపువాఁడును, ప్రేర్యమాణములన్=ప్రేరేపింపఁబడిన కార్యములను, ఊహింపన్=ఆలోచింపఁగా, సదా=ఎప్పుడును, లేని=లేనట్టి, చిత్పదమందున్ =చిల్లక్షణముగల పరబ్రహ్మమందు, ఎల్లజగచ్చయంబు=సమస్తలోక సమూహమును, భ్రమచేతన్=భ్రాంతిచేత, రహిన్=మిక్కిలి, సంచలించున్=చలించును.

తాత్పర్యము :- కదలఁజేయుటకును, తాను కదలుటకును, కూడని సూదంటుఱాతికొండ యొక్క ముందటిభూమియందు శ్రేష్ఠములైన ఇనుపముద్దలయొక్క సమూహములు కదలెడి తీరున చేష్టలను, మనస్సునందలి ప్రేరేపువాఁడును, ప్రేరేపింపఁబడిన కార్యములను ఆలోచింపఁగా నెప్పుడును లేనట్టి పరబ్రహ్మమందు సమస్తలోక సమూహము భ్రాంతిచేత మిక్కిలి చలించునని తాత్పర్యము. ఇచ్చట సూదంటుఱాతికొండ పరబ్రహ్మమునకు, అయఃపిండములు లోకవ్యాపారములకును ఉపమానములుగాఁ జెప్పఁబడినవి. ఎట్లనఁగా సూదంటురాతికొండయును, ఇనుపముద్దలును అచేతనములు. అట్టి అచేతనపదార్థమైన కొండయొక్కశక్తిచేత దాన్ని సాన్నిధ్యమందుండెడి ఇనుపముద్దలు కదలఁగా నిరాకారుఁడును, నిరవయవుఁడును, నిర్గుణుఁడును అయి యుండియు ఆ పరబ్రహ్మము

తాత్పర్యము :– గురుశిరోరత్నమా! భూమియందు దేవరవారానతిచ్చినవాక్కులు సరియైనవే, విద్యమానములైన పరలోకముయొక్కయు, ఇహలోకముయొక్కయు, కోరికలయందు చేరని ముముక్షువులు సత్యజ్ఞానానందస్వరూప నిష్ఠచేయుచుందురు. ఆ యభ్యాస ప్రయత్నమును వదలినట్లైన తిరుగా ఆ యిహపరేచ్ఛలు వెంబడిగా కోరుదురు. అప్పుడు మనస్సు క్రమముగా నిలుకడపొందుటకు వేదాంతశాస్త్రశ్రవణమననములు అక్కఱలేదా యని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆ ప్రశ్నకు ఆచార్యుఁడు ఉత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు.

మ॥ శ్రవణం బజ్ఞతఁ బాయఁ జేయఁదగు నిస్సందేహమౌదాఁకఁ దా
నవలంబింపఁ దగు న్సదామనన మా యజ్ఞానసందేహసం
భవనానావిపరీతము న్జెఱుప సద్భావ్యంబు చిన్నిష్ఠ యీ
భువిఁ దత్సామ్యము లేవియైనఁగలవో పూర్ణాత్ములౌ వారికిన్. 32

టీకా :– శ్రవణంబు=వేదాంతశ్రవణము, అజ్ఞత=అవివేకమును, పాయ=వీడుటకుఁగాను, చేయఁదగు=చేయవలయును, తా=తాను, నిస్సందేహమౌదాఁక=సందియము తీరెడువఱకు, సదా=ఎల్లప్పుడు, మననము=విన్నయర్థమును స్మరించుట, అవలంబింపఁదగు=పూనఁదగును, ఆ యజ్ఞానసందేహసంభవ నానావిపరీతము–ఆ= ఆయొక్క, అజ్ఞాన=అవివేకమువలన, సంభవ=పుట్టినటువంటి, నానా=బహువిధమయిన, విపరీతము=విపరీతభావనను, అనఁగా అస్థిరములైన దేహమే నేను జగమే సత్యము అనుట. చెఱుప=పోఁగొట్టుటకు, చిన్నిష్ఠ=నిదిధ్యాసము, సద్భావ్యంబు=భావింపఁదగినది యగును, ఈ భువి=ఈ లోకమందు, పూర్ణాత్ములౌవారికి=సర్వపరిపూర్ణమే స్వరూపముగాఁగల బ్రహ్మవేత్తలకు, తత్సామ్యములు=ఆ చిన్నిష్ఠతో సమమయినవి, ఏవియైనఁగలవో=ఏవియైననున్నవా, అనఁగా ఏవియు లేవనుట.

తాత్పర్యము :– వేదాంతశ్రవణము అవివేకమును వీడుటకుఁగాను చేయవలయును. సందియము తీరెడువఱకు నెల్లప్పుడు విన్న యర్థమును స్మరించుచుండవలయును. ఆ యొక్క అవివేకమువలనను, సంశయమువలనను పుట్టినటువంటి బహువిధమయిన విపరీతభావనను అనఁగా **అస్థిరమయిన దేహమే నేను, జగమే సత్యము** అనుటను పోఁగొట్టుటకు నిదిధ్యాసము భావింపఁదగినది యగును. ఈ లోకమందు సర్వపరిపూర్ణమే స్వరూపముగాఁగల బ్రహ్మవేత్తలకు ఈ చిన్నిష్ఠతో సమమయినది యేదియులేదని తాత్పర్యము.

విపరీతభావనవివరణము: ఒక పదార్థమునందుఁగల నైజమును వేఱొకవిధముగాఁ దలఁచుట విపరీతభావన. ఇది ప్రమాణగత విపరీతభావన, ప్రమేయగత విపరీతభావన అని

టీకా :– అతఁడు=జీవన్ముక్తుఁడైన ఆ పురుషుఁడు, ఎవ్వేళ=ఏ కాలమందైనను, ఆత్మలో=అంతఃకరణమందు, రస...నీక–రస=షడ్రసములచేత, సంమిశ్ర=కూడిన, పదార్థ=భోజన వస్తువులయందలి, దోప=శైత్యాదిదోషములను లేక ఆచారానాచారదోషములను, గుణముల్=దేహమునకు ఇది చెఱుపు చేయును ఇది మేలుచేయు ననెడి గుణములను, లేక ఉప్పనగా చప్పనగా నున్నదనుగుణములను, రాణింపనీక=రానియ్యక, వెస=శీఘ్రముగా, (అది నిమ్మచెట్టు, ఇది మామిడిచెట్టు, ఇది రావిచెట్టు అను గుణగతముల యోజింపక అన్నిటిని) దావాగ్నిగతి=దహించెడి కార్చిచ్చువలె, భుజింప=భుజింపఁగా, మహాభోగియౌ=మహాభోగి అను మాహాత్మ్యము గలవాఁడగును, ఆతండే=ఆ జీవన్ముక్తుఁడే, స్వప్రజ్ఞ=ప్రత్యగాత్మ స్వరూపమైన తనయొక్క అపరోక్షసాక్షాత్కార జ్ఞానముచేత, సంతసమంద=కలిగిన ఆనందమును చెందఁగా, వసు..తుల=–వసు=బంగారు, లోష్ఠ=మట్టిపెళ్ళ, ఆది=మొదలగు, సమస్త=సకలమయిన, యుగ్మ=ద్వంద్వముల యొక్క, తతుల=సమూహములను, వర్జించి=విడిచి, స్ఫటికాకృతి=ఇతరవర్ణములు తనయందు ఆరోపింపఁబడినను అవి తనవిగాక వేఱుగానుండు స్ఫటికపుఱాయివలె, మహాత్యాగి=అన్నిటిని విడిచినవాఁడు, ఔ=అవును.

తాత్పర్యము :– జీవన్ముక్తుఁడైన పురుషుఁడు ఏ సమయములయందును మనస్సునందు ఆఱు రసములచేతఁగూడిన భోజనద్రవ్యములయందలి వాతపిత్తశ్లేష్మాది దోషములును లేక మడుగు మయిల అను దోషములను, దేహమునకు ఇది జబ్బుచేయును, ఇది మేలు చేయును అనెడు రెండు గుణములును రానియ్యక వేగముగా నిది నిమ్మచెట్టు, ఇది తుమ్మచెట్టు, ఇది మామిడిచెట్టు, ఇది రావిచెట్టు అనెడి గుణగతములయోజింపక అన్నిఁటిని కాల్చెడి కార్చిచ్చువలె భక్షింప **మహాభోగి** అను మాహాత్మ్యముగలవాఁడగును. **"క॥ సమభావన నెందువిరో, ధము వడయక కోర్కులెల్లఁ దా వీడ్కొని ప్రా, ప్తము ననుభవించు నెవ్వం, డమలమతీ యతఁడపో మహాభోక్త ధరన్"** ఆ బ్రహ్మవేత్తయే బ్రహ్మాభిన్న కూటస్థ చైతన్యస్వరూపమయిన తనయొక్క దివ్యజ్ఞానముచేత కలిగెడి ఆనందముతో ఇది బంగారము, ఇది మట్టిపెళ్ళ మొదలగు సకలమైన ద్వివిధముల సమూహములను వదలి ఇతరవర్ణములు తనయందు ఆరోపింపఁబడినను అవి తనవిగాక వేఱుగానుండెడి స్ఫటికపుఱాతివలె అన్నిఁటిని విడిచి మహాత్యాగియై ప్రకాశించునని తాత్పర్యము. **"క॥ సకలేచ్ఛావిషయంబుల, సకల శుభాశుభఫలముల సంశయతతుల, సకలనియమనిశ్చయముల, నకలంకుఁ డనిచ్చుఁడే మహాత్యాగి యగున్"**

అవ :– జీవన్ముక్తుఁడు వ్యవహరింపఁబడియు, ఆ రూఢుండనుట యేలాగని యడుగుచున్నాఁడు.

శా॥ ఆరబ్ధప్రద ముర్వి దైవగతి యా యారబ్ధభోగార్హ మా
కారం బందు వసించి యిష్టుఁడయి తత్కార్యాళి కాధారుఁడై
సారాసారవివేకము న్దెలియ సచ్ఛాస్త్రంబు లాలించువాఁ
డారూఢుం డని పల్క నెట్లగు మదీయాచార్య! తెల్ప న్దగున్. **29**

టీకా :– మదీయాచార్య=నా గురుమూర్తీ, ఉర్విన్=పుడమియందు, దైవగతి=జన్మపరంపరగా వచ్చుచుండెడి విధిమార్గము, ఆరబ్ధప్రదము=ప్రారబ్ధమునిచ్చునది, ఆ యారబ్ధభోగార్హ మాకారంబు–ఆ యారబ్ధ=ఆ ప్రారబ్ధమును, భోగ=అనుభవించుటకు, అర్హము=తగినది, ఆకారంబు=శరీరము, అందున్=అట్టి దేహమందు, వసించి=ఉండుకొని, తత్కార్యాళికిన్=ఆ కార్యముల సమూహమునకు, ఇష్టుఁడై=ప్రియుఁడై, ఆధారుఁడై=దానికి కారణభూతుఁడై యుండి, సారాసారవివేకమున్దెలియన్–సారసార=ఆత్మానాత్మలను రెండువస్తువులయొక్క, వివేకమున్=పరిశోధించెడి జ్ఞానమును, తెలియన్=తెలియుటకుఁగాను, సచ్ఛాస్త్రంబులు=వేదాంతశాస్త్రములను, ఆలించున్=(పిమ్మట ఆచార్యముఖముగా) వినును, వాఁడు=అట్టి పురుషుఁడు, ఆరూఢుండని=కృతకృత్యుఁడని, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, పలుకన్= చెప్పుటకు, అగున్=అవును, తెల్పన్దగున్=ఈ యర్థమును స్పష్టముగా అనుగ్రహింపఁదగును.

తాత్పర్యము :– నా గురుమూర్తీ! పుడమియందు జన్మపరంపరగా వచ్చుచుండెడి విధిమార్గము ప్రారబ్ధము నిచ్చునది. ఆ ప్రారబ్ధమును అనుభవించుటకు తగినది శరీరము, అట్టి దేహమందు ఆ కార్యముల సమూహమునకు ప్రియుఁడై వానికి కారణభూతుఁడై ఆత్మానాత్మలను రెండువస్తువులను పరిశోధించెడి జ్ఞానమును తెలియుటకుఁగాను వేదాంతశాస్త్రములను ఆచార్యముఖముగా వినును. అట్టి పురుషుఁడు కృతకృత్యుఁడని యే ప్రకారము చెప్పనగును. ఈ యర్థము స్పష్టముగా ననుగ్రహింపవలయునని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆచార్యుఁడు శిష్యుఁడడిగిన ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు.

చ॥ మమత యహంత యీషణసమాజము మానుషజాతిలీల లౌఁ
గ్రమముగఁ దత్త్రయం బిహపరంబుల కాశ్రయ మా నరాళికిన్
శమదమశాస్త్రచింతనలు సాధనము ల్సముముక్షుపంక్తికిన్
సమరసభావపూర్ణులకు సాధనసాధ్యము లున్నవే కనన్. **30**

టీకా :– మమత=ఇది నాది, వీరు నావారనుటయు, అహంత=నేనితఁడనుటయు, ఈషణసమాజము=దారేషణ పుత్రేషణ, ధనేషణములయొక్క సమూహము, మానుషజాతి లీలలు–మానుషజాతి=మనుష్యస్వభావముగల, లీలలు=కార్యములు, ఔన్=అగును, ఆ నరాళిన్=అట్టి మనుష్యసమూహమునకు, క్రమముగన్=వరుసగా, తత్త్రయంబు–తత్=ఆ

మమత, ఆ హయంత ఆ యీషణసమాజము అనెడి, త్రయంబు=మూఁడును, ఇహపరంబులకున్=ఇహపరలోకములకు, ఆశ్రయము=ఆధారము అగును, సముముక్షు పంక్తికిన్–సు=సుష్ఠైన, ముముక్షు=మోక్షేచ్ఛగల, పంక్తికిన్=జన సమూహమునకు, శమదమ శాస్త్రచింతనలు, శమ=అంతరింద్రియనిగ్రహము, దమ=బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము, శాస్త్ర=వేదాంతశాస్త్రమందలి, చింతనలు=మననములు, సాధనములు= ఉపకరణములు, కనన్=చూడఁగా, సమరసభావపూర్ణులకున్=సర్వపరిపూర్ణ మయిన యానందభావము లన్నియుఁ గలవారలకు, సాధనసాధ్యములు=కరణకార్యములు, ఉన్నవే=ఆ యారూఢులకు నున్నవా, అనఁగా లేవనుట.

తాత్పర్యము :– ఇది నాది, వీరు నావారు, నేనితఁడను అనుటయు, దారేషణధనేషణముల యొక్క సమూహము, మనుష్యస్వభావముగల కార్యములు అగును. అట్టి మనుష్య సమూహమునకు వరుసగా ఆ మమత, యహంత, యీషణసమాజము లనెడి మూఁడును ఇహపరలోకములకు ఆధారము అగును. మోక్షేచ్ఛగల జనసమూహమునకు అంతరింద్రియ నిగ్రహము, బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము, వేదాంతశాస్త్రమందలి మననము ఉపకరణములుగా నున్నవి. అయితే సర్వపరిపూర్ణమయిన యానందభావము గలవారలకు కరణకార్యములు లేవని తాత్పర్యము.

అవ :– జీవన్ముక్తులకు లోకవ్యవహారము లేకుండినను శ్రవణాదివ్యవహారములు కావలయునా? అక్కఱలేదా? యని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ గురుచూడామణి! యొప్పిదంబులు త్వదుక్తు ల్సత్పరేహేచ్ఛలం
దరయ న్గూడని మోక్షకాంక్షులు సమాధ్యభ్యాసులై యుందు రి
ద్ధరఁ దద్యత్నము వీడిన న్మరలఁ దత్కాంక్ష ల్వెస న్గోరరో
స్థిర మొంద న్పనిలేదొ శాస్త్రము విన న్జింతింప డెందం బొగిన్. **31**

టీకా :– గురుచూడామణి=గురుశిరోరత్నమా, ధరన్=భూమియందు, త్వదుక్తులు= దేవరావారానతిచ్చిన వాక్కులు, ఒప్పిదంబులు=సరియైనవే, సత్=విద్యమానములైన, పర= పరలోకముయొక్కయు, ఇహ=ఇహలోకముయొక్కయు, ఇచ్ఛలందున్=కోరికలయందు, అరయన్=విచారింపఁగా, కూడని మోక్షకాంక్షులు=చేరని ముముక్షువులు, సమాధ్యభ్యాసులై యుందురు=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపనిష్ఠ చేయుచుందురు, ఇద్ధరన్=ఈ భూమియందు, తద్యత్నము=ఆ యభ్యాసప్రయత్నము, వీడినన్=వదలినను, మరలన్=తిరుగా, తత్కాంక్షలు= ఆ యిహపరేచ్ఛలు, వెసన్=వెంబడిగా, కోరరో=ఆపేక్షించరో, అనఁగా కోరుదురనుట. డెందంబు=మనస్సు, ఒగిన్=క్రమముగా, స్థిరమొందన్=నిలుకడపొందుటకు, శాస్త్రము= వేదాంతశాస్త్రము, వినన్=శ్రవణముచేయుటకును, చింతింపన్=మననము చేయుటకును, పనిలేదో=అక్కఱలేదా.

శా॥ ఆరూఢు ల్గురుమూర్తి! యేలయన హృద్ధ్యానాదుల న్జేయుట
ప్రారబ్ధం బెటులుండునో యటులు పుత్రా! కొందఱుందు రుసుమీ
యారబ్ధంబులరీతిఁ దెల్పితిని యా యారూఢుల న్దెంతయు
న్ధీరోదాత్త! యెఱుంగవా మఱియు సందేహంబు లిం కేటికిన్. **36**

టీకా :– గురుమూర్తి=ఆచార్యుఁడా, ఆరూఢులు=బ్రహ్మవేత్తలు, హృద్ధ్యానాదులన్జేయుటల్–హృత్=మనస్సునందు, ధ్యానాదులన్=ధ్యానము మొదలైన కార్యములను, చేయుటలు=సలుపుటలు, ఏల=ఎందుకు, అన=ఈ ప్రకారము శిష్యుఁడడుగఁగా, పుత్రా=కుమారా, కొందఱు=(ఆయారూఢులలో) కొందఱు, ప్రారబ్ధంబు=జన్మాంతర కర్మసంచితము, ఎటులు=ఏ ప్రకారము, ఉండునో=ఉంటున్నదో, అటులు=ఆ ప్రకారము, ఉందురు చుమీ=ఉంటున్నారు గదా, ఆ యారూఢులందున్=ఆ బ్రహ్మవేత్తలయందు, ఆరబ్ధఁబులరీతిన్–ఆరబ్ధంబుల=వారువారు జన్మాంతరములందు చేసిన కర్మసంచితములయొక్క, రీతిన్=క్రమమును, ఎంతయున్=అంతయును, తెలిపితిన్=తెలియఁజేసితిని, ధీరోదాత్త=గంభీరమయిన ధైర్యముగల కుమార, ఎఱుంగవా=తెలిసికొనవా, మఱియున్=తిరుగాను, సందేహంబులు=సంశయములు, ఇంకన్=ఇఁకమీఁదు, ఏటికిన్=ఎందుకు? ప్రయోజనము లేదనుట.

తాత్పర్యము :– 'ఆచార్యుఁడా! బ్రహ్మవేత్తలు మనస్సునందు ధ్యానాదులను చేయుటయెందు' కని శిష్యుఁడడుగఁగా కుమార! వారివారి ప్రారబ్ధంబు లేలాగున్నవో ఆలాగే యుందురు. ముందే యీ ప్రారబ్ధభేదములను తెలియఁజేసియుంటినిగదా తిరుగా ఎందుకు ఈ సందేహములఁ బొందుచున్నావని ఆచార్యుఁడు పలికెనని తాత్పర్యము.

అవ :– జన్మాది ప్రతిబంధములు తత్త్వజ్ఞానులను చేరవని తెలుపుచున్నాఁడు.

చ॥ జగదుపకారమై వెలయు సాధుజనవ్యవహార మూర్విలోఁ
దగులము లంటఁబోవు పరతత్త్వము తామయి యుంట లోకుల
న్మిగులఁగఁ బుణ్యపాపముల మేలు కనుంగొని ప్రోచు నీశునిం
దగులునె యెవ్వియైన సుత! తత్త్వవిచక్షణు లుందు రటులన్. **37**

టీకా :– ఉర్విలోన్=భూమియందు, సాధుజనవ్యవహారము–సాధు=సత్పురుషులైన, జన=బ్రహ్మజ్ఞానులయొక్క, వ్యవహారము=(శరీరేంద్రియ) వ్యాపారము, జగదుపకారమై–జగత్=సకలలోకములకు, ఉపకారమై=సాహాయ్యభూతమై, వెలయున్=ఒప్పును, పరతత్త్వము=పరబ్రహ్మస్వరూపము, తామయి=తామే అయి, ఉంటన్=ఉండుటచేతను, తగులములు=జన్మాది ప్రతిబంధములు, అంటఁబోవు=చేరనేరవు, లోకులన్=జనులను, పుణ్యపాపముల మేలుగనుంగొని–పుణ్య=ధర్మములయొక్కయు, పాపముల=అధర్మములయొక్కయు, మేలు=

ఇరుతెఱంగులు. బ్రహ్మము శుద్ధవస్తువు గనుక శ్రుతులకు శుద్ధబ్రహ్మమును ప్రతిపాదించుటయందు తాత్పర్యము కలిగియుండదు గనుక శ్రుతులు పరబ్రహ్మమునే ప్రతిపాదించెనేని పురుషునకు వృత్తినివృత్తులు లేవు గాన వ్యర్థమగును అని తలంచుట **ప్రమాణగత విపరీతభావన.** లోకమందు ప్రవృత్తిపూర్వకముగానే పురుషార్థమును చూచితిమి. అపరిశుద్ధము, వికారము మొదలగువానితోఁ గూడియుండు జగత్తునకుఁ గారణమైన బ్రహ్మము, అపరిశుద్ధాదులతోఁ గూడియుండక ప్రధానాదులే జగత్తునకు కారణమని బుద్ధియందు తోఁచుట **ప్రమేయగత విపరీతభావన.** ఇట్లు తానే కర్తయయ్యేనేని ఈ కార్యమును చేయుము, చేయకుము, దీనిని వదలుము, వదలకుము, దీనిని తెలిసికొనుము, తెలిసికొనకుము, దీనిని తినుము, తినకుము, లోనగు ధర్మములను శ్రుతులు తన్నుఁగూర్చి ఏ ప్రకారము దెలుపును గనుక నేనే కర్తను. ఇందుకు సందేహము లేదనెడి కర్తృత్వాదులకు ఉపయోగ్యమయిన అభిమానాదులకు సర్వధర్మప్రతీతి లక్షణమైనది **విపరీతభావన.** ఇట్లు న్యాయమందు సంశయములను విచారించి త్యజించి అస్థిరమగు జగత్తు మిథ్యయని దేహము నేను గాదని నిస్సందేహముగఁ దెలిసికొని జాగ్రదాది అవస్థలకు సాక్షియైన ఆత్మ నేనని ఎఱిఁగి విజ్ఞానము నార్జించిన బ్రహ్మవేత్తలకు నిదిధ్యాసాదులతో నావశ్యకము లేదని భావము.

అవ :– బ్రహ్మవేత్త దేహముండువఱకు దేహేంద్రియవ్యాపారములతోఁ గూడియుండునని ఆచార్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

మ॥ కలలోఁ దోచిన దెల్లఁ దెల్పుగతి జాగ్రంబందు విజ్ఞానియై
పలుక న్జీవుఁడు గాఁడు లౌకికము సంభాషింతు రంగంబు ప్ర
జ్వలవహ్ని న్మృతినొంది కాలుదనుక న్వత్సా! నరుండంచు లో
కులు వాని న్విహరించుచుందు రటు లీ గోత్ర న్వివేకు ల్గదా. **33**

టీకా :– వత్సా=కుమారా, కలలోఁదోఁచినదెల్లన్–కలలోన్=(సకలేంద్రియవ్యాపారములు క్షీణించినను) స్వప్నమందు, తోఁచినదెల్లన్=కల్పితముగా కనుపడినదంతయును, జాగ్రంబందున్=జాగ్రదవస్థయందు, తెల్పుగతిన్=తెలియఁజెప్పునట్లు, విజ్ఞానియై=(ఒకఁడు) బ్రహ్మవేత్తయై, లౌకికము=లోకవ్యవహారమును, పలుకన్=వాక్రుచ్చినను, జీవుఁడుగాఁడు=చిదాభాసుఁడుగాఁడు, మృతినొంది=ఒకఁడు చచ్చి, ప్రజ్వలవహ్నిన్=మండుచుండెడి శ్మశానాగ్నియందు, అంగంబు=శరీరము, కాలుదనుకన్=దహించెడి పర్యంతము, వానిన్=ఆ చచ్చినవానిని, నరుండంచున్=మనుష్యుఁడని, లోకులు=ప్రజలు, సంభాషింతురు=చెప్పుదురు, అటులు=ఆ రీతిని, ఈ గోత్రన్=ఈ భూమియందు, వివేకులు=జీవన్ముక్తులైన బ్రహ్మవేత్తలు, విహరించుచుందురు గదా=(ప్రారబ్ధక్షయమై విదేహకైవల్యమును పొందెడివఱకు దేహేంద్రియవ్యాపారములతోఁగూడి) సంచరించుచుందురు సుమీ.

తాత్పర్యము :- కుమారా! స్వప్నమందుఁ దోఁచిన కథయంతయును జాగ్రదవస్థయందు లోకులు చెప్పుకొనునట్లు బ్రహ్మవేత్తయు లోకవ్యవహారములను పలికినను చిదాభాసుఁడు గాఁడు. ఒకఁడు చచ్చి వాని శరీరము శ్మశానాగ్నియందు కాలెడివఱకు వాఁడు వెళ్లిపోయినను వాని నామరూపములు చెప్పఁబడునట్లు బ్రహ్మవేత్త విదేహముక్తిని పొందెడి వఱకు దేహముండుటవలన నతఁడును దేహేంద్రియవ్యాపారములతో సంచరించునని తాత్పర్యము.

అవ :- నిర్వికల్పసమాధియందుండు బ్రహ్మవేత్త యెవ్విధముగా నిర్వ్యాపారి యగునని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ అటు లావశ్యకమైన దృశ్యచయ మధ్యాసంబ యౌ ధాత్రి సం
కటదంబై యది గల్గనీయదు లసత్కౌతూహలం బాత్మకె
ప్పటి కద్దానిఁ దొలంగ మేలు చుమి తద్భంగంబు చిన్నిష్ఠయౌఁ
బటుతన్నిష్ఠ యొనర్చు వాఁ డెటులు నిర్వ్యాపారియై రంజిలున్. 34

టీకా :- ధాత్రిన్=పుడమియందు, అటులు=పైనఁజెప్పిన ప్రకారము, దృశ్యచయము=నామరూపములతోఁగూడిన సకలవిషయములయొక్క సముదాయము, ఆవశ్యకమయినన్=బ్రహ్మవేత్తకు తగినదైనను, అధ్యాసంబయౌన్=కల్పితమేయగును, అది=ఆ కల్పితమయినది, సంకటదంబై-సంకట=కష్టములను, దంబై=ఇచ్చునదియై, లసత్కౌతూహలంబున్-లసత్=ఒప్పిదమైన, కౌతూహలంబున్=బ్రహ్మానందమును, కల్గనీయదు=ప్రాప్తము గానీయదు, ఆత్మకున్=ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడైన తనకు, అద్దానిన్=ఆ దృశ్యచయమును, తొలంగన్=విడుచుటకు, ఎప్పటికిన్=ఎన్నటికిని, మేలు చుమి=మంచిది గదా, తద్భంగంబు-తత్=ఆ కల్పనముయొక్క, భంగంబు=నాశమే, చిన్నిష్ఠయౌన్=నిర్వికల్పసమాధి యగును, పటుతన్నిష్ఠ-పటు=సమర్థమయిన, తన్నిష్ఠ=ఆ బ్రహ్మనిష్ఠ, ఒనర్చువాఁడు=చేయువాఁడు, ఎటులు=ఏ ప్రకారముగాను, నిర్వ్యాపారియై=ఏ కార్యములు లేనివాఁడై, రంజిలున్=ఒప్పును.

తాత్పర్యము :- పుడమియందు పైనఁజెప్పిన ప్రకారము నామరూపములతోఁగూడిన సకల విషయములయొక్క సముదాయము ఆ బ్రహ్మవేత్తకు తగినదే యనిన నది అధ్యాసమగును. ఆ యధ్యాసము దుఃఖములను ఇచ్చునదియై బ్రహ్మానందమును గలుగనీయదు. ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుఁడైన తనకు ఆ దృశ్యచయమును విడుచుట యెన్నటికిని మంచిదే గదా, ఆ కల్పనముయియొక్క నాశమే నిర్వికల్పసమాధి యగును. సర్వశక్తివంతమైన బ్రహ్మనిష్ఠచేయువాఁడు ఏ ప్రకారముగాను, ఏ కార్యము లేనివాఁడై ఒప్పునని తాత్పర్యము. అధ్యాసమనఁగా ఒకవస్తువును జూచి వేఱొకవస్తువు అనుట. ఆ యధ్యాసము

దేహేంద్రియాదులయందు భ్రాంతివలనఁ గలుగుచున్నది గనుక ఆత్మ కర్తవలెఁ దోఁచినను విచారించినంతట అపరిచ్ఛిన్నుఁడై యుండుటవలన ఆ యాత్మ కర్త గాదని గ్రహించునది **"అతస్మిన్ తద్బుద్ధిః అధ్యాసః"** అనఁగా అదికానిదానియందు అదే యనెడి బుద్ధి కలుగుట అధ్యాసమని భావము.

అవ :- పైనఁ జెప్పిన ప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరము ఇచ్చుచున్నాఁడు.

మ॥ వ్యవహారక్రియ లాత్మనిష్ఠయు మనోవ్యాపారము ల్పుత్త్ర! స
చ్ఛ్రవణారంభముఁ జేయఁ దీఱు నవి తర్వాతన్ బరాత్మాపరో
క్షవిభూతిన్ పరిపూర్ణవస్తువయి తా సాధింప సాధ్యంబు లు
న్న వె యారూఢుఁ డనంగ వచ్చునొకొ విన్నాణంబుగా నుండిన్. 35

టీకా :- పుత్త్ర=కుమారా, వ్యవహారక్రియలు=లోక వ్యవహార కార్యములును, ఆత్మనిష్ఠయున్=నిర్వికల్పసమాధియును, మనోవ్యాపారములు=మనస్సుచేత చేయఁబడెడు కార్యములే యగును, అవి=ఆ యుభయవ్యాపారములు, సచ్ఛ్రవణారంభముఁజేయన్-సత్=శ్రేష్ఠమైన, శ్రవణ=వేదాంతశాస్త్రములను వినుటకు, ఆరంభమున్=ప్రయత్నమును, చేయన్=ఒనర్పఁగా, తీఱున్=విడుచును, తర్వాతన్=(శ్రవణము చేసిన) పిమ్మట, పరాత్మాపరోక్షవిభూతిన్-పరాత్మ=ఆ వినిన యర్థమును మననముచేసి అటుపిమ్మట తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యార్థములైన జీవేశ్వరైక్యభావమును తెలిసి అపరోక్షవిభూతిన్=తనకంటె అన్యములేక తానే తానైన పరబ్రహ్మైశ్వర్యముచేతను, పరిపూర్ణవస్తువయి=అంతట నిండిన అఖండ చైతన్యమైన, తాన్=తాను, సాధింపన్=సాధించుటకు, సాధ్యంబులు=కార్యంబులు, ఉన్నవే=కలవా, విన్నాణంబుగాన్=ముందటి మనోవ్యాపారమందు ఒప్పునట్టుగాను, ఉండినన్=కూడియుండెనేని, ఆరూఢుఁడనంగవచ్చునొకొ=అట్టి పురుషుని బ్రహ్మవేత్తయని చెప్పవచ్చునా (అనఁగాఁ జెప్పఁగూడదనుట).

తాత్పర్యము :- కుమారా! లోకవ్యవహారములును నిర్వికల్పసమాధియును మనస్సుచేత చేయఁబడెడు కార్యములగును. ఆ యుభయవ్యాపారములు శ్రేష్ఠమయిన వేదాంతశాస్త్రములను వినుటవలన విడుచును. ఆ వినిన అర్థమును మననము చేసి పిమ్మట తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములయిన జీవేశ్వరైక్యభావమునే తెలిసి తానే తానైన పరబ్రహ్మైశ్వర్యము చేతను అంతటనిండిన అఖండచైతన్యమై తాను సాధించుటకు కార్యములు కలవా? ముందటి మనోవ్యాపారములయందు కూడియుండెనేని అట్టి పురుషుని బ్రహ్మవేత్తయని చెప్పవచ్చునా యని తాత్పర్యము.

అవ :- ఆరూఢులయందు కొందఱు సమాధి మొదలైనవి చేయుట యెందుకని శిష్యుఁడడుగ నా ప్రశ్నకు ఆచార్యుఁడుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు.

మ॥ కలశతటాకకూపముఖకల్పితమృణ్మయకాండమం దిల
న్విలయమునొంద నొండుప్రతిబింబము తచ్ఛశియందు డిందు వే
వెలసిన వెల్లఁ జేరునె వివేకముచేత నుపాధిఁ బాసి కే
వలుఁ డొకఁ డౌఁగుమార! పెఱవారలు బ్రహ్మము నందనేర్తురే. 41

టీకా :– కుమార=పుత్త్రుఁడా, ఇల౯=పుడమియందు, కలశ...దమందు–కలశ=భాండము, తటాక=చెఱువు, కూప=బావి, ముఖ=మొదలుగాఁగల, కల్పిత=కల్పింపఁబడిన, మృణ్మయ=మంటివికారములైన వానియొక్క, కాండమందు౯=జలములయందు, ఒండు=ఏదియైన నొక్కటి, విలయమునొంద౯=నశించినను, ప్రతిబింబము=తజ్జలమున ప్రతిబింబించిన చంద్రప్రతిబింబము, తచ్ఛశియందు౯=బింబభూతుఁడైన యధిష్ఠానచంద్రునియందు, డిందు౯=కలియును, వే=శీఘ్రముగా, వెలసినవెల్ల౯=ప్రకాశించెడి మిగిలినవానియందలి ప్రతిబింబచంద్రులు, చేరునె=అధిష్ఠాన చంద్రునియందు కలియునా, చేరవనుట. ఒకఁడు=ఒక పురుషుఁడు, వివేకముచేత౯=బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానముచేత, ఉపాధిఁ బాసి=త్రివిధ ప్రతిబంధములుమాని, కేవలుఁడు=బ్రహ్మస్వరూపుఁడు, ఔ౯=అగును, పెఱవారలు=తక్కినవారు, బ్రహ్మము౯=త్రివిధపరిచ్ఛేద శూన్యమైన పరబ్రహ్మమును, అందనేర్తురే=అందుదురా?

తాత్పర్యము :– పుత్త్రుఁడా పుడమియందు కడవ, ముంత, చెఱువు, బావి మొదలయిన మన్నుచేత నేర్పడిన పాత్ర భేదములయందు నింపింపఁబడిన జలములయందలి ప్రతిబింబించిన చంద్రులనేకులలో ఏదైననొకటి నశించునని ఆ ప్రతిబింబచంద్రుఁడు అధిష్ఠానచంద్రునిలో కలియును. భిన్నములుగాక నిలిచియుండిన తటాకకూపఘటాదుల యందలి ప్రతిబింబచంద్రులు అధిష్ఠానచంద్రునిలో ఁజేరుదురా? అటువనెనే **"శ్లో॥ ఆత్మానాత్మవివేకేన పుంసస్సంసారనిర్వృతిః, తద్వినా జన్మకోట్యాపి బంధచ్ఛేదో న సిద్ధ్యతి"** అను ప్రమాణరీతిని, ఆత్మానాత్మ విచారణచేత ప్రతిబంధత్రయమును వీడి బ్రహ్మస్వరూపుఁ డగును. తక్కిన బ్రహ్మజ్ఞానములేని మూఢులు అందఱును దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్య మగు పరబ్రహ్మమందు ఐక్యభావమును పొందలేరని తాత్పర్యము.

ప్రతిబంధత్రయవివరణము :– ప్రతిబంధము వర్తమానమని, భూతమని, భవిష్యత్తని మూఁడు తెఱఁగులు. అందు **వర్తమానప్రతిబంధము**–విషయాసక్తిలక్షణమని, ప్రజ్ఞాన మాంద్యమని కుతర్కమని, విపర్యయదురాగ్రహమని నాల్గువిధములు. విషయములయందు మిక్కిలి మక్కువ కలిగియుండుట విషయాసక్తిలక్షణము. ఆచార్యుఁడు బోధించిన పరమార్థము బుద్ధియందు బోధకముకాకపోవుట **ప్రజ్ఞామాంద్య** మనఁబడును. దేశికుఁ డుపదేశించిన పరమార్థమునకు విపరీతార్థముల కలుగఁజేసికొనుట **కుతర్క** మనఁబడును.

ఘనమును, కనుంగొని=చూచి, మిగులఁగ౯=మిక్కుటముగాను, ప్రోచు=రక్షించుచున్న, ఈశుని౯=పరశివమూర్తిని, ఎవ్వియైన౯=ఎవ్విధములైన చెలుములును, తగులనె=అంటునా, అటుల౯=ఆ ఈశ్వరునివలెనే, తత్త్వవిచక్షణులు=తత్త్వజ్ఞానమును పరిశోధించి తెలిసికొనిన మహాత్ములు, ఉందురు=ప్రవర్తించుచుందురు.

తాత్పర్యము :– భూమియందు బ్రహ్మజ్ఞులయొక్క వ్యవహారములు సకల లోకములకు సాహాయ్యభూతమై ఒప్పును. పరబ్రహ్మస్వరూపము తామై ఉండుటచేత నొకవేళ లోకవ్యవహారములలో ప్రవేశించినను జన్మాది ప్రతిబంధములు ఆ బ్రహ్మవేత్తలను చేరనేరవు. జనులయొక్క పుణ్యపాపముల యందలి అతిశయములను మిక్కుటముగ తెలిసి రక్షించుచున్న ఈశ్వరుని మేలుకీడులు అంటనిరీతిని ఆ ఈశ్వరునివలెనె తత్త్వజ్ఞానులు ప్రవర్తించుచుందురని తాత్పర్యము.

అవ :– 15వ పద్యము మొదలుకొని ఇదివఱకు చిత్తునందుదయమైన మనస్సు చిత్తుగానే వెలుఁగునని తెలిపించి ఇఁక చిద్వ్యాపకవిదేహముక్తిపర్యంతము నీ శ్రవణమననములు కావలయునని ఆచార్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ॥ మూర్తులు మువ్వు రాదిశివమూర్తులు నొండుగఁ గూడి యస్మదీ
యార్తిహరింప దేశికుఁడవై భువిఁ దోఁచితి వీ వివేకి కా
మూర్తుల కుద్ది యెట్టు లన మోహ మహంకృతి యీషణాది దు
ర్వర్తన లేవి లేమి నగు వారలె కా దఖిలాత్ముఁ డీతఁడౌ౯. 38

టీకా :– మూర్తులు=బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులు, మువ్వురు=ముగ్గురును, ఆదిశివమూర్తులు–ఆదిశివ=తటస్థేశ్వరునియొక్క, మూర్తులు=అష్టమూర్తులును, ఒండుగ౯=ఒక్కటిగాను, కూడి=చేరి, అస్మదీయ=నాయొక్క, ఆర్తి=జన్మపరంపరాది దుఃఖమును, హరింప౯=పోఁగొట్టుటకు, దేశికుడవై=గురుస్వామివై, భువి౯=భూమియందు, తోఁచితివి=అవతరించితివి, ఈ వివేకికి౯=ఈ జ్ఞానికిని, ఆ మూర్తులకు౯=ఆ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదులకును, ఉద్ది=జత, ఎట్టులన౯=ఏలాగన, మోహము=మమకారము, అహంకృతి=అహంకారము, ఈషణాది దుర్వర్తనలు=ధనేషణ దారేషణ పుత్త్రేషణములు మొదలుగాఁగల చెడునడవడికలు, ఏవి=ఏవి, లేమి౯=లేకుండుటచేత, అగు౯=జతయగును, వారలెకాదు=ఆ మూర్తులెకాదు, అఖిలాత్ముఁ డు=సమస్తచరాచరప్రాణిస్వరూపుఁడును, ఈతఁడు=ఈ జ్ఞానియె, ఔ౯=అవును.

తాత్పర్యము :– బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులు ముగ్గురును తటస్థేశ్వరాష్టమూర్తులును, ఒక్కటిగాఁ గూడి నాయొక్క జననమరణాది దుఃఖమును బోఁగొట్టుటకు అవతరించిన నా గురుస్వామీ! యీ జ్ఞానికిని ఆ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదులకును సమ మేలాగని శిష్యుఁడడుగఁగా మమకారము, అహంకారము, ఈషణాది దుర్వర్తనలు లేనప్పుడు సమానమగును. ఈ మూర్తులు మాత్రమే

కాకుండ సమస్తచరాచరప్రాణికోట్లును ఈ జ్ఞానియే అవునని తాత్పర్యము. **"శ్రు॥ ఏకో దేవో బహుధా సంనివిష్టః, ఏకం సంతం బహుధా కల్పయంతి" "ఏకవిజ్ఞానేన సర్వం విజ్ఞాతం భవతి, వాచారంభణం వికారో నామధేయం, మృత్తికేత్యేవ సత్యం" "శ్లో॥ చతుర్ముఖేంద్రదేవేషు మనుష్యాశ్వగవాదిషు, చైతన్యమేకం బ్రహ్మాత్మా ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మమయ్యపి, యేనేక్షతే శృణోతీదం జిఘ్రతి వ్యాకరోతి చ స్వాద్వస్వాదూ విజానాతి తత్ప్రజ్ఞానముదీరితమ్"** అను శ్రుతిస్మృతి ప్రమాణముల ననుసరించి ఈ జ్ఞానికిని ఆ మూర్తులకును భేదము లేదని యెఱుఁగునది.

అవ :– పైఁ జెప్పిన చొప్పున ఆ జ్ఞాని ప్రాణిసమూహములో నొక్కఁడగును గనుక జగమంతయు ఆ జ్ఞానియే యని యెట్లు చెప్పనగునని శిష్యుఁడు ఆచార్యులను అడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ సకలప్రాణిసమాజ మీతఁ డన సాక్షాన్ముక్తుఁ డీ జ్ఞాని యౌ
నకలంకస్థితి నా సమస్త మిల నన్య ప్రాకృతప్రజ్ఞల
న్వికలత్వంబులఁ బొందుచుండు వెలయ న్వేర్వేఱుగా నాతఁడ
న్దొకఁడౌ సర్వముఁగాఁడు తెల్పు మెదయందుల్లాస మింపొందఁగన్. 39

టీకా :– ఇలౝ=భూమియందు, సకలప్రాణిసమాజము–సకల=సమస్తమైన, ప్రాణి=జీవుల యొక్క, సమాజము=సమూహము, ఈతఁడనౝ=ఈతఁడగుననిన, ఈ జ్ఞాని=ఈ బ్రహ్మవేత్త, అకలంకస్థితిౝ=నిష్కళంకమయిన బ్రహ్మస్థితిచేత, సాక్షాన్ముక్తుఁడు=అపరోక్షప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మరూపుఁడు, ఔౝ=అగును, ఆ సమస్తము=ఆ యీ జగము, అన్యప్రాకృతప్రజ్ఞలౝ–అన్య=తనకంటె భిన్నమై మిథ్యాభూతమయిన, ప్రాకృత=ప్రకృతి సంబంధమయిన, ప్రజ్ఞలౝ=అంతఃకరణములచేత, వికలత్వంబులౝ= వ్యత్యాసములను, వేర్వేఱుగాౝ–వెలయౝ=ప్రకాశించులాగున, పొందుచుండుౝ=పొందుచుండును, ఆతఁడన్=ఆ జ్ఞాని, అందుౝ=ఆ వేత్వేరుగాఁదోఁచెడి ప్రాణిసమూహమందు, ఒకఁడౌౝ=ఒక్కఁడగును, సర్వముఁ గాఁడు=ఇతఁడు జగత్తంతయుఁగాఁడు, ఎదయందుౝ=మనస్సునందు, ఉల్లాసము =సంతోషము, ఇంపొందఁగౝ=పెంపొందగాను, తెలుపుము=ఈ సందేహము తెలియఁ జెప్పుము.

తాత్పర్యము :– భూమియందు సమస్తమైన జీవులయొక్క సమూహము ఈతనికి ఈడగుననిన నీ బ్రహ్మవేత్త నిష్కళంకమైన పరబ్రహ్మస్థితిచేత అపరోక్ష ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మ స్వరూపుఁడు అగును. ఆ యీ జగము తనకంటె భిన్నమై ప్రకృతిసంబంధమైన అంతః కరణములచేత వ్యత్యాసములను వెవ్వేఱుగా ప్రకాశించులాగున చెందుచుండును. ఆ జ్ఞాని ఆ వేర్వేఱుగాఁదోఁచెడి ప్రాణిసమూహమందు ఒక్కఁడగును. అందువలన ఇతఁడు

జగమంతయు కాఁడు గనుక మనస్సునందు సంతోషము వృద్ధి పొందులాగున ఈ సందేహమును తెలియఁజెప్పుమని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడడిగిన పై ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు.

మ॥ పరిపూర్ణుండఁగు దా నొకండు కరణోపాధు ల్పయోరాశి శీ
కరము ల్పోలు నిశాకరుం డొకఁడు లోకంబంతట న్వెల్గు పు
ష్కరకూపాదు లసంఖ్య లట్టులగు తత్కాండంబుల న్దోఁచు చం
దురుల ట్లీశుఁ డుపాధులందు వెలయ న్దోఁచుౝ జిదాభాసులై. 40

టీకా :– పరిపూర్ణుండు=అంతటనిండినవాఁడు, తాౝ=(బ్రహ్మభిన్న ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడైన) తాను, ఒకండు=ఒక్కఁడు, అగుౝ=అగును, కరణోపాధుల్–కరణ=ప్రకృతి సంబంధములైన అంతఃకరణమందలి, ఉపాధులు=మాయోపాధులు, పయోరాశి శీకరముల్పోలుౝ–పయోరాశి=సముద్రమందలి, శీకరముల్పోలుౝ=తుంపురులవలె నగును, నిశాకరుండు=చంద్రుండు, ఒక్కఁడు=ఒకఁడే, లోకంబంతటౝ=జగమంతటను, వెల్గుౝ=ప్రకాశించును, పుష్కరకూపాదులు–పుష్కర=తటాకము, కూప=బావి, ఆదులు=ఇవి మొదలుగాఁగలవి, అసంఖ్యలు=లెక్కలేనివి, అట్టులు=ఆ ప్రకారమే, అగుౝ=అగును, తత్కాండంబులౝ=ఆ చెఱువు బావి మొదలైన వానియందుండెడి నీళ్లయందు, తోఁచు=ప్రతిబింబించుచుండెడి, చందురులట్లు=చంద్రులవలెనే, ఈశుఁడు=పరబ్రహ్మము, ఉపాధులందుౝ=అంతఃకరణోపాధులందు, చిదాభాసులై=వ్యావహారికజీవులై, తోఁచుౝ=అనేకములుగా తోఁచును.

తాత్పర్యము :– ప్రత్యగాత్మయైన తాను ఒక్కఁడే అంతట వ్యాపించిన వాఁడై యుండును. సముద్రమందలి నీటిచినుకులవలె అంతఃకరణోపాధులు అనేకములగును. ఆకాశ మందుండు చంద్రుఁడు ఒక్కఁడైనను తటాకములు బావులు మొదలైన అనేకపాత్ర భేదముల యందు నిండియుండెడి నీళ్లలో ప్రతిబింబించి అనేక చంద్రులైనట్లు ఆ పరబ్రహ్మము అనేకాంతఃకరణోపాధులయందు ప్రతిబింబాది వ్యావహారిక జీవులైరని తాత్పర్యము. **"శ్లో॥ ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భూతే భూతే వ్యవస్థితః, ఏకధా బహుధా చైవ దృశ్యతే జలచంద్రవత్"** అనఁగా ఒక్కఁడైన చంద్రుఁడు గుంట, బావి, మడుగు, సముద్రము మొదలగువానియందు ప్రతిబింబించి వాని అన్నిటి యందున వెవ్వేఱుగా కనుబడినలాగున ఒక్కఁడైన ఈశ్వరుఁడు పదార్థంబులఁగూడి రాముఁడని, సాంబుఁడని, లక్ష్మియని, సావిత్రియని, చిలుకయని, హంసయని, ఎద్దని, గుఱ్ఱమని అనేక నామరూపాదులను జెందుచున్నాఁడని భావము.

అవ :– పరబ్రహ్మమందు ఐక్యభావమును పొందునట్టి వారిట్టివారని శిష్యునికిఁ దెలియఁ జేయుచున్నాఁడు.

క్రీడలు, ఈనరులందుఁ=ఈ మనుష్యులయందు, ఒక్కటియైనఁ=ఒక్కటియైనను, లేక=లేక, హీనప్రాణులై=నశించెడు జీవులై, ఉన్నఁ=ఉండినను, సర్వప్రాణులు= సమస్తజీవులు, విజ్ఞానముచేతఁ=వివేకముచేత, ఒండె యగుఁ=ఒక్కడే యగును.

తాత్పర్యము :– సర్వమును గ్రహింపవలయునను ఆసక్తిగల కుమారా! భూమియందుండెడి మనుష్యసమూహములో రాజువలెను, తపస్సులచేత మణిమంత్రౌషధములను సంపాదించుకొని మాయాజాలములఁ జూపెడి సిద్ధపురుషులవలెను, దేవలోకమందుండెడి అనేక భేదములుగల దేవతలలో నారాయణుఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడు, రుద్రుఁడు మొదలైనవారు గొప్పవారగుదురు. ఆ రాజసిద్ధపురుషుల కార్యములను, ఈ మనుష్యులందఱయందును, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదుల కార్యములు ఆ దేవతలందఱయందును లేనిరీతిని ఈ మనుష్యులు నశించువారైనను, ఆ దేవతలు కొంతకాలము జీవించువారైనను, వారికిని వీరికిని ఆధారభూతమైన పరబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము ఒక్కటేయగును గాని వేఱొకవిధము లేదని తాత్పర్యము.

"శ్రు॥ ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్, సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామ్" అనెడి మొదలైన శ్రుతి ప్రమాణముల చొప్పున నామరూపాది వికారములు లేక దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదరహితమై ప్రకాశించెడి పరబ్రహ్మమునందు ప్రకృతి యొక్క కూడికచేత అవ్యక్తాదినామములుగలిగి **"తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ"** యను శ్రుత్యర్థము చొప్పున అనేక విధములగు కామనారూపములు దోఁచెను. **"ద్వయాహ ప్రాజాపత్యా దేవాశ్చాసురాశ్చ తతః, కానీయసా ఏవ దేవా జ్యాయసా అసురాః తఏషు లోకేష్వస్పర్ధన్తతేహ దేవా ఊచుర్హన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీథేనాత్యయామేతి"** అను బృహదారణ్యక శ్రుత్యర్థమురీతిని ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క వాగాదీంద్రియములే శమాది దైవసంపదతోఁ గూడి దేవతలుగాను, కామక్రోధాద్యాసురసంపదతో ఁగూడి రాక్షసులుగాను, ఆ దైవాసురసంపదలు సమానమగునపుడు మనుష్యులుగాను అగుననియు **"సత్త్వంరజస్తమ ఇతి నిర్గుణస్యగుణాస్త్రయః, స్థితిసర్గనిరోధేషు గృహీతా మాయయా విభోః"** అను శ్లోక ప్రమాణముచేత నిర్గుణస్వరూపమైన పరబ్రహ్మమునకు సృష్టిస్థితిసంహారములకొఱకు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వర రూపములు కలుగుటయేగాక అందఱయందును అన్నిటియందును వ్యాపించియుండెడి ఆత్మ యొక్కటేయనియు బ్రహ్మజ్ఞానము అందఱకు సమానమనియు భావము.

అవ :– అణిమాదులీశ్వరునివైనను జ్ఞానులకేలాగునఁ గల్గునన ఆ ఈశ్వరునిఁగూర్చి యుపాసించిన ఁగల్గునని ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

మ॥ అణిమాద్యష్టవిభూతులందు మహనీయప్రాజ్ఞులై యుండ ధా
రుణియం దెందఱొ తన్మహత్త్వములు శ్రీరుద్రస్వరూపంబులై

నేను శ్రోత్రియుఁడను, విద్వాంసుఁడను, నిరాశకుఁడను అని చెప్పుచు శరీరేంద్రియాదు లందు ఆత్మత్వబుద్ధి కలిగియుండుట **విపర్యయదురాగ్రహ** మనఁబడును. దీనికి వినాశము, శమ, దమ, ఉపరతి, తితీక్ష, శ్రవణ, మనన, నిదిధ్యాసవలన కలుగుచున్నది (ఈ శమదమాదుల వివరము, ప్రథమభాగమైన తత్త్వబోధప్రకరణమున చక్కఁగ వ్రాయఁ బడియున్నది.) **భూతప్రతిబంధమునకు దృష్టాంతము.** గొప్పకుటుంబము గల విప్రుఁ డొకఁడు ఉదరపోషణార్థము ఒక బఱ్ఱెను సంపాదించి దాని పాలు, పెరుగు మొదలయిన వానిని అమ్ముకొని ఆ ద్రవ్యముచేతఁ దనదారపుత్త్రాదులను పోషించుచు ఆ యెనుమును గడ్డి మొదలయినవానిచే సంతుష్టిగా మేపుచు దానియందే జ్ఞాపకముగా నుండెను. ఇట్లు జరుగుచుండఁగా కొంతకాలమునకుఁ బ్రారబ్ధవశమున నతని దారపుత్త్రాదులు గతించిరి. ఆ బఱ్ఱెయును జచ్చెను. అంతట ఆ బ్రాహ్మణుఁడు ఒంటరిగా నిలిచినందున మిక్కిలి దుఃఖపడి అయ్యో యీ సంసారము శాశ్వతమని నమ్మి పడరాని పాట్లు పడితిని. ఇప్పుడిది అంతయు స్వప్నమువంటిది అయెను. సంసారమందపేక్ష కలిగిన మనుష్యునికంటె తెలివిహీనుఁడు ఎవ్వఁడును లేఁడని మనస్సున విచారమునొంది **"శ్లో॥ ఆదిమధ్యావసానేషు దుఃఖం సర్వమిదం యతః, స్త్రియం త్యక్త్వా జగత్త్యక్తం జగత్త్యక్త్వా సుఖీభవేత్"** అను శ్రుత్యర్థము చొప్పున, సంసారమునందు విరక్తికలిగి సద్గురుని సన్నిధానమందు ప్రవేశించి శ్రవణమననాదులను చేయుచుండెను. అంత నొకనాఁడు ఆ గురువు అతనితో అప్పా నీవు అనేకదినములనుండి శ్రవణాదులను చేయుచున్నావే నీకు కృతకృత్యత కనఁబడినదా యని యడుగఁగా అయ్యా పూర్వమందొక యెనుమును బెంచితిని. ఆ యెనుము కొన్ని దినముల క్రిందట చచ్చెను. ఐనను నాయొక్క శ్రవణమనన నిదిధ్యాసకాలముల యందు ఆ యెనుమే తోఁచుచున్నది గాని మఱేమియుఁగానరని వాస్తవమును విన్నవించెను. ఈ ప్రతిబంధమునకు భూతప్రతిబంధమని పేరు. అప్పుడా యాచార్యుఁడు ఇది భూతప్రతిబంధమని తెలిసికొని దానిని బోఁగొట్టుటకై ఆ పశువందలి ప్రేమను అనుసరించి తత్త్వోపదేశము చేయఁగోరి శిష్యునిఁజూచి నీకు సాక్షాత్కారమైన పశువు అస్తి భాతి, ప్రియ నామరూపములనెడి ఐదు అవయవములతోఁ గూడుకొనియున్నది గనుక నామము, రూపము అనెడి రెండవయవములను వదలి మిగిలిన అస్తిభాతి ప్రియములను నేను అని చింతింపుమని యుపదేశించెను. ఆ ప్రకారమతఁడు చింతనచేయుచు రాఁగా ఆ నామరూపములు తోఁచక అద్వితీయుఁడై పరిపూర్ణుఁడైన ఆత్మ నేనను నిశ్చయము కలిగి కృతకృత్యుఁడాయెను. **భవిష్యత్ప్రతిబంధ** మనఁగా ఉపస్థితమైన పాపకర్మము ముముక్షువునకు ఒకవిధమునందు రూఢముగాఁదోఁచి దయారూపమయిన ఆసక్తిని బుట్టించునది. ముముక్షువైనవాఁడు ఆ యాసక్తిని భవిష్యత్ప్రతిబంధమని తెలిసికొనక అసంగుఁడును, అకర్తయును అయిన నన్ను నేమిసేయఁగలదని దానిని లక్ష్యము

సేయకుండినయెడల వానికి అది కొన్ని జన్మములను కలిగింపకమానదు. ఇందుకు దృష్టాంతముగా శ్రుతిస్మృతిపురాణములందు వామదేవునికి ఒక్క జన్మము కలిగెననియు, భరతునకు మూఁడుజన్మములు కలిగెననియు, మఱికొందఱు పెక్కుజన్మము లెత్తిరనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కనుక నీ త్రివిధప్రతిబంధముల నెవ్వఁడు నశింపఁజేసికొనుచున్నాఁడో వానికి **ముక్తి** సిద్ధమని వేదాంతసిద్ధాంతము.

అవ :– ముందుచెప్పిన జ్ఞాని ఆ త్రిమూర్తులకు సముఁడనిన ఆ మహిమలు అజ్ఞానియందు ఏలలేవని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ ఈతని కా త్రిమూర్తులకు నెవ్విధ మీడగు వారు లోకమం
దాతతసర్వశక్తియుతు లాగమవేద్యు లభిజ్ఞు లంచుఁ బ్ర
ఖ్యాతిగ నెందు విందు మితఁ డా జగదాది సమస్తకృత్యసం
ఘాతమునందు నొక్కటియుఁ గల్గినవాఁడని చెప్ప వింటిమే. 42

టీకా :– ఈతనికిౘ=ఈ బ్రహ్మవేత్తకు, ఆ త్రిమూర్తులకుౘ=ఆ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులకును, ఎవ్విధము=ఏలాగు, ఈడు=సమానము, అగును, వారు=త్రిమూర్తులు, లోకమందుౘ=జగత్తునందు, ఆతత=అతిశయమైన, సర్వశక్తియుతులు=సృష్టిస్థితిసంహార శక్తులతోఁగూడిన వారు, లేక సర్వజ్ఞ నిత్యతృప్తి అనాదిబోధ సర్వస్వతంత్ర నిత్యమలుప్త అనంతములనెడి షడ్విధసామర్థ్యములతో ఁగూడినవారు, ఆగమవేద్యులు=వేదాగమశాస్త్ర పురాణాదులచేతఁ దెలియఁబడువారు, అభిజ్ఞులు=పండితులు, అంచుౘ=అనుచు, ఎందుౘ=ఎచ్చటను, ప్రఖ్యాతిగౘ=ప్రసిద్ధిగ, విందుము. ఇతఁడు=ఈ జ్ఞాని, ఆజగ...మునందు–ఆ=వారి సంబంధమైన, జగత్=ప్రపంచముయొక్క, ఆది=మొదలగు, సమస్త=సమస్తములైన, కృత్య=సృష్టిస్థితిసంహారాది కార్యములయొక్క, సంఘాతమునందుౘ=సమూహమందు, ఒక్కటియుౘ=ఒక్కటియైనను, కల్గినవాఁడని=కలవాఁడని, చెప్పౘ=ఎవరైనఁజెప్పఁగా, వింటిమే=వింటిమా, అనఁగా వినలేదనుట.

తాత్పర్యము :– ఈ బ్రహ్మవేత్తకును, ఆ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదులకును నెవ్విధముగ సమానమౌను. ఆ త్రిమూర్తులు జగత్సృష్టిస్థితిసంహారములఁ జేయుచుందురు. ఇవిగాక సర్వజ్ఞత్వము నిత్యతృప్తత్వము అనాదిబోధత్వము సర్వస్వతంత్రత్వము నిత్యమలుప్తత్వము, అనంతసామర్థ్యత్వము అనెడి ఆఱు సామర్థ్యములు గలవారనియును, వేదాగమ పురాణాదుల చేతఁ దెలియఁబడువారనియును, మహాప్రవీణులనియును ఎచ్చోటను వినుచున్నాము. వారిచేత నిర్మింపఁబడినవస్తువులలో నితఁడు ఒకఁడై యుండియు, వారుచేయుచుండెడి కార్యములలో నొక్కటియైనఁ జేయఁగలవాఁడని యెవరైనఁజెప్పఁగా వింటిమా యని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడడిగిన ఆ ప్రశ్నకు ఉత్తరముఁజెప్పుచున్నారు.

చ॥ ఘటజలదీపము ల్గృహముఁ గాచుఁ దటాకజల ప్రదీపము
ల్పటుపుటభేదనం బటులు బ్రహ్మవిదుండు శివుండు విద్య నొ
క్కటియగుఁ గాన బ్రహ్మహవికారపుమాయ నవిద్య వారు సం
కటములఁ దారతమ్యములుగా వెలుఁగొందుదు రెంచిచూడఁగన్. 43

టీకా :– ఘటజలదీపములు=కుండనీరును, దీపమును, గృహముౘ=ఒకయింటిని, తటాకజలప్రదీపముల్–తటాకజల=చెఱువునీరును, ప్రదీపముల్=దివిటియును, పటు=పెద్దదైన, పుటభేదనంబుౘ=పట్టణమును, కాచుౘ=కాపాడును, అటులు=ఆ ప్రకారము, బ్రహ్మవిదుండు=బ్రహ్మవేత్త, శివుండు=శివుఁడు, విద్యౘ=జ్ఞానముచేత, ఒక్కటియగుౘ=ఒక్కటేయగును, కానౘ=కాఁబట్టి, బ్రహ్మహవికారపుమాయౘ–బ్రహ్మహ=బ్రహ్మహత్యాస్వరూపమైన, వికారపుమాయౘ=వికారమాయచేతను, అవిద్యౘ=అజ్ఞానము చేతను, వారు=ఆ శివబ్రహ్మవిదులు, సంకటములౘ=కష్టములయందు, తారతమ్యములుగాౘ=హెచ్చుతక్కువలుగాను, ఎంచిచూడఁగౘ=యోజింపఁగా, వెలుగొందుదురు=ప్రకాశించుచుందురు.

తాత్పర్యము :– ఒక కడవజలమును, దీపమును ఇంటినిఁ గాపాడును. చెఱువునీరును, పెద్దదివిటియును ఒక పట్టణమును గాపాడును. ఆ ప్రకారమే బ్రహ్మవేత్తయును, శివుఁడును వివేకము చేత ఒక్కటే యగును. బ్రహ్మహత్యాస్వరూపమైన వికారపుమాయచేతను, అజ్ఞానముచేతను ఆ శివబ్రహ్మవిదులు కష్టసుఖములయందు తారతమ్యము గలవారై యుందురని తాత్పర్యము.

అవ :– దేవతలకును, నరులకును వృత్తులచేత తారతమ్యములు వేర్వేఱుగా నుండినను అందఱకు ఆధారభూతమైన బ్రహ్మజ్ఞానము ఒక్కటియే యని శిష్యునకుఁజెప్పుచున్నారు.

మ॥ నరవారంబున భూపసిద్ధులక్రియ న్నారాయణాజేశు లా
సురలం దష్టవిభూతిశక్తియుతులై శోభింతు రాలీల లీ
నరులం దొక్కటియైన లేక సుత హీనప్రాణులై యున్న ను
ర్వర విజ్ఞానముచేత నొండె యగు సర్వప్రాణులట్లర్భకా! 44

టీకా :– అర్భకా=పుత్త్రుఁడా, ఉర్వరౘ=భూమియందు, నర....క్రియౘ–నరవారంబునౘ=మనుష్యసమూహమునందు, భూపసిద్ధులక్రియౘ–భూప=రాజు, సిద్ధుల=సిద్ధపురుషులు, క్రియౘ=వలెను, ఆ=ప్రసిద్ధులయిన, సురలందుౘ=దేవతలయందును, నారాయణాజేశులు–నారాయణ=విష్ణువు, అజ=బ్రహ్మ, ఈశులు=రుద్రుఁడు, అష్టవిభూతిశక్తియుతులై=అణిమాద్యష్టవిధసామర్థ్యములతోఁ గూడినవారై, శోభింతురు=ప్రకాశింపుదురు, ఆ లీలలు=ఆ

మునులు శరీరేంద్రియాదులను వ్రతోపవాసాదులచేత కృశింపఁజేసి విశేషజ్ఞులై అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములఁబొందిరి. మఱికొందఱు కామ్యాకామ్యతపస్సులచేత రెంటినిఁ బొందిరి. కాఁబట్టి జ్ఞానముచేత ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మైక్యమునకు ఆ సిద్ధులు సమానములు కావనియు వారు పొందిన సిద్ధులు వేడుకలు, ఆడంబరములుకాని ప్రయోజనములు కావనియు తాత్పర్యము. **"శ్లో॥ అస్తి భాతి ప్రియం నామరూపం చేత్యంశపంచకమ్, ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూపం మాయారూపం తతో ద్వయమ్" "ఆత్మానాత్మవివేకం తు కృత్వా తిష్ఠతి యః పుమాన్, జటీముండీశిఖీ వాపి ముచ్యతే నాత్ర సంశయః"** అనఁగా ఎవఁడైతే ఆత్మానాత్మ జ్ఞానముచేత ప్రత్యగాత్మ తానని ఎఱుఁగుచున్నాఁడో వాఁడు యోగిగా నుండినను, సన్న్యాసిగా నుండినను, గృహస్థుఁడుగా నుండినను, నిస్సందేహముగా ముక్తినిఁ జెందుచున్నాఁడని భావము. అస్తి అనఁగా సత్తు, భాతి అనఁగా చిత్తు, ప్రియమనఁగా ఆనందము, నామరూపములు అనాత్మ కాఁబట్టి ఆత్మస్వరూపమైన అస్తిభాతి ప్రియములను గ్రహించి మాయారూపమగు నామరూపములను విడువవలయునని భావము.

అవ :– అణిమాదిసిద్ధులచేతఁ బ్రయోజనములు లేవని తెలిసిన కొందఱు జ్ఞానులు ఏల వానిఁగోరుచున్నారని శిష్యుఁడడుగఁగా దానికి ఉత్తరము జెప్పుచున్నారు.

శా॥ యోగజ్ఞానము ముక్తినీయఁ గని తద్యోగంబు చాలించి ము
న్రాగాసక్తమనస్కులై మహిమల స్సాధింప శారీరస
ద్భోగంబు ల్తొఱఁగంగ నేల యనఁ దా భోగించిన స్సంచిత
త్యాగంబౌ సుత! కానఁ బూనుదురు తత్కామ్యక్రియ ల్సల్పఁగాన్. 49

టీకా :– మున్=ముందు, యోగ=జీవేశ్వరైక్యరూపమైన, జ్ఞానము=బ్రహ్మజ్ఞానము, ముక్తిన్=జీవన్ముక్తిని, ఈయన్=ఇచ్చుచుండఁగా, కని=చూచి, తద్యోగంబు=అట్టి యోగము, చాలించి=విడిచి, రాగాసక్తమనస్కులై, రాగ=కోరికలయందు, ఆసక్త=కూడిన, మనస్కులై= అంతఃకరణములు గలవారై, మహిమలన్=మాహాత్మ్యములను, సాధింపన్=సాధించుటకు గాను, శారీరసద్భోగంబులు–శారీర=శరీర సంబంధములైన, సత్=శ్రేష్ఠములైన, భోగంబులు =ఆహారనిద్రాదులు, తొఱఁగంగ నేలయనన్=విడుచుటేల యని శిష్యుఁడడుగఁగా, సుత= కుమారా, తాభోగించినన్–తాన్=తానైన పురుషుఁడు, భోగించినన్=అనుభవించినను, సంచితత్యాగంబు=ప్రారబ్ధరూపమైన జన్మార్జితము, త్యాగంబౌన్=విడుచును, కానన్= కాఁబట్టి, తత్కామ్యక్రియలు=ఆ కామనాకర్మములు, సల్పఁగాన్=చేయుటకుఁగాను, పూనుదురు=కొందఱు యత్నింతురు.

తాత్పర్యము :– ముందు జీవేశ్వరైక్యరూపమైన బ్రహ్మజ్ఞానము మోక్షము నిచ్చుచుండఁగా అట్టి యోగమును తెలిసియుండియు వ్యర్థములైన రాగాదులతోఁగూడిన అంతఃకరణములు

గణుతింపంబడు నంటి రెట్లనఁగ నా కామారి నర్చించి త
త్ప్రణతిస్తోత్రముఖాఖిలక్రియలచేఁ దత్సిద్ధులై రెంతయున్. 45

టీకా :– ధారుణియందున్=పుడమియందు, ఎందఱో=ఎందఱో, అణిమాద్యష్టవిభూతు లందున్=అణిమాదిఅష్టవిధసిద్ధులయందు, మహనీయప్రాజ్ఞులై=ఒప్పిదముగల ప్రజ్ఞగలవారై, ఉండన్=ఉండఁగా, తన్మహత్త్వములు=ఆ ప్రభావములు, శ్రీరుద్రస్వభావంబులై –శ్రీ=శోభాయుక్తమైన, రుద్ర=ఈశ్వరునియొక్క, స్వభావంబులై=నైజములై, గణుతింపం బడునంటిరి=లోకమందెన్నఁబడునంటిరి, ఎట్లు=అదెట్లు, అనఁగన్=అని యడుగఁగా, ఆ కామారిన్=ఆ ఈశ్వరుని, తత్ప్రణు..లచేన్–తత్=ఆ సంబంధమైన, ప్రణతి= నమస్కారములు, స్తోత్ర=స్తుతులు, ముఖ=మొదలగు, అఖిల=సమస్తములైన, క్రియలచేన్= పనులచేత, అర్చించి=పూజించి, ఎంతయున్=తద్దయును, తత్సిద్ధులైరి=అట్టి సిద్ధులు పొందినవారైరి.

తాత్పర్యము :– పుడమియందెందఱో అణిమాద్యష్టమహదైశ్వర్యములను పొందినవారై యుండఁగా ఆ సామర్థ్యములు సర్వప్రకాశముగల తటస్థేశ్వరునియొక్క ధర్మములై జగత్తునందు లెక్కింపఁబడుచున్నవని యానతినిచ్చితిరి. అవి వీరికెట్లు ప్రాప్తించినవని యడుగఁగా ఆ తటస్థేశ్వరుని అర్చించుట మొదలైన కార్యములచేత మెప్పించి ఆయనవలన పొందినవారైరని తాత్పర్యము.

అవ :– ముందుండిన జ్ఞానులవలె ఇప్పుడుండెడి జ్ఞానులకు అణిమాదులు ఏల లేవని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

చ॥ శివగురుమూర్తి ముక్తిఘనసిద్ధులు తాపసపంక్తికన్న వా
రివలె సమస్తతాపసులు రీతిగఁ బొందుదురొక్కొ యట్టివా
రవని వెలుంగఁ దన్మహిమ లాదిని విందుము వీరి కేల లే
వవి యిపు డా వివేక మిది యంచు వచించితి రేల యిట్లనన్. 46

టీకా :– శివగురుమూర్తి=శివస్వరూపుఁడవైన గురుస్వామి, అవనిన్=భూమియందు, ముక్తిఘనసిద్ధులు–ముక్తి=జీవన్ముక్తియు, ఘనసిద్ధులు=అతిశయములైన అష్టసిద్ధులును, తాపసపంక్తికిన్=తపోనిష్ఠగలవారికిని, అన్నన్=అనినను, వారివలెన్=ఆ తపస్వులవలెనే, రీతిగన్=క్రమముగా, సమస్తతాపసులు=జీవన్ముక్తులందఱు, పొందుదురొక్కొ=పొందుదురా యేమి, అట్టివారు=అణిమాదిసిద్ధులను పొందినవారు, ఆదిన్=ముందు, వెలుంగన్= ప్రకాశింపఁగా, తన్మహిమలు=ఆ చూపినవారి ప్రభావములు, విందుము=ఆలకింపుదుము, ఇపుడు=ఇప్పుడు, అవి=ఆ మహిమలు, వీరికిన్=ఈ కాలమందలి బ్రహ్మజ్ఞానులకు, ఏలలేవు=ఎందుకులేవు, ఆ వివేకము=ఆ పెద్దలు పొందిన జ్ఞానమే, ఇదియంచున్=

ఇపుడుండువారు పొందినదని, ఏల=ఎందుకు, వచించితిరి= వక్కాణించితిరి, ఇట్లనన్= ఇట్లని చెప్పఁగా, ముందరికన్వయము.

తాత్పర్యము :– గురుస్వామీ! భూమియందు జీవన్ముక్తియు అణిమాద్యష్టసిద్ధులును తపోమహిమగలవారలకు లభించునని చెప్పిన పక్షమున వారివలెనే యీ జీవన్ముక్తులు పొందుదురాయేమి? ఆ యణిమాదిసిద్ధులను పొందినవారిని వినియున్నాముగాని యిపుడుండెడి యీ బ్రహ్మజ్ఞానులయందు ఆ సిద్ధులు కనఁబడవే, ఏల అట్టి జ్ఞానమే ఇప్పుడుండెడివారు పొందినదని వక్కాణించితిరని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడడిగిన ఆ ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ కామ్యాకామ్యములం దపం బుభయమై కన్పట్టు నందొండు ప్రా
కామ్యాద్యష్టక మిచ్చు వేఱొకటి సత్కైవల్య మొందించు ము
న్సౌమ్యగ్రామణి రెండు నొండు మదికిష్టంబైన సాధించి త
ద్భ్రామ్యాభ్రామ్యఫలంబు లొందుదురు మద్భావంబిదే పుత్త్రకా. 47

టీకా :– పుత్త్రకా=కుమారా!, తపంబు=తపస్సు, కామ్యాకామ్యములన్=కామనాతపమని నిష్కామనాతపమని, ఉభయమై=రెండువిధములు గలదై, కన్పట్టున్=చూపట్టును, అందున్= ఆ రెంటిలోపల, ఒండు=ఒక తపస్సు ప్రాకామ్యాద్యష్టకము=ప్రాకామ్యము మొదలగు నెనిమిదిసిద్ధులను, ఇచ్చున్=ఒసఁగును, వేఱొకటి=మఱియొకటియైన నిష్కామనాతపము, సత్=శ్రేష్ఠమైన, కైవల్యము=మోక్షమును, పొందించున్=పొందులాగునఁజేయును, మదికిష్టంబైన=మనస్సునకిష్టమైన, రెండున్=రెంటిని, ఒండున్=ఒకటిని, సాధించి= (తపస్సులచే) సాధించి, తద్భ్రా...దురు–తత్=అట్టి, భ్రామ్య=భ్రమతోఁగూడిన సిద్ధియొక్కగాని, అభ్రామ్య=భ్రమరహితమైన మోక్షముయొక్కగాని, ఫలంబులు=ఫలములు, ఒందుదురు =చెందుదురు, మద్భావంబు=నా యభిప్రాయము, ఇదే=ఇదియని తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– కుమారా! శీతవాతోష్ణములకు సహించుకొని చేయునట్టి తపము తన యిష్టములనుఁగూర్చి చేయునదియును, ఈశ్వరార్పణబుద్ధిచేతఁ జేయునదియును అని రెండు విధములగును. అందొకటి ఈశ్వరుని సగుణోపాస్తిచేత నారాధించుటవలన అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములనిచ్చును. వేఱొకటి ఒక కోరికయులేక ఆ ఈశ్వరుని అపరోక్షజ్ఞానముచేత నిర్గుణునిగా ఉపాసించినవారికి మోక్షము గలుగఁజేయును. మంచివివేకము కలిగినవారిలో శ్రేష్ఠుఁడవైన శిష్యుఁడా? ముందుండిన ఋషులలో కొందఱు కామనాతపస్సు, నిష్కామనాతపస్సు అను రెంటిని మఱికొందఱు కేవల కామనాతపస్సు మాత్రమును, మఱికొందఱు నిష్కామనాతపస్సు మాత్రమును, వారివారి మనస్సుల కిష్టమైనటులు చేసి భ్రమతో ఁగూడిన అల్పఐశ్వర్యములను భ్రమరహితమైన

పునరావృత్తిలేని కేవల మోక్షఫలమును పొందిరి. నాయభిప్రాయంబిదియని తెలిసికొనుమని తాత్పర్యము. ఒందుదురు అను తద్ధర్మార్థకాల క్రియాపదప్రయోగముచేత ఈ కాలమందును, ఇఁకమీఁద రాఁబోయెడి కాలమందును ఈ ప్రకారమే పొందుచుందురు అని భావము.

“**శ్రు॥ యథామృతేన తృప్తస్య పయసా కిం ప్రయోజనమ్, ఏవం స్వాత్మానం జ్ఞాత్వా వేదైః కిం ప్రయోజనం భవతి, వేదశాస్త్రపురాణాని పదపాంసుమివ త్యజేత్**” అనఁగా అమృతపానము చేసి తనివిఁజెందినవానికి నీళ్లతో నక్కఱలేని విధమున బ్రహ్మజ్ఞానమును చెందినవానికి వేదముతో నక్కఱలేని చందమున భ్రమతో ఁగూడిన అష్టమహాసిద్ధులు మొదలయిన అల్పఐశ్వర్యములు బ్రహ్మవేత్తలకు ఎందుకని భావము. “**త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున**” అని భగవద్గీత. అనఁగా త్రిగుణములతో ఁగూడినవి విషయాదులు త్రిగుణరహితమైనవి వేదములు గనుక నిర్విషయాసక్తిగల బ్రహ్మవేత్తలకు త్రిగుణసంబంధములగు కోరికలు ఉండవని భావము.

అవ :– అణిమాదిసిద్ధులు ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మైక్యమునకు అనావశ్యకములని నిరూపించు చున్నారు.

మ॥ బలివైదేహభగీరథాదులు చిదభ్యాసంబున న్ముక్తి ను
జ్జ్వలకామ్యక్రియలం గృశించి మహిమ ల్సర్వజ్ఞులై మౌను ల
న్యులు తన్నిష్ఠల రెంటినిం గనిరి చిద్యోగాప్తి కా సిద్ధు లె
ట్టుల నీడౌను వినోదమాత్రములె యాటోపంబె తా మొందినన్. 48

టీకా :– బలి....దులు–బలి=బలిచక్రవర్తియు, వైదేహ=జనకమహారాజు, భగీరథ=భగీరథ మహారాజు, ఆదులు=వీరు మొదలగు రాజర్షులు, చిదభ్యాసంబునన్–చిత్= అపరోక్ష సాక్షాత్కార బ్రహ్మజ్ఞానముయొక్క, అభ్యాసంబునన్=ఎడతెగని యలవాటుచేత, ముక్తిన్= జీవన్ముక్తిని, మౌనులు=మునులు, కామ్యక్రియలన్=కామనాతపస్సులచేత, కృశించి= కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణ నిత్యనైమిత్తిక వ్రతోపవాసాదులచేత బడలికనొంది, సర్వజ్ఞులై= విశేషజ్ఞులై, మహిమల్=అణిమాద్యష్టైశ్వర్యప్రభావములను, అన్యులు=మఱికొందఱు, తన్నిష్ఠలన్=ఆ కామ్యాకామ్యతపములచేత, రెంటినిన్=ఆ రెంటిని, కనిరి=కాంచిరి, చిద్యోగాప్తికిన్–చిత్= జ్ఞానముచేత, యోగ=ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మైక్యముయొక్క, ఆప్తికిన్=ప్రాప్తికి, ఆ సిద్ధులు= యణిమాదిసిద్ధులు, ఎట్టులన్=ఏ ప్రకారముగాను, ఈడౌను=జతయగును, వినోద మాత్రములె=వేడుకలకొఱకే (అగును), తాము=ఆ కామ్యపరులు, పొందినన్=ఆ సిద్ధులను పొందినను, ఆటోపంబె=ఆడంబరమే (అగును).

తాత్పర్యము :– బలిచక్రవర్తి, జనకమహారాజు, భగీరథమహారాజు మొదలగు రాజర్షులు బ్రహ్మజ్ఞానమందు ఎడతెగని యలవాటుచేత జీవ విదేహముక్తులఁ బొందిరి. కొందఱు

చేలమీఁది భ్రమవదలి తన ఇరవునందే స్థిరముగ నుండును. ఈ విధముననే మనస్సును, కర్మ, భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్యములచేత పరిపక్వ పఱచవలయునని వేదాంతసారాంశము.

అవ :- ఆచార్యులు శిష్యునకు నిత్యనైమిత్తికాది క్రియలకును ఆత్మజ్ఞానమునకును వేదములోఁ జెప్పిన ఇరుతెఱఁగుల గుఱించి కలిగెడి సందేహము నివృత్తి చేయుచున్నారు.

మ॥ నిజమై దుర్గతి చెందఁ బాపుల కిల న్నిత్యవ్రతేష్ట్యన్నదా
నజపాదిక్రియల న్దొలంగు నను నామ్నాయం బసత్యంబకో
సుజనస్తుత్య! నిజాత్మచిచ్ఛుచి దహించుఁ బూర్వహీనార్జిత
వృజినారబ్ధమహావనం బనెడు తద్వేదంబు నిక్కంబె యౌ. 53

టీకా :- సుజనస్తుత్య=సత్పురుషులచేత స్తోత్రము చేయఁదగిన శిష్యుఁడా, ఇలఁ=భూమి యందు, పాపులకుఁ=(క్రూరస్వభావముగల) పాపాత్ములకు, దుర్గతి=నరకము, నిజమై= యథార్థమై, చెందఁ=చెందఁగా, నిత్య...యలఁ-నిత్య=(నిరంతరము చేయఁదగిన స్నానసంధ్యాది) నిత్యకర్మములును, వ్రత=(నైమిత్తికము మొదలైన ఏకాదశ్యాది) మహావ్రతములును, ఇష్ట=దర్శపౌర్ణమాసప్రతిపదస్థాళీపాకేష్టులును, అన్నదాన= అన్నదానములును, జప=గాయత్ర్యాది జపములును, ఆది=మొదలగు, క్రియలఁ= సత్క్రియల చేతను, తొలంగునను=పోవునని చెప్పు, ఆమ్నాయంబు=వేదము, అసత్యంబకో= అబద్ధమా (నిజమే యగుననుట) నిజ=స్వకీయమైన, ఆత్మచిచ్ఛుచి=ఆత్మజ్ఞాన మనెడు అగ్ని, పూర్వహీనార్జితవృజినారబ్ధ మహావనంబు-పూర్వ=ముందటి, హీన= హీనములైన జన్మములచేత, ఆర్జిత=సంపాదింపఁబడిన, వృజిన=పాపముతోఁగూడిన, ఆరబ్ధ= ప్రారబ్ధమనెడి, మహత్=అధికమైన, వనంబుఁ=అడవిని, దహించుఁ=కాల్చును, అనెడు= అని చెప్పెడి, తద్వేదంబు=ఆ వేదము, నిక్కంబె యౌఁ=(ఆ ప్రకారమే) యథార్థమగును.

తాత్పర్యము :- మంచి వివేకముగలిగిన శిష్యుఁడా? అవనియందు పాపాత్ములగువారికి రౌరవాదినరకవాసము నిత్యనైమిత్తిక వ్రతోపవాసాది క్రియలచేతఁ బోవునని చెప్పిన వేదవాక్యము అసత్యముకాదు. ఆత్మజ్ఞానమనెడి అగ్నిముందు హీనజన్మములెత్తి సంపాదింపఁబడి పాపముతో ఁగూడిన ప్రారబ్ధమనెడి గొప్ప అడవిని కాల్చునని చెప్పిన ఆ వేదవాక్యము సత్యమేయగునని తాత్పర్యము.

అవ :- సంచితమును చెఱిపెడి జ్ఞానముండఁగా కర్మమార్గము నపేక్షించుటేల యని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ మన్మన మాత్మగేహమున మానక నిల్పు గురూగ్రమూర్తి యీ
జన్మ కుజాంఘ్రిఁ దుంపఁ బటుశక్తుఁడ వీవె భవన్మహోక్తిచే

గలవారై దానిని విడిచి శరీరేంద్రియ ప్రయాసములతోఁగూడి ఆహారనిద్రలు మాని, యుండుట యేలయని శిష్యుఁడడుగఁగా ఆచార్యులు ఓ శిష్యుఁడా! జన్మాంతర సంచితకర్మానుభవము అనుభవించినఁగాని తీరదు. కాఁబట్టి ఆ కామనాక్రియలను గుఱించి కొందఱు ప్రయత్నపడుదురని తాత్పర్యము.

అవ :- సందేహమునుఁబోఁగొట్టిన యాచార్యులను శిష్యుఁడు భక్తివలన విశేషము స్తుతించుచున్నాఁడు.

మ॥ సకలోపాయసమస్తవేదవిధుల న్స్వాంతస్థిరప్రాప్తికై
యకలంకార్థ మనుగ్రహించిన మదీయాచార్య! భ్రాంతు ల్తెగ
న్ప్రకటజ్ఞానము గంటి దుమ్ము తుడువఁ బల్మాఱు భాసిల్లు స
న్ముకురంబట్లు భవన్మహోక్త్యమృత మామోదంబగు గ్రోలినన్. 50

టీకా :- సకలో..విధులఁ-సకల=సమస్తములైన, ఉపాయ=తర్కములచేత, సమస్తవేద విధులఁ-సమస్త=అనేకములైన, వేద=ఋగ్యజుస్సామాథర్వణములయందలి, విధులఁ= విధానములచే, స్వాంత=నా మనస్సుయొక్క, స్థిర=స్థైర్యముయొక్క, ప్రాప్తికై=పొందుటకై, అకలంకార్థము=నిష్కళంకమైన పరబ్రహ్మజ్ఞానమును, అనుగ్రహించిన=కటాక్షించిన, మదీయాచార్య=మద్గురుస్వామి, భ్రాంతులు=జీవేశ్వర జగద్భ్రమలు, తెగఁ=వీడునటులు, ప్రకటజ్ఞానము-ప్రకట=ప్రసిద్ధమైన, జ్ఞానముఁ=నిర్మల జ్ఞానమును, కంటిఁ=పొందితిని, పల్మాఱు=మాటిమాటికిని, దుమ్ముతుడువఁ-దుమ్ము=ధూళి, తుడువఁ=తుడువఁగా, భాసిల్లు=ప్రకాశించు, సన్ముకురంబట్లు=శుద్ధమైన యద్దమువలె, భవన్మహోక్త్యమృతము, భవత్=నీయొక్క, మహోక్తి=జీవబ్రహ్మైక్యరూపమైన మహావాక్యార్థములనెడి, అమృతము= అమృతమును, గ్రోలినఁ=పానము చేయుచుండిన, ఆమోదంబగుఁ=ఆనందము కలుగును.

తాత్పర్యము :- సమస్తములైన తర్కయుక్తులచేతను వేదవిదులచేతను నాయొక్క చిత్త స్థైర్యముకొఱకు నిష్కళంకమైన పరబ్రహ్మజ్ఞానమును ఉపదేశించితిరి. గురుస్వామీ! నాయందు బహుకాలముగా నుండిన జీవేశ్వరజగద్భ్రమలు మూఁడును వీడెను. నిర్మలమైన విజ్ఞానమును పొందితిని. నిర్మలమగు అద్దమైనను అప్పుడప్పుడు దానియందు తగిలిన దుమ్మును తుడిచినను గదా ప్రకాశించును. అటువలెనే మీయొక్క ఉపదేశమహావాక్యార్థ మనెడి యమృతమును పానము చేయచేయ ఆనందము కలుగుచుండునని తాత్పర్యము.

అవ :- ప్రథమసృష్టియైన జీవేశ్వర జగద్వ్యవహారములు ప్రారబ్ధమని తెలిసికొనిన శిష్యుఁడు దానికి కారణమైన జగత్సృష్టియందు పొందియున్న ప్రారబ్ధసంచితము అనుభవింప వలెననియు జ్ఞానాగ్నిచే నశించుననియు అను రెండు విధముల వేదము పల్కుచున్నందున వానిలో యథార్థమేదియని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ కపటోక్తుల్ శ్రుతి పల్కునే యెవరికి న్మర్గానుబంధంబు లీ
విపుల న్భుక్తములైనఁ గాక చెడునా విజ్ఞానదావాగ్ని శు
ష్కపలాశంబులమాడ్కి నేర్చు నని పల్క న్రెంట మచ్చిత్తము
చ్చపలంబందె నిజంబు దెల్పు మెద నిస్సందేహము న్జెందఁగన్. 51

టీకా :– శ్రుతి=వేదము, కపటోక్తుల్=వంచకములైన పలుకులు, పల్కునే=వచించునా, ఎవరికి౯=ఎంతవారికిని, కర్మానుబంధంబులు=కర్మప్రతిబంధములు, ఈ విపుల౯=ఈ భూమి యందు, భుక్తములైనఁగాక=అనుభవింపకగాని, చెడునా=నశింపవు, ఆ విజ్ఞాన దావాగ్ని౯= జ్ఞానమనెడి కార్చిచ్చునందు, శుష్కపలాశంబులమాడ్కి౯=ఎండుటాకుల రీతిని, ఏర్చు౯=కాల్చును, అని పల్క౯=అని పల్కఁగాను, రెంట౯=ఈ రెండువిధములైన వాక్యములచేతను, మచ్చిత్తము=నా మనస్సు, ఉచ్చపలంబు=అతిచపలభావమును, అందె౯=పొందెను, ఎద౯=మనస్సునందు, నిస్సందేహము౯=అనుమానములేకుండుటను, చెందగ౯=పొందుటకు ఁగాను, తెల్పుము=ఆనతిమ్ము.

తాత్పర్యము :– వేదము వంచకములైన మాటలు వచించునా? యెంతవారికిని జన్మాంతర మందార్జింపఁబడిన కర్మప్రతిబంధములు ఈ భూమియందుపుట్టి అనుభవింపక గాని తీరవనియొకచోటను, ఆచార్య సన్నిధానమందు వేదాంతశ్రవణము చేయగాఁ గలిగిన బ్రహ్మజ్ఞానమందు కార్చిచ్చునందు ఎండుటాకుల కాలునటులు ఆ ప్రతిబంధములును కాలునని మఱియొకచోటను ఈ ప్రకారము రెండువిధములుగా వేదము వాక్రుచ్చుటవలన నా యుల్లము తల్లడిల్లుచున్నది గాన యీ సందేహము తీరునటులు దెలియఁజేయవలయు నని తాత్పర్యము.

అవ :– వేదము త్రివిధకాండములచే పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములఁ దెల్పునని ఆచార్యులు శిష్యునకు దృష్టాంతపూర్వకముగాఁ జెప్పుచున్నారు.

మ॥ అరయ న్జీవులు తద్గుణ క్రియ లసంఖ్యాతంబు లౌ వారి హృ
త్పరిపాకంబు లెఱింగి ప్రోవ మముఁ బుష్పంబై ఫలం బిచ్చు నా
సరణి న్వేదము కర్మభక్తివిలసత్సంవిత్ప్రకాండంబుల
న్ధరణి న్వెల్గుచుఁ బూర్వపక్షముల సిద్ధాంతంబులం దెల్పెడిన్. 52

టీకా :– ధరణి౯=భూమియందు, అరయ౯=విచారింపఁగా, జీవులు=ప్రాణులు, తద్గుణ క్రియలు–తత్=ఆ జీవులయొక్క, గుణ=గుణములును, క్రియలు=పనులును, అసంఖ్యాతంబులు=లెక్కలేనివి, ఔ౯=అవును, వారి హృత్పరిపాకంబులు–వారి=ఆ జీవులయొక్క, హృత్=హృదయములయొక్క, పరిపాకంబులు=పరిపక్వములును, ఎఱింగి=తెలిసికొని, మము౯=మమ్ము, ప్రోవ౯=రక్షించుటకుగాను, పుష్పంబై=(తొలుత)

పువ్వుపూచి, ఫలంబు=ప్రయోజనము, ఇచ్చు౯=ఒసఁగునట్టి, ఆ సరణి౯=ఆ రీతిని, వేదము=ఆమ్నాయము, కర్మ..డంబుల౯–కర్మ=కర్మకాండము, భక్తి=భక్తికాండము, విలసత్= ఒప్పుచుండెడి, సంవిత్ప్రకాండంబుల౯=జ్ఞానకాండమును, (అను త్రివిధకాండములచేత) వెల్గుచు౯=ప్రకాశింపుచును, పూర్వపక్షముల౯=పూర్వపక్షములను, సిద్ధాంతంబుల౯= సిద్ధాంతములను, తెల్పెడి౯=తెలియఁజేసెడిని.

తాత్పర్యము :– భూమియందు విచారింపఁగా జీవుల గుణములును, పనులును లెక్కలేని వగును. ఆ జీవుల హృదయములయొక్క పరిపక్వముల నెఱిఁగి ఆస్తికులైన మమ్ము రక్షించుటకుఁగాను ముందుగాఁ బువ్వుపూచి పిదప కాయయై ఆ వెనుక ఫలమునిచ్చునటులు వేదము కర్మకాండము, భక్తికాండము, జ్ఞానకాండము అనెడి త్రివిధకాండములచేత ప్రకాశించుచు పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములచేతఁ దెలియఁజేయునని తాత్పర్యము. అనఁగా వేదము చెప్పెడి చొప్పున కర్మకాండమును అనుష్ఠించి క్రమముగ శ్రద్ధగ జరుపుచు రాఁగా సత్త్వస్వరూపమునందు భక్తి కుదురుచున్నది. ఆ భక్తి శ్రద్ధలచేత తన ఇష్టదేవతను నానాఁట నెడతెగని ధ్యానము చేయఁగాఁ జేయఁగా మనస్సు నెక్కడ నిలిపితే అక్కడ నిలుచును. అప్పుడు కర్మంబుల నెల్ల నిష్కామనాపరముగ అనఁగా ఈశ్వరార్పణముగాఁ జేయుచు రాఁగా చిత్తము పరిపక్వమగును. ఆ చిత్తము పరిపక్వముకాఁగానే **"యద్బ్రహ్మణి పరే సాక్షాత్సర్వకర్మ సమర్పణమ్, మనోవాక్తనుభిః పార్థ! క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే"** అను శ్లోక ప్రమాణముచొప్పున సుప్తేరుత్థాయ సుప్త్యంతము తన యావదింద్రియ క్రియలును బ్రహ్మార్పణముగా భావించును. అట్టివారికి **"శ్లో॥ కర్మణాం పరిణామిత్వా దావిరించ్యాదమంగళమ్, అవశ్యమనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ శుభాశుభమ్॥"** అను రీతిని బ్రహ్మలోక తృణీకారంబు పుట్టుచున్నది. దీనినే వైరాగ్యమందురు. ఆ వైరాగ్యము కలవాని మనస్సును దేనియందు నిలిపినను, **"చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథిబలవద్దృఢమ్, తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరివ సుదుష్కరమ్, అబ్ధిపానాదవిహతః సుమేరూన్మూలనా దపి, అవివర్జ్యనాత్సాధో విదుషశ్చిత్తనిగ్రహః"** అను ప్రమాణశ్లోకంబుల రీతిని చలనము లేక నిలుచును. అందులకు దృష్టాంతము మనస్సు పాఱుగొడ్డువంటిది. అట్టి పశువెల్లప్పుడు చేలలోఁబడి మేయుచుండును. దానిని పట్టుట కడు ప్రయాసము కాఁబట్టి దానినిఁ దిన్నగఁ బట్టుకొని వచ్చి ఇంటిలోఁ గట్టిపెట్టి కసవు వేసినను ఆ కసవును ఆఘ్రాణించి చేనిమీఁదనే చింతగానుండును. ఈ ప్రకారము కట్టిపెట్టిన తర్వాత దానిని వదలిరేని మఱల నా పైరునుఁ గూర్చి పోవును. తిరుగా మునుపటివలెనే పట్టుకొనివచ్చి తవుడు, కసవు మొదలగువానిని వేసిరేని కొంతసేపు వానిని తిని మఱల నా చేనినే ధ్యానము చేయుచుండును. కొంతకాల మీ తీరున కనుపెట్టి యుండి పట్టుకొనివచ్చి కట్టివేయుచు రానురాను ఇంట తినమఱిగి వెలుపలికిఁ దోలినప్పటికిని మఱల నింటికే వచ్చును.

తాత్పర్యము :– శివజీవవ్యవహారములు రెండయియుండును. ఆ రెంటిలో శివవ్యవహారములు ఆకాశాది పంచభూతములు భౌతికములైన బ్రహ్మాది పిపీలికము వఱకును, తృణము మొదలు మహామేరుపర్యంతమును ఈశ్వరకార్యమగును. జీవవ్యవహార మనఁగా అహంకారము మొదలగు సర్వద్వంద్వములు జీవకార్యములని ముందే చెప్పఁ బడెను. కాఁబట్టి శివకార్యములు జీవకార్యములు కావు. జీవకార్యములు శివకార్యములు గావని తాత్పర్యము. ఇందులకు దృష్టాంతములు. ఘటోత్పత్తికి ఉపాదానకారణము మృత్తిక నిమిత్తకారణము కులాలవ్యాపారము మృత్తికకు కులాలవ్యాపారమువలన కార్యమందు విచిత్రము కలుగురీతిని దార్ ష్టాంతికమున శరీరము నిమిత్తకారణమైన కర్మతోఁగూడికొనిన పంచీకృత పంచమహాభూతంబుల వలనఁ బుట్టుచున్నది. కనుక **"న భూతపంచకాన్నాపి కర్మణః కేవలాదపి, ఉభాభ్యాం మిళితాభ్యాం తచ్ఛరీరముపజాయతే, తచ్ఛరీరానవాప్తిశ్చ జ్ఞానాదేవ చ నాన్యతః, అతస్సర్వప్రయత్నేన జ్ఞానాభ్యాసరతో భవేత్"** అను స్మృత్యర్థముల చొప్పున నెవఁడు ఈశ్వరసృష్టంబగు పంచమహాభూతంబులును కార్యంబగు భౌతిక ప్రపంచంబును స్థాయిగానుండినను, **"సమష్టివ్యష్టిరూపాయ స్మృతజాడ్యాదిలక్షణమ్, జీవేశయోరుపాధిశ్చ నాత్మాసమ్యగ్వివేచితః, మయి జీవత్వమీశత్వం కల్పితం వస్తుతో నహి, ఇతి యస్తు న జానాతి స ముక్తో నాత్ర సంశయః"** అను రీతిని ఈశ్వరునికిని జీవునికిని విరుద్ధాంశములయిన సర్వజ్ఞత్వ కించిద్జ్ఞత్వాదులను వదలి ఆత్మ నేనను నిశ్చయజ్ఞానము కలవానికి ముక్తి సాధ్యమని భావము.

అవ :– ఈశ్వర కార్యములు ఇవి యనియు, అవి నశించుట వలన కలిగెడి ఫలాఫలములివి యనియు తెలియఁజేయుచున్నారు.

చ॥ కమలభవాద్యశేషలయకాలముల న్శివజీవకృత్యముల్
సమముగ డిందిన న్బిదప జన్మము లొందవె తల్లయావధిఀ
బ్రమథపతిక్రియల్ చెడక భాసిలు వేళల జీవకృత్యముల్
క్రమముగఁ దెల్విచేఁ జెడినఁ గారె విముక్తు లెఱుంగు మీ సృతుల్. 58

టీకా :– కమల...ములఀ–కమలభవ=బ్రహ్మదేవుఁడే, ఆది=మొదలుగాఁగల, అశేష=సమస్తమైనవారియొక్క, లయకాలములఀ=నిర్యాణకాలములయందు, శివజీవకృత్యముల్–శివ=తటస్థేశ్వరునియొక్క, జీవ=జీవులయొక్క, కృత్యములు= కార్యములు, సమముగఀ=సమానముగ, డిందినఀ=నశించినను, పిదపఀ=పిమ్మట, జన్మములు=పుట్టుకలు, ఒందవె=పొందవా (అనఁగా పొందుననుట) తల్లయావధిఀ=ఆ ప్రళయకాలముయొక్క నాశములయందును, (అనఁగా జగత్తునందు) ప్రమథపతిక్రియలు= తటస్థేశ్వరునియొక్క పనులు, చెడక=నశింపక, భాసిలు వేళలఀ=ప్రకాశించు కాలముల యందు, జీవకృత్యములు

నున్మనిఁ గంటి నేల కడు నూర్జితులైన నరాసురామరు
ల్సన్మయనిష్ఠ మాని పడిచత్తురు కర్మపుపాడునూతిలోన్. 54

టీకా :– మన్మనము=నా మనస్సు, ఆత్మగేహమునఀ–ఆత్మ=స్వకీయమైన, గేహమునఀ= ఇంటియందు, (అనఁగా దేవాలయమనుట) మానక=విడువక, నిల్చు=వసించెడి, గురూగ్రమూర్తి=గురుశివమూర్తి, ఈ జన్మకుజాంఘ్రిఀ–ఈజన్మ=ఈ జన్మమనెడు, కుజ=వృక్షముయొక్క, అంఘ్రిఀ=(కుంకటి) వేరును, తుంపఀ=ఖండించుటకు, పటుశక్తుఁడవు=మంచిసామర్థ్యము గలవాఁడవు, ఈవే=నీవే, భవన్మహోక్తిచేఀ–భవత్=నీయొక్క, మహత్=గొప్పదగు, ఉక్తిచేఀ=వాక్కుచేత, ఉన్మనిఁగంటిఀ–ఉన్మనిఀ=తుర్యాతీతావస్థయందు తోఁచెడి పరబ్రహ్మవస్తువును, కంటిఀ=పొందితిని, కడుఀ=మిక్కిలి, ఊర్జితులైన=సమస్త విషయములయందు సామర్థ్యముగలవారైన, నర=మనుష్యులు, అసుర=దైత్యులు, అమరులు=దేవతలు, సన్మయనిష్ఠ మాని=పరబ్రహ్మ నిష్ఠను విడిచి, కర్మపుపాడునూతిలోఀ= కర్మమయమైన పాడుబావిలో, ఏల=ఎందుకు, పడిచత్తురు=కూలి నశించెదరు.

తాత్పర్యము :– నా యుల్లమనెడి దేవాలయమందు నివసించిన గురులింగమూర్తీ! సృష్టి మొదలుకొనివచ్చిన ఈ నా పుట్టుకయనెడి చెట్టుయొక్క నడిమి వేరును త్రుంచుటయందు గొప్ప సామర్థ్యముగలవాఁడవు నీవే కాఁబట్టి మీరుపదేశించిన జీవబ్రహ్మైక్యవస్తురూపమును కనుఁగొంటిని. ఇట్లుండఁగా తెలిసికొనఁగ సామర్థ్యముగలవారైన దేవతలు, అసురులు, మనుష్యులు మొదలగువారు అజ్ఞానమునకు వేఱుగాని కర్మమనెడి పాడుబావిలో వ్యర్థముగా పడి కూలుచున్నారే యేలయని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆ ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ వితతాంతర్ముఖు లొందఁజాలుదురు సంవిత్పూర్ణతోషంబు వి
స్తృత నేత్రంబులు గల్గి పాంథు లవటశ్రేణి న్పరాగ్దృష్టిచేఁ
బతితుల్గారె కుమార! యా పగిదిఁ బాపం బిచ్చు జన్మాబ్ధిలో
హితకామ్యక్రియల న్మెలంగుదురు ధీహీను ల్బహిర్వక్త్రులై॥ 55

టీకా :– కుమార=పుత్రా, వితతాంతర్ముఖులు–వితత=అతిశయమైన, అంతర్ముఖులు= అంతర్దృష్టి గల బ్రహ్మజ్ఞానులు, సంవిత్పూర్ణతోషంబుఀ–సంవిత్=జ్ఞానముచేత పూర్ణ= పరిపూర్ణమైన, తోషంబుఀ=ఆనందమును, ఒందఁజాలుదురు=పొందుదురు, పాంథులు= దారినడుచువారు, విస్తృతనేత్రంబులు=విశాలమైన కన్నులుగల్గి, పరాగ్దృష్టిచేఀ =ఇంకొక దానిమీఁదపోయిన దృష్టిచేత, అవటశ్రేణిఀ=పల్లములయందు, పతితుల్గారె=పడరా, ఆ పగిదిఀ=ఆ రీతిగా, ధీహీనులు=జ్ఞానశూన్యులు, బహిర్వక్త్రులై=జగద్వ్యాపారదృష్టిగలవారై, పాపంబిచ్చు జన్మాబ్ధిలోఀ=పాపములనిచ్చెడి జన్మసముద్రములయందు, హిత=తమ కిష్టములైన, కామ్యక్రియలఀ=కామనాకర్మములచే, మెలంగుదురు=సంచరింతురు.

తాత్పర్యము :– ఓ ప్రియమైన శిష్యుఁడా? అతిశయమైన యంతర్దృష్టిగల బ్రహ్మజ్ఞానులు అపరోక్షజ్ఞానముచేత అఖండాకారమైన పరబ్రహ్మానందమును పొందుదురు. దారినడచువారు విశాలములైన కన్నులుగలవారైనను దృష్టిపరాఙ్ముఖమైన యెడల పల్లములలో పడుదురు. అటువలెనే జ్ఞానశూన్యులైనవారు జగద్వ్యాపారదృష్టిగలవారైనను కర్మాసక్తులై పాపములను గలుగఁజేసెడు జన్మసముద్రములో పడుదురని తాత్పర్యము. **"శ్లో॥ కురుతే గంగాసాగరగమనం వ్రతపరిపాలనమథవా దానమ్, జ్ఞానవిహీనస్సర్వమతేన ముక్తిర్న భవతి జన్మశతేన"** అను ప్రమాణము చొప్పున తీర్థాటనము, వ్రతములు, దానము, యజ్ఞము, తపస్సులోనుగాఁగల కర్మములెల్ల సలిపినను జ్ఞానము లేకుండినయెడల నూఱు జన్మములకైన ముక్తి లేదు గనుక జన్మములను కలిగించెడి కామనాకర్మములను అపేక్షింపక **"శ్లో॥ నివృత్తిం కర్మ సేవేత ప్రవృత్తిం మత్పరస్త్యజేత్, జిజ్ఞాసాయాం సంప్రవృత్తో నాద్రియేత్కర్మ చోదనామ్"** అనెడి శాస్త్రమునుఁబట్టి ప్రవృత్తిమార్గమును వదలి నివృత్తిమార్గమును అవలంబించి బ్రహ్మవిచారము చేయుచు **"వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితః"** అను రీతిని వ్యవహారమునకుఁగూడ బ్రహ్మవిచారమని అర్థమగుచున్నది గనుక **"బ్రహ్మణోన్యన్న కించన"** అను వేదప్రమాణముగైకొని సర్వేంద్రియవ్యవహారములు బ్రహ్మవిచారమే యని తెలిసికొని **"తత్కృతేన గుణేనదోషేణ వా అణుమాత్రేణాపి న సంబధ్యతే"** అనునట్లు ఆరూఢజ్ఞానము కలవాఁడే ముక్తుఁడని భావము.

అవ :– జీవకృత్యమిది ఈశ్వరకృత్యమిదియని తెలిపెడి కొఱకు జీవుఁడు బహిర్ముఖ మగుట ఈశ్వరుఁడు చేయు కార్యమే కాని జీవుఁడు చేసేది ఏమియున్నది అనుటకుత్తరము.

మ॥ శివకృత్యం బొగిఁ గాదె ద్వంద్వచయ మీ జీవాళి కాజోకఁ జ
ల్ప వశంబే యతిచంద్ర! దాని వనిన న్పాపంబు గాదే తగ
న్వివరం బెమ్మెయిఁ దెల్పు మివ్విధ మన న్వేదప్రమాణార్థమా
ర్గవిధి న్పాసిన జాల్ము లందురు భ్రమ న్గర్మాహిచే దష్టులై. 56

టీకా :– యతిచంద్ర=మునినాథా, ద్వంద్వచయము=మంచిచెడుగులు మొదలయిన సకలద్వంద్వ సముదాయము, ఒగిꣳ=క్రమముగా, శివకృత్యంబుగాదె=ఈశ్వరకార్యము గాదా, ఈ జీవాళికిꣳ=ఈ జీవసమూహమునకు, ఆజోకꣳ=ఆ విధముగా, చల్పꣳ= చేయుటకు, వశంబే=శక్యమా, దానివనినꣳ=ఆ జీవాళివనిన, పాపంబుగాదే= పాపంబు గాదా, తగꣳ=లెస్సగా, ఎమ్మెయిꣳ=ఎట్లైనను, తెల్పుము=తెలియఁజేయుము, ఇవ్విధము=ఈ ప్రకారము, అనꣳ=అనఁగా, వేదప్రమాణార్థమార్గవిధిꣳ–వేద=వేదములనెడి, ప్రమాణ= ప్రమాణములయొక్క, అర్థ=తాత్పర్యముల, మార్గ=పద్ధతులయొక్క, విధిꣳ=నిర్ణయమును, పాసిన=విడిచిన, జాల్ములు=అల్పులు, కర్మాహిచేꣳ=కర్మమనెడి పాముచే, దష్టులై=కఱవఁ బడినవారై, భ్రమꣳ=భ్రమచేత, అందురు=అలాగని చెప్పుదురు.

తాత్పర్యము :– మునినాథా! మంచిచెడుగులు మొదలయిన సకలద్వంద్వములును పరమేశ్వర నిర్మితములుగావా? ఆ ఈశ్వరుఁడు చేయుపనులు ఈ జీవులు చేయ సమర్థులా? ఈ ద్వంద్వసమూహము జీవులదనినఁబాపము గాదా? దీనిని విశదముగాఁ దెలియఁ జేయుమని శిష్యుఁడడుగఁగా ఆచార్యుఁడు ఉపనిషత్ప్రమాణ నిర్ణయమును విడిచిన అల్పులు కర్మమనెడి పాముచే కఱవఁబడిన మయికముగలవారై ఇవ్విధముగా ఁబల్కుదురని తాత్పర్యము.

విశేషణము :– ఇచ్చట పాము అనఁగా కర్మము. ఆ కర్మము ప్రథమసృష్టి మొదలుకొని ప్రతికల్పములయందు ఈశ్వరునియందు 'కోడి తన పిల్లలను తన ఱెక్కల క్రింద ప్రొద్దుగ్రుంకగానే చేర్చుకొని యుందు చందమున' అణఁగియుండి మరల సృష్టిసమయమున బహిర్గతమగుచున్నది. ఈ కర్మము కామక్రోధాదులు ఆధివ్యాదులు మొదలగు దుర్గుణములతో ఁగూడి హెచ్చినప్పుడు ఇంద్రియములు, ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవతలు, ఇంద్రియవృత్తులు లోనుగాఁగలవన్నియు ప్రబలి అహంకారముతో ఁగూడి మత్తును కలుగఁ జేయును. అట్టి అహంకారముగలవారికి జీవేశ్వరతారతమ్యము కనఁబడదు. కాఁబట్టి అహంకారమును అణఁగఁద్రొక్కకగాని సుజ్ఞానము పుట్టదు. సుజ్ఞానము కలిగిననే గాని శరీరేంద్రియాదులు నేననెడి అహంకారము వీడి ఆనందానుభవము కలుగదు.

అవ :– శిష్యుఁడడిగిన ఈశ్వర జీవవ్యవహారములయొక్క తారతమ్యములను ఆచార్యులు తెలియఁజేయుచున్నారు.

మ॥ శివజీవవ్యవహారము ల్ద్వివిధమై చెన్నొంద నం దాశివ
వ్యవహారం బగు భూతభౌతికజగద్వ్యాపార మాజీవ కృ
ద్వ్యవహారం బభిమాన మోహముఖ సర్వప్రాకృతం బంచు ము
న్వివరింపంబడెఁ గావు శైవములు భావింప న్నృజైవంబులౌ. 57

టీకా :– శివజీవవ్యవహారములు–శివ=శివునియొక్క, జీవ=జీవునియొక్క, వ్యవహారములు= కార్యములు, ద్వివిధమై=రెండై, చెన్నొందుꣳ=ఒప్పును, అందుꣳ=ఆ వ్యవహారద్వయమందు, భూత....పారము–భూత=పంచభూతములు, భౌతిక=భూతవికారములైన జీవులును, జగత్= లోకములయొక్క, వ్యాపారము=వ్యవహారము, ఆ శివవ్యవహారంబగుꣳ=ఆ శివుని పనియగును, అభిమా...తంబు–అభిమాన=అహంకారము, మోహ=మమకారము, ముఖ= మొదలగు, సర్వ=సమస్తమైన, ప్రాకృతంబు=ప్రకృతి సంబంధమైనది, జీవకృద్వ్యవహారంబు= జీవునిచేఁజేయఁబడిన కార్యము, అంచుꣳ=అని, ముꣳ=ముందు, వివరింపబడెꣳ=చెప్పఁ బడెను, శైవములు=శివునిచేఁ జేయఁబడినవి, కావు=అవి కానేరవు, భావింపꣳ=ఆలోచింపఁ గా, ప్రజైవంబులౌꣳ=జీవునిచేఁ జేయఁబడినవే యగును.

అవ :– ఈశ్వరుఁడు సకలజీవులయందు సమానభావముగనుండక పక్షపాతముగ నుండఁ దగునా యని శిష్యుఁడడిగెడి ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ సముఁడై యీశ్వరుఁడుండ నందఱ కిలఁ౯ సత్యాత్మ! ఖేదంబు మో
దము వేర్వేఱుగఁ జేయనేల యది భేదంబే కదా యిట్లన
న్నమ మొప్పన్విను పుత్త్ర! తండ్రి సుతులఁ౯ గాపాడు బాధించు వా
రిమనంబు ల్గని కాదె యీశుఁ డటుల న్ప్రీతిన్వ్యథల్చేయుటల్. 62

టీకా :– సత్యాత్మ=కాలత్రయాబాధ్యమయిన బ్రహ్మస్వరూపుఁడగు పుత్త్రా, ఇలన్౯=పుడమియందు, ఈశ్వరుఁడు=సర్వనియామకుఁడైన భగవంతుఁడు, అందఱకు౯=ఎల్లప్రాణులకు, ఒగి౯=క్రమముగా, సముఁడై=సమభావముగలవాఁడై, ఉండ౯=ఉండఁగా, ఖేదంబు=దుఃఖము, మోదము=సుఖము, వేర్వేఱుగ౯=వారివారికి భిన్నభిన్నములుగా, చేయనేల=ఒనర్పనేల, అది=అట్లు చేయుట, భేదంబే కదా=పక్షపాతబుద్ధియే కదా, ఇట్లన౯= ఈ ప్రకారము శిష్యుఁడడుగఁగా, విను=వినుము, తండ్రి=తండ్రియైనవాఁడు, సుతుల౯=బిడ్డలను, వారిమనంబులు=వారియంతఃకరణములను, కనికాదే=తెలిసికొనిగదా, (మంచిగుణములుగల కొందఱిని) కాపాడు౯=రక్షించును, బాధించు౯=(చెడుగుణములుగల కొందఱిని) శిక్షించును, అటుల౯=పగలేని ఆ తండ్రివలెనె, ఈశుఁడు=భగవంతుఁడు, ప్రీతి౯=ప్రేమచేత, వ్యథలు=బాధలు, చేయుటలు=ఒనర్చుటలు అగును.

తాత్పర్యము :– త్రికాలజ్ఞానముగల శిష్యుఁడా! లోకమందు సమస్తమయిన మంచికార్యముల నియమించునట్టి భగవంతుఁడు సకలజీవులకు సమభావముగలవాఁడై యుండఁగా దుఃఖమును, సుఖమును భిన్నభిన్నములుగాఁ జేయనేల? ఆ ప్రకారముచేయుట పక్షపాతమౌను గదా యని శిష్యుఁడడుగఁగా బిడ్డలను వారివారియుల్లములను తెలిసి కాపాడుటకును కష్టపెట్టుటకును కొడుకులయందు ఆ యీశ్వరుఁడు పగలేని తండ్రివలె నగునని తాత్పర్యము.

విశేషణము :– అనఁగా తండ్రియైనవాఁడు తనబిడ్డలను వృద్ధికిఁదెచ్చుటకై వలయు ప్రయత్నములు చేయఁగా వారు తండ్రి చిత్తానుసారముగ నడుచుకొనినయెడల కొందఱకు సులభమైన పనులను కొందఱకు కష్టములగు పనులను వారివారికిఁ తగినట్లు నియమించి ఆ రీతిగానైన బ్రతుకుమని నిష్పక్షపాతముగఁ దలఁచునటుల ఆ ఈశ్వరుఁడును జీవుల యందు సమభావనకలవాఁడేయని భావము.

అవ :– ఈశ్వరుఁడు ఎల్లవారిని రక్షింపలేదనెడి శంకకు ఉత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది.

మ॥ తృటితారబ్ధవిశృంఖలా! యుడుపునే తృష్ణాపిపాసాతిదు
ర్ఘటశైత్యంబులఁ జేరకున్న దరికి న్గల్పాపగావహ్ని లెం

=జీవకార్యములు, క్రమముగ౯=గురుకుల వాసము, తత్త్వమస్యాది మహావాక్యవిచారణము మొదలగునవి వరుసగా కల్గిన, తెల్విచే౯=అపరోక్ష సాక్షాత్కార జ్ఞానముచే, చెడిన౯=నశించిన, విముక్తులు గారె=జీవన్ముక్తులు గారా, ఈ సృతులు=ఈ మార్గములు, ఎఱుంగుము=తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– బ్రహ్మదేవుఁడు మొదలుగాఁగల సమస్తమైన వారియొక్క నాశముల యందును అనఁగా దశవిధప్రళయములయందు మాయాప్రతిబింబితుఁడైన పరబ్రహ్మము యొక్క కార్యములు నశించినను తిరుగా సృష్టికాలములయందు ఎవరు పుట్టుకలు లేకయున్నారు. ఆ తటస్థేశ్వరుని పనులు చెడక ప్రకాశించుకాలములయందు జీవకార్యము–లైన అహంకార మమకారాది సకల ద్వంద్వములు గురుకుల వాసమందు నేతి నేతియనెడు మహావాక్యోపదేశము చేత నశించిన జీవన్ముక్తులు అగుదురని తాత్పర్యము.

అవ :– ఈశ్వరకృత్యము లుండఁగా జీవకృత్యములైన కామాది దుర్వృత్తులు నశించిన ముక్తినొందుదురని తెలియఁజేయుచున్నారు.

మ॥ శివకృత్యంబులు కల్పవేళలఁ జెడ౯ క్షీణించిరే జీవు లు
ద్భవము ల్చెందక దేశకాలతనువుల్ భాసిల్లు శ్రీరుద్ర స
ద్వ్యవహారంబులు గాన నుండ నవి జైవంబుల్ సుమోహాదులౌ
నవి క్షీణించిన ముక్తినొందరె యవిద్యం బాసి చిన్నిష్ఠచేన్. 59

టీకా :– శివకృత్యంబులు=తటస్థేశ్వరుని కార్యములు, కల్పవేళల౯=ప్రళయకాలముల యందు, చెడ౯=నశించినను, జీవులు=ప్రాణులు, ఉద్భవములు=పుట్టుకలు, చెందక=పొందక, క్షీణించిరే=నశించారా, (అనఁగా నశించలేదనుట) దేశకాలతనువులు=దేశము, కాలము, తనువులు, శ్రీరుద్రసద్వ్యవహారంబులు గాన౯–శ్రీ=శోభాయుక్తమైన, రుద్ర=తటస్థేశ్వరునియొక్క, సత్=శ్రేష్ఠములయిన వ్యవహారాదులు=కృత్యములు, కాన౯=కాఁబట్టి, భాసిల్లు౯=ప్రకాశించును, అవి=ఆ శివకృత్యములు, ఉండ౯=ఉండఁగా, సుమోహాదులు=లెస్సయిన మోహము మొదలయినవి, జైవంబులు=జీవకృత్యములు, ఔ౯=అగును, అవి=ఆ జీవకృత్యములు, క్షీణించిన౯=నశించినను, అవిద్యంబాసి= అజ్ఞానమును విడిచి, చిన్నిష్ఠచే౯=ఆ జ్ఞాననిష్ఠచేత, ముక్తినొందరె=ముక్తిని పొందరా (అనఁగా పొందుదురనుట).

తాత్పర్యము :– తటస్థేశ్వరుని కార్యములు ప్రళయకాలములయందు నశించినను జీవులు పుట్టుకలు చెందక కల్పాంతరములయందు పుట్టుచునేయుందురు. దేశములు, కాలములు, దేహములు మొదలగునవియన్నియు శివకృత్యములు. అవియుండఁగా జీవకృత్యములైన కామము, క్రోధము, లోభము, మోహము, రాగము, ద్వేషము, ఈర్ష్య, అసూయ, దంభము, మదము, మాత్సర్యము, దర్పము, అహంకారము మొదలయినవన్నియు నశించినయెడల అజ్ఞానము తొలఁగి ముక్తినొందుదురని తాత్పర్యము.

అవ :- జీవేశ్వరవృత్తులను ఉపమానపూర్వకముగాఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

శా॥ అశ్వత్థం బనుభూరుహంబు గల దందండోద్భవద్వంద్వ మా
శశ్వచ్ఛాఖి ఫలాళి మంచిదని యాశన్మెక్కు వేఱొండు ని
ర్విశ్వాసంబున మాని యుండు నని యీ రీతిꣳ శ్రుతుల్పల్కు స
ద్విశ్వస్తుత్య! యెఱుంగు మీ పదముల న్వేర్వేఱ జీవేశులన్. 60

టీకా :- సద్విశ్వస్తుత్య–సత్=ఒప్పుచుండెడి, విశ్వ=ప్రపంచముచేత, స్తుత్య=కొనియాడఁదగిన శిష్యుఁడా, అశ్వత్థంబనుభూరుహంబు=రావిచెట్టు అను నొకచెట్టు, కలదు=(లోకమందు) కలదు, అందుꣳ=ఆ చెట్టునందు, అండోద్భవద్వంద్వము=పక్షుల జంట, (కలదు=కలిగియుండును) ఆశశ్వచ్ఛాఖిꣳ=ప్రకాశమయిన ఆ చెట్టునందలి, ఫలాళి=పండ్లయొక్క సమూహము, మంచిదని=బాగుబాగని, (ఒండు=ఒకపక్షి) ఆశꣳ=మిక్కిలి ఆసక్తితో, మెక్కుꣳ=తినును, వేఱొండు=మఱియొక్కటి, నిర్విశ్వాసంబునꣳ=దానియందలి ప్రేమవిడిచి, మానియుండుꣳ=తినకయుండును, అని=అని, ఈ రీతిꣳ=ఈ ప్రకారముగా, శ్రుతుల్=వేదములు, జీవేశులꣳ=జీవ శివులను, వేర్వేఱꣳ=వేఱువేఱు గాను, పల్కుꣳ=చెప్పును, ఈ పదములꣳ=ఈ ద్వివిధస్థానములను, ఎఱుంగుము= తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :- లోకమందుఁ గొనియాడఁదగిన శిష్యుఁడా! లోకమందు శరీరమనెడి యొక రావిచెట్టుగలదు, ఆ చెట్టునందు రెండు పక్షులు వాసము చేయుచుండును. అందులో నొకపక్షి ఆ చెట్టుపండ్లను మంచివి మంచివని తినుచుండును. మఱియొకపక్షి ఆ పండ్లయందు విశ్వాసములేనిదై తినకయుండును. అని యీ ప్రకారముగా వేదము తినెడి పక్షిని జీవునిగాను, తిననిపక్షిని ఈశ్వరునిగాను వాక్రుచ్చునని తాత్పర్యము. శరీరము రావిచెట్టు అనుటకు ప్రమాణము "**శ్రు॥ ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి**" "**శ్లో॥ ఊర్ధ్వ మూలమథశ్శాఖమశ్వత్థం ప్రాహురవ్యయమ్, ఛందాంసి యస్య పర్ణాని యస్తం వేద స వేదవిత్, అధశ్చోర్ధ్వంచ ప్రసృతాస్తస్యశాఖా గుణప్రవృద్ధా విషయప్రవాళాః, అథశ్చ మూలాన్యనుసంతతాని కర్మానుబంధీని మనుష్యలోకే**" అని భగవద్గీత. ఈ చెట్టుయొక్క వేళ్లు ఊర్ధ్వముఖముగాను కొమ్మలు అధోముఖముగాను వ్యాపింపఁబడియున్నవి. వేళ్లు అనఁగా వెంట్రుకలు, కొమ్మలనఁగా చేతులు, కాళ్లు మొదలగునవి. దీనియందలి రెండు పక్షులు ఎవరనఁగా జీవుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. ఫలములనఁగా సుఖదుఃఖములు. జీవకార్యములయిన కామాది జగద్వ్యాపారములయందు బుద్ధిని పోనియ్యక ఈశ్వరకార్యములయిన శమాదిసంపదలతోఁ గూడికొని యథార్థవస్తుజ్ఞానమును పొందవలయునని భావము.

అవ :- ఈశ్వరజీవకార్యములఁ దెలిసికొని జీవకార్యములవదలి ఈశ్వరనిష్ఠ యందుండు వారు చెందెడి ఫలమును జెప్పుచున్నారు.

శా॥ కామక్రోధముఖారిషట్కము నహంకారంబు జీవక్రియా
గ్రామంబై తగు మూఢు లాక్రియల నా కామారి వంచుꣳ వృథా
తామిస్రం బగు దుర్గతిం బడుదు రీ తాత్పర్యభావేతరు
ల్భూమానందవిముక్తి నొందెదరు సంపూర్ణాత్మచిన్నిష్ఠచేన్. 61

టీకా :- కామ...ట్కమునꣳ–కామ=కామము, క్రోధ=క్రోధము, ముఖ=మొదలుగాఁ గల, అరిషట్కము=అరిషడ్వర్గమును, అహంకారంబు=అహంకారము, జీవక్రియాగ్రామంబై–జీవ=జీవులయొక్క, క్రియా=పనులయొక్క, గ్రామంబై=సమూహమై, తగుꣳ=ఒప్పును, మూఢులు=అజ్ఞానులు, ఆ క్రియలꣳ=ఆ జీవకార్యములను, ఆ కామారివంచుꣳ=ఆ తటస్థేశ్వరునివని, వృథా=వ్యర్థమైన, తామిస్రంబు=అంధకారబంధురము, అగు దుర్గతిꣳ=అగునట్టి నరకమందు, పడుదురు=కూలుదురు, ఈ తాత్పర్యభావేతరుల్=ఈ తాత్పర్యమునకు వేఱైన బ్రహ్మజ్ఞానులు, సంపూర్ణాత్మ చిన్నిష్ఠచేꣳ=సమస్తమునందు బ్రహ్మభావముగల జ్ఞాననిష్ఠచే, భూమానందవిముక్తి నొందెదరు–భూమ=నిరతిశయమయిన, ఆనంద=సంతోషముతోఁగూడిన, విముక్తిꣳ=మోక్షమును, ఒందెదరు=పొందెదరు.

తాత్పర్యము :- కామక్రోధాది అరిషడ్వర్గమును నేననెడు అభిమానమును జీవకార్య సముదాయమై యొప్పును. ఈ జీవకార్యములను ఈశ్వర కార్యములని చెప్పుచుండువారు వ్యర్థమైన అంధకారమగు నరకములోఁబడుదురు. ఈ కార్యములు జీవకార్యములేగాని ఈశ్వరకార్యములుగావని వానిని విడిచి ఈశ్వరనిష్ఠ చేయుచుండెడి పెద్దలు నిరతిశయానందమైన మోక్షమును బొందుదురని తాత్పర్యము. అది యెట్లనఁగా ఒక ప్రభువు తనవద్ద ఒక పురుషుని కొలువునకుంచుకొని వానితో నీవు ప్రతిదినము చేయవలసిన పనులు ఇవియని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజేసి అతనినడువడిని కనిపెట్టియుండెను. అంత కొంతకాలమునకు ఆ పనివాఁడు తనకు నియమించిన పనిని జాగ్రత్తగా చేయక ఇతరులతోఁగూడికొని జూదమాడుట, ముచ్చిలించుట, వ్యభిచరించుట మొదలగు దుష్కార్యముల యందు ప్రవేశించెను. ఆ ప్రభువు వానినడువడిని విచారించి దానికిఁ దగిన దండనకు పాత్రునిగాఁ జేయునుగదా? ఆ యజమానుఁడు తన నౌకరుచేసిన దుష్కార్యములకు దండన విధించి తాను ఆ పనులను చేయునా? అటువలెనే ఈశ్వరుఁడుఁకలుగఁజేసిన వేదము చెప్పెడి చొప్పున నడచుట ఈశ్వర కార్యమనియు వేదవిరుద్ధముగ నడచుట జీవకార్యమనియు ఎఱుఁగఁదగ్గది. కనుక ఈశ్వరాజ్ఞలగు వేదములు పలికెడిరీతిని నడుచుకొనెడివారు నిరతిశయానందమైన మోక్షపదవిని జెందుదురనియు, వేదవిరోధముగ ప్రవర్తించువారు దుర్గతిఁబొందుదురనియు భావము.

అవ :- సమస్తమును ఇయ్యఁదగిన శక్తిగల సత్కర్మము జ్ఞానమును ఇయ్యదా? విచారమెందులకని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

శా॥ వైరాగ్యంబు తపంబు భక్తిమతినిర్వాణంబు యోగాంగముల్
సారూప్యాది చతుష్టయంబు సకలైశ్వర్యంబు నాకంబు ధ
ర్మారూఢాత్మ! యొసంగ సత్క్రియలు సామర్థ్యంబులై యుండు ని
స్సారంబైన విచారమేల తెలివి౯ సాధింపలేవా క్రియల్. 67

టీకా :- ధర్మారూఢాత్మ=పుణ్యస్వరూపుఁడవయిన యాచార్యుఁడా, సత్క్రియలు= పుణ్యకర్మములు, వైరాగ్యంబు౯=సకలభోగపరిత్యాగమును, తపంబు౯=శరీరేంద్రియాదుల తపింపఁజేయుటయును, భక్తి౯=ఏకాంతానన్యబాహ్యరూప భక్తిని, మతి౯=మంచిబుద్ధిని, నిర్వాణంబు౯=మోక్షమును, యోగ=మంత్రలయహఠరాజము లనెడి చతుర్విధ యోగములను, అంగములు=వానికి పూర్వోత్తరాంగములయిన యమాద్యష్టాంగములను, సారూప్యాది చతుష్టయంబు౯=(వారివారి యుపాసనామూర్తుల సంబంధములయిన, సాలోక్య సామీప్య సారూప్య సాయుజ్యము లనెడు) చతుష్పదవులను, సకలైశ్వర్యంబు౯= అణిమాద్యష్టైశ్వర్యమును, నాకంబు౯=స్వర్గమును, ఒసంగ౯=ఇచ్చుటకును, సామర్థ్యంబులై యుండ౯=శక్తములైయుండఁగా, నిస్సారంబైన విచారము=సారములేని విచారము, ఏల=యేమి ప్రయోజనము, క్రియలు=ఆ పుణ్యకర్మములు, తెలివి౯=బ్రహ్మజ్ఞానమును, సాధింపలేవా=సాధింపఁజాలవా.

తాత్పర్యము :- పుణ్యస్వరూపుఁడవైన నా యాచార్యుఁడా! పుణ్యకర్మములును, సకల భోగపరిత్యాగమును శరీరేంద్రియాదులు తపింపఁజేయుటయును, ఏకాంతానన్య–బాహ్యములనెడి భక్తిత్రయమును, మంచిబుద్ధిని, ముక్తిని, మంత్రలయ హఠరాజ యోగములును పూర్వోత్తర యోగాంగములైన యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధులను, శైవ, శాక్త, గాణపత్య, సౌర, కాపాలిక, వైష్ణవములయొక్క సమయవాదుల దేవతలయొక్క చతుష్పదవులను, అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములను, స్వర్గమును ఇచ్చుటకు శక్తిగలవైయుండఁగా హీనమైన విచారము ఏమి ప్రయోజనము. ఆ సత్కర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానమును తెలియఁజేయనేరవా యని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :- ఆ ప్రశ్నకు దృష్టాంతపూర్వకముగా నుత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ మదగిన వాని రూపమును మర్మము నున్కి గుణంబు వేషము౯
మొదలగు చిహ్నము ల్దెలిసి మోహము నొందక చూడఁ జిక్కు వాఁ
డద నెఱిఁ గిట్లు గానక ప్రయాసముతోఁ గడ నెక్కి యాడిన౯
బదయుగ మెత్తిన న్బయలు ప్రాఁకినఁ జిక్కునె సాముఁ జేసినన్. 68

తటివైన న్నుద మీశ్వరుం దలఁచి యత్నం బెమ్మెయి న్జేయమి
న్ఘటనంబౌనె ప్రమాద మెవ్వరిది లోకంబందు వీక్షింపఁగన్. 63

టీకా :- తృటితారబ్ధవిశృంఖలా–తృటిత=తెంపఁబడిన, ఆరబ్ధ=ప్రారబ్ధమనెడి, విశృంఖలా= సంకిళ్లుగలపుత్త్రుఁడా, కల్పాపగావహ్నులు–కల్ప=కల్పవృక్షము, ఆపగా=నది, వహ్నులు= అగ్ని, ఎంతటివైన౯=ఎంతసామర్థ్యముకలవియైనను, దరికి౯=వాని సమీపమునకు, చేరకున్న౯, తృష్ణాపిపాసాతి దుర్ఘటశైత్యంబుల౯–తృష్ణా=ఆశ, పిపాసా=దాహము, అతిదుర్ఘటశైత్యంబుల౯–అతిదుర్ఘట=మిక్కిలిపొందశక్యముగాని, శైత్యంబుల౯=చలిని, ఉడుపునే=పోఁగొట్టునా, ఈశ్వరు౯=స్వరూపతటస్థలక్షణలక్షితుఁడైన భగవంతుని, తలఁచి=పరోక్షాపరోక్షజ్ఞానముచేత స్మరించి, యత్నంబు=కర్మభక్తిజ్ఞానములచేత ప్రయత్నము, ఎమ్మెయి౯=ఏవిధముగానైనను, చేయమి౯=చేయకుండెనేని, ముదము=ఆనందము, ఘటనంబౌనె=కల్గునా, లోకంబందు౯=జగత్తునందు, వీక్షింపఁగ౯=చూడఁగా, ప్రమాదము =బుద్ధిమాంద్యము, ఎవ్వరిది=ఏవారిదియగును.

తాత్పర్యము :- ప్రారబ్ధకర్మమును విడిచిన శిష్యుఁడా! కల్పవృక్షము, నీరుగల ఏఱు, అగ్ని ఎంత సామర్థ్యముగలవియైనను వానిదగ్గఱకు చేరకుండిన వారియొక్క ఆశాపూర్తియు దాహము సహించఁగూడని చలియు తీరునా? (తీరవు) అటువలెనే భగవంతుని యుద్దేశించి సుఖమును పొందవలెననువారు ఏ ప్రయత్నముఁ జేయకుండిరేని ఈశ్వరుఁడు కల్గఁజేయునా? ఆ తప్పిదము చేరకుండినవారిదా? లేక ఈశ్వరునిదా? అనఁగా ఈశ్వరునిది కాదని తాత్పర్యము.

అవ :- జ్ఞానము కలుగుటకు చేయవలసిన ప్రయత్నమును మఱచుటను గుఱించి ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

చ॥ విను మొకమాట యత్నమున విశ్వజనీనుఁడు మేలు సేయఁ జె
ప్పిన శ్రుతిమార్గ మేమఱక ప్రేమప్రియోక్తుల నమ్మి దుష్టవా
సనలఁ దొఱంగి వేత్తయయి సంసృతిఁ బాసి వెలింగిన న్సదా
జననము వీడి ముక్తుఁడగు సజ్జనసంస్తుత! పిమ్మట న్దగన్. 64

టీకా :- సజ్జనసంస్తుత–సజ్జన=సత్పురుషులచేత, సంస్తుత=కొనియాడఁదగినవాఁడా! ఒకమాట=ఒకవచనము (నీవు ఆలకింపుము) యత్నమున౯=ప్రయత్నపూర్వకముగా, విశ్వజనీనుఁడు=ప్రణవార్థప్రతిపాదకుఁడైన పరబ్రహ్మము, మేలుసేయ౯=(తనయందు కల్పితులయిన చిదాభాసులకు) మంచిచేయను, చెప్పిన=వాక్రుచ్చిన, శ్రుతిమార్గము= ఉపనిషదర్థవిధిని, ఏమఱక=ఏమఱిపోక, ప్రేమ=కరుణతోఁగూడిన, ప్రియ=ప్రియుఁడైన ఆచార్యులయొక్క, ఉక్తుల౯=వాక్కులను, నమ్మి=విశ్వసించి, దుష్టవాసనల౯=మనోమలిన

సంకల్పములను, తొఱంగి=విడిచి, సంసృతిఁ=అహంకారాది దేహాంతసంసారమును, పాసి=(దానియందలి ఆశను) వదలి, వేత్తయయి=బ్రహ్మవిదుఁడయి, వెలింగిననగదా= ప్రకాశించిననుగదా, జననమువీడి=(సృష్టి మొదలు ఏతత్ క్షణపర్యంతము వచ్చిన) పుట్టుకవదలి, తగఁ=ఒప్పునట్లు, పిమ్మటఁ=పిదప, ముక్తుఁడగుఁ=జీవన్ముక్తుఁడగును.

తాత్పర్యము :– మంచిపుత్రుఁడా! నేను చెప్పెడి యొకమాట వినుము. ప్రయత్నపూర్వకముగా ప్రణవార్థప్రతిపాదకుఁడైన పరబ్రహ్మము ఎల్లవారికి మంచిఁజేయను వాక్రుచ్చిన భగవదాజ్ఞాపూర్వకమైన ఉపనిషదర్థవిధిని ఏమతిపోక కరుణతోఁగూడిన ఆచార్యునియొక్క మాటలను నమ్మి మనోవృత్తులను వదలి అహంకారాదులను బాసి బ్రహ్మవేత్తయయి ప్రకాశించిననుగదా పుట్టుకవదలి పిమ్మట జీవన్ముక్తుఁడగును.

అవ :– దేనిచేత ఈ జానోత్పత్తి కలుగునను ప్రశ్నకు ఉత్తరము.

ఉ॥ ఏ గతి నీ వివేక ముదయించు ననఁ సువిచారదృష్టి నౌ
జాగొనరింపకున్న నది సల్పుట యెట్లన నే నెవండ నీ
భోగమయాంగమం దెది సుబుద్ధి జడం బెది రెండు గూడి యే
లాగిలఁ జల్పు బంధము చలంబున ముక్తి వెలుంగు టెట్టులౌన్. 65

టీకా :– ఇలఁ=భూమియందు, ఏగతిఁ=ఏ ప్రకారముగా, ఈ వివేకము=ఈ యపరోక్ష సాక్షాత్కారము, ఉదయించుఁ=లభించును, అనఁ=ఆచార్యునిఁగూర్చి శిష్యుఁడడుగఁగా, సువిచారదృష్టిఁ–సు=లెస్సయగు, విచార=(జన్మాంతరసుకృతదుష్కృతరూప ప్రారబ్ధమువలన దుఃఖము ప్రాప్తించి అందువలన వైరాగ్యము జనించుటచే కలిగిన) చర్చయొక్క, దృష్టిఁ= వీక్షణమునందు, జాగొనరింపకున్నఁ=(పరిపక్వాంతఃకరణముగల యొకానొక పురుషుఁ డు) ఆలస్యము చేయకుండినను, ఔఁ=(ఆ జ్ఞానము) ఉదయించును, అది=ఆ విచారదృష్టి, చల్పుట=ఒనర్చుట, ఎట్లనఁ=ఎవ్విధముగాననఁగా, ఈ భోగమయాంగమందుఁ–ఈ= ఈ పరిదృశ్యమానమై ప్రాప్తించిన, భోగమయాంగమందుఁ=(ప్రారబ్ధరూపమై పాంచభౌతిక వికారమయిన) స్థూలదేహమందు, ఏను=(బ్రహ్మభిన్న ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడనైన) నేను, ఎవండను=ఎవ్వఁడను, సుబుద్ధి=మంచిజ్ఞానము, ఎది=ఎద్ది, జడంబు=(వస్తు యథార్థమును విడిచి జగద్భ్రాంతితోఁగూడిన) అజ్ఞానము. ఎది=ఎద్ది, రెండుఁ=ఈ చిజ్జడములు రెండును, కూడి=ఒక్కటియై, చలంబునఁ=మోక్షవినాశకరమయిన యాగ్రహముచేత, బంధము= సంసృతిని, ఏలాగు=ఎట్లు, చల్పుఁ=చేయును, ముక్తి=జీవన్ముక్తి, వెలుంగుట= ప్రకాశించుట, ఎట్టులౌఁ=ఏలాగుకూడును?.

తాత్పర్యము :– భూమియందు ఎవ్విధముగా ఈ యపరోక్షజ్ఞానము కలుగునని ఆచార్యులను శిష్యుఁడడుగఁగా ఆలస్యముచేయక మంచివిచారముచేయుటచేత ఆ జ్ఞానముదయించును

(అనిన సువిచారముచేత కలుగును). ఆ విచారము ఏ విధమున కలుగునని యడుగఁగా ఈ అగపడకుండనుండిన నేనెవఁడను? అట్టి నన్నుఁ దెలిసికొను జ్ఞానమెద్ది? ఈ చిజ్జడములు రెండును ఒకటియైకలసి మోక్షమునకు వ్యతిరిక్తమైన సంసారబంధమును ఏ ప్రకారముచేయును. ఇది తొలఁగి జీవన్ముక్తి యెట్లు గలుగునని యోజించుటవలన నని తాత్పర్యము. భాష, తచ్ఛబ్దము, యచ్ఛబ్దము, ఏతచ్ఛబ్దము, యుష్మచ్ఛబ్దము అనెడి నాలుగు శబ్దములలో నణఁగియున్నది. తచ్ఛబ్దమనఁగా **అది**. యచ్ఛబ్దమనఁగా **ఏది.** ఏతచ్ఛబ్దమనఁగా **ఇది**. యుష్మచ్ఛబ్దమనఁగా **నీవు**. అస్మచ్ఛబ్దవాచ్యుఁడైన తానే యీ శబ్దములయందు ప్రవర్తించుచున్నాఁడని ఎఱుఁగవలయును.

అవ :– జ్ఞానము కలుగుటకు సత్కర్మములుండఁగా విచార మెందుకని శిష్యుఁడడిగెడి ప్రశ్నకు ఆచార్యులు ఉత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ గతజన్మార్జితపుణ్యకృత్యములచేఁ గల్గు న్వివేకం బనఁ
వితతం బైనవిచార మేల యన శ్రీవిశ్వేశ్వరప్రీతిఁ ద
త్కృతము ల్సల్ప మనంబు శుద్ధమగుఁ దద్వృత్తి న్విచారంబు స్వో
ద్ధతమౌ దాన వివేకమబ్బు నదె విద్యాకారణంబౌఁ గనన్. 66

టీకా :– గతజన్మార్జితపుణ్యకృత్యములచేఁ–గత=(సృష్టిమొదలుకొని) కడచిన, జన్మ= (పుణ్యపాపమిశ్రములగు పుట్టువులలో మేలైన) మానుషజన్మములచేత, ఆర్జిత=(కాయిక, వాచిక, మానసిక, సాధనములచే) సంపాదింపఁబడిన, పుణ్యకృత్యములచే ఁ=యాగ యోగతపః క్రియాద్యనుష్ఠానములచేత, వివేకంబు=బ్రహ్మజ్ఞానము, కల్గుఁ=కలుగును, అనఁ=అనఁగా, వితతంబైనవిచారము–వితతంబైన=కొఱవడని, విచారము=చర్చ, ఏలయనఁ=ఎందుకని శిష్యుఁడడుగఁగా, శ్రీ విశ్వేశ్వరప్రీతిఁ–శ్రీ=శోభాయుక్తమైన, విశ్వ= నామరూపాత్మకమయిన జగత్తునకు, ఈశ్వర=నియామకుఁడైన భగవంతునికి, ప్రీతిఁ= ప్రియమగునట్లు, తత్కృతములు=ఆ యాగయోగానుష్ఠానాదులు, చల్పఁ=(ఫలాపేక్షలేక) చేయఁగా, మనంబు=అంతఃకరణము, శుద్ధమగుఁ=(ఘోర, మూఢ, వృత్తులవిడిచి) పరిశుద్ధమగును, తద్వృత్తిఁ=ఆ నిర్మలాంతఃకరణవృత్తియందు, విచారంబు=ఆలోచన, స్వోద్ధతమౌఁ=లెస్సగాఁబుట్టును, దానఁ=ఆ విచారమువలన, వివేకము=జ్ఞానము, అబ్బుఁ=కలుగును, అదే=ఆ విచారమే, కనఁ=చూడఁగా, విద్యాకారణంబౌఁ–విద్యా= బ్రహ్మవిద్యకు, కారణంబు=మొట్టమొదటిది, ఔఁ=అగును.

తాత్పర్యము :– గతించిపోయిన జన్మములచే సంపాదింపఁబడిన యాగయోగ తపః క్రియాద్యనుష్ఠానములచేత బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుచుండఁగా విచారమెందుకని శిష్యుఁ డడుగఁగా ఆ యాగయోగతపోనిష్ఠలచేత అంతఃకరణము శుద్ధమగునేగాని జ్ఞానము పుట్టదు. ఆ జ్ఞానమే మోక్షమునకు కారణమగునని ఆచార్యులు చెప్పిరని తాత్పర్యము.

చేత దానియందు కలిగిన కళంకమును పోఁగొట్టుటకు పయినఁజెప్పిన యుపకరణములు అవశ్యముగా కావలయునా? (అక్కఱలేదనుట). ఒకానొకసమయమందు కలుగునేని ఆ కల్మషము పోఁగొట్టుటకు మనస్సే చాలునని తాత్పర్యము. అనఁగా రాగి మొదలగువానికి చిలుముపట్టినపుడు ఆ చిలుమును పోఁగొట్టుటకు చింతపండు, ఇటికరాయిపొడి, బూడిద మొదలగువస్తువులతోఁ దోమి శుభ్రముచేసిననేగాని ప్రకాశము కలుగదు. ఆ చిలుము దానియందు కలుగుట నైజము. స్ఫటికపాత్రతుల్యపదార్థము. దానియందు అగపడెడి నానావిధములైన రంగులు మొదలగునవి విచారింపఁగా దానివి కావు గనుక దానిని ఁదోమి శుభ్రముచేయ నక్కఱలేదు. అటువలెనే అంతఃకరణము స్ఫటికపాత్రవంటిది. దానియందుఁదోఁచిన అజ్ఞానమనెడి కళంకమును బ్రహ్మవిచారముచేతఁ దొలఁగునని భావము.

అవ :– అజ్ఞానోన్మూలనమునకు సుజ్ఞానమే ముఖ్యముగాని కర్మమువల్లఁగాదని ఆచార్యులు శిష్యునకు రూఢిపఱచుచున్నారు.

> **మ॥ ఘనసచ్చిత్సుఖమం దసత్యజడదుఃఖంబు ల్సదా దోఁచుఁ జె**
> **ప్పిన సామ్యక్రియఁ గర్మసంచయ మసంవిత్స్నేహ మౌఁ గాన నా**
> **శన మొందించునె దాని జ్ఞానశుచి లేశం బంటిన న్నీఱుగా**
> **నొనరింపందగుఁ గాని యొంటనగునే యూహింపు మాత్మన్దగన్. 72**

టీకా :– చెప్పిన సామ్యక్రియన్=ముందుచెప్పిన దృష్టాంతమువలె, ఘనసచ్చిత్సుఖమందున్ =దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదశూన్యమును, ప్రకాశాశ్రయమును నిరతిశయానందమును ఐన పరబ్రహ్మమందు, అసత్యజడదుఃఖంబులు–అసత్య=దేశకాలవస్తువికారమును, జడ= అధ్యాసమగు అవివేకమును, దుఃఖంబులు=బ్రహ్మసుఖాభావమును, (ఇవిమూఁడును) సదా= ఎల్లప్పుడు, తోఁచున్=(వివృత్తోపాదానకారణముగా) కానఁబడును, కర్మసంచయము= సత్క్రియలయొక్క సమూహము, అసంవిత్=అజ్ఞానమునకు, స్నేహము=మైత్రి, ఔన్=అగును, కానన్=కనుక, దానిన్=ఆ యజ్ఞానమును, నాశనమొందించునె=పోఁగొట్టునా, జ్ఞానశుచి= జ్ఞానాగ్ని, లేశంబు=కొంచెము, అంటినన్=తగిలిన, నీఱుగాన్=భస్మముగా, ఒనరింపందగుఁ గాని=చేయుటకు తగినదౌనుగాని, ఒంటన్=వేఱొకసాధనముచేతను, అగునే=ఔనా (కాదనుట), తగన్=ఒప్పునట్లు, ఆత్మన్=బుద్ధియందున, ఊహింపుము= తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– ముందుచెప్పిన దృష్టాంతమువలె సచ్చిదానందస్వరూపమయిన పరమాత్మ యందు అనృతజడదుఃఖములు ఎల్లప్పుడు వివృత్తోపాదానకారణముగాఁ గనఁ బడుచుండును. శ్రౌతస్మార్తాది సత్క్రియాసమూహము ఆ యజ్ఞానమునకు స్నేహము గనుక దానిని నాశనమొందించునా? జ్ఞానాగ్ని కొంచెము సోకినయెడల ఆ యజ్ఞానమును

టీకా :– మదగినవానిరూపమున్=మాఱువేషము వేసికొని దాఁగియుండు పురుషునియొక్క యాకారమును, మర్మమున్=గుట్టును, ఉన్కి=వాసస్థలమును, గుణంబున్=గుణమును, వేషమున్=వాఁడు ధరించియుండు వేషమును, మొదలగు=మొదలుగాఁగల, చిహ్నములు= గురుతులను, అదను=సమయమును, ఎఱిఁగి=తెలిసి, మోహమునొందక=విభ్రాంతిచెందక, చూడన్=చూడఁగా, వాఁడు=ఆ పురుషుఁడు, చిక్కున్=చిక్కును, ఇట్లు=ఈ ప్రకారము, కానక=చూడక, ప్రయాసముతోన్=కష్టముతో, గడనెక్కియాడినన్=గడమీఁద నెక్కియాడినను, పదయుగమెత్తినన్=తలక్రిందుగానుండి రెండుపాదములు పైకిఁజూఁచినను, బయలుప్రాఁకినన్=ఆకాశమునందు తొమ్ముతో జాఱినను, సాము న్జేసినన్= గరడిసాధనముఁజేసినను, చిక్కునే=ఆ పురుషుఁడు దొరకునా.

తాత్పర్యము :– మాఱువేషము వేసికొని దాఁగియుండు ఒకానొక పురుషుని వెదకిపట్ట వలెనను వారు ఆ పురుషుని యాకారమును, గుట్టును, వాఁడుండుస్థలమును, గుణమును, వాని వేషమును, ఇవి మొదలగు గుఱుతులను సమయమును నెఱిఁగి తాము భ్రమపడక చూడఁగా, ఆ పురుషుఁడు చిక్కును. ఈ ప్రకారము చూడక కష్టముతో గడమీఁద నెక్కియాడినను, కాళ్లుపైకెత్తి తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను, ఆకాశగమనముచేసినను, గరడిఁజేసినను, ఆ చోరపురుషునివలె దాఁగియున్న పరబ్రహ్మము దొరకునా యని తాత్పర్యము.

శ్రుతి॥ **"యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్" "పరేణ నాకం నిహితం గుహాయాం విభ్రాజదేతద్యతయోవిశంతి" "అంతస్థమాత్మానమజం న దృష్ట్వా భ్రమంతి మూఢా గిరిగహ్వరేషు". శ్లో॥ తీర్థే దానే జపే యజ్ఞే కాష్ఠే పాషాణకే సదా, శివం పశ్యతి మూఢాత్మా శివో దేహే ప్రతిష్ఠితః, సర్వత్రావస్థితం శాంతం న పశ్యతి చ శంకరమ్, జ్ఞానచక్షుర్విహీనత్వాదహో మాయాబలం మునే, శివమాత్మని పశ్యంతి ప్రతిమాసు నయోగినః , అజ్ఞానాం భావనార్థాయ ప్రతిమాః పరికల్పితాః"** అని సూతసంహిత. ఈ మొదలైన శ్రుతిస్మృతి వాక్యములచొప్పున ఆ పరబ్రహ్మము తనయందే యున్నదని తెలిసికొనవలయు నని భావము.

అవ :– పైని జెప్పిన దృష్టాంతమును దార్ష్టాంతికపూర్వకముగా విశదీకరించుచున్నారు.

> **శా॥ ఈరీతి న్పరమాత్మ చిహ్నముల నూహింపఁ బ్రమాణోక్తులన్**
> **సారాసారమతి న్గుహ న్వెలయు సత్సంవిత్సుఖం బబ్బు నా**
> **తీరుంగాక శ్రుతిస్మృతు ల్సదివిన న్దేవార్చన ల్సల్పినన్**
> **భూరిక్షోణిముఖాన్నదానములచేఁ బొల్పొందినం జిక్కునే. 69**

టీకా :– ఈరీతిన్=ఈ పైనఁజెప్పిన విధముగా, పరమాత్మచిహ్నములన్=పరమాత్మను

దెలియఁజేసెడి స్వరూపతటస్థ అతద్వ్యావృత్తిలక్షణముచే లేక సల్లక్షణము, చిల్లక్షణము, ఆనందలక్షణము, నిత్యలక్షణము, నిర్మలలక్షణము లనువానిచేతను, ప్రమాణోక్తులన్–ప్రమాణ=ప్రత్యక్షాది అష్టప్రమాణములలోపల బ్రహ్మప్రతిపాదకమైన ఉపనిషత్ప్రమాణ మందలి, ఉక్తులన్=అవాంతరవాక్యములు మహావాక్యములు అనెడి వచనములచేత, సారాసారమతిన్=సదసద్వివేకయుక్తమగు బుద్ధిచేత, ఊహింపన్=ఆలోచింపఁగా, గుహన్=అంతఃకరణమనెడి గుహయందు, వెలయు=ప్రకాశించెడు, సత్సంవిత్సుఖంబు=సచ్చిదానంద స్వరూపము, అబ్బున్=లభించును, ఆ తీరుగాక=ఆ విధముగాక, శ్రుతిస్మృతుల్సదివిన్–శ్రుతి=ఋగాదివేదములు, స్మృతులు=మానవాదిధర్మశాస్త్రములు, చదివిన్=(క్రమముగా పదక్రమజటాఘనములచేతను, ధర్మవిధానములచేతను) పఠించినను, దేవార్చనల్సల్పిన్–దేవ=ఆదిత్యాంబికాగణనాథ విష్ణుమహేశ్వరుల, అర్చనలు=(తత్తన్మతాంతరవిధములుగా) జపతపఃపూజావిధానములు, సల్పిన్=చేసినను, భూరిక్షోణిముఖాన్నదానములచేన్–భూరి=స్వర్గము, క్షోణి=భూమి, ముఖ=మొదలుగాఁ గల, అన్న=అన్నముయొక్కయు, దానములచేన్ =షోడశమహాదానములచేతను, పొల్పొందిన్=ప్రకాశించినను, చిక్కునే=సచ్చిదానందము లభించునా(లభించదనుట).

తాత్పర్యము :– పైనఁజెప్పిన విధముగా పరబ్రహ్మమును తెలియఁజేసెడి స్వరూప, తటస్థ, అతద్వ్యావృత్తులనెడి త్రివిధలక్షణములచేతను లేక సద్రూప, చిద్రూప, ఆనందరూప, నిత్యస్వరూప నిర్మలరూపములనెడి పంచక్షణములచేతను అష్టప్రమాణములలో మేలైన ఉపనిషత్ప్రమాణమందలి దేవతాంతకర జీవబ్రహ్మముల ప్రతిపాదించెడి అవాంతర వాక్యములచేతను, జీవేశ్వరైక్యమును ప్రతిపాదించెడి మహావాక్యములచేతను అనఁగా విధినిషేధజాతిగుణక్రియావాక్యములచేతను, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమగు సద్వివేకము చేతను, ఆలోచింపఁగా మనస్సనెడి గుహలో దాఁగియుండెడి పరబ్రహ్మ స్వరూపము ప్రాప్తించును. అటులుగాక అనృతజడదుఃఖాత్మకమగు అసద్వివేకముతోఁగూడి వేదములు, శాస్త్రములు, పురాణములు, ఇతిహాసములు మొదలయినవి క్రమముగా నేర్చినను పరబ్రహ్మస్వరూపము చిక్కదని తాత్పర్యము.

అవ :– సత్కర్మములు అజ్ఞానమును పోఁగొట్టఁజాలవా? తెలివియే అజ్ఞానమును పోఁ గొట్టునని చెప్పెదరే ఆ సంశయమును నివర్తింపఁజేయుమని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

శా॥ తామ్రాదర్శకలంక మెల్లఁ జెడుఁ జేత న్దోమ నట్లాత్మ చి
త్సమ్రాడ్దేశిక! యెవ్వరైన మతిచేత న్దోమిరే యజ్ఞత
న్నమ్రత్వంబునఁ జేయు సత్క్రియలు నిర్ణాశంబు నొందింపవో
కమ్రజ్ఞాన మవిద్యఁ బాపు నన నిక్కం బెట్టులౌఁ దెల్పుమా. 70

టీకా :– చిత్సమ్రాడ్దేశిక=జ్ఞానరాజ్యపరిపాలనఁ జేసెడు ఆచార్యుఁడా! తామ్రాదర్శ కలంకమెల్లన్=రాగియద్దమందలి చిలుమంతయును, చేతన్ దోమన్=సాధనముల గ్రహించి చేతితోఁ దోమినఁగదా, చెడున్=నశించును, అట్లు=ఆ ప్రకారము, ఆత్మన్=అంతఃకరణమును, మతిచేతన్=తెలివిచేతను, ఎవ్వరైనన్=ఏవారైనను, తోమిరే=రుద్దిరా, నమ్రత్వంబునన్=అణఁకువచేతను, చేయు=చేసెడి, సత్క్రియలు=శ్రౌతస్మార్తాది పుణ్య కర్మములు, అజ్ఞతన్=అజ్ఞానమును, నిర్ణాశంబున్=మిక్కుటమైన నాశమును, ఒందింపవో= చేయవా, కమ్రజ్ఞానము–కమ్ర=మనోహరమైన, జ్ఞానము=తెలివి, అవిద్యన్= అజ్ఞానమును, పాపునన్=పోఁగొట్టుననఁగా, నిక్కంబు=యథార్థము, ఎట్టులౌన్=ఏ ప్రకారమగును, తెల్పుమా=తెలియఁజేయుమా.

తాత్పర్యము :– జ్ఞానభూముల నేడింటిని పరిపాలించెడి యాచార్యుఁడా! రాగియద్దము నందుండెడి చిలుమంతయు చింతపండు బూడిద మొదలయిన సాధనములచేత దోమినను దాని చిలుముపోవును. ఆ ప్రకారమే అంతఃకరణమందుండెడి అజ్ఞానమును మంచి తెలివిచేత నెవరైనను తోమినారా? అణఁకువచేత చేయునట్టి పుణ్యకర్మములు అజ్ఞానమును పోఁగొట్టఁజాలవా? తెలివియైనది అజ్ఞానమును పోఁగొట్టునని చెప్పఁగా ఆ యథార్థము నాకెఱిగింపుమని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– పై ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

చ॥ మలినము రాగియద్దమున మానక దోఁచ హరింప హేతువుల్
గల వొగిఁ గొన్ని ధాత్రిఁ బటికం బతినిర్మలమౌట దానికిన్
వలయునె యట్టిహేతువు లవశ్యము నొక్కతఱి న్వెలుంగఁ ద
త్కలుషము నెల్ల మాన్ప నది కల్పితమౌట మనంబు చాలదే॥

టీకా :– ధాత్రిన్=భూమియందు, రాగియద్దమునన్=తామ్రపుటద్దమునందు, మలినము =చిలుము, మానక=విడువక, తోఁచన్=తోఁచినను, హరింపన్=దానిని బోఁగొట్టుటకు, హేతువులు=ఉపకరణములు, ఒగిన్=వరుసగా, కొన్ని=కొన్ని, కలవు=ఉన్నవి, పటికంబు= పటికపుబిళ్ళ, అతినిర్మలమౌటన్=మిక్కిలి స్వచ్ఛమగుటచేత, దానికిన్=ఆ స్ఫటికమునకు, అట్టిహేతువులు=పయిఁజెప్పిన యుపకరణములు,అవశ్యము=ముఖ్యముగా, వలయునే= కావలయునా, ఒక్కతఱిన్=ఒకకాలమందు, వెలుంగన్=కలిగెనేని, తత్కలుషమునెల్లన్=ఆ కల్మషమంతయు, మాన్పన్=పోఁగొట్టుటకు, అది=అది, కల్పితమౌటన్=కల్పింపఁబడిన దగుటచేత, మనంబు=మనస్సు, చాలదా=చాలదా(చాలుననుట).

తాత్పర్యము :– పుడమిలో తామ్రపుటద్దమునందు చిలుము ఎప్పుడును దోచుచుండును. దానిమాన్పుటకు కొన్ని యుపకరణములు కలిగియున్నవి. స్ఫటికపుబిళ్ళ యతినిర్మలమగుట

పుణ్యకర్మములచేత బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాది దేవతలును, మిశ్రకర్మములచేత మనుష్యులును ఐనారయనియు చెప్పి బ్రాహ్మణ క్షత్ర వైశ్య శూద్రాదులకును, బ్రహ్మచారి, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సన్యాసులకును నిర్ణయింపఁబడిన కర్మముల చేయుటవలన ఆనందము కలుగునని ఆ వేదమే యేల చెప్పెనని తాత్పర్యము. పశుపక్షివృక్షాదుల సంఖ్యలకు ప్రమాణము. "ప. వృక్షము లిఱువదిలక్షలు, పక్షులు పదిలక్షలుదకభవనవలక్షల్, లక్షత్రిదశము పశుక్రిమి, లక్షలపదియొండు నాల్గు లక్షలు మనుజుల్"

అవ :– శిష్యుఁడడిగిన పై ప్రశ్నకు ఆచార్యులు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

శా॥ మ న్నెపు దజ్ఞతఁ దిను కుమారుని మాంద్యము మాన్పఁ దల్లి వి
ద్వన్నుత! దాఁచి యౌషధము వత్సలతఁ మధురోపహారముఁ
మన్ననఁ జూపి పిల్చుగతి మర్మముతో శ్రుతికర్మకాండముఁ
బన్నుగఁ జూపుఁ దత్క్రియలఁ బాయక చేతురు స్వర్గకాములై॥ 75

టీకా :– విద్వన్నుత=విద్వాంసులచేత స్తోత్రములు చేయఁబడిన శిష్యుఁడా! ఎపుడు=ఎప్పుడు, అజ్ఞతఁ=తెలివిలేమిచేత, మన్ను=మన్ను, తిను=భక్షించెడు, కుమారుని=బిడ్డయొక్క మాంద్యము=అజీర్ణరోగమును, వత్సలతఁ=ప్రేమాతిశయత్వముచేత, మాన్పఁ= నివారించుటకు, తల్లి=జనని, ఔషధము=నూతినమందును, దాఁచి=మఱుఁగుపెట్టి, మన్ననఁ=లాలనచేత, మధురోపహారముఁ=మాధుర్యయుక్తమైన భక్ష్యమును, చూపి= కనుపఱచి, పిల్చుగతిఁ=పిలుచువిధముగానే, శ్రుతి=వేదము, మర్మముతోఁ=బాగుచేయ వలెనను స్వాభిప్రాయమును మఱుఁగుపెట్టిన తలంపుతో, కర్మకాండముఁ=యాగాది కర్మములను దెలిపెడిభాగమును, చూపుఁ=కనుపఱచును, తత్క్రియలన్=ఆ కర్మకాండ మందు ఁజెప్పిన తపోయాగయోగకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది పుణ్యకర్మములను, స్వర్గకాములై= దేవలోక భోగాభిలాషగలవారై, పాయక=విడువక, చేతురు=(పామరకర్మఠులు) ఒనరింతురు.

తాత్పర్యము :– ఆత్మానాత్మ వివేకముగల పండితులవల్ల స్తోత్రము చేయఁబడిన శిష్యుడా! ఎల్లప్పుడును వివేకములేనందున మన్ను తినెడు బిడ్డయొక్క మాంద్యవ్యాధిని పోఁగొట్టుటకు దయగల తల్లి కారణముగా నుండెడి మందునునూరి ఆ మందును వానికిఁ దెలియ కుండునటులు దాఁచిపెట్టి తీపుగల అతిరసమును జూపి దగ్గఱకు తీసికొని యేమఱపాటుచేసి ఆ యతిరసమును పాఱవేసి మందును పోసినటులు వేదము స్వర్గఫలము మీకుఁ గలుగును. సత్కర్మములు చేయుఁడని చూపి బ్రహ్మకాండమును మఱుఁగుచేయ అది తెలియని కర్మఠులు బ్రహ్మకాండమును విడిచి "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" అనురీతిని స్వర్గఫలాపేక్షలు గలవారై విధి నిషేధ ప్రాయశ్చిత్తకామ్యములైన శ్రౌతస్మార్త నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు చేయుచుందురని తాత్పర్యము.

భస్మము చేయునుగాని కర్మములు మొదలయిన సాధనములచేత ఆ యజ్ఞానము తొలఁ గునా? నీ బుద్ధియందు దీనిని చక్కఁగాఁ దెలిసికొనుమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యథాపంకేన పంకాంభః సురయావాసురావృతః
భూతహత్యాం తథైవైకాం న యజ్ఞైర్మార్ష్టుమర్హతి॥ – అను భాగవతశ్లోకార్థము చొప్పున అడుసుచేత అడుసును కడిగిన నా మురికి పోనిచందమున కల్లు కుండను కల్లుతోఁ దోమి కడిగిన దానికంపు వదలని విధమున కర్మముచేత నజ్ఞానము నశించదని భావము.

శ్లో॥ జ్ఞానాగ్నిః సర్వకర్మాణి భస్మసాత్ కురుతే తథా
యథైధాంసి సమిద్ధోఽగ్నిర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జున॥ – అను భగవద్గీతావాక్యము చొప్పున అగ్నిచేత కట్టెలు భస్మమైనలాగున జ్ఞానాగ్ని సోఁకినయెడల సర్వకర్మములును భస్మమౌనని తెలియునది. ఉపాదానము పరిణామోపాదానమని, వివృత్తోపాదానమని ద్వివిధము. పరిణామోపాదానము (పాలు పెఱుగైనట్లు) గనుక వానిని ఈశ్వరునికిఁ జెప్పరాదు. అట్లు చెప్పిన పక్షమున పాలుచెడి పెఱుగైనటుల ఈశ్వరుఁడును చెడును. కొందఱు ప్రకృతిని ఉపాదానమందురు. ప్రకృతి ఉపాదానమయినయెడల కుమ్మరవానికి ముందే మన్ను కలిగి యుండినట్లు ఈశ్వరునికిముందే ప్రకృతియుండవలెను. అట్లు చెప్పినయెడల ఈశ్వరుఁడు మొదటివాఁడు కాకపోవును. లేక రెండును వేఱనిన ద్వైతమౌను. **"ఏకమేవాద్వితీయం". "బ్రహ్మైవాహమిదం జగచ్చ సకలం". శ్లో॥ బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని తవ చార్జున, తాన్యహం వేద్మి సర్వాణి నత్వం వేత్థ పరంతపః॥** అనఁగా సమస్తజాతులయందు పుట్టుచు అనేకనామరూపములఁ జెందియుండునది పరబ్రహ్మమేయనియు, సర్వము బ్రహ్మమేయనియు, రెండవది లేదనియు నిర్ధారణ మగుచున్నది కాఁబట్టి యీ ప్రమాణములకు విరోధము కలుగును. అందుచేత అట్లుచెప్ప చొప్పడదు. వివృత్తోపాదానమనఁగా రజ్జునందు సర్పముగాఁ దోఁచినటులు కారణమందుఁ గార్యము కనఁబడి విచారించిన పిమ్మట సర్పములేక రజ్జువే యైనట్లు కారణమైన బ్రహ్మమందుఁ దోఁచిన ప్రపంచమును విచారణ చేయఁగా కార్యమైన ప్రపంచము శూన్యమై కారణమగు బ్రహ్మమే నిలిచినట్లగుటవలన నిచట వివృత్తోపాదానమని చెప్పఁబడెను. **"అణోరణీయాన్మహతో మహీయాఁ"** అను శ్రుత్యర్థము చొప్పున నిద్ర గడచినతోడనే సూక్ష్మముగఁ దోఁచి ఆ వెనుక గొప్పగ నగపడినచందమున **"అహం బ్రహ్మాస్మి"** ఆకారవిజ్ఞానము కలుగుటయని భావము. **"శ్లో॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్యతే చ యథా పృథివ్యా మోషధయ స్సంభవంతి, యథా సతః పురుషాత్కేశలో మా స్తథాక్షరాత్సంభవతీహ విశ్వమ్"** అను ప్రమాణము చొప్పున సాలెపురుగు తనకుతానే నూలు పుట్టించుటవలన నుపాదానకారణము తానే అయి ఆ నూలితో విచిత్రముగా నేయుటచే నిమిత్తకారణము

తానే అయి ఆ నేంతకు తురీవేమాదులు తానే యగుటచే సహకారి కారణముకూడ తానే అయినవిధమున యీ మూఁడు కారణములు ఆ యీశ్వరునియందే యున్నవి గనుక **"సదసచ్చాహమర్జున"** అనెడి గీతావచనమురీతిని ఎవఁడీ జీవేశ్వర జగద్రూపకార్యములు తానే యని తెలియుచున్నాఁడో వాఁడే ముక్తుఁడని భావము.

అవ :– విచారణచేత జడభావమైన అజ్ఞానము నశించునని దృష్టాంతపూర్వకముగఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

శా॥ ఇంట న్గన్మఱుఁ గైనవస్తు వొగిఁ దా నేనూఱువేలేండ్లుగాఁ
గంటꣳ గూరుకురాక యేడ్చిన ధర న్గన్పట్టునా జ్ఞప్తి వే
వెంట న్జేయక యట్లు జ్ఞాన మది ప్రాప్తించుꣳ సుతా! చర్చచే
జంటల్గాఁ జలుప న్క్రియ ల్గలుగునే జాడ్యంబు వో నేర్చునే. 73

టీకా :– సుతా=కుమారా, ధరꣳ=భూమియందు, తాꣳ=ఒకానొక పురుషుఁడు, ఇంటꣳ= గృహమునందు, కన్మఱుఁగైనవస్తువు=కంటికి అగపడని పదార్థమును, ఒగిꣳ=వరుసగా, ఏనూఱువేలేండ్లుగాꣳ=ఏ నూఱువేల సంవత్సరములుగాను, (అనఁగా పెక్కేఁడులు) కంటꣳ=కంటియందు, కూరుకురాక=నిద్రపట్టక, ఏడ్చినꣳ=దుఃఖించినను, జ్ఞప్తిꣳ= జ్ఞాపకమును, వేవెంటꣳ=వెంబడివెంబడిగా, చేయక=ఒనర్చక, కన్పట్టునా=అగుపడునా, అట్లు=ఆ ప్రకారము, క్రియలు=(కృచ్ఛచాంద్రాయణ నిత్యనైమిత్తిక కామ్య విధి నిషేధప్రాయశ్చిత్తములు మొదలైన కులోచిత వేదోక్త) సత్కర్మములు, జంటల్గాఁ జలుపꣳ=రెండింతలుగా చలిపినను, జ్ఞానము=సద్వివేకము, అది=అది, కలుగునే= లభించునా, జాడ్యంబు=జడభావమైన అజ్ఞానము, పోనేర్చునే=పోనోపునా, చర్చచేꣳ= విచారణచేతను, ప్రాప్తించుꣳ=(ఆ జ్ఞానము) కలుగును.

తాత్పర్యము :– కుమారా! భూమియందొక పురుషుఁడు తన ఇంటిలో నొకచోటను దాఁచిన పదార్థము కనఁబడకపోయిన వరుసగా ననేకవత్సరములు నిదురింపక దుఃఖించిన పెట్టినచోటు జ్ఞాపకమునకురాక కనఁబడునా? ఆ రీతిగానే సత్కర్మములు ఇబ్బడిబ్బడిగాఁ జేయుటవలన సద్వివేకము కలుగునా? జడభావమైన అజ్ఞానమును పోఁగొట్టునా? ఆ జ్ఞానము విచారణచేతనే సంప్రాప్తమగునని తాత్పర్యము. ఇందులకు దృష్టాంతము గాయత్రీ మహామంత్రమును ఉపదేశము చేయించుకొని దానియర్థము తెలిసికొనుటకై నూఱుమార్లు గంగాస్నానముచేసినను, సేతుయాత్రకుఁబోయినను, పంచాగ్ని మధ్యమందు తలక్రిందుగాఁ దపస్సు చేసినను, ఆ గాయత్రియొక్క అర్థము దెలిసినవారిని అడిగి తెలిసికొనువఱకుఁ దెలియనివిధమున కర్మములు విశేషముగఁ జేయుటవలన జ్ఞానము రానేరదు గనుక ఆత్మానాత్మ విచారముచేతనే ఆ జ్ఞానము పుట్టుచున్నదని స్ఫురించుచున్నది.

"శ్లో॥ మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః
బంధాయ విషయాసక్తం ముక్తేర్నిర్విషయం మనః॥ –అనఁగా మనుష్యులకు మనస్సే మోక్షమునకును, బంధమునకును హేతువు. విషయాదులతోఁ గూడుటయే బంధముకొఱకనియు, విషయాదులయందు వాంఛ వదలుటయే ముక్తికొఱకనియు భావము. మోక్షమునకు జ్ఞానము, ఆఁకలిగొన్నవానికి వండి సిద్ధమైన అన్నమువంటిది గనుక **"జ్ఞానాజ్ఞానే విచార్యేతే కారణే బంధమోక్షయోః"** అను శ్లోకార్థము రీతిని ఎవఁడైతే విచారణముచేత అజ్ఞానమును నశింపఁజేసికొని మోక్షమునకు సాక్షాత్సాధనమగు సుజ్ఞానమును లభింపఁజేసికొనుచున్నాఁడో వాఁడే జీవన్ముక్తుఁడని యెఱుఁగఁదగ్గది.

అవ :– వేదము బ్రహ్మజ్ఞానమే నిరతిశయానందమును ఇచ్చునని చెప్పి మరల కులాశ్రమ ధర్మమే ప్రమోదమొసఁగునని ఎందుకుఁ జెప్పవలయునని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

చ॥ ప్రమద మొసంగు జ్ఞానమని పాపములꣳ బశుపక్షివృక్షస
త్కృమిజలజంతువు ల్సురలు కేవలపుణ్యముల న్నరు ల్సుమి
శ్రమముల నొందు రంచు శ్రుతి చాటి కులాశ్రమధర్మమార్గమే
క్రమముగ మోద మిచ్చునని కర్మవిధి న్వచియింప నేలకో. 74

టీకా :– శ్రుతి=వేదము, జ్ఞానము=బ్రహ్మజ్ఞానము, ప్రమదము=నిరతిశయానందమును, ఒసంగుꣳ=ఇచ్చును, అని=అని చెప్పియు, పాపములꣳ=హింసాది పాపకర్మములచేత, పశు...తువులు–పశు=ముప్పదిలక్షల భేదములుగల ధేన్వాది చతుష్పాదజంతువులును, పక్షి=పదిలక్షల భేదములుగల హంసాది పక్షులును, వృక్ష=ఇరువదిలక్షల భేదములుగల అశ్వత్థాదివృక్షములును, సత్=విద్యమానమైన, కృమి=పదునొకండు లక్షల భేదములుగల శేషాదికీటకములును, జలజంతువులు=తొమ్మిదిలక్షల భేదములుగల తిమి, తిమింగిలాది మత్స్యములును, కేవలపుణ్యములꣳ=ముఖ్యములయిన సత్క్రియలచేత, సురలు=విష్ణ్వాది దేవలోకవాసులైన ముప్పదిముక్కోటిదేవతలును, సుమిశ్రమములꣳ–సు=లెస్సయైన, మిశ్రమములꣳ=పుణ్యపాపసంకలితకర్మములచేత, నరులు=నాలుగులక్షల భేదములుగల మనుష్యులును, ఔదురంచుꣳ=ఔదురని, చాటి=ప్రసిద్ధపఱచి, కులాశ్రమధర్మమార్గమే–కుల= బ్రాహ్మణాది చాతుర్వర్ణ్యమునకును, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాది చతురాశ్రమములకును, ధర్మ= తగిననడవడికయొక్క, మార్గమే=అనుసరణయే, క్రమముగꣳ=వరుసగా, మోదము= ఆనందమును, ఇచ్చునని=ఒసంగునని, కర్మవిధిꣳ=కర్మవిధాయకమును, వచియింప నేలకో=పలుకనేల.

తాత్పర్యము :– వేదము బ్రహ్మజ్ఞానమైన నిరతిశయానందమును నిచ్చునని చెప్పియు దాని విడిచి పాపకర్మములచేత, తరు, పాషాణ, జలచర, క్రిమి, పశు, పక్షులను,

తాత్పర్యము :– గురుశ్రేష్ఠుఁడవైన యాచార్యుఁడా! పుట్టుట, గిట్టుటలు గల జగము అజ్ఞానస్వరూపము. కర్మమునకును, అజ్ఞానమునకును స్నేహము కలిగియున్నది. జ్ఞానమునకును, అజ్ఞానమునకును విరోధమగును గాన చంద్రునియందలి చంద్రికతో కళంకము చేరియుండునటుల జ్ఞానాజ్ఞానములు రెండును జతగాఁగూడి ఆకాశము మొదలైన జగమును చేయుటకుఁ దగునా? ఇది ఆశ్చర్యముగదా? యీ యర్థమును స్పష్టముగాఁ దెలియఁజేయుమని తాత్పర్యము. అనఁగా అస్థిరమైన ప్రపంచము అజ్ఞానస్వరూపము. ఆ యజ్ఞానమునకును, కర్మమునకును చుట్టఱికము కలిగియుండుటవలన జ్ఞానమునకును, అజ్ఞానమునకును మైత్రి పొసగదు. కావున కర్మ మజ్ఞానమును పోఁగొట్టఁజాలదు. ఆ రెండును ఒక్కటిగాఁ గూడి జగత్సృష్టిచేయుట ఆశ్చర్యము గనుక నీ సందేహము నివర్తిచేయుమని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

అవ :– శిష్యుఁడడిగిన పై ప్రశ్నకు నుత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ పరఁగుఁ స్వప్రభఁ జేతనం బదె స్వరూపప్రజ్ఞనా వృత్తినా
స్థిరతత్ప్రజ్ఞయె వృత్తియౌ నితరమై చెన్నొందలే దెందులఁ
వరతత్ప్రజ్ఞ యవిద్యకుం బగ యగుఁ వత్సా! తగఁ సుప్తియం
దరయ న్జూడమె వృత్తియై యది యవిద్యం బాపు, నిష్ఠ న్జుమీ. 80

టీకా :– వత్సా=కుమారా, చేతనంబదె=ఆ బ్రహ్మజ్ఞానమే, స్వప్రభఁ=తనప్రకాశముచేత, స్వరూపప్రజ్ఞనాఁ=స్వరూపజ్ఞానమనియు, వృత్తినాఁ=వృత్తిజ్ఞానమనియు, పరఁగుఁ=ఒప్పును, తత్ప్రజ్ఞయె=ఆ స్వరూపజ్ఞానమే, వృత్తియౌన్=వృత్తిజ్ఞానమనునదియౌను, ఎందులఁ=ఏ శాస్త్రములయందును, ఇతరమై=ఇంకొకటియై, చెన్నొందలేదు=ప్రకాశింపలేదు, వరతత్ప్రజ్ఞ–వర=శ్రేష్ఠమైన, తత్ప్రజ్ఞ=ఆ స్వరూపజ్ఞానమే, అవిద్యకుఁ=అజ్ఞానమునకు, పగయగుఁ=వైరముకలదియగును, అరయఁ=ఆలోచింపఁగా, సుప్తియందుఁ=కారణశరీరకార్యమైన సుషుప్తియవస్థయందు, తగఁ=ఒప్పునట్లుగా, చూడమే=కనమా, అది=ఆ స్వరూపజ్ఞానము, వృత్తియై=వృత్తిజ్ఞానమై, నిష్ఠఁ=నిర్వికల్ప సమాధిచేత, అవిద్యఁ=అజ్ఞానమును, పాపుఁ=పోఁగొట్టును.

తాత్పర్యము :– కుమారా! భూమియందు బ్రహ్మజ్ఞానమే తన ప్రకాశముచేత వృత్తిజ్ఞాన మనియు, స్వరూపజ్ఞానమనియు రెండువిధములుగా నుండును. ఆ స్వరూపజ్ఞానమే వృత్తిజ్ఞానమౌను. ఏ శాస్త్రములయందును ఒకటిగాఁ జెప్పెను గాని భిన్నములుగాఁ జెప్పలేదు. ఆ స్వరూపజ్ఞానమే అజ్ఞానమునకుఁ బగయగును. యోజింపఁగా కారణశరీర కార్యమైన సుషుప్తియందు ఒప్పియున్నటులు తెలిసికొనుము. ఆ స్వరూపజ్ఞానమే వృత్తిజ్ఞానమై నిర్వికల్పసమాధిచేత అజ్ఞానమును పోఁగొట్టునని తాత్పర్యము. **"అవిరోధితయా**

అవ :– భోగేచ్ఛగలవారలకు స్వేచ్ఛావిహారములు స్వాభావికములని ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

శా॥ భోగాసక్తుల కెద్దియైన దిన సంభోగింప స్వాభావ్య మౌ
రాగం బొప్ప విధించునా శ్రుతి కుమారా! వారి కా కృత్యము
ల్వేగ న్మారుత! వీచు మేర్చుము శిఖీ! వేమా! విసం బందుమా
బాగౌ కాకమ! నల్పు గమ్మనిరె యెవ్వారైన నూహింపుమా. 76

టీకా :– కుమారా=పుత్రా, భోగాసక్తులకుఁ=భోగమునందిచ్ఛగలవారలకు, ఎద్దియైనఁ =దేనినైనను, తినఁ=భుజించుటకును, సంభోగింపఁ=ఏ స్త్రీనైన అనుభవించుటకును, స్వాభావ్యమౌఁ=నైసర్గికమౌను, శ్రుతి=వేదము, వారికిఁ=ఆ భోగాసక్తులకు, రాగంబొప్పఁ= అనురాగమొప్పునటులు, ఆ కృత్యములు=ఆ పనులు, విధించునా= నిర్ణయించునా, ఎవ్వారైనఁ=ఎవ్వరైనను, వేగఁ=శీఘ్రముగా, మారుత=వాయువా, వీచుము=విసరుము, శిఖీ=అగ్నీ, ఏర్చుము=దహింపుము, వేమా= వేఁపచెట్టా, విసంబు=చేఁదును, అందుమా=పొందుమా, బాగౌకాకమ=మంచిదైన వాయసమా, నల్పుగమ్ము=నల్లరంగు గలదిగా నుండుము, అనిరె=అని విధించిరా, ఊహింపుమా=నీవు దెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– పుత్రా! భోగమునందిచ్ఛగలవారలకు విధినిషేధములను యోజింపక యేవస్తువులనైన భుజించుటయును, ఏ జాతి స్త్రీలనైనను పొందుటకును వారికి స్వభావములే ఔను. వేదము ఆ భోగాసక్తులకు ఇష్టము వచ్చినటులు ఆ పనులను జేయుమని విధియించునా? ఎవ్వరైనను, వేగముగా గాలిని విసరుమని, అగ్నిని దహింపుమని, వేఁపచెట్టును విషముకమ్మని, కాకమును నల్లరంగుగలదిగా నుండుమని విధియించిరా? గనుక అవి వానివానికి స్వాభావికగుణములైనట్లు భోగాసక్తులకు **"కామాతురాణాం న భయన్న లజ్జా"** అనునట్లు స్వేచ్ఛగా తినుటయు, అనుభవించుటయు స్వభావములని నీవు తెలిసికొనుమని తాత్పర్యము. విధి యనఁగా వేదము చెప్పెడి చొప్పున నడుచుట. నిషేధమనగా వేదవిరోధముగఁ బ్రవర్తించుట.

అవ :– సర్వసంగపరిత్యాగమే వేదముయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయమని ఆచార్యులు దెల్పుచున్నారు.

మ॥ మధుమాంసేచ్ఛలు యాగకార్యములఁ గామక్రీడ లుద్వాహస
ద్విధువందు న్దగఁ దీర్చుకొ మ్మనుచు వేదంబుల్ తదన్యక్రియ
ల్విధియించు న్దొలఁగ న్జగద్ధితముకై వేద్క న్దదీయేచ్ఛలఁ
బుధసంస్తుత్య! సమస్తము న్విడుచుటే ముఖ్యంబె యౌ వానికిన్. 77

టీకా :– బుధసంస్తుత్య–బుధ=పండితులచేత, సంస్తుత్య=కొనియాడఁదగిన శిష్యుఁడా, మధుమాంసేచ్ఛలు–మధు=సురాపానమందును, మాంస=పలలమందును, ఇచ్ఛలు= అభిలాషలు, యాగకార్యములఁ=యజ్ఞకార్యములయందును, కామక్రీడలు=మన్మథ కేళులయందభిలాషలు, ఉద్వాహసద్వధువందుఁ–ఉద్వాహ=పెండ్లిచేసికొన్న, సత్=శ్రేష్ఠమైన, వధువందుఁ=కులస్త్రీయందును, తగఁ=ఒప్పునటులు, తీర్చుకొమ్ము=నెఱవేర్చుకొమ్ము, అనుచుఁ=అనుచు, తదన్యక్రియలు=యజ్ఞశిష్టములుగాక స్వేచ్ఛగా తినుట, అన్యస్త్రీలయందు భోగించుట మొదలగు పనులను, తొలఁగఁ=విడుచుటకుఁగాను, వేదంబులు=శ్రుతులు, వేడ్కఁ=సంతోషముతో, జగద్ధితముకై=జగత్తులోని వారి ఇష్టమునకై, విధియించుఁ= నిర్ణయము చేయును. వానికిఁ=ఆ వేదములకు, సమస్తముఁ=సర్వాభిలాషలను, విడుచుటే=పరిత్యాగముసేయుటే, ముఖ్యంబె యౌఁ=శ్రేష్ఠమగును.

తాత్పర్యము :– విద్వాంసులవల్లఁ గొనియాడఁదగినశిష్యుఁడా? మధుమాంసముల యందిచ్ఛ గలిగియుండిన యజ్ఞములు చేసి భుజించుము. భోగములయందిచ్ఛ గలిగియుండిన విధ్యుక్తముగా వివాహముచేసికొని ఆ స్త్రీయందు భోగించుమని చెప్పుచు యజ్ఞశిష్టములుగాని కార్యములను విడుచుటకై జనులహితమును గుఱించి వేదములు చెప్పునుగాని ఇష్టమువచ్చినటుల తినుమని, అనుభవింపుమని చెప్పలేదు. ఆ వేదమునకు సర్వమును పరిత్యాగముచేయుటే ముఖ్యాభిప్రాయమని తాత్పర్యము.

"నిస్సంగత్వే నిర్మోహత్వం, నిర్మోహత్వే నిశ్చలతత్త్వం నిశ్చలతత్త్వే జీవన్ముక్తిః" అను ఆచార్యోక్తి చొప్పున దారపుత్త్రాదులయందభిలాష వదలగానే భోగేచ్ఛలయందుఁగల మోహము వీడుచున్నది. ఆ మోహమువదలగానే విషయరహితుఁడగుటవలన నిర్మలజ్ఞానము కలుగుచున్నది. అట్టి జ్ఞానము కలవాఁడు జీవన్ముక్తుఁడని భావము.

అవ :– విధి నిషేధములను గుఱించి వివరించుచున్నారు.

మ॥ క్రతుశేషామిషమద్యసంగ్రహణ మాఘ్రాణింపఁ బుత్త్రార్థమై
ఋతువేళఁ సతిఁ జేరఁ జాలు నివి సత్కృత్యంబు లంచు న్గియా
హితమై వేదము పల్కుఁ జూడు మిలయం దిచ్ఛ ల్వెస న్రోచి స
ద్వ్రతకర్మందివటుల్ చరింతు రటుల న్వర్తిల్లు మామోదివై॥ 78

టీకా :– ఇలయందుఁ=భూమియందు, క్రతుశేషామిషమద్యసంగ్రహము–క్రతుశేష=యజ్ఞ శిష్టములైన, అమిష=మాంసము, మద్య=కల్లుకు ప్రతినిధియైన సోమలతరసమును, సంగ్రహణము=పరిగ్రహణము, ఆఘ్రాణింపఁ=వాసన చూచుటయును, పుత్త్రార్థమై= సుతోత్పత్తికై, ఋతువేళఁ=ఋతుకాలములయందు, సతిఁ=భార్యను, చేరఁ= కలియుటయును, చాలుఁ=చాలును, ఇవి=ఈ కార్యములు, సత్కృత్యములంచుఁ=మంచి

కార్యములని, క్రియాహితమై=కర్మకాండమున నొప్పిదముగా, వేదము=శ్రుతి, పల్కుఁ= వచించును, సద్వ్రతకర్మందివటులు–సత్=శ్రేష్ఠములైన, వ్రత=కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది వ్రతములు సలిపెడువారును, కర్మంది=కుటీచక బహూదకాది సన్న్యాసులును, వటులు= బ్రహ్మచారులును, ఇచ్ఛలు=(ముందుచెప్పఁబడిన మధుమాంస భక్షణభోగములయందలి) కోరికలు, వెసఁ=శీఘ్రముగా, త్రోచి=విడిచి, చరింతురు=ప్రవర్తింతురు, చూడుము=(వారు గృహస్థులచేత పూజ్యులై యుండుటను) నీవు కనుము, అటులన్=ఆ ప్రకారము, ఆమోదివై= బ్రహ్మానందముగలవాఁడవై, వర్తిల్లుము=ప్రవర్తించుము.

తాత్పర్యము :– వేదము భూమియందు కల్లుకు ప్రతినిధియైన సోమపానమును పశుపురోడాశమును ఆఘ్రాణింపుమనియు, ధర్మప్రజార్థమై ఋతువైన ఐదవదినమందు తనసతిని కూడుమనియు, ఈ కార్యములు కర్మకాండమునకు ఒప్పిదముగాఁ జెప్పెనుగాని సర్వము త్యజించిన వ్రతనిష్ఠులను సన్న్యాసులను బ్రహ్మచారులనుచూచి, ముందుచెప్పిన మధుమాంసభక్షణ భోగములయందలి కోరికలను పరిత్యజించి బ్రహ్మానందము గలవాఁడవైయుండుమని తాత్పర్యము.

అవ :– పరస్పరవిరోధముగల జ్ఞానాజ్ఞానములు రెండును ఏకమై జగత్సృష్టి యెట్లొనరించునని శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ జగదాకారజడంబు కర్మతతికిఁ సఖ్యంబగు న్దానికిఁ
బగయౌ నొండగుజ్ఞాన మిందుకళతోఁ బ్రచ్ఛన్నమై కందుసో
యగమై కూడినజోకఁ జేరి యవి వ్యోమాదిప్రపంచం బహో
తగునాఁ జేయ గురూత్తమా! తెలుపుమీ తాత్పర్య మింపొందఁగాన్. 79

టీకా :– గురూత్తమా=గురుశ్రేష్ఠుఁడైన నా యాచార్యుఁడా, జగదాకారజడంబు–జగత్= (పుట్టుచు, గిట్టుచునుండు నామరూపాత్మకమయిన) లోకముయొక్క, ఆకార=స్వరూపము గల, జడంబు=అజ్ఞానము, కర్మతతికిన్=విధినిషేధకామ్యప్రాయశ్చిత్తములతోఁ గూడిన సత్క్రియాసమూహమునకు, సఖ్యంబు=మైత్రి, అగున్=అగును, దానికిఁ=ఆ యజ్ఞానమునకు, ఒండగు=ఏకస్వరూపమైన, జ్ఞానము=యథార్థవస్తుపరిజ్ఞానము, పగయౌన్ =విరోధమగును, అవి=ఆ జ్ఞానాజ్ఞానములు రెండును, ఇందుకళతోఁ–ఇందు=చంద్రుని యందలి, కళతోఁ=కలతో, కందు=సల్పు, ప్రచ్ఛన్నమై=మాటుపడి, సోయగమై= సొగసుగలదై, కూడినజోకఁ=చేరినరీతిగానే, చేరి=కలసి, వ్యోమాదిప్రపంచంబు=ఆకాశము మొదలైన జగమును, చేయఁ=చేయుటకు, తగునా=చెల్లునా, అహో=ఆశ్చర్యము, ఇంపొందఁగాఁ=ఆనందముపొందులాగున, ఈ తాత్పర్యముఁ=ఈ తాత్పర్యమందలి యర్థమును, తెలుపుము=తెలియఁజేయుము.

యుండఁగ౯=చంపఁబడినవారైయుండఁగాను, చూడమే=మనము చూడమా, అట్లు=ఆ ప్రకారము, ఆజడోద్భూత కర్మతతులు–ఆ=ఆ యొక్క, జడ= అజ్ఞానముచేత, ఉద్భూత=పుట్టిన, కర్మతతులు=క్రియాసమూహములు, మానుష తంత్రములు= మనుష్యులచేతఁ జేయఁబడిన నిర్ణయములు, సు=లెస్సయగు, మతి=జ్ఞానము, ఆత్మక్రియా రూపము=ఆత్మతంత్రము, ఔ౯=ఔను.

తాత్పర్యము :– కుమారా! అతిశయమయిన మనస్సునందు అజ్ఞానము, జ్ఞానము పుట్టెను. ఎల్లప్పుడు ఆ రెంటికిఁబగయెందుకుఁ గలిగెననఁగా, ఒక గర్భమందుఁ బుట్టిన అన్నదమ్ములు ఒకనిచే నొకఁడు చంపఁబడియుండుటను మనము చూడలేదా? ఆ ప్రకారమే అజ్ఞానము చేత నేర్పడు కర్మతతులు, మానుషతంత్రములు, జ్ఞానము, ఆత్మవస్తుతంత్రము ఈ రెండును ఎటులనౌనని తాత్పర్యము.

అవ :– యోగజ్ఞానముల తారతమ్యములను దిగువవచ్చెడు రెండు పద్యములచేత శిష్యునకుఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

మ॥ తగుఁ గర్మంబులు సేయఁ బాయ మఱి వ్యత్యాసంబుగాఁ జల్ప న
ట్లగునో జ్ఞానము పూర్ణమై నెగడు సత్యంబౌటఁ దద్జ్ఞాన మి
జ్జగతి౯ యోగము లాఁతియౌ నొకటి వ్యాజంబొప్ప వేఱొండుగా
నొగి భావించుట ధ్యాన మందు రదియే యోగం బగు౯ జ్ఞాన మా
త్మగుహ న్దోఁచి వెలుంగుఁ గాన ఋతమధ్యాసంబు గా దెంతయున్. 84

టీకా :– ఇజ్జగతి౯=ఈ భూమియందు, కర్మంబులు=(వేదోక్తకులాచార) సత్కర్మములు, చేయ౯=ఒనర్చుటకును, పాయ౯=విడుచుటకును, మఱి=వెండియు, వ్యత్యాసంబుగా౯= వ్యత్యస్తముగా, చల్ప౯=చేయుటకును, తగు౯=ఒప్పును, జ్ఞానము=బ్రహ్మ స్వరూపమైన జ్ఞానము, అట్లగునో=ఆ ప్రకారముచేయుటకును తారుమాఱుగాచేయుటకును విడుచుటకును తగునా, సత్యంబౌట౯=దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమగుటచేత, పూర్ణమై= అంతటనిండినదై, నెగడు౯=తేజరిల్లును, తద్జ్ఞానము=ఆ బ్రహ్మజ్ఞానమనునది, యోగము= కర్మయోగమనునది, లాఁతియౌ౯=వెవ్వేఱగును, ఒకటి౯=ఒక పదార్థమును, వేఱొండుగా౯ =మఱియొకటిగాను, ఒగి౯=క్రమముగా, భావించుట=భావనచేయుట, ధ్యానమందురు= ధ్యానమని చెప్పుదురు, అదియే=ఆ ధ్యానమే, యోగంబగు౯=యోగమను పేరుగలది యగును, జ్ఞానము=జ్ఞాన మనునది, ఆత్మగుహ౯=అంతఃకరణమను గనియందు, తోఁచి=పుట్టి, వెలుంగు౯=ప్రకాశించును, కాన౯=కాఁబట్టి, ఎంతయు౯=తద్దయు, అధ్యాసంబు గాదు=కల్పితముగాదు, ఋతము=యథార్థమగును.

తాత్పర్యము :– లోకమందు పుణ్యకార్యములు చేయుటకును, చేయకుండుటకును,

కర్మ నావిద్యాం వినివర్తయేత్, విద్యావిద్యాం నిహంత్యేవ తేజస్తిమిరసంఘవత్” అను శ్లోకార్థము చొప్పున కర్మకును, అజ్ఞానమునకును విరోధము లేనందున కర్మ అజ్ఞానమును పోఁగొట్టఁజాలదు. జ్ఞానము అజ్ఞానమును గొట్టివేయుచున్నది. ఇందులకు దృష్టాంతము. పటము పటాంతరంబునకు విరోధిగాదు గాన దాని నెటువలె చెరచక బలపఱచుచున్నదో ఆ తీరున కర్మ అజ్ఞానమునకు విరోధి గాదు కనుక దానింబోఁగొట్టక వృద్ధిపఱచుచున్నది. మఱియు అమావాస్యనాఁటి రాత్రియందు కలిగిన మేఘావరణము ఆ యమావాస్య చీఁకటిని పోఁగొట్టక వృద్ధి చేసిన తెఱఁగున కర్మం బజ్ఞానమును ప్రబలించుచున్నది. ఎట్లనఁగా ఆ చీఁకటియందు దారిఁబట్టిపోయెడి మనుజునకు పశువు లెదురుగావచ్చిన, వానిలో ఎద్దని, ఆవని తెలియక సాధారణముగ మృగములనియు, మనుష్యులెదురైన బ్రాహ్మణుఁడని, శూద్రుఁడని తెలియక సాధారణముగ మనుష్యులనియుఁ దోఁచును. ఆ చీఁకటిలో మబ్బుకూడా చేరిన సామాన్యముగాఁ దోఁచిన పశ్వాదులు సహా తెలియకపోవును. అదే దీరున కర్మ అజ్ఞానమును వృద్ధి చేయును. ఆత్మయందు అవిద్యయును, అజ్ఞానంబును కూడియుండుట వలన ముందు చెప్పిన చొప్పున దానిచే అపంచీకృత పంచమహాభూతముల వలనఁ గల్పింపఁబడిన సూక్ష్మశరీరము స్థూలశరీరంబుతోఁ గూడి సర్వకర్మములను జేయుచున్నది. ఇట్లు శరీరత్రయంబు కార్యమై పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశములు కారణములై ప్రత్యక్షముగఁ గనుపడుచుండ వేదాదులయందు వక్కాణింపఁబడిన అద్వితీయపరబ్రహ్మము తానని యెట్లు చెప్పఁదగుననఁగా వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకమగు శరీరత్రయమనెడి ప్రపంచము ఆ యాత్మయందారోపింపఁ బడియున్నందున రజ్జుస్వరూపం బెటులనిలిచెనో ఆ విధమున ఆత్మయందారోపింపఁ బడిన జగత్తునకు ఆత్మతప్ప వేఱొకవస్తువులేదు గాన ఆ యాత్మ యద్వితీయుఁడగు చున్నాఁడు. కాఁబట్టి అద్వితీయపరిపూర్ణ సచ్చిదానందస్వరూపుఁడైన ఆత్మ తాననియు తనకంటె భిన్నముగ భ్రాంతిచేఁ దోఁచెడి జగత్తు మిథ్యయనియు నెవ్వఁడెఱుఁగు చున్నాఁడో వాఁడే జీవన్ముక్తుఁడని వేదాంతసిద్ధాంతము.

మిథ్యయనఁగా రజ్జువందలి సర్పమువలెను, సుషుప్తియందలి స్వప్నమువలెను, ఎండమావులయందలి నీళ్ళవలెను, కాలిన వస్త్రమువలెను తోఁచెడి భ్రమ. ఇది పంచ విధంబులు. బింబప్రతిబింబదృష్టాంతముచేత నొక్కటియని తెలిసికొనక తటస్థేశ్వరునికిని ప్రత్యగాత్మకును భేదబుద్ధిగలుగుట మొదటిభ్రమ. స్ఫటిక లోహితోపమానముచేత ఆత్మయందుఁ దోఁచెడి కర్తృత్వాద్యభిమానములు అబద్ధమని యెఱుఁగక యథార్థమని నమ్ముట రెండవభ్రమ. ఘటమఠాకాశముల దృష్టాంతమువలన శరీరత్రయమున భిన్నభావము వదలకయుండుట మూఁడవభ్రమ. రజ్జుసర్పోదాహరణముచే జగత్కర్తయగు పరబ్రహ్మము తానని యెఱుఁగక వికారత్వముఁ జెందుట నాల్గవభ్రమ. స్వర్గలోక

దృష్టాంతముచేత కారణాదభిన్న ప్రపంచము భిన్నముగా నున్నదని యెంచుట ఐదవభ్రమ. ఈ భ్రమలు అజ్ఞానంబువలనఁ గలుగునవి గనుక వానిని నిర్వికల్పసమాధిచే నశింపఁ జేయవలయునని భావము.

శ్లో॥ అంతఃపూర్ణో బహిఃపూర్ణః పూర్ణకుంభ ఇవాంబరే।
అంతశ్శూన్యో బహిఃశూన్యః శూన్యకుంభ ఇవాంబరే॥ – అను స్మృత్యర్థము నందలి భావన కలిగియుండుట **నిర్వికల్పసమాధి** యనఁబడును.

అవ :– వృత్తిరూపజ్ఞానము జగద్రూపమగు అజ్ఞానమును నశింపఁజేయు విధమును దృష్టాంతపూర్వకముగఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

మ॥ పగయై సుప్తి దహింప కజ్ఞత స్వరూపప్రజ్ఞ తా వృత్తియై
మిగుల న్దాని దహించు టెట్టులన సన్మిత్రస్థితోష్ణద్యుతుల్
జగతి న్గాల్పక తచ్ఛిలం దగిలి భాస్వద్వహ్నియై కాల్చు నా
పగిది న్వృత్తి దహించు దృశ్యమయమై భాసిల్లు నజ్ఞానమున్. 81

టీకా :– స్వరూపప్రజ్ఞ=స్వరూపజ్ఞానము, పగయై=విరోధముకలదై, సుప్తిన్=సుషుప్త్యవస్థ యందు, అజ్ఞతన్=అజ్ఞానమును, దహింపక=కాల్పక, తాన్=తాను, వృత్తియై=వృత్తిజ్ఞాన రూపమై, దానిన్=ఆ జగద్రూపమైన అజ్ఞానమును, మిగులన్=మిక్కిలి, దహించుట= కాల్చుట, ఎట్టులనన్=ఏలాగనఁగా, సన్మిత్ర...స్థితుల్–సత్=శ్రేష్ఠమైన, మిత్ర=సూర్యుని యందు, స్థిత=ఉన్నట్టి, ఉష్ణద్యుతుల్=తీక్ష్ణకిరణములు, జగతిన్=లోకమును, కాల్పక= దహింపక, తచ్ఛిలన్=ఆ సూర్యకాంతపు ఱాతియందు, తగిలి=పడి, భాస్వద్వహ్నియై– భాస్వత్=ప్రకాశించుచుండెడి, వహ్నియై=అగ్నియై, కాల్చున్=ఏర్చును, ఆ పగిదిన్=ఆ లాగున, వృత్తి=వృత్తిరూపజ్ఞానము, దృశ్యమయమై=నామరూపాత్మకజగద్రూపమై, భాసిల్లు=వెలిఁగెడి, అజ్ఞానమున్=అవివేకమును, దహించున్=నశింపఁజేయును.

తాత్పర్యము :– స్వరూపజ్ఞానము విరోధముగలదైయుండియూ సుషుప్త్యవస్థయందు అజ్ఞానమును కాల్చక తానువృత్తిజ్ఞానరూపమై ఆ జగద్రూపమైన యజ్ఞానమును దహించుట యెట్టులనఁగా సూర్యునియందుండు ఉష్ణకిరణములు లోకమును గాల్పక సూర్యకాంతపు ఱాతియందుఁదగిలి అగ్నియై జగత్తును గాల్చును. ఆ ప్రకారమే వృత్తిరూపజ్ఞానము జగద్రూపమైన అజ్ఞానమును నశింపఁజేయునని తాత్పర్యము.

అవ :– అంతఃకరణమందుఁబుట్టిన సత్కర్మములు వృత్తిజ్ఞానము అనువానిలో వృత్తి జ్ఞానమునకు శ్రేష్ఠమైన పూర్ణజ్ఞానమని యేల పేరుపెట్టఁబడెనని శిష్యుఁడడుగు చున్నాఁడు.

మ॥ కరణప్రత్రయజన్మకార్యములు సత్కర్మంబులౌ వృత్తియున్
స్థిర నంతఃకరణోద్భవంబె కద సాచివ్యంబె యౌ వానికిన్
హరియింప న్దగవో యవిద్య నవి సత్యాచార్య! యావృత్తికిన్
వరవిజ్ఞాన మటంచుఁ బేరిడిన భావం బేమి తెల్ప న్దగున్. 82

టీకా :– సత్యాచార్య=త్రిపరిచ్ఛేదమైన పరబ్రహ్మవస్తువును దెలిసి శిష్యప్రశిష్యులకు బోధించెడి శక్తిగల గురుమూర్తీ, స్థిరన్=భూమియందు, కరణప్రత్రయ=(కాయిక వాచిక మానసికము లనెడి) త్రివిధసాధనములవలన, జన్మ=పుట్టిన, కార్యములు= (వేదవిహితములైన) పనులు, సత్కర్మంబులౌన్–సత్=శ్రేష్ఠములయిన, కర్మంబులు=క్రియలు, ఔన్=అగును, వృత్తియున్= వృత్తిజ్ఞానమును, అంతఃకరణోద్భవంబె కద–అంతఃకరణ=మనమునందు, ఉద్భవంబె కద= పుట్టినదే కదా, వానికిన్=ఆ సత్కర్మములకు, సాచివ్యంబె యౌన్=మిత్రత్వంబు గలదియే యగును, అవి=ఆ సత్కర్మములు, అవిద్యన్=అజ్ఞానమును, హరియింపన్=పోఁగొట్టుటకు, తగవో=చాలినవి కావా, ఆ వృత్తికిన్=ఆ అంతఃకరణోద్భవమైనవృత్తికి, వరవిజ్ఞాన మటంచున్–వర=శ్రేష్ఠమైన, విజ్ఞానమటంచున్= పూర్ణజ్ఞానమని, పేరు=నామము, ఇడిన= ఉంచినట్టి, భావంబు=అభిప్రాయము, ఏమి=ఏమి, తెల్పన్దగున్=తెలియఁబఱచవలసినది.

తాత్పర్యము :– సద్గురుమూర్తీ! భూమియందు కాయిక, వాచిక, మానసికములనెడి సాధనముల మూఁటివలనఁ బుట్టిన సత్క్రియలును వృత్తిజ్ఞానమును అంతఃకరణమునందు పుట్టినవియే గనుక ఆ సత్కర్మములకును వృత్తిజ్ఞానమునకును మిత్రత్వము కలది యగును. ఆ సత్కర్మములు అజ్ఞానమును నశింపఁజేయుటకు చాలినవిగావా? అట్టి యంతః కరణమునకు శ్రేష్ఠమైన జ్ఞానమని పేరిడిన అభిప్రాయమును దెలియఁజేయవలయునని తాత్పర్యము.

అవ :– ముందడిగిన ప్రశ్నకు ఉత్తరముఁ జెప్పుచున్నారు.

మ॥ వితతాంతఃకరణంబున న్జడము సంవిద్రూపము న్గల్గె సం
తత మా రెంటికి వైర మేల యనఁ బుత్రా! చూడమే సోదరు
ల్హతులై యుండఁగ నొక్కరుం డొకనిచే నట్లా జడోద్భూతక
ర్మతతు ల్మానుషతంత్రము ల్సుమతి యాత్మప్రక్రియారూపఔ. 83

టీకా :– పుత్రా=కుమారా, వితతాంతఃకరణంబునన్–వితత=అతిశయమైన, అంతః కరణంబునన్=మనస్సునందు, జడము=(కర్మరూపమైన) యజ్ఞానమును, సంవిద్రూపమున్= బ్రహ్మజ్ఞానమును, కల్గెన్=పుట్టెను, సంతతము=ఎల్లప్పుడు, ఆ రెంటికిన్=ఆ యజ్ఞాన సుజ్ఞానములకు, వైరము=పగ, ఏలయనన్=ఎందుకనఁగా, సోదరులు=ఏకగర్భ సంభూతు లైన యన్నదమ్ములు, ఒకనిచేన్=వారిలో నొకనిచేత, ఒక్కరుండు=మఱియొక్కఁడు, హతులై

తనుధారులౌట=దేహధారణముకలవారుగా నగుట, తథ్యంబౌ౯=యథార్థమగును, ప్రత్యక్చింత౯=నిర్విషయవస్తుధ్యానముచేత, తత్పథ్యాటంకమొనర్ప౯-తత్=ఆ వెంబడించిన జన్మపరంపరలయొక్క, పథ్యా=మార్గమును, ఆటంకమొనర్ప౯=అడ్డగించిన, తాదాత్మ్యులై=బ్రహ్మస్వరూపులై, క్రాలుదురు=ప్రకాశింతురు.

తాత్పర్యము :- అసత్యమగునట్టి ధ్యానము మేలయినవస్తువుయొక్క సన్నిధానమును ఏ ప్రకారము కలుగఁజేయునని శిష్యుఁడడుగఁగా వారివారి ధ్యానములు వారివారి యుత్పత్తులకు కారణములగును. దేహమే ఆత్మగా భావించఁగా అట్టి దేహధారులే యగుదురు. నిర్విషయవస్తు ధ్యానముచేత ఆ జన్మపరంపరలను గలుగఁజేయు మార్గమును నిరాకరించినవారు బ్రహ్మస్వరూపులై ప్రకాశింతురని తాత్పర్యము. **బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి**-అను శ్రుత్యర్థము చొప్పున బ్రహ్మమును దెలిసికొనినవాఁడు బ్రహ్మమే యగుచున్నాఁడని భావము. తాదాత్మ్యమనఁగా తత్స్వరూపము. ఈ తాదాత్మ్యము త్రివిధమనుటకు ప్రమాణము. **"అహంకారస్య తాదాత్మ్యం చిచ్ఛాయాదేహసాక్షిభిః, సహజం కర్మజం భ్రాంతిజన్యం చ త్రివిధం క్రమాత్"** అనఁగా తాదాత్మ్యము సహజన్యమని కర్మజన్యమని భ్రాంతిజన్యమని త్రివిధము. అందు **సహజన్యతాదాత్మ్య** మనఁగా అహంకారమందు చిత్తు ప్రతిబింబించి ఆ ప్రతిబింబముతో నహంకారముగూడి కాల్చఁబడిన యినుపముద్దవలె నేకమై చిత్తువలెఁ గనఁబడిన చిత్ప్రతిబింబమునఁగూడిన యహంకారమునకు ఆ ప్రతిబింబముతోడి తాదాత్మ్యము. **కర్మజన్యతాదాత్మ్య** మనగా ఆ చిత్ప్రతిబింబముతోఁ గూడి చిత్తువలెఁ దోఁచిన యహంకారము. స్థూలదేహముతోఁ జేరినప్పుడు దానికి స్థూలదేహముతోడి తాదాత్మ్యము. **భ్రాంతిజన్యతాదాత్మ్య** మనఁగా నేను ద్విజుఁడను, క్షత్రియుఁడను, వైశ్యుఁడను, శూద్రుఁడను, బ్రహ్మచారిని, సన్న్యాసినిలోనుగాఁ గల చిత్తవృత్తులతోఁ జేరియుండెడి అహం శబ్దార్థమైన సాక్షితోఁ గల్గెడి తాదాత్మ్యము. మఱియు చిత్ప్రతిబింబమును, నహంకారమును ఒక్కచోటనే పుట్టినవిగాన సహజన్యమనఁబడును. జాగ్రదవస్థయందు భోగ్యమైన కర్మము పుట్టినపుడు పుట్టి ఆ కర్మము నశించెనేని తానును నశించును గాన కర్మజన్యమనఁబడును. అనఁగా కర్మముగలిగిన తాదాత్మ్యము గలుగుననియు కర్మము లేకుండిన తాదాత్మ్యము లేదనియు భావము. ఇందుకు దృష్టాంతము జాగ్రత్స్వప్నములు. సర్వాధిష్ఠానమైన ఆత్మస్వరూపము తానని యెఱుఁగకుండుటవలనఁ గలిగినది గాన భ్రాంతిజన్య మనఁబడును. ఈ తాదాత్మ్యత్రయమునకు నివృత్తి యెట్లు గలుగుననఁగా పైనఁజెప్పినవానిని విచారణచేసి అహంకారమును నశింపఁజేసికొని స్వానుభవసిద్ధమైన సుషుప్తివలె కర్మప్రదమైన కర్మమువలన జనించిన కర్మమునకు నాశనము నిశ్చయమని యెఱిఁగి **అహం బ్రహ్మాస్మి** అను విజ్ఞానముఁజెందుటవలననని వేదాంత నిరూపణము. **శ్లో॥ అహమాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానామంత ఏవ చ॥**

మఱియొకవిధముగాఁ జేయుటకును తగినవగును. జ్ఞానము ఆ ప్రకారమే చేయుటకును, విడుచుటకును, తారుమాఱుగాఁ జేయుటకును తగదు. దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద శూన్యమయిన పరబ్రహ్మజ్ఞానము అంతటనిండి ప్రకాశించుచుండును. యోగమనునది వేఱైనదగును. అదియెట్లనఁగా ఒకనివలన వినినపదార్థమును మనసున ఊహించుట ధ్యానము. ఆ ధ్యానమే యోగమనునది యగును. కాఁబట్టి ఆ యోగము కల్పింపఁబడునది. జ్ఞానమనునది **"అంతశ్చరతి భూతేషు గుహాయాం విశ్వమూర్తిషు"** అనునట్లు విశ్వస్వరూపు లయిన బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిచేతనాచేతనప్రాణులయొక్క అంతఃకరణ మనెడు గుహయందుండునదిగాన అది విచారణచేత ఉదయించి ప్రకాశించునది యగును. కనుక జ్ఞానము చూచి పొందినదగుటవలన యథార్థమైనదని తాత్పర్యము. **"కర్మ, కర్తుం, అకర్తుం, అన్యథాకర్తుం, శక్తం, జ్ఞానం తథైవ న, కర్మఫలముత్పన్నం, నోత్పన్నం, జ్ఞానఫలం"** అని మహాభాష్యము అనఁగా, కర్మము చేయవచ్చును, చేయక యుండవచ్చును, మఱియొక విధముగాఁ జేయవచ్చును. జ్ఞానమనునది అట్లుగాదు. కర్మఫలము పుట్టునది, జ్ఞానఫలము పుట్టునదిగాదు అని భావము.

చ॥ అనుభవవేద్యపూర్ణపరమార్థము చేతన మాలకించి భా
వన మొనరింప యోగమగు వాస్తవ మెమ్మెయి విన్నమాట యౌఁ
గనుమఱుఁ గౌనుగాక సుత! కన్పడఁ జూచిన దట్లుగాదు గా
వున నవివేకము న్జెఱుపనోవు వివేకము కర్మ మోవునే. 85

టీకా :- అనుభవవేద్యపూర్ణ పరమార్థము-అనుభవ=స్వానుభావముచేత, వేద్య=తెలిసికొనఁదగిన, పూర్ణ=పరిపూర్ణమైన, పరమార్థము=అద్వితీయము, చేతనము=జ్ఞానము, (అగును) ఆలకించి=ఒకరు చెప్పఁగా విని, భావనమొనరింప౯=భావింపఁగా, యోగమగు౯=యోగమనునదియౌను, విన్నమాట=వినినపలుకులు, కనుమఱుఁగౌనుగాక=మఱిఁగిపోనేగాని, ఎమ్మెయి౯=ఏ ప్రకారము, వాస్తవము=యథార్థము, ఔ౯=అగును, కన్పడ౯=అగుపడ, చూచినది=విమర్శించినది, అట్లుకాదు=ఆ ప్రకారము కనుమఱుఁగుకాదు, కావున౯=కాఁబట్టి, వివేకము=జ్ఞానము, అవివేకము౯=అజ్ఞానమును, చెఱుపనోపు౯=చెఱుపఁజాలును, కర్మము=ఆ సత్కర్మానుష్ఠానము, ఓపునే=ఆ యజ్ఞానమును పోఁగొట్టుటకుఁ దగునా.

తాత్పర్యము :- స్వానుభవముచేత పూర్ణమైన అద్వితీయము జ్ఞానమగును. ఒకరు చెప్పఁగా విని యోజింపఁగాఁ దోఁచినది యోగమగును. వినినమాట కనుమఱుఁగౌను గాని కనినది కనుమఱుఁగుగాదు కాఁబట్టి జ్ఞానము అజ్ఞానమును చెఱుపఁజాలును. సత్కర్మము అజ్ఞానమును పోఁగొట్టఁజాలదని తాత్పర్యము. **"యధేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవ, అముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఏవ కర్మణా కృష్యాదినా, చితః సంపాదితః**

, పదార్థః, యథా క్షీయత ఏవ తథైవ అముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఏవ" అని మహాభాష్యమందుఁ జెప్పినట్లు కర్మచేత సంపాదింపఁబడిన పదార్థము నశించునది. ఆ ప్రకారమే వ్యవసాయముచేత సంపాదింపఁబడిన పదార్థము మఱుసటి సంవత్సరమునకు సెలవయినటుల నశించునని భావము.

అవ :– అపరోక్షసాక్షాత్కారజ్ఞానమునకును శ్రవణమువలనఁ గలుగునట్టి ధ్యానమునకును గల తారతమ్యములఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

మ॥ సకలం బాత్మమయంబనన్ సుమతి మోక్షం బబ్బుఁ దద్ధ్యానమున్
వికలం బౌనన దాని స్వానుభవ ముర్విన్ మిథ్యగాఁ జూడఁబో
కు కుమారా! విని చేయుచింత మృష తద్గోప్యస్థితార్థం బమో
ఘకలాంచత్పరిపూర్ణమై వెలయుఁ దాఁ గల్పాంతమున్సత్యమై. 86

టీకా :– కుమారా=పుత్రా, ఉర్విన్=భూమియందు, సుమతిన్=అపరోక్షసాక్షాత్కార జ్ఞానముచేత, సకలంబున్=సమస్తమును, ఆత్మమయంబనన్=పరబ్రహ్మస్వరూపమేయనిన, మోక్షంబు=కైవల్యము, అబ్బున్=దొరకును, తద్ధ్యానమున్–తత్=ఆ ప్రాప్తించిన వస్తువుయొక్క, ధ్యానమున్=నిదిధ్యాసమును, వికలంబౌనన్=చెడుననిన, దాని స్వానుభవము=(ఆ చెడిన ధ్యానమువలన కలిగిన) స్వానుభూతి, మిథ్యగాన్=అబద్ధముగా, చూడఁబోకు=ఎంచకుము, విని=శ్రవణముచేసి, చేయుచింత=ఒనర్చునట్టి ధ్యానము, మృష=అబద్ధము, (అగును) తత్=ఆ ధ్యానమువలనఁ దోఁచిన, గోప్య=అవాఙ్మానస గోచరమై, స్థిత=ఉన్నట్టి, అర్థంబు=పరబ్రహ్మము, కల్పాంతమున్=వృత్తిప్రళయము మొదలు తటస్థేశ్వరప్రళయము వఱకు, అమోఘ=వ్యర్థముకాని, కలా=తుర్యతుర్యమను పేరుగల అవికల్పావికల్పకలచేత, అంచత్=ఒప్పునట్లుగా, పరిపూర్ణమై=అంతట నిండినదై, సత్యమై=త్రిపరిచ్ఛేదశూన్యమై, వెలయున్=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– కుమారా! పుడమియందు అపరోక్షజ్ఞానముచేత సమస్తమును **"శ్రు॥ వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం"** అను ప్రమాణము ననుసరించి సర్వము బ్రహ్మస్వరూపమే యనిన కైవల్యము దొరకును. ఆ ధ్యానమువలన లభించిన వస్తువు నిష్ఠచేత చెడుననిన ఆ ధ్యానము చెడునే కాని ఆ ప్రాప్తించిన యథార్థవస్తువు చెడదు. శ్రవణముచేసి ఒనర్చునట్టి ధ్యానము అసత్యమగును. దానివలన కలిగిన పరబ్రహ్మవస్తువు వృత్తిప్రళయము మొదలు తటస్థేశ్వర ప్రళయమువఱకు వ్యర్థముగానట్టి తుర్య తుర్యమగు అవికల్పావికల్పముగా నొప్పి అంతట వ్యాపించునదియై త్రిపరిచ్ఛేదశూన్యమై ప్రకాశించునని తాత్పర్యము. **"ఏకో దేవ స్సర్వభూతేషు గూఢ స్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా, కర్మాధ్యక్షస్సర్వభూతాధివాస స్సాక్షీ చేతా కేవలో**

నిర్గుణస్స్యాత్, యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్, సయోహ వై తత్పరమం, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం, న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మమ్. ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యః, నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం, ఇదం సర్వం యదయమాత్మా సర్వం హ్యేతద్బ్రహ్మవేద సర్వమ్" అనెడి శ్రుతి ప్రమాణంబుల ప్రకారము ఆత్మ యొక్కటియేయనియు, ఆ పరమాత్మకంటె నన్యముగ కర్తయు భోక్తయు లేదనియు, ఆత్మకు సంసారంబు భ్రాంతిమాత్రమే యనియు, పంచకోశాత్మకమైన గుహయందుండు ఆత్మయే పరబ్రహ్మంబనియు, అట్టి బ్రహ్మమును ఏ పురుషుఁడు తనకంటె వేఱుగాదని తలంచుకొనుచున్నాఁడో వాఁడే బ్రహ్మంబగుననియు, అట్టి బ్రహ్మవేత్తకు జననమరణాది దుఃఖంబులు కలుగక పరమానందభరితుఁడగుచున్నాఁడనియు, మఱియు ఆ పరబ్రహ్మంబు సర్వవ్యాపకమైన దగుటంజేసి దేశముచేతను, నిత్యం బగుటంజేసి కాలంబుచేతను, సర్వస్వరూపుఁడగుటనుబట్టి వస్తువుచేతను, పరిచ్ఛేదంబుఁ జెందకుండుట వలన వ్యాపకత్వ, నిత్యత్వ, సర్వాత్మకత్వంబులు ఆ యాత్మకు ప్రతిపాదించుచున్నందున మోక్షాపేక్షగలవాఁడు ఆత్మయైన తనకును ఆ బ్రహ్మమునకును శబ్దమాత్రమే భేదంబుకాని వస్తుస్వరూపభేదంబు కొంచెమైనను ఎప్పటికైనను కలుగదని దృఢచిత్తుఁడై యుండవలయును. మఱియు ఉప్పుననీటియందుఁగలసి నీరైనటుల మనస్సు బ్రహ్మమందుఁ గలసినంతట బ్రహ్మమయంబగును. ఆ మనస్సు బ్రహ్మమయము కాఁగానే మనోమయమైన ప్రపంచమంతయును బ్రహ్మస్వరూపమేయగును. కాఁబట్టి **సకలమును బ్రహ్మమని ధ్యానించిన కైవల్యప్రాప్తి** యగునని భావము.

అవ :– వారివారి తలంపులే వారివారిపుట్టువులకు కారణములని ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

శా॥ మిథ్యాధ్యాన మొసంగు టెట్టులగు నా మేలైన నిర్వాణసా
న్నిధ్యం బన్న నెవండ్రెవండ్రతలపు ల్నేటౌఁ దదుత్పత్తికిన్
దథ్యంబౌఁ దనుధారు లౌట తనువాత్మప్రజ్ఞ భావింపఁ ద
త్పథ్యాటంకమొనర్చుఁ గ్రాలుదురు ప్రత్యక్చింతఁ దాదాత్మ్యులై. 87

టీకా :– మిథ్యాధ్యానము–మిథ్యా=అబద్ధమయ్యెడి, ధ్యానము=చింతనము, ఆ మేలైన నిర్వాణ సాన్నిధ్యంబున్–ఆ=అట్టి, మేలైన=శ్రేష్ఠమగు, నిర్వాణ=మోక్షముయొక్క, సాన్నిధ్యంబున్=సన్నిధానమును, ఒసంగుట=కలుగఁజేయుట, ఎటులగున్=ఏ ప్రకార మగును, అనన్=అనఁగా, ఎవండ్రెవండ్రతలంపులు=ఎవ్వరెవ్వరి చింతనములు, (అనఁగా వారివారి సంకల్పములు) తదుత్పత్తికిన్=వారివారి పుట్టుకలకు, నేటౌన్=ఒప్పిదము లగును, తనువు=శరీరమందు, ఆత్మప్రజ్ఞన్=ఆత్మబుద్ధిగా, భావింపన్=ధ్యానింపఁగా,

స్థిరభాండోదకపంకిలం బణఁచి తా జీర్ణం బగు న్జిల్లగిం
జరజం బట్లు జడంబుఁ బాపి మతి నాశంబందుఁ దద్వృత్తియున్. 89

టీకా :- వృత్త్యాత్మ=వృత్తిజ్ఞానము, పరిపూర్ణంబగు చిత్స్వరూపమునన్-పరిపూర్ణంబగు= అఖండాకారమయిన, చిత్స్వరూపమునన్=పరబ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానమందు, సంబంధించి= కలసి, విస్తరమై=విశేషమై, పర్వినన్=వ్యాపించినను, అద్వితీయసుఖలబ్ధస్ఫూర్తి =స్వేతరవస్తు రహితమగు మోక్షప్రాప్తియొక్క వికసనము, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, ఔనన్=కలుగుననఁ గా, స్థిర....లంబున్-స్థిరన్=భూమియందు, భాండోదకపంకిలంబున్=కుండనీటియందలి అడుసును, అణఁచి=క్రిందికి అణఁగఁద్రొక్కి, చిల్లగింజరజంబు=కతక రేణువు, తాన్=తాను, జీర్ణంబగున్=నశించును, అట్లు=ఆ ప్రకారము, తద్వృత్తియున్=ఆ వృత్తిజ్ఞానమును, జడంబున్=అజ్ఞానమును, పాపి=పోఁగొట్టి, మరియున్=వెండియు, నాశంబందున్= తానును చెడును. (వృత్త్యాత్మయను పదమునకు) వృత్తిజ్ఞానమనుటయందు, "ని॥ ఆత్మా యత్నో ధృతిర్బుద్ధిః" అను ప్రమాణమునుఁబట్టి ఆత్మశబ్దమునకు నిచ్చట జ్ఞానమని యర్థము.

తాత్పర్యము :- వృత్తిజ్ఞానము అఖండాకారమై పరబ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానమందు విశేషముగ వ్యాపించినను తనకంటె అన్యములేని మోక్షప్రాప్తి యెవ్విధముగఁ గలుగుననఁగా, **"శ్లో॥ అజ్ఞానకలుషం జీవం జ్ఞానాభ్యాసాద్వినిర్మలం, కృత్వా జ్ఞానం స్వయం నశ్యేత్ జలం కతక రేణువత్"** అనునట్లు ఘటజలమందలి బురదను చిల్లగింజగంధము క్రిందికి అణఁగఁ ద్రొక్కి నిర్మలోదకమును పైకియిచ్చి తానును అడుసుతోఁగూడ చెడిన తెఱఁగున ఆ వృత్తిజ్ఞానము స్వరూపజ్ఞానమును కలుగఁజేసి అజ్ఞానమును నశింపఁజేసి తానును దానితోఁ గూడ నాశమౌనని తాత్పర్యము.

అనఁగా శరీరము మొదలుకొని సచరాచరరూపముగ నగపడెడి బ్రహ్మాండమంతయు పంచభూతములనియు వానిలో పృథివ్యప్తేజోవాయువులు ఆకాశమేయనియు నిశ్చయము నకుఁ దెచ్చుకొని చూచి ఆ చూచినది చక్షువుగానిలిచి బైలువలెనుండి చక్షువులగుండా పంచీకృత అపంచీకృతములయిన భూతాదులవల్ల చతుర్దశకరణముల కధిదేవతలును ఆ యధిదేవతలనుండి మనోవృత్తులును ఇవి అన్నియుఁగూడి వృత్తిజ్ఞానమై ఆ వృత్తిజ్ఞానమే అఖండాకార బ్రహ్మస్వరూపమందు శుద్ధసత్త్వమై పరిణమించునని అనుభవమునకు దెచ్చుకోఁగా బాహ్యప్రపంచమంతయు బయలౌను. అట్లు బయలౌట దేహభావానుభవము. ఆ బయలుతో అధిదేవతాస్వరూపమయిన చతుర్దశకరణము లనెడి వృత్తులన్నియు అఖండాకారవృత్తియౌను. ఇదియే మనోభావానుభవము. ఈ భావత్రయ నివృత్తిరూపమును దెలిసికొనినవానికి **"ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ బ్రహ్మైవాహ మిదం జగచ్చ సకలమ్"** అనెడి వాక్యముల గుట్టు గురితప్పక పట్టుపడునని భావము. మఱియును మనస్సంకల్ప

-అనఁగా సమస్తప్రాణులయందును ఆ పరబ్రహ్మమేయున్నదని భావము. **"చైతన్యం యదధిష్ఠానం లింగదేహం చ యా పునః చిచ్ఛాయా లింగదేహస్థా తత్సంగో దేహ ఉచ్యతే। చిదానందమయీ బ్రహ్మ ప్రతిబింబసమన్వితా తమోరజస్సత్త్వగుణా ప్రకృతిర్ద్వివిధా చ సా। శుద్ధసత్త్వవిశుద్ధాభ్యాం మాయావిద్యా చ తే మతే మాయాబింబం వశీకృత్య తాం స్యాత్సర్వజ్ఞ ఈశ్వరః॥"**-అని విద్యారణ్యస్వాములవారు చెప్పిన శ్లోకార్థముల చొప్పున ఆ జీవేశ్వరులు మాయాకల్పితులని నిశ్చయించి ఆ జీవేశ్వరులకు అధిష్ఠానభూతుఁడై నిర్వికారుఁ డును, సర్వసాక్షియునైన ప్రత్యగాత్మ తానని యెఱుఁగవలయునని భావము. **"శ్రు॥ స ఏవ మాయాపరిమోహితాత్మా శరీరమాస్థాయ కరోతి సర్వమ్, సస్త్ర్యన్నపానాది విచిత్రభోగైః స ఏవ జాగ్రత్పరితృప్తిమేతి। స్వప్నేపి జీవస్సుఖదుఃఖభోక్తా స్వమాయయాకల్పితవిశ్వలోకే సుషుప్తి కాలే సకలే విలీనే తమోభిభూత స్సుఖరూపమేతి। పునశ్చ జన్మాంతరకర్మయోగాత్ స ఏవ జీవ స్స్వపితి ప్రబుద్ధః, పురత్రయే క్రీడతి యశ్చ జీవః తతస్తు జాతం సకలం విచిత్రమ్"**- అను ప్రమాణము చొప్పున జీవునకు సంసారమందు అభిమానము గలిగియుండుటచేత పూర్వజన్మ కర్మమునకు ఁదగిన జన్మము మరల సంప్రాప్తమగుచున్నదని ముఖ్య తాత్పర్యము. "ఎవంద్రెవంద్ర తలపుల్ నేటౌఁ దదుత్పత్తికిన్" అనుటచే వారివారి తలంపులే వారివారి జన్మములకుఁ గారణములగునని యర్థము. ఈ విషయము పురాణ ప్రసిద్ధము. ఇందులకు దృష్టాంతము. పూర్వకాలమందు వృషభరాజునువానికి నూర్గురు పుత్రులుండిరి. వారిలో నెనుబదియొకండ్రుగురు బ్రహ్మకర్మ ననుసరించుటచేత బ్రాహ్మణులైరనియు, తొమ్మండుగురు నవఖండాధిపతులైరనియు, మరితొమ్మండుగురు యోగసిద్ధులచేత సిద్ధపురుషులైరనియు, అందొక్కఁడు పూర్వజన్మ పుణ్యముచేత భరతచక్రవర్తి యయ్యెననియు, భాగవతమందు ఏకాదశ స్కంధమున "విదేహర్షభ సంవాదమని" ప్రసిద్ధము. ఆ భరతచక్రవర్తి కొంతకాలము రాజ్యపరిపాలనముఁజేసి అటుపిమ్మట వైరాగ్యోపశాంతి వివేకవృత్తులు కలిగి అరణ్యావాసము చేయుచుఁ దపము సల్పుతఱి యొకనాఁడు స్నానార్థము నదికిఁబోయి యా నదీతీరంబున నిలిచియుండఁగ నచ్చేరువనుండు పర్వతాగ్రమం దొక జింక గర్భవేదనఁబడుచు నక్కడకుఁ గొంతదూరమున నొక సింహగర్జనమును విని దిగులుచెంది తటాలున నెగిరి యా నదీతీరమునఁబడి గర్భము భిన్నమై పిల్ల తల్లడించుచు బయటరాఁగానే తల్లి విలవిలఁ దన్నుకొని ప్రాణములు విడుచుటనుఁజూచి యా భరతచక్రవర్తి వ్యాకులపడి జింకపిల్ల నెత్తికొని తన యాశ్రమము చేరి దానిని మిక్కిలి గారాబముతోఁ బెంచుచుండెను. ఇట్లుండఁ గొంతకాలమునకు దానికి యుక్తవయస్సురాఁగానే దానిజాతి జింకలను జూచి వానితోఁ గూడి పరుగెత్తిపోయెను. పిమ్మట ఆ హరిణము గనఁబడకపోయినందున దానియందుఁ గల ప్రేమచేత దానినే స్మరణముఁ జేయుచు ఆ తలంపుతోనే యా భరతుఁడు మరణముఁ జెంది జింకయైపుట్టి

ఆ జింక జన్మముతోఁ గొంతకాలముండి ఆ జన్మమును బోఁగొట్టుకొని పూర్వజన్మ సుకృతముచేత నొక విప్రునియింట జడభరతుఁడను పేరఁబుట్టి తపంబు గావింపుచుండ నొక కిరాతకపురాజు పుత్రార్థియై దుర్గనుగూర్చి ఆరాధనఁ జేయఁగా నరబలికిఁగాను బంటులవలనఁ బంపినధనముచే నొక విప్రపుత్త్రుఁడు విక్రయింపఁబడి తేఁబడుచుండఁగ వారిలో నా బ్రాహ్మణకుమారుఁడు ఏమఱుపాటుఁజేసి పాఱిపోయెను. ఆవల నా కిరాతకపురాజుయొక్క దూతలు నా విప్రకుమారుని కానకపోవుటవలన వెదకివెదకి చిట్టచివరకు ఆ జడభరతుని పట్టుకొనివచ్చి రాజునకు నొప్పగించిరి. అప్పుడారాజు ఆ జడభరతుని బలియిచ్చెడితరణమందు అచ్చటనుండు దుర్గాదేవి బయలువెడలి యా కిరాతకపు రాజును సపరివారముగా భక్షించి జడభరతుని స్తుతించెను. తరువాత నా జడభరతుఁడు అచ్చోటువదలి యొక కాంతారమార్గమునఁ బోవుచుండఁగా నక్కడకు జనకమహారాజు వేదాంతశ్రవణార్థమై వచ్చుచుండఁగా నాతనిపరివారములో కొందఱు ఏదో యొక యుపద్రవముచేత మరణముఁ జెందినందున నతనిపల్లకి నిలుపఁబడెను. అట్టి సమయమున తటస్థించిన జడభరతుఁడు ఆ జనకునితో కొంతతడవు సంవాదముచేసి పిదప నాతనికి తత్త్వోపదేశముఁజేసి విదేహముక్తిని జెందెను. కాఁబట్టి వారివారి తలఁపులే వారివారి జన్మములకుఁ గారణములు. **"అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్ముక్త్వా కళేబరమ్, యః ప్రయాతి సమద్భావం యాతి నాస్త్యత్ర సంశయః"**-అను భగవద్గీతావచనముచొప్పున మరణమునందు సర్వవ్యాపకుఁడగు నేనను పరబ్రహ్మవస్తువును స్మరించెడివారలకు ముక్తికలుగుట సిద్ధమని భావము.

అవ :- బ్రహ్మధ్యానముఁ జేయువారికి ఆ ధ్యానము పరోక్షమైనను పిమ్మట అపరోక్షజ్ఞానము లభించుటకు సంశయములేదని యాచార్యులు తెలియఁబఱచుచున్నారు.

ఉ॥ ధ్యానము సల్పువారు పరతత్త్వముఁ దన్మయు లౌదు రిట్లన
న్బూని విచారశేముషులఁ బొల్పొనరింపఁగ నేల దెల్పు మో
మానుషవేష! యం చనకు భావనసేయఁ బరోక్షమౌఁ దుదిఁ
దా నపరోక్షమౌ నిదియె తన్మయమై వెలుఁగొందు నాత్మజా! 88

టీకా :- ఆత్మజా=కుమారా!, పరతత్త్వముఁ=పరబ్రహ్మస్వరూపమును, ధ్యానము సల్పువారు=మననముసేయువారు, తన్మయులు=ఆ బ్రహ్మస్వరూపులే, ఔదురు=అగుదురు. ఇట్లు=ఈ ప్రకారము, అనఁ=అనఁగా, పూని=అవలంబించి, విచారశేముషులఁ= విచారజ్ఞానములను, పొల్పొరినంపఁగనేల=వృద్ధిపొందింపనేల, ఓమానుషవేష=మనుష్య రూపమును ధరించియుండు నాచార్యుఁడా, తెల్పుము=తెలియఁజెప్పుము, అంచుఁ= అనుచు, అనకుము=చెప్పకుము, భావనసేయఁ=బ్రహ్మధ్యానముసేయఁగా, పరోక్షమౌఁ= పరోక్షజ్ఞానమగును, తాఁ=అపరోక్షజ్ఞానము, తుదిఁ=పిమ్మట, అపరోక్షమౌఁ= అపరోక్ష

జ్ఞానమగును, ఇదియే=ఈ యపరోక్షజ్ఞానమే, తన్మయమై=ఆ బ్రహ్మస్వరూపమై, వెలుఁగొందుఁ=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :- కుమారా! బ్రహ్మస్వరూపమును ధ్యానించువారు బ్రహ్మస్వరూపులే యగుదురని చెప్పఁగా ఆ ప్రకారము చేయక విచారమనియు, విచారమువల్ల జ్ఞానము కలుగుననియు, వీనిని వృద్ధిఁజేయనేల? మానుషశరీరమును ధరించిన ఆచార్యుఁడా! యీ మర్మమును తెలియఁజెప్పుమని యడుగకుము. తొలుతను బ్రహ్మధ్యానము చేయచేయ అది పరోక్షజ్ఞానమై పిమ్మట బ్రహ్మైవాహమను అపరోక్షజ్ఞానమై ప్రకాశించునని తాత్పర్యము. **"శ్రు॥ నాన్యదతో స్తి ద్రష్టృ, నాన్యదతో స్తి శ్రోతృ, నాన్యదతోస్తిమంతృ, నాన్యదతో స్తివిజ్ఞాతృ। ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరంమనః, మనసస్తు పరా బుద్ధిః బుద్ధేరాత్మా మహాన్పరః , మహతః పరమవ్యక్తం అవ్యక్తాత్పురుషః పరః, పురుషాన్న పరం కించిత్ సా కాష్ఠా సా పరాగతిః"** ఇత్యాది శ్రుత్యర్థములచొప్పున బ్రహ్మమునకంటె నన్యంబుగాఁ జూచునదియు, వినునదియు, యోజించునదియు, నెఱుంగునదియు, లేదనియు, ఆ పరబ్రహ్మస్వరూపుని కంటె పరంబగువస్తువు కొంచెమైనను లేదనియు భావమగుచున్నది. మరియు శ్రీ యజ్ఞవరాహభగవద్గీతయందు, **"శ్లో॥ స్వాత్మనోఽన్యతయా భాతం చరాచరమిదం జగత్, స్వాత్మమాత్రతయా బుధ్వా తదస్మీతి విభావయ"** అనఁగా ఆత్మయగు నీకంటెవేఱుగాని జంగమస్థావరస్వరూపంబగు నీ ప్రపంచమంతయు ఆత్మయగు నీ స్వరూపమాత్రమని తెలిసి ఆ జగమంతయు నీవే యైతివని భావింపుమని తాత్పర్యము. **"యస్సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠఁ యస్య సర్వాణి భూతాని శరీరం యస్సర్వాణి భూతాన్యంతరోఽయమయతి"** అను శ్రుతులచేత సర్వరూపములయందును ఈశ్వరుఁడొకఁడున్నాఁడని నిర్ణయించుకొని ఆ యంతర్యామి అప్పుడప్పుడు ఘటపటాదులవలె వికారమును జెందుచున్నాఁడని భావించుకొని, **"జానామి ధర్మం న చ మే ప్రవృత్తిః జానామ్యధర్మం న చ మే నివృత్తిః, కేనాపి దేవేన హృది స్థితేన యథా నియుక్తోస్మి తథా కరోమి"** యను శ్లోకార్థముచొప్పున నేను ధర్మాధర్మంబుల గుర్తెఱిఁగినవాఁడనైనను ప్రవృత్తినివృత్తులు నాకు లేవనియు నా హృదయస్థితుండగునట్టి యొకానొకదేవుఁడు నా కాజ్ఞాపించునటులనేఁ జేసెదననియు భావించుకొనుటవలన సర్వము ఈశ్వరాధీన మగుచున్నది. ఆ యీశ్వరబోధవలన ఆత్మ అసంగుఁడనెడి అపరోక్షజ్ఞానముకలిగి దానివలన ముక్తికలుగునని సిద్ధాంతము.

అవ :- వృత్తిజ్ఞానము అజ్ఞానమును ఎవ్విధముగా నశింపఁజేయునని శిష్యుఁడడుగఁగా దానిని దృష్టాంతపూర్వకముగఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

మ॥ పరిపూర్ణం బగు చిత్స్వరూపమున సంబంధించి వృత్త్యాత్మ వి
స్తరమై పర్విన నద్వితీయసుఖలబ్ధస్ఫూర్తి యెట్లౌననఁ

టీకా :– మాయ=మాయాశక్తి, అసత్యమైనఁ=అబద్ధమగుటచేత, మఱిఁ=వెండియు, మాయఁ=(మిథ్యాభూతమైన) ఆ మాయవలన, జనించినవెల్లఁ=పుట్టినవన్నియు, మిథ్యలౌఁ =అబద్ధములగును, సుతాళికిఁ=బిడ్డలకు, తల్లివినా=తల్లిలేకుండిన, కాయముఁ= శరీరమును, ప్రాయముఁ=వయస్సును, కులముఁ=వంశమును, కల్గునె=కల్గునా, (అనఁ గా కలుగవనుట) శ్రేయముఁ=మోక్షమును, స్వర్గదుర్గతులఁ–స్వర్గ=దేవలోకమును, దుర్గతులఁ=నరకవాసమును, చింతలొనర్పక=ఆలోచింపక, చిత్సుఖసంపదఁ=బ్రహ్మానంద సుఖమును, చెంది=పొంది, నిత్యముఁ=ఎల్లప్పుడు, ఎదఁ=మనస్సునందు, మేలుగీళ్లు= మంచిచెడుగులను, చేయకయుండుము=ఒనర్పకయుండును.

తాత్పర్యము :– బిడ్డలకు తల్లిలేనియెడల శరీరమున్ను, వయస్సున్ను, కులమున్ను లేనిరీతిని మాయాశక్తి అబద్ధమయ్యేనేని మిథ్యాభూతములైన ఆ మాయవలనఁ బుట్టినవన్నియు అబద్ధములేయగును. మోక్షమును, దేవలోకసుఖమును, నరకవాసమును ఆలోచింపక ఎల్లప్పుడును బ్రహ్మానందమునుజెంది మనస్సునందు మేలుగీళ్లును ఒనర్చకయుండుమని తాత్పర్యము.

"యా మా సా మాయా"–ఏది లేనిదో అది మాయ అనఁగా ఇంద్రజాలము మొదలైన విద్యలయందు నిర్ధారణచేయుటకు సాధ్యముగానిదై ఏది స్పష్టముగాఁ దోఁచుచున్నదో అదియే మాయయని భావము. ఇందుచేత శరీరేంద్రియాది జగంబంతయు మాయయని స్పష్టమగుచున్నది.

అవ :– సర్వము మాయాకార్యమైన యెడల బ్రహ్మము మొదలయినవన్నియు మిథ్యలగునే ఆ ప్రకారము చెప్పినటులయిన తప్పిదము లేదాయని శిష్యుఁడు ప్రశ్న చేయుచున్నాఁడు.

మ॥ పరమేష్ఠిప్రముఖాఖిలామరుల సద్భాగీరథీముఖ్యపు
ష్కరిణీతీర్థములఁ శ్రుతిస్మృతుల నోంకారాదిమంత్రంబులఁ
వరవర్ణాశ్రమదేశకాలదిశల న్వ్యాసాదిపుణ్యర్షులఁ
ధర నీ సర్వ మసత్యమన్న నపరాధం బొందదే యెమ్మెయిన్. 94

టీకా :– పరమేష్ఠి ప్రముఖాఖిలామరులఁ–పరమేష్ఠి=బ్రహ్మయే, ప్రముఖ=మొదలుగాఁ గల, అఖిల=సమస్తమైన, అమరులఁ=దేవతలను, సద్భాగీ…ర్థములఁ–సత్=శ్రేష్ఠములైన, భాగీరథీ=గంగానదియే, ముఖ్య=మొదలుగాఁగల, పుష్కరిణీ=చంద్రపుష్కరిణీ, పంపా సరోవరము యివి మొదలైనవానియందలి, తీర్థములఁ=జలములను, శ్రుతిస్మృతులఁ– శ్రుతి=ఋగాదివేదములను, స్మృతులఁ=మానవాది ధర్మశాస్త్రములను, ఓంకారాది మంత్రంబులఁ=ప్రణవాది సప్తకోటి మహామంత్రములను, వర…దిశలఁ–వర= శ్రేష్ఠములైన, వర్ణ=బ్రాహ్మణాదివర్ణములను, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాది ఆశ్రమములను,

మాత్రముచేతనే యీ జగంబంతయును దానివిలాసమును చూడఁబడుచున్నందున సంకల్పమాత్రమయిన మనస్సును (రజకుఁడు మురికిగుడ్డలను మురికిగానుండు చవిటి మట్టితో నుడికించి వాని మురికిఁ బోఁగొట్టి తుల్యమగునటులఁ జేసినరీతిని) మనస్సుచేతనే వదలి అమనస్కయోగము నవలంబించినవానికి నామరూపాదులు కనఁబడక తత్కారణంబగు బ్రహ్మానుభవము కలుగుచున్నది. అట్టివానికి సాధారణమైన చీఁకటిలోఁ ద్రాడునుచూచి పామని భ్రాంతిఁచెంది దీపమును వెలిగించి పరిశోధించగా పాముగాక త్రాడేయని నిశ్చయముగాఁ దెలిసినపిదప సర్పమనెడుభ్రాంతి తొలఁగువిధమున భ్రాంతియనెడు అజ్ఞానాంధకారంబువలన జనించిన యే కర్తృకరణక్రియాకారకములుగలవో వానివలన నుత్పన్నమైన క్రియారూపకర్మముచేత వేదాంతప్రమాణమువలనఁ గల్గిన బ్రహ్మజ్ఞానమనెడి దీపముచేత అఖండపరిపూర్ణ సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మసందర్శనము దొరికెనేని కల్పితమగు మనస్సు తోఁచక లయించిన పరబ్రహ్మమే కనఁబడును. ఇదియునుఁ గాక చెట్టునందుఁ బుట్టిన అగ్ని చెట్టును తెగఁగాల్చి తానును చల్లారినట్లు స్వరూపజ్ఞానమే వృత్తిజ్ఞానమై అజ్ఞానరూపంబగు ప్రపంచమునుఁ గాల్చి స్వరూపజ్ఞానమందుఁ గలియును.

అవ :– బ్రహ్మవేత్తలు నిర్వికల్ప సమాధియందు సుఖానుభవులై యెట్లుందురని శిష్యుఁ డడుగఁగా ఆచార్యులు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ ఇల నీ నిల్కడచే సుఖానుభవులై యెట్లుందు రాచార్య! ము
క్తులన న్మాత్రవచింతలేని యభిషిక్తు న్బాలురు న్బోలి ని
ర్మలులై యుందురు పాయు బంధ మగు నిర్వాణం బన న్నవ్వరే
కలయ న్దోమ మెసంగి క్రక్కెనిదె యాకాశం బన న్పుత్రకా! 90

టీకా :– ఆచార్య=గురుమూర్తి, ఇలఁ=భూమియందు, ముక్తులు=బ్రహ్మవేత్తలు, ఈనిల్కడచేఁ=పైని జెప్పిన నిర్వికల్పనిష్ఠచేత, సుఖానుభవులై=నిరతిశయానందానుభవము గలవారై, ఎట్లుందురు=ఏ ప్రకారముందురు, అనఁ=శిష్యుఁడిట్లడుగఁగా, శాత్రవచింతలేని యభిషిక్తున్బాలురంబోలి–శాత్రవచింతలేని=పరరాజభీతిలేని, అభిషిక్తుఁ=సార్వభౌముని, బాలురఁ=బిడ్డలను, పోలి=సరిపోలి, నిర్మలులై=పంచమలరహితులై, ఉందురు=ఉందురు, బంధము=జన్మబంధము, పాయుఁ=వీడును, నిర్వాణంబు=కైవల్యము, అగుఁ=కలుగును. అనఁ=అనఁగా, పుత్రకా=కుమారా, దోమ=మశకము, ఆకాశంబుఁ=ఆకాశమును, కలయఁ=కలయునట్లు, మెసంగి=తిని, క్రక్కెనిదె=క్రక్కెను, అనఁ=అనఁగా, నవ్వరే= విన్నవారు పరిహసింపరా.

తాత్పర్యము :– గురుమూర్తీ! భూమియందు బ్రహ్మవేత్తలు పయినఁజెప్పిన నిర్వికల్ప సమాధియందు నిరతిశయానుభవముగలవారై ఎట్లుందురని శిష్యుఁడడుగఁగా శత్రుభయము

లేని చక్రవర్తివలెను పసిబిడ్డవలెను సరిపోలి పంచమలరహితులైయుందురు. జన్మబంధము వీడెననియు, కైవల్యము కలిగెననియు చెప్పినను, దోమ ఆకాశమును మ్రింగి కక్కెనని చెప్పినను వినినవారు నవ్వరాయని ఆచార్యులు చెప్పిరని తాత్పర్యము. అనఁగా బ్రహ్మవేత్తలు నిత్యమంగళస్వరూపుఁడైన పరమాత్మయొక్కయు, కించిద్ జ్ఞత్వాదిగుణరహితుఁడైన ప్రత్యగాత్మయొక్కయు ఐక్యముతోఁగూడిన నిర్వికల్పనిష్ఠయందు యథార్థవస్తువును అనాయాసముగ దర్శించి పరిపూర్ణులైన పిమ్మట మాయామయమగు సంసారాది లోకవ్యవహారములను చెందినను పాలు పెరుగై యా పెరుగును చిలుకఁగాఁ బ్రత్యేకింపఁ బడినవెన్న మఱల మజ్జిగలోఁ గలియని చందమునను మిక్కుటముగ దహించుచుండెడి కార్చిచ్చుచేత ఆవృతమయిన పర్వతమును, మృగములు, పక్షులు మొదలగునవి ఆశ్రయించని తెఱఁగునను, సూర్యుఁడు సకలమయిన వాపీకూపతటాకాదులయందలి నీళ్ళను, తనకిరణములచేఁ బీల్చినను ఆ నీళ్లలోని అడుసు నాచు మొదలగువానిని అంటనివిధమునను, ఆ వికారములు వారిని అంటక నిశ్చలచిత్తులై పునరావృత్తిరహిత మయిన ఆనందసముద్రమందు ఓలలాడుచు పావనులై ప్రకాశింతురని తెలియునది. శాత్రవచింతలేని యభిషిక్తుఁ అనఁగా సకలదేశాధిపతులను వశీకరణముచేసికొని చక్రవర్తియను బిరుదువహించిన మహారాజునకు వేఱొకశత్రువులేక తానే సార్వభౌముఁ డుగా నుండువానివలె బ్రహ్మవేత్తయైనవాఁడు జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తి తుర్యావస్థలయందును ఆయా యవస్థలయందుఁదోఁచెడి ఖేదమోదములకు వికారముఁ జెందక నిర్మలమతియై యుండుననుట. బాలురన్బోలి అనుటచే పసిబిడ్డలు, మానావమానములు, కష్టసుఖములు, వ్యాకులములు మొదలగునవిలేక నిర్భయముగను, నిర్విచారముగను సంచరింతురు గాన ఆ చొప్పుననే బ్రహ్మవేత్తయు ఇంద్రియములను గెలిచినవాఁడుగనుక నెల్లప్పుడను నాది, నేను అనెడు మమతాహంకారవృత్తులులేక ఆత్మనిష్ఠయందు లభించిన సుఖామృతపానముచే మైమఱచినవాఁడై కూర్చుండినను, నిల్చినను, నడచినను, గాలిచే నెగురఁగొట్టఁబడినను, వర్షముచేఁ దడిసినను, అగ్నిచే దగ్ధమైనను, సర్పము తనచే విడువఁబడిన కుబుసముపయిన ప్రీతిలేనట్లు, తనయొడలిమీఁద యాశయుంచక **"యద్యత్పశ్యతి చక్షుర్భ్యాం తత్తదాత్మేతి భావయేత్"** అను ఉపనిషద్వాక్యము చొప్పున కంటికిఁ గనుపడునవి యెల్లను పరమాత్మయే యని తలంచుచు అంతటనిండియున్న ఆ పరమాత్మయొక్క ప్రకాశస్వరూపమే రూపముగాఁ గలవాఁడై ప్రకాశించునని భావము. **"శ్లో॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానాం విరామో యత్ర వాభవేత్, దృష్టిస్తత్రైవ కర్తవ్యం న నాసాగ్రావలోకనమ్॥"** అనఁగా చూచువాఁడు చూపు, రూపము అనునవి యే పరమాత్మయందు లయించుచున్నవో ఆ పరమాత్మయందే దృష్టి నిలుపవలయునుగాని నాసాగ్రమందు చూపును నిలుపరాదని యర్థము. అట్లనుటవలన **"అయమాత్మా బ్రహ్మ"** అనెడి అథర్వవేదమందలి మహావాక్యార్థముచొప్పున ఈ ఆత్మయే

బ్రహ్మంబని ప్రతిపాదించుచున్నదిగాన బ్రహ్మనిష్ఠగలవాఁడు ద్రష్టృదర్శనదృశ్యలయ స్థానంబగు తనయందే దృష్టినిలుపువాఁడని భావము.

అవ :- నడుమ నవాంతరముగఁ దోఁచెడి కల్పితమందు భ్రమపడకుండుటకు నొకకథను జెప్పుచున్నారు.

మ॥ కవయై దారునరుండు వంధ్యకొడు కాకాశాబ్జము ల్దాల్చి మ
క్కువ లాభార్థము శుక్తికారజతముం గొంపోయి గంధర్వరా
డ్భువి కందు న్శశశృంగము ల్గొని కడు న్బోరాడి పాశాహిద
ష్టవిషాగ్నిం జెడి సోకులై రనుకథ న్సత్యంబుగా నెంతురే. 91

టీకా :- దారునరుండు=మోడుమాను పురుషుఁడును, వంధ్యకొడుకు=గొడ్రాలిబిడ్డఁడును, కవయై=జతగలిసి, మక్కువన్=ప్రేమచేత, ఆకాశాబ్జములు=ఆకాశతామరపువ్వులను, తాల్చి=ధరించి, లాభార్థము=లాభముపొందుటకొఱకై, గంధర్వరాడ్భువికిన్=గంధర్వరాజ నగరమునకు, శుక్తికారజతమున్=గవ్వవెండిని, కొంపోయి=కొనిపోయి, అందున్=అందు, శశశృంగములు=కుందేటికొమ్ములను, కొని=తీసికొని, కడున్=మిక్కిలి, పోరాడి=యుద్ధము చేసి, పాశాహిదష్టవిషాగ్ని, (వచ్చునపుడు) పాశాహి=రజ్జుసర్పములచేత, దష్ట=కఱవఁబడిన, విషాగ్నిన్=విషాగ్నిచేత, చెడి=చచ్చి, సోకులైరి=దయ్యములైరి, అనుకథన్= అనునట్టికథను, సత్యంబుగాన్=యథార్థముగా, ఎంతురే=తలఁతురా(తలంచరనుట)

తాత్పర్యము :- మోడుమానునందుఁదోఁచు పురుషుఁడు గొడ్రాలికొడుకు వీరిద్దఱు జతయై ప్రేమచేత ఆకాశతామరపువ్వులను ధరించికొని లాభమునకై గంధర్వనగరమునకు గవ్వలయందుఁ దోఁచు వెండిని తీసికొనిపోయి ఎచ్చుతక్కువలను గుఱించి కలహించి కుందేటి కొమ్ములతోఁ గొట్టుకొని ఆ గాయములచేతఁ గ్రిందుమీఁదు తెలియకవచ్చునపుడు దారిలోఁ ద్రాటిపాములచేఁ గఱవఁబడి ఆ విషాగ్నిచేత చచ్చి పిశాచములై జనులను బాధపెట్టుచున్నారను కథను ఎవరు విని సత్యముగా నెంచుదురని తాత్పర్యము. అనఁగా కల్పితములగుట్టును పట్టువదలక తెలిసికొనినవాఁడు దానియందు భ్రమపడక నిశ్చలచిత్తుఁడై యుండునని భావము.

అవ :- కార్యోపాధియగు అవిద్యవలననైన భ్రమను తొలఁగించి పైనఁ జెప్పిన కారణోపాధియైన మాయవలనఁగలిగిన ప్రయోజనములన్నియు మిథ్యయని త్రోసి నీవు స్వానుభూతితోనుండి ప్రకాశింపుమని ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ మాయ యసత్యమైన మఱి మాయ జనించిన వెల్ల మిథ్యలౌఁ
గాయముఁ బ్రాయము న్గులము గల్గునె తల్లివినా సుతాళికి
న్శ్రేయము స్వర్గదుర్గతులఁ జింత లొనర్పక మేలు గీళ్లెడ
న్జేయక యుండు మేమఱక చిత్సుఖసంపదఁ జెంది నిత్యమున్. 93

అన్నన్=అనినను, శ్రేయోహాని=మోక్షమునకు మోసము, ఎసఁగున్=కలుగును, ఎద్దాన్=ఏదానిచేత, సిద్ధాంతము=తేరుగడ, ఔన్=అగును.

తాత్పర్యము :– మాయయనెడు మేఘమునకు వాయువువంటి గురుస్వామీ! ఈ మాయయను పేరుగలది యెద్ది? ఏ కార్యములు చేయవచ్చెను? అది వచ్చుటకు కారణమేమి? దానికి కర్తయెవ్వరు? ఈ మాయ పరబ్రహ్మముకంటె అన్యము అనిన రెండు వస్తువులగును. అపుడు అద్వైతమునకు విరుద్ధము కలుగును. అన్యము కానిది యనిన మోక్షమునకు మోసము కల్గునే, దీనికి సిద్ధాంత మెట్లుగలుగునని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అనఁగా మాయయొక్క స్వరూపమును దానిపుట్టుకయును అది పుట్టినదానికి కారణమును ఎఱిఁగింపుఁడు. అది బ్రహ్మమునకు వేఱైనను రెండు వస్తువులౌను. బ్రహ్మకు అభిన్నమనిన బ్రహ్మ మసత్యమౌను. కాఁబట్టి దాని నిజమును దెలియుటకు అడుగుచున్నాఁడు అనుట.

అవ :– మాయయొక్క మొదటి నాలుగుప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పుచున్నారు.

శా॥ అట్లిట్లంచనఁగూడకుండుట నవాచ్యంబందు రీ మాయ నే
పట్ల న్లోకము సత్య మేను దను వీ భాగ్యంబు నాదన్న వాఁ
డెట్లైనన్ప్రభుఁడౌను దాని కిల నిర్హేతుత్వమిథ్యాత్వము
ల్కట్లౌ దీని నెఱుంగ రేరుఁ గనఁ బ్రేక్షాహీనత న్దోఁచెడిన్॥ 97

టీకా :– ఇలన్=భూమియందు, ఈ మాయన్=మాయను, అట్లిట్లంచనన్=ఆ ప్రకారమీప్రకారమని, అనఁగూడకుండుటన్=అనుటకు వీలుగానిదగుటచేత, అవాచ్యంబందురు=అనిర్వాచ్యమని (పెద్దలు) చెప్పుదురు, దానికిన్=ఆ మిథ్యారూపమయిన మాయకు, ఏపట్లన్=ఏ విధముననైనను, లోకము=జగము, సత్యము=నిజము, ఏను=నేను, ఈతనువు=(ఈ పంచభూతవికారమైన) శరీరము, ఈ భాగ్యంబు=ఈ సంపద, నాది=నాయది, అన్నవాఁడు=అనిన మనుజుఁడు, ఎట్లైనన్=ఎవ్విధముగానైనను, ప్రభుఁడు=నాయకుఁడు, ఔ=అగును, నిర్హేతుత్వమిథ్యాత్వములు–నిర్హేతుత్వ=కారణములేని భావమును, మిథ్యాత్వములు=అనృతభావములు, కట్లౌన్=బంధములగును, దీనిన్=ఈ మాయను, కనన్=చూచుటకు, ఏరున్=ఎవ్వరును, ఎఱుంగరు=తెలియరు, ప్రేక్షాహీనతన్=బ్రహ్మజ్ఞానము లేమిచే, తోఁచెడిన్=స్ఫురించెడిని.

తాత్పర్యము :– భూమియందు మాయను అనిర్వాచ్యమని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఆ యసత్యమయిన మాయకు యేవిధముననైన జగము సత్యమనియు, ఈ శరీరము నేను, ఈ సంపద నాది అనువాఁడు నాయకుఁడౌను. కారణములేని మాయకు అనృతభావములు బంధములౌను. ఈ మాయను చూచుటకు నెవ్వరు నెఱిఁగినవారులేరు. బ్రహ్మజ్ఞానము లేమిచే నిటులఁదోచుచున్నదని తాత్పర్యము.

దేశ=కాశి, కాంచ్యాది పుణ్యదేశములను, కాల=గ్రహణసంక్రాంత్యాది పుణ్యకాలములను, దిశలన్=తూర్పు మొదలగు దశదిశలను, వ్యాసాదిపుణ్యర్షులన్–వ్యాస=వ్యాసుఁడు, ఆది=మొదలుగాఁగల పుణ్యర్షులన్=పుణ్యాత్ములైన పెద్దలను, ఈ సర్వమున్=ఈ చెప్పఁబడినవన్నియు, అసత్యమన్నన్=అబద్ధమనినను, ఎమ్మెయిన్=ఏలాగైనను, అపరాధంబు=తప్పిదము, పొందదే=పొందదా.

తాత్పర్యము :– బ్రహ్మ మొదలగు సకలదేవతలను, శ్రేష్ఠములైన గంగాది పుణ్యనదులను, పుణ్యపుష్కరతీర్థములను, పుణ్యక్షేత్రములను, వేదములను, శాస్త్రములను, ప్రణవాది మంత్రములను, బ్రాహ్మణాది వర్ణములను, బ్రహ్మచర్యాది ఆశ్రమములను, గ్రహణ సంక్రాంత్యాది పుణ్యకాలములను, దశదిశలను, వ్యాసాది మహర్షులను, ఈ సర్వమును అసత్యమనినను తప్పిదముగాదా యని తాత్పర్యము.

అవ :– పైనఁ జెప్పిన ప్రశ్నకు ఉత్తరము.

మ॥ కలలోఁ దోఁచిన వెల్ల మిథ్యలన నాగంబైన నా లీల దు
ర్బలమాయాజగ మెల్ల మిథ్య యని సంభావింపఁ దప్పౌఁజుమీ
కలలోఁ దోఁచిన వెల్ల మిథ్యలని నిష్కర్షించితే నీవు దు
ర్బలమాయాకలితప్రపంచ మటుల న్భావింపఁ దప్పేల యౌన్. 95

టీకా :– కలలోఁదోఁచినవెల్లన్–కలలోన్=స్వప్నమందు, తోఁచినవెల్లన్=కనఁబడినవన్నియు, మిథ్యలనన్=(జాగ్రదవస్థయందు వచ్చినపుడు) అబద్ధము లనినచో, **"ఆగోపరాధో మంతుశ్చ"** ఆగంబైనన్=అపరాధమయ్యేనేని, ఆ లీలన్=ఆ ప్రకారముగా, దుర్బలమాయాజగ మెల్లన్–దుర్బల=బలహీనమైన, మాయాజగమెల్లన్=మాయయందుఁ దోఁచిన లోకమంతయు, మిథ్యయని=అసత్యమని, సంభావింపన్=ఊహించినను, తప్పౌఁజుమీ=అపరాధమగునుసుమా, ఈవు=నీవు, కలలోన్=స్వప్నావస్థయందు, తోఁచినవెల్లన్=కనఁబడినవన్నియు, మిథ్యలని=అసత్యములని, మిష్కర్షించితేన్=నిర్ధారణచేసినవాఁడ వైతివేని, అటులన్=ఆ ప్రకారము, దుర్బలమాయాకలితప్రపంచమున్–దుర్బల=బలహీనమైన, మాయా=మాయయందు, కలిత=కూడిన, ప్రపంచమున్=వ్యోమాది సమస్తలోకమును, భావింపన్=యోజింపఁగాను, తప్పేలయౌన్=అపరాధమేల యగును.

తాత్పర్యము :– స్వప్నమందుఁ దోఁచినవన్నియు అబద్ధములనిన అపరాధము కలిగినయెడల దుర్బలమైన మాయలోఁగలిగిన జగత్తు అబద్ధమని చెప్పుటవలన యేమి తప్పిదము. నీవు స్వప్నావస్థయందు కనఁబడినవన్నియు అసత్యములని నిష్కరించితివేని మాయలో కల్గినవన్నియు అసత్యమని చెప్పుటకు సందేహమేల యని తాత్పర్యము.

అనఁగా స్వప్నమందుఁ గనఁబడిన సకలమువలె జాగ్రత్తునందుఁదోఁచిన

బలహీనమైన మాయాకార్యములగు జీవేశ్వరజగములను వాని మహిమలను అసత్యమనినను దప్పిదములేదని ముఖ్యాభిప్రాయము.

శ్లో॥ సంసారః స్వప్నతుల్యోహి రాగద్వేషాది సంకులః, స్వకాలే సత్యవద్భాతి ప్రబోధేఽ సత్యవద్భవేత్" సంసారరూపమైన యీ లోకము స్వప్నమునకు సమము. అది అప్పుడు సత్యముగఁ దోఁచుచున్నది. వెనుక నీ జాగ్రద్రూపమైన సంసారము స్వప్నములో లేదు. కాఁబట్టి యీ రెండును సుషుప్తిలో లేకపోవుచున్నవి. ఈ యర్థమును ఆచార్యులు ఆత్మబోధ ప్రకాశికయందు విశదముగఁ జెప్పియున్నారు.

అవ :- సదసత్తులయొక్క నిజము లివియని చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ మిథ్యను సత్పదార్థమని మెప్పుగ నాడెడి మూఢుల న్మహా
రాధ్యులు పుణ్యు లం చొగిఁ బురాణము వే మొఱవెట్టిన న్సుతా!
తథ్యముఁ దథ్యమం చనెడు తత్త్వవిధిజ్ఞుల దూఱునే శ్రుతు
లిమ్మిథ్య జగంబె యౌ నిజము మేదినిఁ బ్రత్యగభిన్నవస్తువౌ. 95

టీకా :- సుతా=కుమారా, మేదినిన్=భూమియందు, పురాణము=పురాణాది పురాతన చరిత్రములు, మిథ్యను=అసత్తును, సత్పదార్థమని=నిత్యవస్తువని, మెప్పుగన్= ప్రతిష్ఠగాను, ఒగిన్=వరుసగా, ఆడెడి=చెప్పెడి, మూఢులన్=పామరజనులను, మహా... లంచున్ -మహారాధ్యులు=గొప్పయైన పూజనీయులని, పుణ్యులు=సత్కర్మానుష్ఠానపరులని, అంచున్= అనుచు, వే=వడిగా, మొఱవెట్టినన్=కూఁతపెట్టినను, శ్రుతులు=వేదములు, తథ్యమున్= నిత్యవస్తువును, తథ్యమంచున్=సత్యమని, అనెడు=సంభాషించెడు, తత్త్వవిధిజ్ఞులన్= బ్రహ్మవేత్తలను, దూఱునే=నిందించునా, మిథ్య=అబద్ధము, జగంబే= (నామరూపముతోఁ గూడిన) ప్రపంచమే, ఔన్=అగును, నిజము=యథార్థము, ప్రత్యగభిన్న వస్తువు-ప్రత్యక్= దేహేంద్రియవిలక్షణమైన కూటస్థునికంటె, అభిన్న=వేఱుగాని, వస్తువు= పరబ్రహ్మము, ఔన్=అగును.

తాత్పర్యము :- భూమియందు పురాతనచరిత్రములు అసత్తును సత్తని చెప్పెడి పామర జనులను గొప్పగా పూజనీయులని మొఱఁబెట్టినను వేదము నిత్యవస్తువును సత్యమని భాషించెడు బ్రహ్మవేత్తలను పాపులని దూఱునా నామరూపప్రపంచమే అబద్ధమగును. యథార్థము కూటస్థునికంటె వేఱుగాని పరబ్రహ్మమే అగునని తాత్పర్యము.

విశేషణము :- అనఁగా సమష్టివ్యష్టి శరీరత్రయావస్థాత్రయ పంచకోశవిలక్షణుఁడు ఆత్మ తద్వ్యతిరిక్తమైన శరీరత్రయావస్థాత్రయ పంచకోశములులేని వాఁడాత్మ శరీరత్రయమన స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములు. **"శీర్యత ఇతి శరీరమ్"**-శరీరము అనఁగా అన్నము లేకున్నను, రోగములు కలిగినను, ముదిమిచేతను జీర్ణించునుగాన దానికి శరీరమను

పేరు కల్గెను. **"దహ్యత ఇతి దేహః"**-ఇది దహింపఁబడుటచే దేహమనునామాంతరమును బొందెను.

శ్లో॥ అనేకావయవః స్థూలశ్శుక్లశోణిత సంభవః,
దేహస్సూక్ష్మ స్తథా సప్తదశావయవలక్షణః।
కారణం చాజ్ఞానసంజ్ఞోనృతదుఃఖాత్మకా అమీ,
తేభ్యో విలక్షణశ్చాత్మా సత్యజ్ఞానాదిలక్షణః॥ -అనఁగా పైఁజెప్పిన త్రివిధ శరీరములలో కాళ్లు, చేతులు, మొదలయిన అవయవాకారమై స్తంభమువలెఁ దోఁచునది స్థూలమనియు, పదియేడు అవయవములతోఁ గూడికొనియుండునది సూక్ష్మశరీరమనియు, అజ్ఞానముతోఁగూడినది కారణమనియు భావము. సమష్టియనఁగా ఈశ్వరుఁడు. వ్యష్టి యనఁగా జీవుఁడు. అవస్థాత్రయమనఁగా జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులు. పంచకోశములనఁ గా అన్నమయ, ప్రణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయకోశములు. వీని వివరణములు ప్రథమభాగంబునఁ జక్కఁగ వక్కాణింపబడియున్నవి. మఱియును బంగారమువలన కల్పింపఁబడిన కంకణాది ఆభరణములను విచారణచేయఁగా అవియన్నియు నామరూపంబు లగుటంజేసి మిథ్యయగును. కాఁబట్టి మిథ్యయగు కంకణాది నామరూపంబులను విడిచిన యథార్థవస్తువగు బంగారము ఎటులు నిలుచునో అటువలెనే ఆత్మానాత్మ విచారముచేత యథార్థవస్తువగు పరబ్రహ్మమును దెలియవలయునని ఎఱుఁ గునది.

అవ :- శిష్యుఁడు ఆచార్యులతో మాయయొక్క స్వభావము ఇట్టిదియని తనకుఁ దోఁచిన విధమును జెప్పి తనకుఁగలిగిన సందేహమును బోఁగొట్టుమని యడుగుచున్నాడు.

శా॥ మాయామేఘసమీర! యెద్దియగు నీ మాయాఖ్య యే కార్యము
ల్చేయ న్వచ్చెఁ బనేమి రా నెవఁడు యోజింప న్ధర న్దీనికి
న్నాయంకుండగునాత్మకంటె నిది భిన్నంబన్న ద్వైతంబగున్
శ్రేయోహాని యభిన్న మన్న నెసగున్ సిద్ధాంత మెద్దాన నౌన్. 96

టీకా :- మాయామేఘసమీర-మాయా=మాయయనెడి, మేఘ=మబ్బునకు, సమీర= వాయువగు గురుమూర్తీ, ధరన్=భూమియందు, ఈ మాయాఖ్య=ఈ మాయ యను పేరుగలది, ఎద్దియగున్=ఏదియగును, ఏ కార్యములు=ఏ పనులు, చేయన్=ఒనర్చుటకు, వచ్చెన్=అది వచ్చెను, రాన్=వచ్చుటకు, పనేమి=కారణమేమి, యోజింపన్=ఆలోచింపఁ గా, దీనికిన్=ఈ మాయకు, ఎవండు=ఏ పురుషుఁడు, నాయంకుండు=కర్త, అగున్=అగును, ఇది=ఈ మాయ, ఆత్మకంటెన్=కూటస్థబ్రహ్మముకంటె, భిన్నంబు=అన్యము, అన్నన్= అనినను, ద్వైతంబు=పదార్థద్వయము, అగున్=అగును, అభిన్నము=అన్యము కానిది,

అబద్ధములగు లోకసమూహమును తటస్థేశ్వరుని అవిద్యాకల్పితులయిన జీవులను ఆసక్తులతో కనువారలకుఁజూపి అది అతనియందు మఱుఁగైయుండును. వెలుపల ప్రకాశించుచుండెడి ఆ శక్తిచేతఁ జేయఁబడిన కార్యములన్నియు అబద్ధములగును. చూడవలయుననెడి తలంపులు గలవారలకు ఆ యింద్రజాలమును జూపించువాఁడును, వాఁడాడిన జాలవిద్యలును తెలియఁబడును. ఆ ప్రకారమే పరబ్రహ్మముయొక్క సామర్థ్యము తటస్థేశ్వరునకును, మిథ్యాభూతములైన జగజ్జీవులకును నడుమనుండునని తాత్పర్యము.

అనఁగా ఆ పరబ్రహ్మమందుండు శక్తి సూర్యునకు ఎండమావులకును మధ్యను ప్రసరించిన కిరణములవంటిది. అదెట్లనిన సూర్యునియందుఁగల ఉష్ణప్రకాశశక్తివలన నెండమావులు కలుగుచున్నవి. విచారింపఁగా నీటివలెఁదోఁచిన యెండమావులు అబద్ధములై మధ్యను ప్రకాశించిన ఉష్ణకిరణములు అనెడిశక్తి సూర్యునియందు లీనమయిన చందమున తటస్థేశ్వరునకును జగజ్జీవులకును నడుమనుండెడిశక్తి లీనమగుచున్నదని భావము. **"అస్తి భాతి ప్రియం రూపం నామ చేత్యంశ పంచకమ్, ఆద్య త్రయం బ్రహ్మ రూపం మాయారూపం తతో ద్వయమ్"** అను శ్లోకార్థముచొప్పున నామరూపాత్మక ప్రకృతిజన్యములయిన ప్రపంచమునందు బ్రహ్మస్వరూపమైన అస్తిభాతిప్రియములు గూడియుండును. అది సమస్తమందును గలిసియుండినను వానివికారములతోఁ గలయక మిన్నువలె నిర్వికారమై, అసంగమై, విలక్షణమై ప్రకాశించుచున్నదని భావము.

అవ :– ఆఱవప్రశ్నకు నుత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది.

> **మ॥ సుమతీ! శక్తివినా సమర్థుఁడెటుల న్సొంపొందుఁదచ్ఛక్తిను**
> **ర్వీమహత్త్వంబులుగానుపించి పిదప న్విద్వాంసుఁడౌ నట్లు పూ**
> **ర్ణమనీషాత్మకశక్తిదా వెలయు నిర్వాణేశునం దాస్వరూ**
> **పమునీసామ్యముచే నెఱుంగుము భవద్భావంబున న్పుత్రకా. 100**

టీకా :– సుమతీ=మంచివివేకముగల, పుత్రకా=కుమారా, ఉర్వీ౯=భూమియందు, శక్తివినా=సామర్థ్యముతప్ప, సమర్థుఁడు=కార్యములను చేయఁబూనుకొనినవాఁడు, ఎటుల౯ సొంపొందు౯–ఎటుల౯=ఏ ప్రకారము, సొంపొందు౯=ప్రకాశించును, తచ్ఛక్తి౯=ఆ సామర్థ్యముచేత, మహత్త్వంబులు=తనయందుఁగల జాలవిద్యలను, కానుపించి=చూపి, పిదప౯=పిమ్మట, విద్వాంసుఁడౌ౯=విద్యలుగలవాఁడగును, అట్లు=ఆ ప్రకారము, పూర్ణమనీషాత్మకశక్తి–పూర్ణ=అంతటనిండినదగు, మనీషాత్మకశక్తి=వివేకమే స్వరూపముగాఁగల సామర్థ్యము, తా౯=తాను, నిర్వాణేశునందు౯=మోక్షనాయకుఁడయిన భగవంతుని యందు, వెలయు౯=ప్రకాశించును. ఈ సామ్యముచే౯=ఈ సాదృశ్యముచేతను, భవద్భావంబున౯–భవత్=నీయొక్క, భావంబున౯=అంతఃకరణమందు, ఎఱుంగుము=తెలిసికొనుము.

"నేహ నానాస్తి కించన, నాసదాసీత్, అయుక్తం, తుచ్ఛమిదం రూపస్య" అనెడి శ్రుత్యర్థ ప్రమాణములచొప్పున మాయ నిషేధింపఁబడినదైనందున దానిని సత్తని చెప్పఁ కూడదనియు, కాలత్రయంబునందును తుల్యముగాఁ గనఁబడుచున్నందున అసత్తనరాదనియు, అట్లు రెండును గాని దానిని నోటఁజెప్పఁ దరముగానందున అనిర్వాచ్యమనియు, తుచ్ఛమనియు భావము.

సప్తావరణములలో కడపటి ఆవరణము మాయ, ఆ మాయ భ్రమరూపముగనుక దానివలన తక్కిన ఆవరణములన్నియుఁగలిగినవి. ఎట్లనఁగా లోకమందు సుఖ దుఃఖములు రెండును ప్రసిద్ధముగదా, వానిలో సుఖమనఁగా మోక్షము. దుఃఖమనఁగా మరణ దుఃఖము. ఈ రెంటికి మించిన సుఖదుఃఖములు లేవని అందఱకును తెలిసిన విషయమే గదా. దుఃఖము లేకుంటే సుఖమే గనుక దుఃఖము మొదటిఆవరణము. జన్మమువలన దుఃఖము సంప్రాప్తమగుచున్నది గాన జన్మము రెండవఆవరణము. జన్మమునకు కర్మము కారణమగుటంజేసి యీ కర్మము మూఁడవఆవరణము. అభిమానమువలన కర్మము కలిగినది కాఁబట్టి అభిమానము నాల్గవఆవరణము. ఆ యభిమానము విక్షేపమైన అవిద్యవలన పుట్టినదిగాన ఆ యవిద్య ఐదవఆవరణమయ్యెను. ఆ యవిద్యచే అజ్ఞానము వచ్చెను గనుక ఆ యజ్ఞానము ఆఱవఆవరణము. ఆ యజ్ఞానము మాయవల్ల కలిగినది యైనందున మాయ ఏడవఆవరణము. మొదటి ఆఱు ఆవరణములు మాయనుండియే మధ్యవచ్చినవి గనుక ఆ యావరణములకు మాయయే మూలకారణము అని తెలియవలయును. మఱియు, **"శ్లో॥ ఏతస్మాత్కిమివేంద్రజాలమపరం యద్గర్భవాసే స్థితం, రేతశ్చేతతి హస్తమస్తకపదప్రోద్భూతనానాంకురమ్, పర్యాయేణ శిశుత్వయౌవనజరా వేషైరనేకైర్వృతం, పశ్యత్యత్తి శృణోతి జిఘ్రతి యథా గచ్ఛత్తథా గచ్ఛతి"**–అనఁగా నఖశిఖమువఱకు గల సర్వావయవములయందు వ్యాపించియుండెడి రేతస్సు సంయోగ ఘర్షణమువలన బయలువెడలి పాదములు, హస్తములు, శిరము లోనుగాఁగల ఆయా ఆవయవములుగా నేర్పడి పిమ్మట బాల్యము, యౌవనము, కౌమారము, వార్ధక్యములను వేషములతోఁగూడి శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు గల్గి మఱల మఱిగిపోవుచున్నది గనుక దీనికి మించిన ఇంద్రజాలవిద్య వేఱొండులేదని భావము. దీనివలన దేహేంద్రియాది ప్రపంచము అనిర్వాచ్యమగుచున్నది. అట్టి ప్రపంచమును వటబీజన్యాయమువలన అనఁగా మిక్కిలి సూక్ష్మమైన మఱ్ఱివిత్తనమును నాటిన అది కొమ్మలు, రెమ్మలు, ఊడలు, కాఁడలు, ఆకులు, పిందెలు మొదలగు వానితోఁగలసి గొప్ప వృక్షమైన చొప్పున విచారణచేత మాయయని నిశ్చయించుకొని బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు ఈ సప్తావరణములను జ్ఞానముచేత దాఁటి కాలవంచకుఁడై యుండవలయును. కాలవంచనయనఁగా నేపరబ్రహ్మము అవాఙ్మానసగోచరంబై, అశ్రుతార్థమై, అమనస్కమై యున్నదో ఆ బ్రహ్మసాక్షాత్కారనిష్ఠచేత

దేహాదిప్రపంచంబంతయు మఱచియుండుట. ఈ కాలవంచనయే మాటను దాఁటుట. ఇది యెట్లనఁగా వడ్లనుదంచి దానిలోని పొట్టుఁబాఱఁబోసి మిగిలిన బియ్యమును దాఁచిపెట్టి దానితోఁ గలసిన వడ్లను మాటను మఱచిన వారిని మీవద్ద వడ్లున్నవా యని యడిగిన బియ్యమున్న వన్నట్లు **"వపుస్తుషాదిభిః కోశైర్యుక్తం యుక్త్యవఘాతతః"** అనురీతిని కోశములను మఱచి స్వరూపముగా నుండుట. దీనికి స్వాభావిక సచ్చిదానందాద్వయ బ్రహ్మసాక్షాత్కారనిష్ఠాజ్ఞానమని పరమసిద్ధాంతము. **"శ్లో॥ స్థూలసూక్ష్మాదిదేహానా మాత్మన్యారోప ఏవ చ, అపవాదస్తతోప్యేషాం సమ్యగత్ర ప్రదర్శితః"** అనురీతిని కారణములేక కార్యముండదుగాన మృత్తికచేఁ గలిగిన కుండచట్లు మృద్వ్యతిరిక్తముగానట్లు ఆత్మయందు కలిగిన స్థూలసూక్ష్మాది సర్వప్రపంచమును ఆత్మవ్యతిరిక్తము గాదని భావింపవలయును.

అవ :– ఐదవ ప్రశ్నకు ఉత్తరము.

> **చ॥ విపులమహేంద్రజాలముఖవిద్యలఁ జూపకమున్న వాని త**
> **న్నిపుణము లెట్లెఱుంగ నగు నేర్పరియౌ నవి చూప మిథ్యలౌ**
> **విపుల ననంతశక్తిగల విశ్వజనీనునివిద్య లట్టు లా**
> **కపట మశక్యమౌటఁ గనఁ గాంక్ష యొనర్తురు శంక సజ్జనుల్. 98**

టీకా :– విపులన్=భూమియందు, విపుల...విద్యలన్–విపుల=విస్తారములయిన, మహేంద్రజాలముఖ=మహేంద్రజాలమే మొదలుగాఁగల, విద్యలన్=(టక్కు, ఠమార, గజకర్ణ, గోకర్ణ, అశ్వకర్ణ, అగ్నిస్తంభన, వాయుస్తంభన, హస్తలాఘవ, అదృశ్యకరణి అనెడు) విద్యలను, చూపకమున్న=చూపుటకుమునుపే, వానిన్=ఆ యింద్రజాలకుని, తన్నిపుణములు =వాని సామర్థ్యములను, ఎట్లెఱుంగనగున్=ఎవ్విధముగాఁ దెలియనగును, అవి చూపన్=ఆ విద్యలను జూపినని, నేర్పరియౌన్=సమర్థుఁడగును, మిథ్యలౌన్=ఆ కార్యములు అబద్ధము లగును, అట్టులు=ఆ ప్రకారము, అనంతశక్తిగల విశ్వజనీనునివిద్యలు, అనంతశక్తిగల= అపారసామర్థ్యముగల, విశ్వజనీనుని=తటస్థేశ్వరునియొక్క, విద్యలు=సృష్టి స్థితి సంహార తిరోధానానుగ్రహము లనువిద్యలు, అట్టులు=ఆ తీరున అగును, ఆ కపటము=ఆ జగన్నిర్మాణతంత్రము, అశక్యమౌటన్=అసాధ్యమగుటచేత, సజ్జనులు=సత్పురుషులు, శంక=అనుమానప్రమాణముచేత, కనన్=చూచుటకు, కాంక్షన్=కోరికను, ఒనర్తురు= చేయుదురు.

తాత్పర్యము :– పుడమియందు ఇంద్రజాలకుఁడు జాలవిద్యలు ఆడకముందు వాఁడు వాని విద్యలు నెవ్విధముగా తెలియనగును. వాఁడు చూపిన కార్యములు అబద్ధములగును. ఆ ప్రకారమే అనంతశక్తిగల పరబ్రహ్మముయొక్క సృష్టి స్థితి సంహార తిరోధానానుగ్రహములను విద్యలను అగును. ఆ జగన్నిర్మాణతంత్రములు అసాధ్యములగుటచేత

సత్పురుషులు అనుమానప్రమాణమువలన ఆ తటస్థేశ్వరుని చూచుటకు కోరికను చేయుదురని తాత్పర్యము.

ఇట్లనుటచేత అసత్యమైన జగము ఆలాగుదోఁచుటయందు మాయాశక్తి యిటువంటిదని తెలిసికోఁదగినది. ఆ పరమాత్మయొక్క శక్తి అపారమనుట యందెవ్వరు నెఱుఁగరు. వేదములకును తెలియదు. విష్ణ్వాదిదేవతలు ఈవలకలిగినవారగుటవలన వారికిని దెలియదు. అయితే ఆయనకు తన మహిమలు తెలియునో యనిన ఆయన పరిచ్ఛిన్నుఁడే కాఁబట్టి యెఱుఁగడని భావము. ఎఱుఁగకపోయినను సర్వజ్ఞత్వమునకు లోపము కలుగుననిన దానికి బాధకము లేదు. అదెట్లనఁగా వంధ్యాపుత్రుని కులగోత్రవ్యవహారములు తెలియకపోయినయెడల బాధకములేనిరీతిని మాయాకార్యము తెలియకపోయినను దోషములేదని అభిప్రాయము.

అవ :– పరబ్రహ్మముయొక్క శక్తి తటస్థేశ్వరునకు మిథ్యాభూతములైన జగజ్జీవులకును నడుమ అగోచరముగ నుండునని తెలుపుచున్నారు.

> **ఉ॥ శక్తి యథార్థవస్తువు నసత్యజగన్నిచ యేశజీవుల**
> **న్రక్తిగఁ జూపి కన్మొఱఁగు రంజిలుఁ దత్కృతమెల్ల మాయయౌ**
> **సక్తులచే నెఱుంగఁబడు జాలకుఁ దాతని జాలమమ్మెయి**
> **న్శక్తిపరేశమాయలకు సందుననుండు నదృశ్యమై సుతా! 99**

టీకా :– సుతా=కుమారా, శక్తి=పరబ్రహ్మసామర్థ్యమనునది, యథార్థవస్తువున్=నిజమయిన పరబ్రహ్మమును, (తానతనిచేత కల్పింపఁబడిన) అసత్యజగన్నిచయేశజీవులన్–అసత్య =అబద్ధములగు, జగన్నిచయ=లోకసమూహములను, ఈశ=సమష్టిస్వరూపుఁడై, మాయాకల్పితుఁడైన తటస్థేశ్వరుని, జీవులన్=(అవిద్యాకల్పితులైన) జీవులను, రక్తిగన్= ఆసక్తితో కనువారలకు ప్రేమ అతిశయించునటుల, చూపి=కనుపఱచి, కన్మొఱఁగున్=కనఁ గూడనిదగును, రంజిలుతత్కృతమెల్లన్–రంజిలు=వెలుపల ప్రకాశించుచుండెడి, తత్=ఆ శక్తిచేతను, కృతమెల్లన్=చేయఁబడిన కార్యములన్నియు, మాయయౌన్=అబద్ధమగును, సక్తులచేన్=చూడవలయుననెడి ఆసక్తిగలవారిచేతను, జాలకుఁడు=ఆ యింద్రజాలమును చూపించువాఁడును, ఆతనిజాలము=వాఁడాడిన జాలవిద్యలును, నెఱుంగఁబడును= తెలియఁబడును. అమ్మెయిన్=ఆ విధముగాను, పరేశ=(జగన్నిర్మాణమునకుగాను తోఁచిన) తటస్థేశ్వరునకును, మాయలకున్=మిథ్యాభూతములైన జగజ్జీవులకును, సందునన్= నడుమను, శక్తి=పరబ్రహ్మముయొక్క సామర్థ్యము, అదృశ్యమై=తెలియఁగూడనిదై, ఉండున్=ఉండును.

తాత్పర్యము :– కుమారా! పరబ్రహ్మముయొక్క సామర్థ్యము నిజమైన పరబ్రహ్మమును

రంగులు, ఐవుండుఁ=కలిగియుండునుగదా, చిన్మయశక్తి=పరబ్రహ్మమందుండెడి చిల్లక్షణమనెడిసామర్థ్యము, అట్లు=ఆ ప్రకారము, అఖిలము=వ్యోమాదిసర్వప్రపంచము, ఔఁ=అవును, అట్లు=ఆ ప్రకారము, అదిలేకయున్నఁ=ఆ పరబ్రహ్మమందు చిద్రూపశక్తి లేకయుండినను, ఉర్వీశహీనాచలాఖండంబౌఁ–ఉర్వీశహీన=రాజులేని, అచలాఖండము=భూమిఖండము, ఔఁ=అగును, జలమౌగాఢాగ్ని=గొప్పనిప్పునీరౌను, వారాశి మృత్ఖండంబౌఁ –వారాశి=సముద్రము, మృత్ఖండంబౌఁ=మంటిగడ్డయవును, శ్రుతినీచు నొందుఁ–శ్రుతి=వేదము, నీచుఁ=చండాలుని, ఒందుఁ=పొందును, లోకంబందుఁ=జగత్తునందు, సుధ=అమృతము, చేఁదౌఁజుమీ=విషమౌను గదా!.

తాత్పర్యము :– మయూరము మొదలైన పక్షులయొక్క వానివాని రంగులు ఆయా గ్రుడ్డులలో నుండెడి నీరేకదా. ఆ ప్రకారమే పరబ్రహ్మమందలి చిచ్ఛక్తి వ్యోమాది సర్వప్రపంచము అవును. ఆ చిచ్ఛక్తి పరబ్రహ్మమందు లేకయుండెనేని నిప్పు నీరగును. సముద్రము మంటిపెల్లయవును. రాజులేని రాజ్యమువలెనవును. వేదము చండాలునియందు ఁజేరును. అమృతము చేఁదౌనుగదా యని తాత్పర్యము. లోకమందు పక్షులలో అనేకజాతులు గలవు. వానిలో ఒక్కొక్కజాతియందు పోలికలయందును, రంగులయందును, అనేక భేదములు గలవు. అట్టి చిత్రములగు రంగులకును భేదములకును కారణము, వానివాని గ్రుడ్లలోని నీరునందే మిళితములై యున్నట్లు జగత్సృష్టి పరబ్రహ్మమందలి చిచ్ఛక్తియందుఁ గలిగియున్నదని భావము. నిప్పు రగులుటకును, గాలి విసరుటకును, మనుష్యుఁడు రాజ్యమేలుటకును, యుక్తులు పన్నుటకును, కుయుక్తులు చేయుటకును, చెఱుపు చేయుటకును, బాగుచేయుటకును, ఇంద్రజాలాదివిద్యలు చూపుటకును, శక్తియే ప్రధానమని గ్రాహ్యంబు, శక్తిలేకున్న గడ్డిపోచైనను కదలదు. కాఁబట్టి బ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవతలకును, మనుష్యులకును, ఆ పరబ్రహ్మమందలి అనంతశక్తియే ముఖ్యమని తెలిసికొనవలయును.

అవ :– మిథ్యారూపమగు చిచ్ఛక్తికార్యములు పరబ్రహ్మమునకు వేఱనిన ద్వైతమగుఁ గాన అఖండాకారమైన పరబ్రహ్మజ్ఞాన మెట్లు సిద్ధించునని శిష్యుఁడాచార్యులతో ప్రశ్న చేయుచున్నాఁడు.

మ॥ కన నూహింప నశక్తమై కడు నిరుక్తంబై జగద్బీజమై
తనరు న్జిన్మయశక్తి కార్యమదసత్యంబై సదా దాని నె
ట్లనఘా! దాఁటుట లన్యమన్న ద్వివిధంబౌఁ గాన నద్వైత మె
ట్లొనగూడు న్జెడు నేకమన్న మహనీయు ల్గానరా రెండులన్. 103

టీకా :– చిన్మయశక్తి–చిన్మయ=జ్ఞానవికారమైన, శక్తి=జడశక్తియొక్క, కార్యము=

తాత్పర్యము :– మంచివివేకముగల పుత్రుఁడా! పుడమియందు సామర్థ్యముతప్ప కార్యములను చేయఁ బూనుకొనినవాఁడు ఏ ప్రకారము ప్రకాశించును. ఆ సామర్థ్యముచేత తనయందుఁగల జాలవిద్యలను చూపి పిమ్మట ఆయా విద్యలలో నేర్పరియగును. ఆ ప్రకారము అంతటనిండినదగు వివేకస్వరూపమయినశక్తి మోక్షనాయకుఁడైన భగవంతునియందు ప్రకాశించును. ఈ సాదృశ్యముచేత నీయొక్క అంతఃకరణమందు తెలిసికొనుమని తాత్పర్యము.

అనఁగా లోకమందు శక్తికిమించిన సామర్థ్యముగలది వేఱొండుగానము. ఎందుకనఁగా విద్వాంసుఁడని తెలియక ముందుండిన యొకానొకమనుజునివలె స్వరూపలక్షణముతో నున్న పరబ్రహ్మము తనశక్తివలననైన మూలాస్వరూపమగు మాయలో ప్రవేశించి తటస్థేశ్వరుఁడై ఇంద్రజాలకునిపగిది కనఁబడి తూలారూప మాయాస్వరూపులైన వ్యష్టిజీవులచేత నుపాస్యుఁడై పిమ్మట మూలాతూలలు ఇంద్రజాలకునివిద్యలు మఱుఁగైన తెఱఁగున మిథ్యలై యావిద్యలశక్తి ఇంద్రజాలకునియందున్నట్లు దానికి కారణమయిన చిచ్ఛక్తి పరబ్రహ్మమందు ప్రకాశించునని భావము. **"శ్రు॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమ్, తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత, సచ్చత్యచ్చాభవత్, తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య"** –అనెడి శ్రుత్యర్థములరీతిని ఆ పరబ్రహ్మము తనయందుండెడిశక్తిచేత తానే ప్రపంచాకారమునుఁబొంది ఆవల జీవరూపముగా ప్రవేశించినాఁడని యర్థము. **"శ్రు॥ సభూమిం విశ్వతో వృత్వా హ్యత్యతిష్ఠ ద్దశాంగులం"**. సూ॥ **వికారావర్తి చ తథా హి స్థితిమాహ–** అనఁగా బ్రహ్మమందుండు మాయాశక్తి బొత్తిగా నాశనమై చిరకాలమునకు తిరుగా నెప్పటియట్లనే యైనదగుచు అయ్యై జీవులును ప్రపంచమును వారివారి కర్మములకు తగిన సాధనములును కలుగునని భావము. మఱియు అగ్నియందు ఉష్ణశక్తియు, ఇంద్రజాలకునియందు మాయాశక్తియు, ఱాళ్ళయందు కఠినశక్తియు, నీటియందు ద్రవశక్తియు, గాలియందు చలించునట్టి శక్తియు, విత్తునందు గొప్పవృక్షమును గలిగించుశక్తియు, రేతస్సునందు శరీరకల్పనాశక్తియును, శరీరములయందు కదలమెదలఁజేయు శక్తియును వానివానియందు ఆధారముగనుండి వానికంటె వేఱుగానియట్లు ఆ పరబ్రహ్మమందుండుశక్తి ఆ పరబ్రహ్మమునకంటె భిన్నముగఁ దోఁచక వేఱుగాఁగనఁబడుచు ప్రపంచోత్పాదనాది కార్యములకుఁ గారణమై యుండునని యెఱుఁగవలయును.

అవ :– మిథ్యారూపమయిన మాయాశక్తిని దెలియుట ఎట్లని శిష్యుఁడడిగెడి ప్రశ్నకు దృష్టాంతపూర్వకముగ సమాధానముఁ జెప్పుచున్నారు.

మ॥ అసదాకారము మాయ దాని సదుపాయం బెట్లన న్గాన నీ
వసుధ న్జూడఁ దృణాద్యచేతనతతు ల్వర్ణోపయుక్తంబు లౌ

ప్రసవస్వాదుఫలాదులిచ్చు నటుల న్భాసిల్లుఁ దచ్ఛక్తి దా
వెస జీవాళినిఁ జేరకున్నఁ జరిత ల్భేదంబులై యుండవే. 101

టీకా :- మాయ=మిథ్యారూపమైనమాయ, అసదాకారము=అసద్రూపము, దానిన్=ఆ మాయను, కానన్=తెలిసికొనుటకు, సదుపాయంబు=మంచియుపాయము, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, అనన్=ఇట్లని శిష్యుఁడడుగఁగా, ఈ వసుధన్=భూమియందు, తృణాద్యచేతన తతుల్-తృణ=గరికపోచ మొదలుగాఁగల, అచేతన=తెలివిలేని పనస, మామిడి మొదలగు చెట్లయొక్క, తతులు=సముదాయములు, వర్ణోపయుక్తంబులౌ=నీల, పీత, శ్వేత, రక్త వర్ణములతోడఁ గూడుకొనియుండునటువంటి, ప్రసవస్వాదుఫలాదులు-ప్రసవ= పుష్పములను, స్వాదు=మధురములైన, ఫలాదులు=పండ్లు మొదలైనవానిని, ఇచ్చున్= ఇచ్చును, అటులన్=ఆ ప్రకారము, చూడన్=ఆలోచింపఁగాను, తచ్ఛక్తి=ఆ పరబ్రహ్మశక్తి, భాసిల్లున్=ప్రకాశించును, తాన్=తానైన ఆ శక్తి, వెసన్=మిక్కిలి, జీవాళిన్=జీవ సముదాయమందు, చేరకున్నన్=చేరకయుండినను, చరితల్=వారివారి నడవళ్లు, భేదంబులై యుండవే=భిన్నములై యుండవా.

తాత్పర్యము :- మిథ్యారూపమయిన మాయ అసద్రూపము గనుక ఆ మాయను తెలిసికొనుట యే ప్రకారమని శిష్యుఁడడుగఁగా భూమియందు గఱికపోచ మొదలుగాఁ గల నానావిధ వృక్షములు చిత్రవిచిత్రములైన పుష్పములను మంచిమధురములైన పండ్లను ఇచ్చుచుండఁగా మనము చూచుచున్నారముగదా. ఆ ప్రకారము ఆఱుభేదములుగా నొప్పుచుండెడి ఆ పరబ్రహ్మశక్తి ప్రకాశించును. తానైన ఆ శక్తి మిక్కిలి జీవసముదాయ మందు చేరకుండిన యెడల వారివారి నడవళ్ళు భిన్నములుగాఁ దోఁచవా యని తాత్పర్యము.

లోకమందు చెట్టుచేమలు నానావిధములగు రంగులుగల పుష్పములను మాధుర్యములగు ఫలములను పలు తెఱఁగులపనుల కుపయోగమగు వస్తువులను కలుగఁ జేయునట్టి శక్తి గలిగియున్నవని యందఱకును దెలియును. ఆ శక్తి ఆఱువిధములుగ నుండును. ఆ షట్చక్తులతోఁగూడిన పరబ్రహ్మము అపరిచ్ఛిన్నుఁడు. అపరిచ్ఛిన్నత్వమనఁ గా త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యమగు పరిపూర్ణత్వము. త్రిపరిచ్ఛేదమనఁగా దేశకాల వస్తువులచేత అఖండత్వమునకు లోపము కలుగుట. అసదాకారమైనది మాయ. సదాకారమైనది ఆత్మ. ఆ యాత్మకు సజాతీయ, విజాతీయ స్వగతభేదములు లేవు గాన అద్వితీయము శ్రుతియందు ప్రతిపాదించుచున్నది. మఱియు సమస్తవస్తువులు సత్తునందే ఆరోపింపఁ బడి యున్నందువలన అసత్తును చిత్తనఁబడును. ఆ చిద్రూపమగు సత్తును ఆవరించుకొని యుండునది అసత్తు. దానియందు రెండువస్తువులు లేనందున అసత్తేచిత్తయి ఆనందస్వరూపమయ్యెను. ఇందుకు దృష్టాంతము. నిద్రలో తనకంటె నన్యమగు రెండవది

లేదు గాన నది యానందమగును. మెలకువయందును, స్వప్నమందును రెండవవస్తువు కలిగియుండుటచే దుఃఖము సంప్రాప్తమగును కాఁబట్టి ఆత్మకు అపరిచ్ఛిన్నత్వము చెప్పఁ బడెను.

శ్లో॥ భూతభౌతికభావేషు స్వకార్యేషు సదాత్మనా, వ్యాపీ దృష్ట స్తతో హ్యాత్మా దేశాన్నాన్య పరిచ్ఛిదిః" - అనఁగా పంచభూతములను వాని కార్యములతోఁ గూడిన సమస్త జగంబునందును సద్రూపుఁడగు ఆత్మకు అనువృత్తికలిగి యున్నందునను, వ్యాపకత్వము కలిగియున్నందునను, దేశముచేత పరిచ్ఛిన్నత్వము లేదు. **"శ్లో॥ అదేహిత్వాదనాదిత్వా దబాధ్యత్వాన్న విద్యతే, వర్తమానాగతాగామి కాలేభ్యో న పరిచ్ఛిదిః"** - ఆత్మ అనాది గనుక భూతకాలముచేతను, నిత్యుఁడు గాన భవిష్యత్కాలముచేతను, దేహవ్యతిరిక్తుఁడుగా నుండుటవలన వర్తమానకాలముచేతను, ఆత్మకు పరిచ్ఛిన్నత్వము లేదు. **"శ్లో॥ సర్వభిన్న స్వరూపేణ సర్వాత్మత్వాత్సదాత్మనః, సర్వేభ్యో వస్తుజాతేభ్యః పరిచ్ఛిత్తిర్న విద్యతే॥"**- ఆత్మ సర్వాత్మకుఁడైయుండుట వలనను, అసద్రూపుఁడైన ఆత్మ ఉపజీవించుకొని యున్నవిగాన మృత్తికయందుఁ దోఁచుఘటము మొదలయినవి యా మృత్తికకంటెఁ బరిచ్ఛిన్నముగా నేప్రకారముగావో ఆ రీతిని ఆ యాత్మస్వరూపమైన సత్తుకంటె అన్యముగా మఱేదియు లేదు గావున ఆత్మకు వస్తువువలనను బరిచ్ఛిన్నత్వము లేదు. **"శ్లో॥ న వ్యాపిత్వాద్దేశతోంతో నిత్యత్వాన్నాపి కాలతః, న వస్తుతోయం సర్వాత్మా ధావత్వం బ్రహ్మణి త్రిధా, అఖండాత్మాన మేవాయమిత్యేవం యోవిజజ్ఞివాన్, ససర్వసంసృతేర్ముక్తో బ్రహ్మానందం సమశ్నుతే॥"** - అనెడి స్మృత్యర్థముల చొప్పున ఆత్మసర్వాత్మకుఁడై యుండుటవలన సజాతీయ, విజాతీయ స్వగతరూపమగు వస్తువులచేతను, విభుఁడైయుండుటవలన దేశముచేతను, నిత్యుఁ డైయున్నందువలన కాలముచేతను పరిచ్ఛేదశూన్యుఁడైయున్నాఁడు. ఈ విషయములను ముక్తియందు రక్తిగలవారు చక్కఁగఁదెలిసికొని అఖండస్వరూపమైన ఆత్మయే తామని దృఢనిశ్చయమునుఁజెందిన బ్రహ్మానందమగ్నులగుదురని భావము.

అవ :- పరబ్రహ్మమందుండెడి చిచ్ఛక్తియే వ్యోమాదిసర్వప్రపంచమని నిరూపించుచున్నారు.

శా॥ అండాంతర్జలశక్తిఁ గానమె విహంగానంతవర్ణంబులై
యుండు న్జిన్మయశక్తి యట్లఖిల మౌ నుర్వీశహీనాచలా
ఖండంబ ట్లది లేకయున్న జలమౌ గాథాగ్ని వారాశి మృ
త్ఖండంబౌ శ్రుతి నీచునొందు సుధ లోకంబందుఁ జేఁదౌఁ జుమీ. 102

టీకా :- అండాంతర్జలశక్తిన్-అండ=(మయూరము మొదలయిన పక్షులయొక్క) గ్రుడ్ల యందలి, జల=కరువునీటియందలి, శక్తిన్=సామర్థ్యమును, కానమె=చూడమా, విహంగ=నెమలి మొదలయిన పక్షులయందలి, అనంతవర్ణంబులు=అపరిమితములైన

చిన్మాత్రముగా సద్రూపమందు నిలుచుచున్నది. అనఁగా ప్రపంచోత్పత్తికి పూర్వము అద్వితీయుఁడై ప్రకాశించుచుండిన సద్రూపుఁడైన పరమాత్మయొక్క చిచ్ఛక్తియే, "శ్లో॥ **జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు స్ఫుటతరా యా సంవిదుజ్జృంభతే, యా బ్రహ్మాది పిపీలికాంత తనుషు ప్రోతా జగత్సాక్షిణీ, సైవాహం న చ దృశ్యవస్త్వితి దృఢప్రజ్ఞాపి యస్యాస్తి చే, చ్చండాలో౽స్తు స తు ద్విజోస్తు గురురిత్యేషా మనీషా మమ**"–అను శ్రీ శంకరాచార్య వాక్యము చొప్పున మెలకువయందును, స్వప్నమందును, నిద్రయందును జక్కఁగఁ బ్రకాశించుచున్నదియు, బ్రహ్మమొదలుకొని పిపీలిక వఱకు అంతముగాఁ గల సకలశరీరములయందును, సమస్తమైన వానియందును ప్రకాశించుచున్నది గావున ఆయా ప్రాణిచేయు ఇంద్రియ వ్యాపారములన్నియు ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క శక్తియేయని తెలిసికొని వాచ్యార్థములగు శరీరాదులు మాయాకార్యములని త్రోసిన లక్ష్యార్థమగు స్వప్రకాశమైన చైతన్యమే నీవగుచున్నావని భావము.

అవ :– ఆ శక్తి అణఁగినను దాని కార్యములైన దృశ్యసముదాయము అణఁగక తోఁచు చున్నది గాన అది నివర్తించెడియుపాయమును అనుగ్రహింపుఁడని శిష్యుఁడడుగఁగా ఆచార్యులు దృష్టాంతపూర్వకముగ సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ **ఘనసచ్చిత్సుఖ మంద సత్యజడదుఃఖంబు ల్గన న్లేక తోఁ**
చిన నానావిపరీత మెట్లడఁగుఁ దత్క్షేమంబు సిద్ధించు టె
ట్లన నీరంబునఁ దోఁచునీడ తలక్రిందైనం జలింపంగఁ దాఁ
గన నూహింపక తన్నుఁ గాన నిజమై కన్పట్టు నట్లాఁ జుమీ॥ **106**

టీకా :– ఘనసచ్చిత్సుఖమందున్–ఘన=అతిశయమైన, సచ్చిత్సుఖమందున్=సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమందు, అసత్యజడదుఃఖంబుల్–అసత్య=అనృతమును, జడ=అజ్ఞానమును, దుఃఖంబుల్=సుఖాభావమును, కనన్=చూచుటకు, లేక=లేకయే, తోఁచిన, నానావిపరీతము =ఈ కనఁబడుచుండెడి అనేకవిధములుగాఁ దోఁచెడి ప్రపంచము, ఎట్లడఁగున్=ఎట్లు అణఁగిపోవును, తత్క్షేమంబు=ఆ బ్రహ్మానందము, సిద్ధించుటెట్లు=కలుగునది యే ప్రకారము, అనన్=ఇట్లని శిష్యుఁడడుగఁగాను, నీరంబునన్=జలమందు, తోఁచునీడ=కనఁబడెడి తనయొక్క నీడ, తలక్రిందైనన్=తలక్రిందుగా నుండినదైనను, చలింపంగన్= కదలునది యైనను, తాన్=తాను, కనన్=దాని చూచుటకు, ఊహింపక=తలంచక, తన్నున్=గట్టున నుండిన తన్ను, కానన్=చూచికొనఁగా, నిజమైకన్పట్టున్=తాను నిజమై కనఁబడును, అట్లాఁ జుమీ=ఆ ప్రకారమౌను గదా!.

తాత్పర్యము :– అతిశయమైన సచ్చిదానందపరబ్రహ్మమందు అనృతమును, దుఃఖమును చూచుటకులేకయే ఈ కనఁబడుచుండెడి అనేక విధములుగాఁ దోఁచెడి ప్రపంచము

(నామరూపాత్మక ప్రపంచ) వ్యాపారము, అది=అది, కనన్=చూచుటకును, ఊహింపన్= (తెలిసి) ఆలోచించుటకును, అశక్తమై=ఏవారికిని సమర్థముగానిదై, కడున్=మిక్కిలి, నిరుక్తంబై=(వచించుటకు అయోగ్యమవుటవలన) అవాచ్యవస్తువై, జగద్బీజమై=(చచ్చుచు పుట్టుచునుండెడి నామరూప) ప్రపంచమనెడి సస్యములకు విత్తనమై, సదా=ఎల్లప్పుడును, తనరున్=ఒప్పును, దానిన్=ఆ మిథ్యారూపమైన చిచ్ఛక్తికార్యమును, దాఁటుటలు= అతిక్రమించుటలు, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము (అగును) అనఘా=నిష్కల్మషుఁడవైన నాయాచార్యుఁ డా, అన్యమన్నన్=ఈ బ్రహ్మమునకు వేఱనినను, ద్వివిధంబౌన్=రెండు వస్తువులౌను, కానన్=కాఁబట్టి, అద్వైతము=అఖండాకారమైన బ్రహ్మజ్ఞానము, ఎట్లొనగూడున్=ఏ ప్రకారము ప్రాప్తించును, ఏకమన్నన్=(ఆ బ్రహ్మమును, మాయయును) ఒకటే అనినను, చెడున్=ఆ బ్రహ్మముచెడునే, ఎందులన్=ఎచ్చటను, మహనీయులు=బ్రహ్మవేత్తలు, కానరారు=కనఁబడరుగదా!.

తాత్పర్యము :– నిష్కల్మషుఁడవైన నాయాచార్యుఁడా! జ్ఞానవికారమైన జడశక్తియొక్క వ్యాపారములు క్రమముగా కనుటకును, కని ఆలోచించుటకును ఎవ్వరికిని సమర్థముగానిదై వచించుటకు మిక్కిలి అయోగ్యమౌటవలన అవాచ్యవస్తువై గిట్టుచు పుట్టుచునుండెడి నామరూప ప్రపంచమనెడి సస్యములకు బీజమై అసత్యంబై సర్వదా ఒప్పును. ఇట్టి మిథ్యారూపమైన చిచ్ఛక్తికార్యమును దాఁటుట యెట్లగును. ఆ కార్యము యీ బ్రహ్మమునకు వేఱనిన రెండువస్తువులౌను. కాఁబట్టి అఖండాకారమైన పరబ్రహ్మజ్ఞానము ఏ ప్రకారము గల్గును? ఆ బ్రహ్మమును మాయయును ఒకటేయనిన ఆ బ్రహ్మము చెడునే? అట్లయిన ఏ విధమునను బ్రహ్మవేత్తలు కనఁబడరుగదా యని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

"**శ్రు॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ**" అనుటచేత అద్వైతము సిద్ధమగును. రెండు వస్తువులైతే అద్వైతము కానేరదు. కాఁబట్టి శ్రుతికి బాధకము వచ్చును. ఆ బ్రహ్మము మాయయు ఏకమనిన సూర్యుఁడు చీఁకటి అనినట్లుగా బ్రహ్మము చెడును. "**శ్రు॥ బ్రహ్మమాత్రమసన్నహి**" అను శ్రుతివలన ఆ పరబ్రహ్మముతప్ప వేఱొకవస్తువు లేనేలేదు. సూర్యకిరణములందుఁదోఁచిన యెండమావులకు వస్తుత్వములేదు గనుక భ్రమసూత్రము అని ముఖ్యాభిప్రాయము.

అవ :– మొదటి రెండు ప్రశ్నలకు ఉత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది.

శా॥ **పానీయాశుగవహ్నిశక్తు లెచట న్బాసిల్లు మంత్రౌషధ**
జ్ఞానుల్ స్తంభనకృత్యముల్ సలుప సద్జ్ఞానప్రమోదుండవై
నూనానూనము లెన్నకున్నఁ గదుఁ జిన్మూలప్రధానంబు నీ
లోనం జెంది యడంగ వేఱొకటి యాలోచింప లే దెందులన్. **104**

టీకా :– మంత్రౌషధజ్ఞానుల్=మణిమంత్రౌషధములను తెలిసినవారు, స్తంభనకృత్యముల్=

జలస్తంభన, వాయుస్తంభన, అగ్నిస్తంభనలను, చలుపన్=చేసినను, పానీయ=జలము యొక్కయు, ఆశుగ=వాయువుయొక్కయు, వహ్ని=అగ్నియొక్కయు, శక్తులు=సామర్థ్యములు, అనఁగా జలమునందు జాఱుటయు, పిండిని ముద్దచేయుటయు, చల్లఁదనము గలిగియుండుటయు, వాయువునందు విసరుటయు, అగ్నియందు కాల్చుటయు ఇవి మొదలైనవనుట. ఎచటన్=ఏ స్థలమందు, భాసిల్లున్=ప్రకాశించును, (అనఁగా ప్రకాశించవనుట) సద్ జ్ఞానప్రమోదుండవై–సత్=త్రిపరిచ్ఛేదశూన్యమును, జ్ఞాన=జడరహితమును, ప్రమోదుండవు=దుఃఖరహితుఁడవును, ఐ=అయినవాఁడవై, అనఁగా సచ్చిదానందస్వరూపుఁడవై, నూనానూనములు=తక్కువఎక్కువలును, ఎన్నకున్నన్=ఎంచకుండినవాఁడవైతివేని, కడున్=మిక్కిలి, చిత్=జ్ఞానమనెడి, మూలప్రధానంబు=మూలప్రకృతి, నీలోనన్=నీయందే, చెంది=ప్రవేశించి, అడంగున్=అణఁగియుండును, వేఱొకటి=వేఱొకవిధము, ఆలోచింపన్=ఆలోచించుటకు, ఎందులన్=ఎచ్చటను, లేదు=కలుగదు.

తాత్పర్యము :– మణిమంత్రౌషధములను తెలిసిన యోగసిద్ధులు జలమును, వాయువును, అగ్నిని స్తంభనములను చేసినను, వానివాని సామర్థ్యములు ఎక్కడ అణగిపోయెను. నీవు సచ్చిదానందస్వరూపుఁడవై తక్కువయెక్కువలను ఎంచక యుంటివేని మూలప్రకృతి నీలో చేరి అణఁగియుండును. ఆలోచింపఁగా వేఱొకవిధము లేదని తాత్పర్యము. అనఁగా సద్గురు వాక్యముచొప్పున యథార్థమైన సచ్చిదానందస్వరూపమే తానైయుండునట్టి తన్మయ స్వరూపముచేత నుండినవాఁడవైతివేని మాయాశక్తి లేనందున దానిని విడువవలయునని భావము. తన్మయమనఁగా చక్రాకారమగు ఇనుమును కాల్చిన అగ్నివలె కొంతసేపు కనఁబడినను దానిరూపము చెడక చక్రాకారముగానే యుండును. ఆ ప్రకారమే మాయాశక్తి వలన కలిగిన వ్యోమాది ప్రపంచంబంతయును **"నేతి నేతి"** యను మహావాక్యముచే నిరసింపఁగా మిగిలినది యథార్థవస్తువుగాన నదియే తన్మయమని యెఱుఁగునది. మఱియు నొక పురుషుఁడు చీఁకటియందు కొమ్మలు ఆకులు లేని యొక చెట్టును చూచి మనుష్యుఁడని భ్రమసి పిమ్మట పరిశీలనఁజేయఁగా మనుజుఁడు గాక చెట్టేయైనట్టు తన్మయ స్వరూపము. మూలప్రధానంబున్ అనఁగా మూలప్రకృతి ఆ మూలప్రకృతి. మాయయని, అవిద్యయని ద్వివిధము. అందు మాయ సత్త్వగుణమే స్వరూపముగలది యగును. అవిద్య రజోగుణమే స్వరూపముగలది యగును. ఆ మాయయందు ప్రతిఫలించిన బ్రహ్మచ్ఛాయయు, మాయాధిష్ఠానమైన పరబ్రహ్మమును మాయయనుగూడి ఈశ్వరకార్యములు చేయును. ఆ యీశ్వరుడు పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడయినందున మాయారహితుఁడై తన్మయుఁడుగానే యుండును. మఱియు ఆ బ్రహ్మచ్ఛాయ రజోగుణప్రధానమయిన అవిద్యతోఁగూడి జీవకార్యములు చేయును. ఈ జీవేశ్వర

కార్యములకు కారణము మూలప్రకృతియే గనుక ఆ మూలప్రకృతి నీయందే అణఁగి యున్నదని గ్రహింపవలయునని భావము. "ప్రారంభః క్రియతే అనయేతి ప్రకృతి"– అని వ్యుత్పత్తి. ప్రకృతివలన జగత్తు ఆరంభింపఁబడుచున్నదని సూచింపఁబడుచున్నది.

అవ :– మూఁడవ ప్రశ్నకు ఉత్తరమునుఁ జెప్పుచున్నారు.

చ॥ కనుమఱుఁగై వెలుంగు నొక కాలమున న్ఘటశక్తి మృత్తికన్
గనఁబడ దాని మృత్తనక కల్పితనామముఁ బల్కు జిహ్వ తాఁ
గని చెడ దాని మన్ననిన కైవడిఁ గల్పన లైనదృశ్యము
ల్మనమున నెంచమిం జెడు సమస్తము నీవుగ వెల్గు మంతటన్. 105

టీకా :– మృత్తికన్=మంటియందు, ఘటశక్తి=కుండ అయ్యెడు సామర్థ్యము, ఒకకాలమునన్=ఒకసమయమందు, కనుమఱుఁగై=కంటికిఁగనఁబడనిదై, వెలుంగున్=ప్రకాశించును, కనఁబడన్=అది కనఁబడెనేని, దానిన్=ఆ ఘటమును, మృత్తనక=మన్నని చెప్పక, కల్పితనామమున్=మృత్తికయందు కల్పితమైన పేరును, జిహ్వ=నాలుక, పలుకున్=చెప్పును, చెడన్=ఆ ఘటము చెడినను, తాన్=ఆ జిహ్వయైనది, కని=చూచి, మన్ననిన కైవడిన్=మన్నని పల్కినటులు, కల్పనలైన దృశ్యములు=నీయందు నామరూపములుగా కల్పితములైన దృశ్యములను, మనమునన్=మనస్సునందు, ఎంచమిన్=ఎంచకుండినను, సమస్తము=సర్వప్రపంచము, చెడున్=చెడును, అంతటన్=అటుపిమ్మట, నీవుగన్=నీవుగానే, వెల్గుము=ప్రకాశింపుము.

తాత్పర్యము :– మంటియందు కుండ అయ్యెడు సామర్థ్యము ఒక సమయమందు కనుమఱుఁగై అణఁగియుండును. అది కనఁబడెనేని ఆ ఘటమును మన్నని చెప్పక యిది బాన అని చట్టియని కల్పితనామములను ఈ నాలుక చెప్పును. ఆ జిహ్వయైనది ఆ ఘటము చెడిన యెడల మన్నని చెప్పుచుండెడి విధమున నీయందు కల్పితములైన దృశ్యములను మనస్సునందెంచకుండితివేని సర్వప్రపంచము చెడి అంతట నీవుగానే ప్రకాశింపుదువని తాత్పర్యము.

ఇట్లనుటచేత మన్ను సత్తు. ఆ మంటియందు చట్లు, బానలు అయ్యెడి శక్తి. ఆ చిత్తు బహిర్గతమై సత్తైన మంటిని ఘటము మొదలగు నామరూపములుగాఁ దోఁపింపఁ జేసినది చిత్తు చెడిన మాయ. కొంతకాలమునకు ఆ మాయవలనఁ దోఁచెడి రూపనామములు చెడిన అది చిత్తై ఆ చిత్తు సద్రూపమగు మంటిలో అణఁగియుండును. ఆ ప్రకారమే సత్తునుండి బహిర్గతమైన చిత్తు ప్రకాశమై దేవమనుష్యతిర్యగాది నామరూపాత్మక ప్రపంచముగాఁ దోఁపింపఁజేసినది మాయ. ఆ మాయను గురుశ్రుతియుక్త్యనుభవముల చేతఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొనిన బ్రహ్మవేత్తకు దృశ్యమగు నామరూపాత్మక ప్రపంచము శూన్యమై

శిష్యుఁడాచార్యులను అడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ స్వగతాదిభ్రమశూన్యపూర్ణఘనసత్సంవిత్సుఖం బెల్ల దే
హగతప్రాణుల కేక మౌనన యథార్థాపత్తియౌఁ గాన స
త్తగు నేనే యన జీవులెల్ల నిఁకఁ జిత్తౌఁ దత్ప్రకాశంబు చ
క్కఁగ నానందము గల్గ దేల వెలిఁ దత్కార్యంబు దెల్ప న్దగున్॥ 109

టీకా :– స్వగతా...త్సుఖంబు–స్వగత=తనయందుఁగలిగెడి దేహేంద్రియ వికారభేదమే, ఆది=మొదలుగాఁగల, భ్రమ=త్రివిధమోహములు, (అనఁగా సజాతీయ విజాతీయ స్వగతములనెడి త్రివిధభేదములనుట) శూన్య=లేక, పూర్ణ=అంతట నిండియుండెడి, ఘన=అతిశయమైన, సత్సంవిత్సుఖంబు=సచ్చిదానంద స్వరూపమగు పరబ్రహ్మము, ఎల్లదేహగత ప్రాణులకున్–ఎల్ల=సమస్తములైన, దేహ=నర, సుర, దైత్య, తరు, పాషాణ, జలచర, క్రిమి, పశు, పక్షి మొదలగు శరీరములయందు, గత=పొందియుండెడి, ప్రాణులకున్=జీవులకు, ఏకము=ఒక్కటిగానే, ఔన్=అగును, అనన్=ఈ ప్రకారమనినను, యథార్థాపత్తి=నిశ్చయమునకు దోషము, ఔన్=అగును, కానన్=కనుక, జీవులెల్లన్= ప్రాణులందఱును, నేనే యనన్=నేనేయనెడి యేకవాక్యముచేత, సత్తగున్=సద్రూపమగును, ఇంకన్=ఇఁకమీఁదు, తత్ప్రకాశంబు–తత్=నేనను జీవులయొక్క, ప్రకాశంబు=వ్యాపక మంతయు, చిత్తౌన్=చిద్రూపమగును, చక్కఁగన్=లెస్సగాను, వెలిన్=వెలుపల, ఆనందము= సుఖము, కల్గదేల=ఎందుకు కనఁబడలేదు, తత్కార్యంబు=ఆ యానంద స్వరూపమైనపని, తెల్పన్దగున్=తెలియఁజెప్పవలయును.

తాత్పర్యము :– తనయందుఁదోఁచెడి సజాతీయ, విజాతీయ, స్వగతములనెడి మూఁడు విధములైన భేదములు లేక అంతట నిండియుండెడి సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మము, యెల్లప్రాణులయందు ఒకటిగా నుండుననిన యథార్థమునకు లోపమువచ్చును. కాఁబట్టి ప్రాణులన్నిటియందు నేను నేననుటయే సద్రూపమగును. ఆ నేననెడి వస్తువుయొక్క వ్యాపకము చిద్రూపమగును. అట్లైనయెడల చక్కఁగా ఆ యానందము వెలుపలఁ దోఁచలేదే ఆ యానందస్వరూపమును దెలియఁజెప్పవలయునని తాత్పర్యము.

స్వగతాదిభ్రమశూన్య పూర్ణఘన సత్సంవిత్సుఖంబు అనుటయందు స్వగతము, సజాతీయము, విజాతీయము అను మూఁడు భ్రమలు శూన్యమైన పరిపూర్ణ సచ్చిదానంద స్వరూప పరబ్రహ్మమని తాత్పర్యము. స్వగతమనఁగా నఖశిఖపర్యంతములైన సకలావయవములు స్వగతములు. ఇవి శూన్యమనుటవలన ఈ పరబ్రహ్మమునకు మాతృపితలు లేదనుభావము స్ఫురించుచున్నది. ఈయనకు మాతృపిత లున్నట్లైతే జగమంతయు నీయనకు ముందే యుండవలయును. అప్పుడు ఈయన ఆదిపురుషుఁడు

ఎట్లు అణఁగిపోవును. ఆ బ్రహ్మానందము సిద్ధించుటెట్లని శిష్యుఁడడుగఁగా జలమందుఁ గనఁబడెడి తనఛాయ తలక్రిందైనను, కదలునదియైనను, తాను దానినూహింపక గట్టున నుండిన తన్ను చూచుకోఁగా తాను నిజమై కనఁబటునట్లు ఔనుగదా యని తాత్పర్యము.

అనఁగా తనవలనఁగలిగిన నీడను తనకంటె నన్యమని యెంచక తానుగా భావించు కొనవలయును. సచ్చిత్సుఖమందసత్యజడదుఃఖంబులు అనఁగా త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యుఁడగు పరబ్రహ్మంబునందు అనృతము, అజ్ఞానము, దుఃఖము వీనితోఁ గూడిన బుద్ధిని ప్రయోగించుట. ఇందుకు దృష్టాంతము ఒక మనుష్యుఁడు గోదావరి గట్టున నొక శునకము నీళ్ళను ముట్టెనని దుఃఖించి ప్రయాగకువెళ్ళి అందుండి గంగాజలమును కొనివచ్చి గోదావరినీళ్ళను కడుగఁదలచిఁనట్లును, మఱియొకఁడు గాలి వీచుటచే నగ్నిజ్వాల కదలఁగాఁ జూచి అయ్యయ్యో అగ్నిహోత్రునికి చలియెక్కువాయెనే జన్నిముంచుకొనెనే నేనేమిసేయుదునని పరితపించి తనపైనున్న శాలువను గప్పి ఔషధప్రయోగమునకై యత్నించినటులును, ఇంకొకఁడు దారినడుచుచుండఁగా తననీడ తానెటులు దిరిగిన నటుల దిరుగుటనుజూచి మిగుల కోపగించుకొని ఇఁక నెన్నటికిని తన వెంటనంటి రాకుండునట్లు చేయుటకై ఒక పెద్దగొయ్యి త్రవ్వి, దానియందు పాతిపెట్టఁబోవునటులును, వీనినన్నిటిని విచారణ చేయఁగా నివియన్నియు అజ్ఞానముచేత కలుగుటంజేసి మిథ్యయని యెఱింగి నీటియందు తలక్రిందుగాను, చలనముగాను దోఁచెడి తన నీడనుజూచి వికారపడక ఒడ్డున నిలుచుకొనిన తనుఁ జూచుకొనఁగా నది యబద్ధమై తానెట్లు నిజమగుచున్నాఁడో ఆ తీరుననే అఖండసచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు ఆత్మ తానని యెఱుంగుటయే ప్రయోజనమని భావము.

అవ :– జగత్పరిశీలన నిష్ప్రయోజకమని ఆచార్యులు బోధించుచున్నారు.

ఉ॥ కారణ మైనబోధ గనఁ గారణ మౌ నది నామరూపవి
స్తారజగంబు కార్యమగు దానివిచారము నిష్ఫలంబగున్
సారవివేక! స్వప్నజనజన్మవినాశము లాత్మఁ గానఁ దాఁ
గోరినమాట్కి నెద్ది యిలఁ గోరక యుండుము పూర్ణబోధచేన్. 107

టీకా :– సారవివేక–సార=యథార్థవస్తువందు, వివేక=తెలివిగల కుమారా, కారణమైనబోధ –కారణము=సకలవ్యవహారకారణమును, ఐనబోధ=ఐనట్టి తెలివి, కనన్=విచారింపఁగా, కారణమౌన్=జగత్తునకు హేతువగును, అది=ఆ బోధ, నామరూపవిస్తారజగంబు–నామ= నానా విధమైన పేళ్ళ చేతను, రూప=రూపములచేతను, విస్తార=అతిశయమైన, జగంబు= లోకము, కార్యమగున్=క్రియయగును. దానివిచారము=ఈ కారణకార్యవిచారము, నిష్ఫలంబు=ప్రయోజనములేనిది, అగున్=అగును, స్వప్నజనజన్మవినాశములు–స్వప్న=

కలయందలి, జన=కనఁబడిన జనులయొక్క, జన్మ=పుట్టుకయు, వినాశములు=చావును, ఆత్మ౯=అంతఃకరణమందు, తా౯=తాను, కాన౯=తెలిసికొనుటకు, కోరినమాట్కి౯= ఇచ్ఛయించినటువలెను, అగు౯=అగును, ఇల౯=భూమియందు, ఎద్ది=ఎద్దానిని, కోరక= ఇచ్ఛయించక, పూర్ణబోధచే౯=సంపూర్ణమైన వివేకముచేతను, ఉండుము= నివసించుము.

తాత్పర్యము :– యథార్థవస్తువందు తెలివిగల కుమారా! సకల వ్యవహారములకును కారణమైనది బుద్ధి. ఆ బుద్ధివలన కలిగిన నామరూపములుగాఁ దోఁచెడి సమస్తజగము కార్యమగును. ఆ జగత్తుయొక్క పరిశీలన స్వప్నమందుఁదోఁచిన జనులయొక్క చావు పుట్టుకలు మొదలగునవి తెలిసికొనఁగోరినటులు నిష్ప్రయోజనమగును. కాఁబట్టి యేదియును గోరక సంపూర్ణజ్ఞానముచేత ప్రకాశింపుచుండుమని తాత్పర్యము.

అనఁగా రూపనామములుగాఁ దోఁచెడి సర్వప్రపంచము మాయాకార్యంబగుటవలన స్వప్నతుల్యమగుచున్నది. ఎందుకనఁగా– స్వప్నమందు ఒక దేశమునకు పోయినటులును, ఒక కన్యాలలామను వివాహము చేసికొనినటులును, ఆ చిన్నదానితోఁ గలసి యనేక పుత్రులను పుత్రికలను బడసినటులును, వారిలోఁగొందఱకు వ్యాధులు గలిగినటులును, ఔషధములు ఇచ్చినటులును, గొందఱు చచ్చినటులును, కాటకము సంభవించినటులును, రాజ్యాధిపతులయినటులును, సంభవించుటలు విని కని యున్నారము. జాగ్రత్తయందు వీనిలో నెద్దియైనను యథార్థముగనుండుటఁ గానము. కనుక అట్టి మిథ్యాస్వరూపమగు వానిని గుఱించి క్షేమలాభములు విచారించుటవలన నిష్ప్రయోజనము కాఁబట్టి జగద్భ్రాంతిని వదలి ఆత్మస్వరూపుఁడవైన నీయందే పరమప్రీతి నుంచి కారణమైన చిత్స్వరూపమే తానుగా ప్రకాశించెడి కార్యమైన సర్వమును పరబ్రహ్మస్వరూపముయొక్క ప్రకాశమే యని తెలిసి నిరంతరము ఆత్మనిష్ఠయందుండుమని భావము.

అవ :– చింతనచేయుటవలన అద్వైతానందము కలుగునని ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

మ॥ అసదావాసమున న్పరాఙ్ముఖత నీకబ్బె న్గదా యింక నీ
యసమానాంతరవక్త్రదృష్టి నిరతం బభ్యాసముం జేయ దు
ర్వ్యసనాయత్తముగాక మానసము దా స్వాయత్తముం జెంది నీ
కు సహాయం బగు నోలలాడుము సుఖాకూపారమం దెల్లెడన్॥ 108

టీకా :– అసదావాసమున౯–అసత్=నశించుటకు యోగ్యమైన నామరూపాత్మక జగత్తు నందు, ఆవాసమున౯=నివసించియున్నవాఁడవగుటచేత, నీకు౯=నీకు, పరాఙ్ముఖత=(నిన్ను నీవు తెలిసికొనుట యనుదాని విడిచిపెట్టి) వెలుపల చూచెడిదృష్టి, అబ్బె౯గదా=కలిగెనుగదా, ఇంక౯=ఇంకను, ఈ యసమానాంతరవక్త్రదృష్టి౯–ఈ=ఇప్పుడు నాచే ఉపదేశింపఁ బడిన, అసమాన=సమానరహితమైన, ఆంతరవక్త్ర=నిన్ను నీవు తెలిసికొనుటకుఁ దిరిగిన,

దృష్టి=చూపు, నిరంతరంబు=ఎల్లప్పుడును, అభ్యాసముం జేయ౯= అలవాటుచేయఁగా, మానసము=మనస్సైనది, దుర్వ్యసనాయత్తముగాక=కామాది దుష్టవృత్తులతోఁ గూడినది గాక, తా౯=తాను, స్వాయత్తముంజెంది=తనయందే తానుపొంది, నీకు౯=నీకు, సహాయంబగు౯=తోడగును, ఎల్లెడ౯=అంతటను, సుఖాకూపారమందు౯–సుఖ= బ్రహ్మానందమనెడి, ఆకూపారమందు౯=సముద్రమందు, ఓలలాడుము=ఈఁదు లాడుము.

తాత్పర్యము :– చెడుటకు కారణమైన జగమందు నివసించియుండెడి నీకు బహిర్ముఖ దృష్టికలిగెను గదా! ఇఁకమీఁద నాచే నుపదేశింపఁబడిన నిరుపమానమగు అంతర్ముఖమైన దృష్టిని ఎడతెగక వాడుక చేసెదవేని మనస్సైనది కామాది దుర్వ్యాపారములయందుఁ జేరక నీకు తోడయియుండుఁ గావున బ్రహ్మానందసముద్రమందు నోలలాడుమని తాత్పర్యము.

పరాఙ్ముఖత అనఁగా చతుర్దశేంద్రియవ్యాపారములు బ్రహ్మేతరములు గావని తెలిసికొనక వెలుపలఁజూచెడి దృష్టి అంతరవక్త్రదృష్టియనఁగా ధారణాయోగముచేత **"శ్లో॥ యద్యత్పశ్యతి చక్షుర్భ్యాం తత్తదాత్మేతి భావయేత్, యద్యచ్ఛృణోతి కర్ణాభ్యాం తత్తదాత్మేతి భావయేత్"** –అను ఉపనిషద్వాక్యార్థముచొప్పున చతుర్దశేంద్రియ వ్యవహారములు బ్రహ్మేతరములుగావని రూఢిగాఁదెలిసికొని నిశ్చలచిత్తుఁడై పరబ్రహ్మమును చింతనఁ జేయుచుండుట. అనఁగా జాగ్రదాది సర్వావస్థలయందుఁ దోఁచెడి సకలంబును పరమాత్మయేయని యెల్లప్పుడు దర్శించుట. ఇట్లు దర్శించువాఁడు పాము తనచే విడువఁ బడిన కుబుసముపై ప్రీతియుంచక యుండినట్లు నాది, నేను అను మమతాహంకారములు లేక చిత్తవిశ్రాంతికలిగి నిద్రించువాని చందమున మైమఱచి బ్రహ్మానందమనెడు సాగరంబున నోలలాడుచుండును. స్వాయత్తముంజెంది అనఁగా మనస్సును అంటియుండెడి అన్ని కోరికలను వరుసగా వదలి పరమాత్మయందే మనస్సంతుష్టిగలవాఁడై యుండుటకు మనస్సే తార్కాణము గనుక ఆ మనస్సును అంతర్ముఖదృష్టివలన నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠయందు నిలిపియుంచుట. అంతఃకరణము పరాఙ్ముఖమైనపుడు **మనస్సని**, అంతర్ముఖమైనపుడు **బుద్ధి** యని పేరు. రెంటికిని ఆ పరమాత్మయే సాక్షి గనుక, "తత్త్వమసి" యను మహావాక్యార్థము చొప్పున మాయయందు ప్రతిబింబించి మాయోపాధికమై జగత్కారణమైన సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మము నీవైతివని తెలియుట. కాఁబట్టి అంతర్ముఖదృష్టిచేత బ్రహ్మమునకును, కూటస్థునకును, ఉపాధులగు మాయను, అవిద్యను, వాని సంబంధములగు సకల వ్యవహారములను విడిచి కేవల చైతన్యస్వరూపమాత్రమునకు ఐక్యంబు దెలిసికొని యెడతెగక మననముచేయఁగా తన్మయుఁడగును. ఆ తన్మయమైన ఆనందస్వరూపమే తానౌనని భావము.

అవ :– త్రివిధములగు సచ్చిదానందస్వరూపలక్షణములు అన్నిటియందును నిండియున్నవని తెలియఁబఱచినను వెలుపలఁదోఁచలేదు గాన వానిని నిస్సందేహముగఁ దెలుపవలయునని

శ్లో॥ వికారాఖ్యాయమానోఽ పి ప్రత్యగాత్మాన మంతరా, ననిరూప్యోఽ స్త్యణురపి స్వాచ్ఛేచ్చిత్సమ ఆత్మవత్–అను స్మృత్యర్థము చొప్పున ప్రపంచమెంత వికారముగాఁ గనఁ బడినను ఆ ప్రపంచము నేనే యనెడు ప్రత్యగాత్మకు అణుమాత్రమైనను వేఱుకాదు కనుక అది వేఱు, నీవువేఱు అను భేదబుద్ధిని జెందక సర్వము నీవే యని తెలిసికొనుమని భావము.

అవ :– సచ్చిదానందలక్షణములు ఎట్టివియని శిష్యుఁడడిగెడి ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పఁ బడుచున్నది.

మ॥ నరరూపంబునఁ జూడఁగల్గె నిను విన్నాణంబుగా మానముల్
కర మేలా గనఁ దత్సదాదుల కగు న్గాలత్రయాబాధ్యమై
పరఁగు న్సత్తగుఁ జిత్తు చిజ్జడముల న్భావింపఁ ద్వన్మేధచే
ధరఁ గామానుభవ ప్రమోదముగతి న్దత్త్వజ్ఞ! యానందమౌ. 113

టీకా :– ధరన్=భూమియందు, నినున్=నిన్నును, విన్నాణంబుగాన్=లెస్సగా, నరరూపంబునన్=మనుష్యాకృతిగాను, చూడఁగల్గెన్=చూచుటకు ప్రాప్తించెను, తత్సదాదులకున్–తత్=ఆ పరబ్రహ్మలక్షణములైన, సత్=సద్రూపమే, ఆదులకున్=మొదలుగా గల చిద్రూప ఆనంద రూపములను మూఁటికిని, కరము=మిక్కిలి, మానములు=ప్రమాణములు, ఏలాగు=ఎవ్విధము, అనన్=ఈ ప్రకారము శిష్యుఁడడుగఁగా, కాలత్రయాబాధ్యమై–కాలత్రయ=భూతభవిష్యద్వర్తమానములగు మూఁడుకాలముల యందును, అబాధ్యమై=బాధలేనిదై, సత్తు=సద్రూపము, పరఁగున్=ఒప్పును, త్వన్మేధచేన్–త్వత్=నీయొక్క, మేధచేన్=తెలివిచేత, చిజ్జడములు–చిత్=జ్ఞానమును, జడములు=అజ్ఞానమును, భావింపన్=పరిశోధింపచూచిన, చిత్తగున్=చిద్రూపమగును, తత్త్వజ్ఞ=తత్త్వమునుదెలిసిన శిష్యుఁడా, కామానుభవ ప్రమోదముగతిన్–కామానుభవ=స్త్రీపురుష సంయోగసమయమునకలిగెడి, ప్రమోదముగతిన్=గొప్పసంతోషమువలె, ఆనందము=(సత్పద చిత్పద సమరసైక్యమగు) బ్రహ్మానందము, అగున్=అగును.

తాత్పర్యము :– పరబ్రహ్మస్వరూపముచేత కర్మచక్షుస్సులకు అగోచరమైనవాఁడవై నాయందు ప్రేమచేత కృతార్థుని చేయవలయునని మనుష్యరూపమును ధరించి వచ్చిన నిన్ను చూచుటకు లభించెను. పరబ్రహ్మమందలి సల్లక్షణ చిల్లక్షణ ఆనందలక్షణములను మూటిని తెలియఁజేసెడి ప్రమాణములేలాగని శిష్యుఁడడుగఁగా, త్రికాలాబాధ్యమైనదే సద్రూపము. బుద్ధిచేత జ్ఞానాజ్ఞానముల పరిశోధించఁగా తెలియఁబడునదే చిద్రూపము. స్త్రీసంభోగ కాలము నందుఁ దోఁచినసుఖమువలె సచ్చిత్తుల ఐకమత్యమందుఁగలిగిన సంతోషమే బ్రహ్మానందమని తాత్పర్యము.

గాకపోవుచున్నాఁడు. గనుక, **"స్తోష్యే భక్త్యా విష్ణుమనాదిం జగదాదిమ్"**–అని హరిమీడేస్తవ–మందు చెప్పఁబడియున్నట్లు జగమునకుముందు ఈయన మొదటివాఁడును, ఈయనకు ముందు ఎవరునులేరనియు స్ఫురించుచున్నది. సజాతీయ, విజాతీయ, భేదశూన్యమనుట యందు సర్వకార్య నిర్వాహకుఁడుగా నీ పరబ్రహ్మమే యున్నాఁడని ముఖ్యాభిప్రాయము. ఎల్లదేహగతప్రాణులకు నేకమౌననుటచేత భాండములకు భేదములు గలిగి తండోపతండములైనను మృత్తిక యేకమైనట్లు ఆ పరబ్రహ్మమే సమస్తప్రాణుల యందును ఏకముగా నిండియున్నాఁడని భావము.

అవ :– పై ప్రశ్నకు సమాధానమును ఈ దిగువవచ్చెడి మూఁడుపద్యములచేఁ జెప్పుచున్నారు.

చ॥ ఒక సుమమందు నొక్కటిగ నుండు రసాదులు వానిలోనఁ దా
నొకఁడొకఁడే గ్రహింపఁబడి యొక్కటి కొక్కటికింద్రియాళిలోఁ
బ్రకటము లైనభాతిఁ బరభావములై తగు సచ్చిదాదు లా
త్మకు నవి వేఱువేఱుగఁ బ్రమాదముచేఁ గనఁ దోఁచు నెంతయున్. 110

టీకా :– ఒక సుమమందున్=ఒకపుష్పమందు, రసాదులు–రస=(మధురాది) రసమే, ఆదులు=మొదలగునవి, అనఁగా, (వాసనయు, రూపము, రుచియు, మార్దవము అనుట) ఒక్కటిగనుండున్=అయిదుగుణములును ఒకటిగానే కూడియుండును, వానిలోనన్=ఆ ఐదు గుణములలోపలను, ఇంద్రియాళిలోన్=జ్ఞానకర్మేంద్రియసముదాయములోపలను, తాన్=తానైన, ఒకఁడొకఁడే=ఒక్కొక్కయింద్రియమే, ఒక్కటికిన్=ఒకదానికి, ఒక్కటి=ఒకటే, గ్రహింపఁబడి=తెలిసికొనఁబడి, ప్రకటములైనభాతిన్=పిమ్మట ప్రసిద్ధములైనట్లు, సచ్చిదాదులు=సచ్చిదానందములు మూఁడును, పరభావములై–పర=పరబ్రహ్మమందలి, భావములై=స్వభావములై, తగున్=ఒప్పును, ఆత్మకున్=అంతఃకరణమునకు, అవి=ఆ సచ్చిదానందములు, వేఱువేఱుగన్=భిన్నభిన్నములుగాను, ప్రమాదముచేన్=చిత్తభ్రమ చేతను, ఎంతయున్=మిక్కుటముగా, కనన్=తెలిసికొనుటకు, తోఁచున్=కనఁబడును.

తాత్పర్యము :– ఒక పుష్పమందుండెడి రూపరసగంధాదులు అయిదును పంచేంద్రియము లలో ఒక్కొక్క దానినే గ్రహించును. అలాగుననే సచ్చిదానందములు స్వభావములై కూడియుండినను బుద్ధిభ్రమచేత వేఱువేఱుగాఁ దోఁచునని తాత్పర్యము. అనఁగా పువ్వు ఒక్కటియేయైనను దానియొక్క ఆకారమును కన్నుచేతను, రుచిని నాలుకచేతను, వాసనను ముక్కుచేతను, స్పర్శమును హస్తముచేతను, యిది పుష్పమను పేరును వాక్కుచేతను అనఁగా పంచభూత సంబంధములైన జ్ఞానకర్మేంద్రియముల అన్యోన్య మేళనములుగలిగిన అయిదింటిచేతను తెలిసికొనినటులు పరబ్రహ్మమందలి అభిన్నములైన సచ్చిదానందములు

మూఁడును అంతఃకరణమందలి త్రిగుణభేదములచే వేర్వేఱుగాఁ దోఁచఁబడుచున్నవని భావము. మఱియు వాక్కునకు, శ్రోత్రేంద్రియమునకు, త్వగింద్రియమునకు, హస్తమునకు, చక్షురింద్రియమునకు, పాదమునకు, జిహ్వేంద్రియమునకు, గుహ్యమునకు, నాసనకు, ఆసనమునకు సమ్మేళనములని గ్రహించవలయును. బుద్ధిభ్రమలనుటచేత సత్తును అనృతములైన బ్రహ్మాదిపిపీలికాంతము వస్తువులుగాను, చిత్తును ఆయా వస్తువుల నామములుగాను, నిర్మలమును అనిర్మలములైన ఆణవాది పంచమలములుగాను, భిన్నభిన్నములుగా ఆ సచ్చిదాదులు బుద్ధిభ్రమచేతఁ దోఁచునని భావము.

మ॥ గుణభేదంబుల వృత్తి శాంతము మహాఘోరంబు మూఢం బనఁ
గణుతింప న్ద్రివిధంబు లౌఁ దనయ! సాక్షాత్కారభావాదు లే
క్షణమం దొక్కటిగా వెలింగిన లసత్సచ్చిత్సుఖంబు ల్మది
న్ప్రణుతింప న్సుమదుక్తవృత్తిగతుల న్భాసిల్లు భిన్నంబులై. 111

టీకా :– తనయ=కుమారా, వృత్తి=అంతఃకరణవృత్తి, గుణభేదంబులఁ–గుణ=సత్త్వరజస్తమో గుణములయొక్క, భేదంబులఁ=వేఱుపాటులచేతను, శాంతము=శాంతవృత్తియనియు, మహాఘోరంబు–మహత్=అతిశయమైన, ఘోరంబు=ఘోరవృత్తియనియు, మూఢంబు= మూఢవృత్తియనియు, అనఁ=అనునట్లుగాను, గణుతింపఁ=ఆలోచించఁగా, త్రివిధంబులు= మూఁడువిధములు, ఔఁ=అగును, సాక్షాత్కారభావాదులు–సాక్షాత్కార= అపరోక్షపరబ్రహ్మ మందలి, భావాదులు (సచ్చిదానందములనెడి) స్వభావములు, ఏక్షణమందుఁ=ఏ సమయమందును, ఒకటిగాఁ=ఒకటిగా, వెలింగినఁ=ప్రకాశించినను, లసత్సచ్చిత్సుఖంబు –లసత్=ఒప్పుచుండెడి, సచ్చిత్సుఖంబులు=ఆ పరబ్రహ్మమందలి సచ్చిదానందములు మూఁ డును, సుమదుక్తవృత్తిగతులఁ–సు=లెస్సగా, మత్=నాచేతను, ఉక్త=చెప్పఁబడిన, వృత్తి= శాంత ఘోర మూఢ వృత్తులయొక్క, గతులఁ=మార్గములచేతను, మదిఁ= మనస్సునందు, ప్రణుతింపఁ=స్తోత్రము చేయునట్టుగాను, భిన్నంబులై=వేఱువేఱై, భాసిల్లుఁ =ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– కుమారా! ప్రకృతి సంబంధములైన సత్త్వరజస్తమోగుణభేదములచేత అంతః కరణవృత్తులైన శాంతఘోరమూఢములనియెడి వృత్తులు మూఁడు విధములగును. పరబ్రహ్మమందు సచ్చిదానందములు మూఁడును ఒక్కటే స్వభావముగా ఎల్లప్పుడు ప్రకాశించినను పైన నాచేఁ చెప్పఁబడిన వృత్తిభేదములచేత భిన్నములై ప్రకాశించునని తాత్పర్యము. ప్రకృతి అనఁగా త్రిగుణముల కూటమి. అది తెలుపు, ఎఱుపు, నలుపు రంగులుగల మూఁడు దారములను కలిపి పేనిన త్రాడువంటిది. ఆ త్రాడు నిలువెల్ల మూఁడు విధములగు రంగులచే భేదపడి ఏ రంగుతట్టు తిరిగినపుడు ఆ రంగు ప్రకాశించి నట్లు ప్రకృతియు సత్త్వరజస్తమోగుణభేదములచే అంతఃకరణమందు పెనవేసికొని శాంత,

ఘోర, మూఢవృత్తులతోఁగూడి ఆయావృత్తులతట్టు తిరిగినప్పుడు ఆయాగుణములు ప్రకాశించుచున్నవి. ఆ త్రిగుణభేదములను తీసివేసిన నిర్మలమైన అంతఃకరణము నిలుచుచున్నది. ఆ నిలిచిన అంతఃకరణము పరబ్రహ్మమందు లీనమగుచున్నదని భావము. అనఁగా మూలప్రకృతి పరబ్రహ్మమందు చంద్రునియందలి చంద్రికవలె అభిన్నముగ నుండి మలినసత్త్వస్వభావముచేత సత్త్వరజస్తమోగుణములే స్వరూపముగఁ గలదై సత్త్వగుణము నందు శాంతవృత్తియు, రజోగుణమునందు ఘోరవృత్తియు, తమోగుణము నందు మూఢవృత్తియుఁ గలిగి వృద్ధిచేయుచు పుట్టించుచు నశింపఁజేయుచు నుండునని భావము. ఈ వృత్తిభేదములు మొదటి ప్రకరణమందుఁ జక్కఁగ వ్రాయఁబడినవి.

మ॥ జడసాలోపలమృత్తుల న్వెలయఁ దత్సద్రూప మామూఢత
న్గదుఁ గామాదివికారఘోరమున మోదంబొప్ప దట్లౌటఁ జొ
ప్పదు సచ్చిత్సుఖము ల్ప్రశాంతమున నీ భావంబు వాటిల్ల నె
ప్పుడు ఘోరం బతిమూఢముం దొలఁగఁ దాఁ బొల్చు న్సుఖం బాత్మలోన్. 112

టీకా :– ఆమూఢతఁ=ఆ మూఢవృత్తిగల, జడ=అజ్ఞానస్వరూపములయిన, సాల=వృక్షముల యందును, ఉపల=ఱాళ్ళయందును, మృత్తులఁ=మంటియందును, తత్= ఆపరబ్రహ్మ మందలి, సద్రూపము=సల్లక్షణము, వెలయుఁ=ప్రకాశించును, కదుఁ=మిక్కిలి, కామ=కామమే, ఆది=మొదలుగాఁగల, వికార=వికారమగు, ఘోరమునఁ=ఘోరవృత్తి యందు, మోదంబు=ఆనందస్వరూపము, ఒప్పదు=ప్రకాశింపదు, అట్లౌటఁ=ఆ ప్రకారమవుటచేతను, చొప్పడు=వెలుఁగుచుండెడి, సచ్చిత్సుఖములు=సల్లక్షణ చిల్లక్షణ ఆనందలక్షణములు అను మూఁడును, ప్రశాంతమునఁ=శాంతవృత్తియందు, (అగునని అధ్యాహారము) ఈ భావంబు=ఈ సచ్చిదానందస్వరూపస్వభావము, పాటిల్లఁ= ప్రకాశించినను, ఎప్పుడు=ఏ కాలమందు, ఘోరంబు=ఘోరవృత్తియును, అతి= మిక్కుటమయిన, మూఢముఁ=మూఢవృత్తియును, తొలగన్ఁ=విడుచునో, తాఁ=(అప్పుడు) తాను, ఆత్మలోఁ=అంతఃకరణమందు, సుఖంబు=సచ్చిదానందస్వరూపము, పొల్చుఁ= ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– అజ్ఞానస్వరూపములయిన మూఢవృత్తిగల వృక్షములయందును, ఱాళ్ళయందును, మంటియందును ఆ పరబ్రహ్మమందలి సద్రూపము ప్రకాశించును. కామాది ఘోరవృత్తియందు ఆ యానందస్వరూపము ఒప్పదు. (అనఁగా సత్తుచిత్తులు రెండే యుండును) గనుక వెలుఁగుచుండెడి సచ్చిదానందలక్షణములు మూఁడును శాంతవృత్తియందు ప్రకాశించునని భావము. ఈ సచ్చిదానందస్వరూపస్వభావము ప్రకాశించినను ఘోరమూఢవృత్తులు విడిచినప్పుడు ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడైన తాను అంతః కరణమందు ఆనందస్వరూపముచే ప్రకాశించునని తాత్పర్యము.

జేసికొనుటయును. ఇంద్రియములను స్వేచ్ఛగా పోనియ్యక ఋజుభావముగా నిలుపుకొనుటయును. కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది నిత్యనైమిత్తిక వ్రతోపవాసాదులచేత ఈశ్వరభక్తి కలిగియుండుటయును మొదలగునవి. కాయికపాపమనఁగా–తటస్థేశ్వరుఁడొకఁడున్నాఁడని తెలియక పైని జెప్పిన పుణ్యకార్యముల విడిచి పంచమహాపాతకములను పంచోపపాతకములను పంచసూనలను జేయుటయును ఎల్లప్పుడు జీవహింస సలుపుచు పరాన్నము భుజింపుచు, పరదారసంగమము చేయుచు, చౌర్యము, జూదము మొదలైన సకల దుష్కార్యములయందు ప్రవర్తించుటయును. కాయికమిశ్రమమనఁగా–మంచిపనులు గొన్నిటిని జేయువానివలె వెలుపలికిఁ దోఁపింపఁజేయుచు కపటవేషములను ధరించుకొని సంచరించుట. వాచికపుణ్యమనఁగా–విధ్యుక్తవేదశాస్త్రాధ్యయనములను గాయత్ర్యాది మంత్రజపములను జేయుచుండుట. వాచికపాపమనఁగా–పైని జెప్పిన వానిని వదలి శ్రుతిగర్హితములైన నీచభాషల నభ్యసించుట దుర్భాషలాడుట మొదలగునవి. వాచికమిశ్రమమనఁగా–అవిధ్యుక్తములుగాఁ జదువుట విధ్యుక్తముల విడుచుట. మానసిక పుణ్యమనఁగా–మనస్సునందు సగుణ నిర్గుణ చింతనములఁ జేయుచుండుట. మానసిక పాపమనఁగా–రాగద్వేషాది దుర్వృత్తులను క్రూరచింతనలను చెడుతలంపులను గలిగియుండుట. మానసికమిశ్రమమనఁగా–పైని జెప్పిన మానసికపుణ్యపాపముల రెంటిని తెలిసినవానివలె నటించుట.

అవ :– ఆత్మ చిద్రూపమనుటకును, ఆనందస్వరూపమనుటకును అనుభవమును జెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ ధ్వాంతసుషుప్తులందు శుచిధామము లేనితతి న్మహాభ్రమ
స్వాంతుఁడుగాక వస్తువుల సంతమసంబు నెఱుంగుచున్నవాఁ
డెంతయుఁ జిత్స్వరూప మగు నిచ్చకుమీఱిన తాను దానయై
సంతసమంది యేమఱక స్వానుభవంబున నున్నఁ దోషమౌ. 118

టీకా :– ధ్వాంతసుషుప్తులందున్–ధ్వాంత=కాఱుచీఁకటితోఁ గూడిన, సుషుప్తులందున్=నిద్రించుసమయములందును, శుచిధామములేనితతిన్=అగ్గివెలుఁగులేని వేళను, మహాభ్రమస్వాంతుఁడుగాక–మహత్=గొప్పయగు, భ్రమ=మోహముతోఁ గూడిన, స్వాంతుఁడు=మనస్సుగలవాఁడు, కాక=కానివాఁడై, వస్తువులన్=ఇంటఁగలిగిన వస్తువుల నన్నిటిని, సంతమసంబున్=కటికచీఁకటిని, ఎఱుంగుచున్నవాఁడు=తెలిసికొనిన పురుషుఁడు, ఎంతయున్=మిక్కిలి, చిత్స్వరూపమగున్=చిద్రూపమగును, ఇచ్చకుమీఱినతాను=కోరికకు అతిశయించిన తాను, తానయై=తానే అయి, సంతసమంది= సంతోషమును పొంది, ఏమఱక=దానిని విడువక, స్వానుభవంబుననున్నన్–స్వానుభవంబునన్=తన అనుభవ

నరరూపంబునన్ అనుటచేత బ్రహ్మస్వరూపముచేత నని యర్థము. **"రిష్యతే క్షీయత ఇతి రః. రిష క్షయే ధాతుః, సనభవతీతి నరః"** అని వ్యుత్పత్తి. **"అవినాశాత్మా"** యని శ్రుతి గనుక నరుఁడనఁగా నాశములేని పరబ్రహ్మమని భావము. కాలత్రయాబాధ్యమై యనుటవలన ఆ సద్రూపుఁడగు ఆత్మకు ముందుజెప్పిన తెఱఁగున అనాదిత్వ, నిత్యత్వ, ఆదేహిత్వములు కలిగియుండుటంజేసి భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములచేత బాధలేనిదై యని యర్థము. మేథయనఁగా విన్నవానినన్నిటిని మఱవక యుండు బుద్ధి. ధరఁగామానుభవప్రమోదముగతిన్ అనుటవల్ల లోకమందు పురుషులకు స్త్రీల సంభోగసమయమునఁ గలిగెడి ఆనందముకంటె వేఱొండులేదని అనుభవసిద్ధము. గనుక అట్టి ఆనందమువంటిదని చెప్పఁబడెను. స్త్రీపురుషుల వేర్వేఱైనప్పుడు ఆనందము కలుగనిరీతిని సత్తుచిత్తులు వేఱైనప్పుడు ఆనందము ఉదయించదనియు, వారు కలసినకాలమందు గలిగిన సుఖమువలె సత్తుచిత్తులుగూడిన ఆనందము కలుగుననియు ఉపమానముగాఁ జెప్పఁబడినది. భూతకాలమనఁగా **"సృష్టేఃపూర్వం యః కాలో వర్తతే స భూతకాలః"**–అనఁగా సృష్టికి ముందే కాలమున్నదో అదే భూతకాలము. సృష్టినిరసనమందు భవిష్యత్కాలము. సృష్టి ఉండునప్పుడు వర్తమానకాలము. ఈ మూఁడు కాలములచేత బాధ్యబాధకములులేక ప్రవర్తించునది సత్పదార్థమని యెఱుంగునది.

అవ :– ఆత్మ సచ్చిదానందమనుటకు అనుభవమును శిష్యుఁడడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ అసదంగాన్వితుఁ డైనదేహి గురువేదాంతైక్యవాక్యార్థము
ల్వెస సచ్చిత్సుఖచిహ్నవస్తువొగి నీవే యంచు బోధించిన
న్గసిఁ గోశాంగనికుంజము ల్చెఱుపు నాగంబట్లు లీవైతి వీ
రసఁ దచిహ్నము లెట్లు ఛాత్రునియెడ న్రాణించుఁ దెల్పందగున్. 114

టీకా :– అస...దేహిన్–అసత్=నశించుటకుఁదగిన, అంగ=(స్థూలసూక్ష్మకారణ) శరీరములతో, అన్వితుఁడు=కూడియుండువాఁడు, ఐనదేహిన్=అయినట్టి చిదాభాసుని, గురు...ములు–గురు=ఆచార్యునియొక్క, వేదాంత=ఉపనిషత్తులయొక్క, ఐక్యవాక్య=ఉపదేశ మహావాక్యములయొక్క, అర్థములు=తాత్పర్యములు, వెసన్=మిక్కిలి, సచ్చి...స్తువు–సత్=త్రిపరిచ్ఛేదశూన్యమగు సద్రూపముయొక్కయు, సుఖ=దుఃఖరహితమగు ఆనందముయొక్కయు, చిహ్న=లక్షణములతోఁగూడిన, వస్తువు=పరబ్రహ్మము, ఒగిన్=క్రమముగా, నీవే యంచున్=నీవే యని, బోధించినన్=తెలియఁబఱిచినను, కసి...జములు–కసిన్=కోపముచేతఁ కోశ=పంచకోశములతోఁగూడిన, అంగ=(స్థూలసూక్ష్మ కారణ) శరీరములనెడు, నికుంజములు=పొదరిండ్లను, చెఱుపు=నాశముచేయు, నాగంబట్లు=ఏనుఁగువలె, ఈవు=సమానమైననీవు, ఈర...చిహ్నములు–ఈరసన్=ఈ భూమియందు,

తచ్చిహ్నములు–తత్=ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క చిహ్నములు=లక్షణములు, ఛాత్రునియెడఁ= శిష్యునియందు, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, రాణించుఁ=ప్రకాశించును, తెల్పందగుఁ=తెలియఁ జేయనగును.

తాత్పర్యము :– కోపముచే పంచకోశాన్వితమగు స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములనెడి పొదరిండ్లను నాశముఁజేయునట్టి మదపుటేనుఁగువంటి వాఁడవగు గురుస్వామీ? నాశకరంబగు దేహత్రయముతోఁగూడియుండునట్టి చిదాభాసుని, ఆచార్యునియొక్కయు, ఉపనిషత్తులయొక్కయు, ఉపదేశ మహావాక్యముల తాత్పర్యములు. త్రిపరిచ్ఛేదశూన్యమగు సద్రూపముయొక్కయు, జడరహితమగు చిద్రూపముయొక్కయు, దుఃఖరహితమగు ఆనందముయొక్కయు, లక్షణములతోఁగూడిన పరబ్రహ్మము నీవేయైతివని బోధించినను ఈ భూమియందు ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క లక్షణములు శిష్యుఁడనైన నాయందు యే ప్రకారము ప్రకాశించునో తెలియఁజేయవలయునని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆత్మ సద్రూపమనుటకు అనుభవమును జెప్పుచున్నాఁడు.

చ॥ గతభవసంచితత్రివిధకర్మములఁ ద్రిపదత్రికాలయో
గ్యతలకు నైనకాయముల నందుచుఁ బాయుచు నుండు దేహి సం
తతము నతండె సత్తగు సుతా! కను మాత్మవిచారదృష్టిసం
గతమతి స్వానుభూతిని బ్రకాశము నొందుచు నిర్వికారతన్. 115

టీకా :– సుతా=కుమారా, గతభవసంచితత్రివిధకర్మములఁ–గత=జరిగిపోయిన, భవ=పుట్టువులయందు, సంచిత=సంపాదించి చేర్పఁబడిన, త్రివిధ=(పుణ్యమిశ్రపాపము లనెడు) మూఁడువిధములైన, కర్మములఁ=కర్మములచేతను, త్రిపద=(స్వర్గమర్త్యనరకము లనెడు) మూఁడువిధములైన స్థానములయందును, త్రికాల=భూతవర్తమాన భవిష్య త్కాలములయొక్క, యోగ్యతలకుఁ=తగిననడతలకు, ఐనకాయములఁ–ఐన=తగిన, కాయములఁ=(దేవమనుష్యయాతనములనెడి త్రివిధ) శరీరములను, అందుచుఁ= పొందుచును, పాయుచుఁ=విడుచుచును, సంతతమున్=ఎల్లప్పుడును, దేహి=అట్టి దేహములను పొందుచుండెడి చేతనుఁడు, ఉండుఁ=నివసించియుండును. అతండె=ఆ వ్యావహారికజీవుఁడే, సత్తగుఁ=సద్రూప మగును, ఆత్మవిచారదృష్టిసంగతమతిఁ... ఆత్మవిచారదృష్టిఁ–ఆత్మవిచార=బ్రహ్మవిచారమందలి, దృష్టిఁ=ఆలోచనచేతను, సంగత=కూడిన, మతిఁ=తెలివివలనఁగలిగిన, స్వానుభూతినిఁ=అనుభవమందు, నిర్వికారతఁ=షడ్వికారశూన్యత్వముచేతను, ప్రకాశము నొందుచుఁ=వికసమును పొందుచును, కనుము=నీవు చూడుము.

తాత్పర్యము :– పుత్త్రుఁడా? ముందుజన్మములయందు ఆర్జింపఁబడిన పుణ్యపాపమిశ్రము

లనెడు త్రివిధకర్మములచేతను, స్వర్గమర్త్యనరకములనెడు మూఁడు లోకములయందలి త్రికాలములకు తగిన నడవళ్లుగల మూఁడుశరీరములను పొందుచును వీడుచును ఈ దేహి యెల్లప్పుడు నుండును గనుక నితఁడే సద్రూపమగును. (బ్రహ్మవిచారమందలి ఆలోచనతోఁగూడిన తెలివివలనఁ గలిగిన నీ అనుభవమందు షడ్వికారశూన్యత్వముచేత వికసన మొందుచు నుండెడి సద్రూపమును నీవు కనుమని తాత్పర్యము.

షడ్వికారములనఁగా గర్భములోనుండుట, పుట్టుట, పెరుఁగుట, ముదియుట, చిక్కుట, చచ్చుట, అనెడు ఆఱువికారములు. అట్టి వికారములులేక ప్రకాశించెడి సత్తే నీవని తెలియుము. **"శ్లో॥ యతస్సర్వాణి భూతాని ప్రతిభాంతి స్థితాని చ। యత్రైవోపశమం యాంతి తస్మై సత్యాత్మనే నమః॥"**–అనఁగా ఏ సత్తునుండి సమస్తప్రాణులు అయినట్లుగాను, వృద్ధిపొందినట్టుగాను, లయించినట్టుగాను తోఁచుచున్నవో ఆ సద్రూపమునకు నమస్కార మని వాల్మీకులవారు బృహద్వాసిష్ఠమందు చెప్పియున్నారు. దేహియనఁగా దేహత్రయవిలక్షణుఁడైన ఆత్మ. అట్టి ఆత్మ అవస్థాత్రయములకు సాక్షియై పుణ్యపాప మిశ్రకర్మంబులచేత స్పృశింపఁబడనివాఁడై కాలత్రయాబాధ్యుఁడైయుండి ప్రకాశించుచున్నాఁ డు. గతభవసంచిత అనుటచేత **"శ్లో॥ పంచీకృతమహాభూతసంభవం కర్మసంచితమ్, శరీరం సుఖదుఃఖానాం భోగాయతనముచ్యతే॥"**–అనునట్లు పంచీకృత భూతకార్యమై పూర్వజన్మములయందు ప్రారబ్ధకర్మములచేత సంభవించిన సుఖదుఃఖముల కర్షములైన శరీరములను పొందును. త్రివిధకర్మములఁ, అనఁగా **"త్రివిధైరేవ కరణైః పుణ్యం పాపం చ మిశ్రకమ్। క్రియతే న మయా కర్మేత్యేవం బుద్ధిర్వ్యముచ్యతే॥"**–యను శ్లోకార్థము చొప్పున మూఁడువిధములయిన కాయిక వాచిక మానసికములనెడి కరణములచేతఁ జేయఁబడిన కార్యములు పుణ్యకర్మములని, పాపకర్మములని, మిశ్రకర్మములని మూఁ డువిధములు. ఈ మూఁడువిధములగు కర్మములచేత **దేవ యాతన మనుష్య**శరీరములు సంప్రాప్తమగును. కాఁబట్టి కర్మఫలముల తారతమ్యములను విచారణచేసినంతట ఈ త్రివిధకర్మములును తాదాత్మ్యసంబంధముల త్రివిధకరణములే చేయుచున్నవని తెలియును. అప్పుడు ఏ నిర్వికారమైన సాక్షిస్వరూపము శేషింపుచున్నదో అదియే సద్రూపము. ఆ సద్రూపమే ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడవైన నీవని నిశ్చయించుకొనుమని భావము. కాయికపుణ్యము, కాయికపాపము, కాయికమిశ్రమము, వాచికపుణ్యము, వాచికపాపము, వాచికమిశ్రమము, మానసికపుణ్యము, మానసికపాపము, మానసికమిశ్రమము అని ఆ త్రివిధకరణములయందు తొమ్మిది తెఱంగులు కలవని ఎఱుంగునది.

కాయికపుణ్యమనఁగా–దేవతలను, బ్రాహ్మణులను, గురువులను, పండితులను, పూజించుటయును. మృత్తిక, జలము మొదలగువానిచేత బాహ్యశౌచములఁ

ర్వ్యాపారంబున డిందె బొంది సుత! దేహంబౌనె తద్దేహి యా
కోపం బింతకు దేహమందె చుమి తత్కూటస్థుని న్జెందునే. 119

టీకా :– సుత!=కుమారా, లోకుల్=జనులు, కోపాగ్నిన్=కోపమనెడి నిప్పుచేతను, తమున్=తమ్మును, చంపుకొందుమని=నాశనము చేసికొందుమని, చత్తురు=గిట్టుదురు, ఈ దేహి=ఈ జీవుఁడు, తత్తాపజ్వాలన్–తత్=ఆ, తాప=కోపమువలనఁ గలిగిన సంతాపమనెడి అగ్నియొక్క మంటచేతను, మృతంబు=చావును, ఒందెననన్=పొందెననఁగాను, తాత్పర్యంబు గాదు=అది అర్థము గాదు, ఆత్మ=అంతఃకరణముయొక్క దుర్వ్యాపారంబునన్=దుష్టవృత్తిచేత, బొంది=శరీరము, డిందెన్=చచ్చెను, తద్దేహి=ఆ దేహమందుండిన జీవుఁడు, దేహంబౌనె=శరీరమౌనా, ఆ కోపంబు=ఆ ప్రసిద్ధమైన, కోపంబు=క్రోధము, ఇంతకున్=ఇంతకును, దేహమందేసుమీ=శరీరమందేగదా, తత్కూటస్థునిన్–తత్=ఆ దేహమందువ్యాపించిన, కూటస్థునిన్=బ్రహ్మాభిన్న ప్రత్యగాత్ముని, చెందునే=పొందునా!

తాత్పర్యము :– కుమారా! కోపమనెడి నిప్పుచేతను, తమ్మును తామే చంపుకొందుమని లోకులు చచ్చెదరు. ఆ కోపమనెడి అగ్నిజ్వాలచేత జీవుఁడు చచ్చెననునది అర్థము కాదు. మానస దుర్వ్యాపారముచేత శరీరము చచ్చెను గాని ఆ దేహమందుండిన ప్రత్యగాత్మ చచ్చెనా? ఆ కోపము దేహమందే కలిగెను గాని దేహియందు కలుగలేదు అని తాత్పర్యము.

"తమేవభాంతమనుభాతి సర్వం, తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి"–అను శ్రుత్యర్థము చొప్పున దేహి తనంతటతానే ప్రకాశింపుచు తనయందు ఆరోపింపఁబడిన సర్వజగత్తును తానే తోఁపింపఁజేయుచున్నాఁడని తాత్పర్యము. గనుక మూఢవృత్తిచే నుత్పన్నమైన కోపగుణము దేహమందే పుట్టినందున **"దహ్యత ఇతి దేహః"** అనునట్లు దేహము దహింపఁబడునది గావున నది నశించునేగాని దేహమునకు విలక్షణుఁడైన దేహి యెక్కాలమందును నశింపక **"నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యః నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం"**–అను మొదలయిన శ్రుత్యర్థముల ప్రకారము సర్వవ్యాపిగాను, నిత్యుఁడుగాను, సర్వస్వరూపుఁడుగాను ప్రకాశించుచున్నాఁడని భావము.

అవ :– ఆత్మచిత్స్వరూప మనుటకును ఆనందస్వరూపమనుటకును అనుభవమును చెప్పుచున్నారు.

మ॥ అసుతుల్యార్థము కంటె మేలు సుతుఁడౌ నా రీతినొండొంటికం
టె సుతా! కాయము ప్రాణ మక్షచయము న్డెందంబు ధీ జీవమున్
వెస ముఖ్యాత్మ ఘనంబులై వెలయు నుర్వి న్వీనిలో మిథ్య పెం
పెసఁగ న్గౌణము ముఖ్యమెక్కుడులు సర్వేశుండు తన్ముఖ్యమౌన్. 120

టీకా :– ఉర్విన్=భూమియందు, సుతా=కుమారా, అసుతుల్యార్థముకంటెన్–అసు=

మందు, ఉన్నన్=తానుండినను, తోషమౌన్=ఆనందమగును.

తాత్పర్యము :– కటికచీఁకటిలో నిద్రించుకాలమందును, దీపములేని కాలమందును గొప్పభ్రమనుపొందక యింటఁగలిగినవస్తువులను చీఁకటిని ఈ రెంటిని తెలిసికొనిన పురుషుఁడు చిద్రూపుఁడగును. కోరికకు అతిశయించిన తాను తానై సంతోషమునుపొంది దానిని విడువక తన యనుభవమందు తానుండిన సంతోషమే ఆనందమగునని తాత్పర్యము.

చిత్స్వరూపమనఁగా–చిత్తునకు వస్త్వంతరములేని చిన్మాత్రస్వరూపము. అనఁగా జ్ఞానస్వరూపము. ఒక మనుష్యుఁడు గాఢాంధకారములో నిద్రించుతఱి మఱియొకఁడు వచ్చి నిదురలేపి వానివద్ద నిచ్చియుండిన యొక వస్తువును అడిగితే యా చీఁకటిలోని వాఁడు భ్రమఁజెందక యా వస్తువును పెట్టినచోటికిపోయి గురుతుగా నా వస్తువును తెలిసికొని తెచ్చియిచ్చినట్లు చీఁకటిని వస్తువును తెలిసికొనినవాఁడే చిద్రూపుఁడు. అనఁగా జగద్వ్యాపారములయందుఁ బ్రవేశించిన పురుషుఁడు వానియందు భ్రమపడక బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠయందు బుద్ధిని స్థిరపఱచువాఁడని భావము. ఆ చిద్రూపుఁడే సద్రూపుఁడనియు, ఆ సద్రూపుఁడే ఆత్మయనియు, ఆ యాత్మయే తాననియు ఎఱుఁగవలయును.

తోషమౌన్ అనఁగా ప్రమోదము కలుగునని భావము. ప్రమోదమనఁగా తనకు లభించిన బ్రహ్మజ్ఞానమును అనుభవమునకుఁ దెచ్చుకొనిన పిదప కలిగిన సంతోషము ఇదియే ఆనందము. ఇట్లనుటచేత ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుఁడైన తానే ఆ పరమాత్మయని ఎఱిఁగి దేశకాలవస్తువులచేతను అపరిచ్ఛిన్నుఁడుగాక నిర్వికారుఁడై సత్తునకు ఉపాధి తప్ప సదంతరము లేదు. గాన రజ్జుసర్పములవలె వివర్తముచేత సర్పభ్రమతొలఁగి రజ్జు నిలిచినట్లు సత్తే చిత్తై ఆ సత్తు చిత్తుల ఐకమత్యమే ఆనందమగును. అవి తెలిసినవాఁడే బ్రహ్మానందమును బొందినవాఁడని భావము. **"ఆనందో బ్రహ్మేతి"** అను శ్రుత్యర్థప్రకారము అట్టి ఆనందమే బ్రహ్మమని తెలియవలయును. **"శ్లో॥ స్ఫురంతి శీకరాయస్మాదానంద–స్యాంబరే వనౌ, సర్వేషాం జీవనం తస్మై బ్రహ్మానందాత్మనే నమః॥ జ్ఞాతా జ్ఞానం తథా జ్ఞేయం ద్రష్టా దర్శన దృశ్యభూః, కర్తా హేతుః క్రియా యస్మా త్తస్మై జ్ఞప్త్యాత్మనే నమః॥"** –అనఁగా జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములు ద్రష్టృదర్శనదృశ్యములు కర్తృహేతుక్రియలు ఇవి యన్నియు చిత్తువలన నయినందున కార్యకారణము లభిన్నములగుచున్నవి. గనుక చిద్రూపమేయని భావము. ఏ ఆనందసముద్రమువలన ఉదకకణములు కొన్ని ఊర్ధ్వముఖముగా ఆకాశము మీఁదికి కొన్ని అధోముఖముగా భూమిమీఁదికి మఱికొన్ని పార్శ్వములయందును పడుచున్నవో అవే దేవమనుష్యక్రిమికీటకాది సమస్తప్రాణులుగా నగుచున్నవి. గాన నన్నిటికిని ఆ యానందమే ఆధారమని భావము.

అవ :– సుఖసాధనములయందు ప్రియముండినట్లు ఆత్మయందు ప్రియముండినను అది ఆనందమునకు సాధనముకాదా అనినను ఆ ప్రకారమగుటకు అనుభవము చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ హేతువు లంద నందఱకు నిష్టము లన్నరసాదు లాత్ముఁడా
రీతిఁ బ్రమోదహేతు వన రిత్త త్వదుక్తి కుమార! కాన ని
ర్హేతుకమైన యాత్మ కొక హేతువు గల్గునె త్వత్సుఖంబు నీ
కేతఱి భిన్నమౌ వెనుక నెవ్వఁడు వేఱొకఁ డుండు దానికిన్॥ 117

టీకా :– కుమారా=శిష్యుఁడా, అందఱకున్=ఎల్లవారికిని, అందన్=పొందుటకు, అన్న రసాదులు–అన్న=అన్నమును, రస=రసమును, ఆదులు=ఇవి మొదలుగాఁగల, ఇష్టములు= ఇష్టములైన భోజనద్రవ్యాదులు, హేతువులు=ఆనందమునకు కారణములు, ఆత్ముఁ డు=పరమాత్మ, ఆ రీతిన్=ఆ ప్రకారముగాను, ప్రమోదహేతువు–ప్రమోద= బ్రహ్మానందము నకు, హేతువు=కారణము, అనన్=ఇట్లని శిష్యుఁడడుగఁగాను, త్వదుక్తి=నీవు చెప్పెడిమాట, రిత్త=వ్యర్థము, కానన్=కాఁబట్టి, నిర్హేతుకమైన యాత్మకున్=ఒక హేతువులేని పరమాత్మకు, ఒక హేతువుగల్గునె=ఏయొక్క కారణమైననుండునా, (అనఁగా లేదనుట) త్వత్సుఖంబు–త్వత్ =నీయొక్క, సుఖంబు=ఆనందము, నీకున్=ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడవైన నీకు, ఏతఱిన్=ఏ కాలమందు, భిన్నమౌన్=నిన్ను విడిచివేఱైనదగును. వెనుకన్=పిమ్మటను, వేఱొకఁడు= ఇతరుఁడైన మఱియొకఁడు, దానికిన్=ఆ యానందమునకు, ఎవ్వఁడు=ఎవఁడు, ఉండున్=ఉండును, (అనఁగా లేదనుట)

తాత్పర్యము :– శిష్యుఁడా! ఎల్లవారికిని ఇహలోకసుఖమును పొందుటకు అన్నరసాదులు మొదలగునవి కారణములుగదా!. ఆ రీతినే బ్రహ్మానందమునకు కారణముండునన అది అసత్యము. హేతువులేని ఆనందరూపమైన పరబ్రహ్మవస్తువునకు మఱియొక కారణ ముండునా? (లేదనుట) ప్రత్యగాత్ముఁడవైన నీకు నీ సంతోషము వేఱేయైనదగునా? కాదు. పిమ్మట నీ సుఖమునకు నెవఁడున్నాఁడు? నీవేయని తాత్పర్యము. అనఁగా **"శ్లో॥ ప్రత్యగాత్మ స్వరూపేణ దృశ్యరూపేణచ స్వయమ్। వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యో వికల్పితః॥"** –అనెడు భాగవతశ్లోకార్థము చొప్పున ప్రత్యగాత్ముఁడవైన నీవును నీచే చూడఁబడు దృశ్యప్రపంచమును రెండును ప్రత్యగాత్ముఁడవైన నీవేగాని వేఱుగాదని దృఢముగా తెలిసికొంటివేని ఆ యానందస్వరూపము నీవేయని భావము.

అవ :– ఆత్మ ఆనందస్వరూపమైనను పరోక్షముగా అనుభవించెడి ఆనందము అది కాదని చెప్పుటకు అనుభవమును చెప్పుచున్నారు.

మ॥ విషయానందము తోఁచితోఁచి చను నువ్వేళ్లార స్వల్పంబునై
మిషచే దాని గ్రహింప మానఁ దగు నాత్మీయంబు గా దట్టులీ

సుషమాత్మీయము మానఁ బూన నెవ రీ క్షోణి స్సమర్థు ల్సుతా!
విషయానందము మాని కాంచు మెద నా విజ్ఞానసమ్మోదమున్. 118

టీకా :– సుతా=కుమారా, విషయానందము=ఇంద్రియేచ్ఛలవలనఁ గలిగిన సంతోషము, ఉవ్వేళ్ళార౯=ఆయాకాలములకు ఒప్పినదౌనట్టుగాను, మిషచే౯=నెపముచేతను, స్వల్పంబునై=కొంచమై, తోఁచితోఁచి=వచ్చివచ్చి, చను౯=పోవును, దాని౯=ఆ విషయానందమును, గ్రహింప౯=తీసికొనుటకు, మాన౯=విడుచుటకును, తగు౯=ఒప్పును, ఆత్మీయంబు=బ్రహ్మానందమైనది, అట్టులు=ఆ ప్రకారము, కాదు=కాదు, ఈ సుషమాత్మీయము–ఈ=ఇట్టి, సుషమా=శోభాయుక్తమైన, ఆత్మీయము=ప్రత్యగాత్మాభిన్న బ్రహ్మానందము, మాన౯=విడుచుటకును, పూన౯=గ్రహించుటకును, ఈ క్షోణి౯=ఈ భూమియందు, సమర్థులు=శక్తిమంతులు, ఎవరు=ఎవరున్నారు, ఎద౯=మనస్సునందు, విషయానందముమాని–విషయానందము=విషయానందమును, మాని=విడిచి, ఆ విజ్ఞాన సమ్మోదము౯–ఆ=అట్టి, విజ్ఞాన=బ్రహ్మజ్ఞానమువలన కలిగిన, సమ్మోదము౯= ఆనందమును, కాంచుము=చూడుము.

తాత్పర్యము :– కుమారా! జ్ఞానకర్మేంద్రియములవలన కలిగిన సంతోషము (వ్యాజముగా) ఆయాకాలములయందు వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండును. ఆ విషయానందమును గ్రహించుటకును విడుచుటకును తగును. బ్రహ్మానందమైనది ఆ ప్రకారము కాదు. ఈ శోభాయుక్తమైన బ్రహ్మానందము లోకమందు విడుచుటకును గ్రహించుటకును ఎవరు సమర్థులున్నారు. మనస్సునందు ఈ విషయానందమును విడిచి బ్రహ్మజ్ఞానస్వరూపమైన ఆనందమును చూడుమని తాత్పర్యము.

"సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్, చక్రవత్ పరివర్తంతే దుఃఖాని చ సుఖాని చ"–అనునట్లు సుఖదుఃఖములు ఒకదాని వెంబడి నొకటి చక్రమువలె తిరుగుచుండును. కాఁబట్టి వానియందు బుద్ధిని ఊననియ్యక ప్రపంచవిషయమైన అనాత్మ భావమును వదలి లోకవ్యవహారవికారశూన్యుఁడవై సముద్రమందుండు నీటిబుగ్గలను తత్కారణంబగు జలంబునుగాఁ జూచినట్లు కార్యంబులగు ప్రపంచవిషయములను తత్కారణంబగు పరబ్రహ్మమేయని తెలిసి బ్రహ్మానందమును జెందుమని భావము.

అవ :– ఆత్మ ఆనందస్వరూపమే. దానియందు అసూయ యున్నదనినను అట్లు లేదనుటకు అనుభవమును చెప్పుచున్నారు.

శా॥ కోపాగ్నిం దముఁ జంపుకొందు మని లోకుల్ చత్తు రీ దేహి త
త్తాపజ్వాల మృతంబు నొందెననఁ దాత్పర్యంబు గా దాత్మ దు

హేయంబులన్బాసి అనుటచే 'కామాదిదుర్వృత్తులను విడిచి' యని యర్థము. సమ్మతుఁడైన యనఁగా సమస్తప్రాణులయందును సమభావనగలవాఁడని భావము. అట్టివాఁడు నిత్యానందుఁడై ఐహికాముష్మికసుఖములందిచ్ఛ లేనివాఁడై ధనవంతులను, బీదలను సమముగా నాలోకించుచు సర్వకాలములయందును తానైన బ్రహ్మాభిన్న ప్రత్యగ్వస్తువును తానేయని చూచుచు ఖేదమోదములు లేనివాఁడై **"శ్లో॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేఽన్యైరపీంద్రియైః అహమేవ న మత్తోన్యదితి బుధ్యధ్వమంజసా॥"**–అను శ్లోకార్థము చొప్పున మనస్సుచేతను, వాక్కుచేతను, చూపుచేతను, చతుర్దశేంద్రియ వ్యాపారములచేతను తలఁచినది, పలికినది, చూచినది లోనుగాఁగలవన్నియు పరబ్రహ్మమే యనియు ఆ పరబ్రహ్మము తానేయనియు దర్శించునని స్ఫురించుచున్నది. **"ద్రష్టృదర్శన దృశ్యానాం విరామో యత్ర వా భవేత్, దృష్టిస్తత్రైవ కర్తవ్యం న నాసాగ్రావలోకనం"**–అనఁగా ద్రష్ట– చూచువాఁడు. దర్శన–చూపు. దృశ్య–చూడఁబడినరూపము. విరామో యత్ర వా భవేత్. ఎచటఁ బైని జెప్పఁబడిన చూచువాఁడును, చూపును, చూడఁబడిన స్వరూపములయింపు చున్నదో ఆ పరబ్రహ్మమందే **"దృష్టిస్తత్రైవ కర్తవ్యం"** దృష్టిని నిలుపవలయును. (అట్లుగాక) **"న నాసాగ్రావలోకనం"** భ్రూమధ్యమందు దృష్టిని నిలుపరాదని భావము. ఇట్లనుటచేత సమభావనగలవాఁడు తానైన తనయందే దృష్టిని నిలుపవలెననుట. అట్టి ఖేదస్థితితోడఁ బ్రకాశించెడి బ్రహ్మవేత్త కామక్రోధాది దుర్వాసనలు వీడి స్నేహవిరోధములు లేక అందఱయెడల సమభావనతో ప్రవర్తించునని యెఱుఁగఁ దగ్గది. మైత్రియును, పగయును, ఉదాసీనతయును, ఆత్మసుఖమునకు వేఱుపడుటచేత వీటిని విడిచిన ఆనందమే ఆత్మ స్వరూపమనుట. అట్టి ఆనందస్వరూపమును తెలిసికొనిన తత్ క్షణము సకల పాపములును సందేహములును నశింపఁబడిన తానే బ్రహ్మమగునని భావము. అష్టవిధానందముల యందును ఆత్మానందము ఒక్కటియని గ్రహింపవలయును.

అవ :– ఆత్మ నిరతిశయానందమనునది అనుభవమయ్యెడికొఱకు అతిశయమైన ఆనందమును చెప్పఁబూనిన, ఆనందము ఎన్ని విధములని అడిగిన ప్రశ్నకుత్తరమును జెప్పుచున్నారు.

మ॥ అనఘా! యెట్లనఁ ద్రిప్రకారముల బ్రహ్మానందమౌ దాని ముఁ
తనయా యష్టవిధాఖ్య లందురవి తత్త్రైవిధ్యమందైక్యమౌ
ననఁగా బ్రహ్మసువాసనావిషయమోదాభిఖ్య లీ మూఁడు గా
వున నా సర్వముదంబులం గనుము నీ యుల్లంబునం దెల్పెదఁ. 123

టీకా :– అనఘా=నిష్కల్మషుఁడవైన నాయాచార్యుఁడా, ఎట్లనఁ=(ఆనందవిభాగములు) ఏ ప్రకారములని అడిగితివేని, బ్రహ్మానందము=బ్రహ్మానందము అనునది, త్రిప్రకారములఁ=

ప్రాణముతోడను, తుల్య=సమానమైన, అర్థముకంటెఁ= ధనముకన్న, సుతుఁడు=కుమారుఁడు, మేలు=అతిశయుఁడగును, ఆ రీతిఁ=ఆ ప్రకారముగానే, ఒండొంటికంటెఁ= ఒకదానికంటె నొకటి, కాయము=శరీరము, ప్రాణము=దానికంటె ప్రాణమును, అక్షచయముఁ=ఆ ప్రాణవాయువుకంటెను, అక్ష=జ్ఞానకర్మేంద్రియములయొక్క చయము= సముదాయమును (ఆ సమూహముకంటెను) డెందంబు=మనస్సు, (ఆ మనస్సుకంటెను) ధీ=బుద్ధియు, జీవముఁ=(దానికంటెను) జీవమును, వెసఁ= మిక్కుటముగా, ముఖ్యాత్మ= (ముఖ్యమైన) ప్రత్యగాత్మయు, ఘనంబులై= అతిశయములై, వెలయుఁ=ప్రకాశించును, వీనిలోఁ=ఈ చెప్పఁబడిన ఒకదానికంటె నొకటొకటి చొప్పున గొప్పలైన వీనియందు, మిథ్యా= మిథ్యాత్మయు, పెంపెసఁగఁ=అతిశయించునట్లుగాను, గౌణము=గౌణాత్మయు, ముఖ్యము= ముఖ్యాత్మము, ఎక్కుడులు=ఘనములు, సర్వేశుండు=పరబ్రహ్మము, తన్ముఖ్యమౌఁ–తత్=ఆ ముగ్గురకంటె, ముఖ్యమౌఁ= అతిశయమగును.

తాత్పర్యము :– పుడమియందు ప్రాణముతో తుల్యమైనది ద్రవ్యము, ద్రవ్యముకంటె మేలైనవాఁడు కుమారుఁడు, కుమారునికంటె ఘనమైనది దేహము. దానికంటె ప్రియమైనది ప్రాణము, దానికంటె ప్రియమైనది యింద్రియసమూహము, దానికంటె ముఖ్యమైనది మనస్సు. దానికంటె ప్రియమైనది బుద్ధి. దానికంటె ప్రియమైనది జీవము, దానికంటె ముఖ్యమైనది ప్రత్యగాత్మ. దానికంటె ప్రియమైనది పరబ్రహ్మము, ఇన్నింటిలో మిథ్యాత్మయు, గౌణాత్మయు, ముఖ్యాత్మయు నతిశయములు. ఈ మూఁటికంటెను పరబ్రహ్మము సర్వోత్కృష్టమని తాత్పర్యము.

"శ్లో॥ విత్తాత్పుత్రః ప్రియఃపుత్రాత్స్వశరీరం తథా ప్రియం, ప్రియాః శరీరాత్ స్వప్రాణాః ప్రాణాదాత్మా పరప్రియః", "శ్రు॥ ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః, మనసస్తు పరాబుద్ధి ర్బుద్ధేరాత్మా మహాఁపరః. మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః, పురుషాన్న పరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరా గతిః"–అను స్మృతి శ్రుత్యర్థము రీతిని లోకములో ప్రాణసమానమైనది అర్థము. వానికంటె ప్రియమైనవాఁడు పుత్త్రుఁడు. వానికంటె ప్రియమైనది మనస్సు. వానికంటె ప్రియమైనది బుద్ధి. బుద్ధికంటె మేలైనది ఆత్మ. వానికంటె శ్రేష్ఠమైనది అవ్యక్తము. అవ్యక్తముకంటె ఎక్కువైనవాఁడు పురుషుఁడు. ఆ పురుషునికంటె గొప్పయైనది కొంచెమైనను ఏదియు లేదని స్ఫురించుచున్నది.

ఆత్మయే అన్నిటికంటె ప్రియమనుటకు దృష్టాంతము. లోకములో కుమారుఁడైన వాఁడు ఏదైన నొక నేరమును చేసినట్లు రాజ్యాంగము వారికి రుజువైనయెడల ఆ నేరస్థుని ఖైదులోనుంచి కఠినశిక్షకు పాత్రునిగాఁజేయ యత్నించిరేని వాని తల్లిదండ్రు లది చూచి సహింపక వారికిఁగల ద్రవ్యమంతయును రాజ్యాంగముతోఁ జేరిన వారికి లంచములిచ్చి

పడరాని పాట్లుపడి కుమారుని విడిపించుచున్నారు. దీనిచే ధనముకంటె తనయుండు తద్దయు ప్రియుఁడని స్పష్టమగుచున్నది. ఒకవేళ ఆ నేరస్థుని లంచములు పుచ్చుకొని విడువక వానికి విధించిన దండనకు వానితండ్రి లోఁబడిన వదులుదుమనిరేని అందు కాతఁడు ఒడఁబడక అధికారస్థులతోఁ దనకును, ఆ చిన్నవానికిని నేవిధమైన సంబంధము లేదని వాదించి తాను తప్పించుకొనుటకు యత్నించును. గనుక సుతునికంటె నెక్కువైనది దేహమగుచున్నది. ఇదిగాక చెడ్డతప్పితమును గావించిన యొక మనుష్యుని నగరివారు శిక్షించునప్పుడు ఆ నేరస్థుని నేత్రములను తీసివేయమని ఆజ్ఞాపించినయెడల వాఁడు శరీరదండనకు ఒప్పుకొని ఇంద్రియములకు లోపము కల్గునని పరితపించుచున్నాఁడు. గనుక దేహము కంటె ఇంద్రియములు గొప్పవగుచున్నవి. ఒకవేళ అంతటితో వదలక శిరచ్ఛేదము చేయునట్లు విధించిరేని ప్రాణమును గూర్చి దుఃఖించుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి ఇంద్రియములకంటె ప్రాణములు ప్రియమైనవి అగుచున్నవి. అట్లు విధిలేక ప్రాణముల విడువవలసినప్పుడు తనకు పరమందు సుఖము గలుగ నపేక్షించును. గాన ప్రాణముల కంటె ఆత్మ ప్రియుఁడగుచున్నాఁడు. ఇవ్విధముగ విచారించిన ద్రవ్య పుత్ర, శరీరేంద్రియాదులెల్ల దుఃఖహేతువులని స్పష్టమగుచున్నవి. కాఁబట్టి వానియందె వ్విధమయిన అభిమానమును బెట్టక త్రికాలాబాధ్యమైన ఆత్మయే తానని భావించి తనయందుఁ దాను తప్పక యుండవలయునని భావము.

అవ :– ఆత్మానందమే ముఖ్యమనినను పుత్త్రుఁడు మొదలైనవి ఆత్మయనియు, అవే ముఖ్యమనియు చెప్పిన దే మనిన దానికి ఉత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ తనకాలావధి సర్వకర్త సుతుఁడాతం డుర్వి గౌణాత్ముఁడౌఁ
దనుఁ గాలాంతము దాఁకఁ దాల్చుఁ దనువత్యంతంబు మిథ్యాత్మ యౌఁ
దనకంతంబున సద్గతు ల్గలుగ ఁదా ధ్యానింపఁ గర్త్రాత్మయౌఁ
ఘనుఁడౌ వీనికిఁ గర్త వీనికగు ముఖ్యం బాత్మతోషంబగున్. 121

టీకా :– ఉర్విఁ=పుడమియందు, తన=తనయొక్క, కాల=జీవించుకాలముయొక్క, అవధిఁ= అంతమందు, (అనఁగా) మరణకాలమందు, సుతుఁడు=కుమారుఁడు, సర్వకర్త–సర్వ= తనయొక్క సర్వవస్తువులకు, కర్త=అధికారి, అతండు=ఆ కొడుకు, గౌణాత్ముఁడౌను=తన గుణమువలన కలిగినవాఁడౌను, తనుఁగాలాంతముదాఁకఁ–తనుఁ=తన్నును, కాలాంతముదాఁకను=ఉజ్జీవించియుండెడి అంత్యమువఱకు, తాల్చుఁ=మోసికొని యుండునట్టి, తనువు=శరీరము, అత్యంతంబు=మిక్కుటముగా, మిథ్యాత్మ=మిథ్యయను పేరుగలది, ఔఁ=అగును, తనకంతంబునఁ–తనకుఁ=తానైన జీవునకు, అంతంబునఁ= తుదముట్టెడికాలమందు, సద్గతుల్గలుగఁ=మంచిగతులు గలుగుటకు, తాఁ=తాను,

ధ్యానింపఁ=చింతించుటకు, కర్త్రాత్మయౌఁ=చేయఁదగిన స్వరూపుఁడగును, వీనికిఁ=ఈ మూఁటికిని, కర్త=కర్తయైన జీవాత్మ, ఘనుఁడౌఁ=గొప్పవాఁడగును, వీనికిఁ=ఈ జీవునకు, ఆత్మతోషంబు=బ్రహ్మానందము, ముఖ్యంబు=శ్రేష్ఠమయినది, అగుఁ=ఔను.

తాత్పర్యము :– పుడమియందు తాను జీవించుకాలముయొక్క అంతమందు సర్వమునకు కర్త సుతుఁడౌను. వాఁడెగౌణాత్మ. తాను మృతినొందెడు వఱకును తన్ను మోసికొని యుండెడి దేహము మిథ్యాత్మయవును. తనయొక్క చావునందు మంచిగతులు గలుగుటకుఁ గాను చింతించునట్టి జీవుఁడు కర్త్రాత్మయౌను. ఈ మూఁడాత్మలకుఁ గర్త్రాత్మయే ముఖ్యుఁ డగును. వీనికి తన్నుఁదానుగాఁ దెలిసికొనిన బ్రహ్మానందము ముఖ్యమని తాత్పర్యము.

పుత్త్రుఁడు మొదలైన మూఁడును ముఖ్యాత్మలు. తక్కినవి ఒక్కొక్క సమయమందు ఒక్కొక్క కారణమునుబట్టి అయినందున పూర్వపక్షములగుచున్నవి. ఆత్మయే ముఖ్యమయినందున పంచకోశములను త్రోసినను త్రోయఁబడకయుండు ఆత్మానందమే శ్రేష్ఠమగునని భావము.

అవ :– పైనఁజెప్పిన మూఁటిని విడిచిన ఆనందమే ఆత్మస్వరూపమౌననుట.

మ॥ హితమౌ వ్యాఘ్రము మైత్రి సల్పఁ గడు ఁదా నిష్టుండుగాకున్న స
త్సుతుఁడైన న్పగవాఁడు గాఁడె జగతి న్సొంపొందు ఘాసాదు లే
హితవైరంబులులేక యుండునటుల న్హేయంబుల న్బాసి స
మ్మతుఁడై జ్ఞాని వెలుంగు నీవనియు సన్మానింపు మాత్మ న్తగన్. 122

టీకా :– వ్యాఘ్రము=పులి, మైత్రిసల్పఁ=స్నేహముచేయఁగానే, కడుఁ=మిక్కిలి, హితమౌఁ= మంచిదౌను, తాఁ=తాను, ఇష్టుండుగాకున్నఁ=ఇష్టముగానివాఁడై యుండినేని, సత్సుతుఁ డైనఁ=మంచికొడుకైనను, పగవాఁడు=విరోధియైనవాఁడు, కాఁడె=కాఁడా, (అవుననుట) జగతిఁ=భూమియందు, సొంపొందుఘాసాదులు–సొంపొందు=ఒప్పుచుండెడి, ఘాసాదులు =తృణము మొదలైనవి, ఏహితవైరంబులులేక=ఎవ్విధములైన మిత్రత్వ, శత్రుత్వములులేక, ఉండుఁ=ఉండును, అటులఁ=ఆ ప్రకారముగానే, హేయంబులన్బాసి=హీనవృత్తుల నన్నిటినివిడిచి, సమ్మతుఁడై=అందఱకు సమభావముగలవాఁడై, జ్ఞాని=బ్రహ్మవేత్త, వెలుంగుఁ=ప్రకాశించును, ఈవు=నీవు, అవియుఁ=పైనఁజెప్పిన హితవైరములను, ఆత్మఁ=అంతఃకరణమందు, తగఁ=లెస్సగాను, సన్మానింపుము=బాగుగా యోజింపుము.

తాత్పర్యము :– పులితో మైత్రి చేసిన యెడలఁ దనతొడలమీఁదఁ గూర్చుండును. మంచికొడుకైనను వానితో విరోధించినయెడల చంపును. పగచెలుములులేని తృణము మొదలైన సస్యవృక్షాదులు ఎవ్విధములైన శత్రుత్వ మిత్రత్వములులేక యుండును. ఆ ప్రకారమే హీనవృత్తుల నన్నిటిని విడిచి అందఱియందును సమభావముగలవాఁడవై యుండు మని తాత్పర్యము.

చెప్పరాదనిన అట్టివారికిఁగూడ జాడ్యము కలిగినను బిడ్డలు లేకుండినను, కలిగి గిట్టినను, జీవించియుండియు లోఁబడి నడవకుండినను, నీతితప్పి ప్రవర్తించినను, భార్యలు గుణభూషణలు గాకుండినను, శత్రువులు ప్రబలులై యుండినను దేశమందు అనావృష్టి గలిగినను, దుఃఖము సంభవించుచున్నది గావున సౌఖ్యవంతులని చెప్పరాదు. అట్లు పలుకుట మోహముచేతనని ఎఱుఁగదగ్గది. మోహమువలన కష్టములు, సుఖములు గాఁదోఁచుటెట్లనఁగా, భారమును మోయువానికి నిర్ణీతమునకంటె కొంచెమధికముగా కూలి దొరికినయెడల ఆ బరువును మోసిన కష్టమును లక్ష్యముచేయక ఆనందించుచున్నాఁడు. అట్లుగాక సహజముగా దొరికెడి కూలికంటె తక్కువ చిక్కెనేని దుఃఖపడుచున్నాఁడు. పనివాండ్రు తమకు పనిలేకపోయిన పరితపించుచున్నారు. కాఁబట్టి ఈ కష్టకార్యము లన్నియు వీరలకెట్లు సౌఖ్యహేతువులుగాఁదోఁచుచున్నవో అట్లే ప్రభువులు మొదలగువారికిని మోహముచేత సుఖములుగాఁ గనఁబడుచున్నవి. జ్ఞానులకుఁగూడ దుఃఖముకలదా యనిన కలదనియే చెప్పవలయును. ఎందుకనఁగా జ్ఞానికిని దేహము కలదు. ఐతే జ్ఞానికిని అజ్ఞానికిని భేదమేమనఁగా : జ్ఞాని సమస్తదుఃఖములను అంతఃకరణము, ఇంద్రియాదులతోఁ జేరుటవలన కలిగినవేకాని సర్వసాక్షియైన తనకు లేవని తెలిసికొనును. జ్ఞాన విహీనుఁడు అన్యనిష్ఠమైన ఆ దుఃఖములను తనయందే ఆరోపించుకొని పరితపించు చున్నాఁడు. మఱియు దేవతలుకూడ ఒండొరులు యుద్ధముచేయుటచేతను, ఒకరినొకరు శపించుకొనుటచేతను, పుణ్యకర్మము నశించుటచేత నాశము కలుగుటవల్లను, ఇంక ననేక సంకటములు కలుగుటచేతను, దుఃఖపడినట్లు శ్రుతిస్మృతులయందును పురాణములయందును చెప్పఁబడియున్నది గాన, శరీరస్ఫురణ యెచ్చటెచ్చటఁగలదో అచ్చటచ్చట దుఃఖములే కనఁబడుచున్నవి. అయితే దేవతలను ఆనందస్వరూపులని చెప్పుటకు కారణమేమనఁగా బ్రహ్మవేత్త తనకు సంప్రాప్తమయిన దుఃఖములను అంతః కరణనిష్ఠముగా నెట్లు కనుఁగొనుచున్నాఁడో ఆ తీరుననే అమరులును జూచుటవలన వారిని ఆనందస్వరూపులని శాస్త్రములు పల్కుచున్నవి. గనుక **"శ్లో॥ శరీరస్య సదుఃఖత్వాద్వ్యాప్తిః తద్ వ్యాహతాయతః, అతః శరీరముక్త్యర్థం యత్నం కుర్యాదతంద్రితః "**– అను శ్లోకార్థము చొప్పున హిరణ్యగర్భశరీరపర్యంతమును దుఃఖముతోఁగూడికొని యున్నందున శరీరముతోఁ గూడిన ముక్తివిషయమయి ప్రయత్నపడక ఆ శరీముక్త్యర్థము ప్రయత్నపడవలెను. ఎందుకంనఁగా? నిద్రయందు శరీరపరిగ్రహంబు లేదు గావున దుఃఖంబును లేదు. మెలకువయందును స్వప్నమందునను శరీరపరిగ్రహంబు కలదు గావున దుఃఖంబు కలదు. ఈ తీరున ఆత్మకు శరీరపరిగ్రహముననే దుఃఖము సంప్రాప్తమగుచున్నందున దుఃఖము ఆగంతుకమే గాని స్వాభావికముగాదని స్పష్టమగుచున్నది. **"శ్లో॥ న భూతపంచకాన్నాపి కర్మణః కేవలాదపి, ఉభాభ్యాం మిళితాభ్యాం**

మూఁడువిధములుగాను,ఔ౯=అగును, తనయా=కుమారా, ము౯=పూర్వమందు, దాని౯=ఆ బ్రహ్మానందమును, అష్టవిధాఖ్యల౯=(ఆత్మానందము, అద్వైతానందము, విద్యానందము, యోగానందము, నిజానందము ముందటి మూఁటితోఁగూడ) ఎనిమిది విధములైన పేళ్లను, అందురు=(కొందఱు) చెప్పుదురు. అవి=అవియైదును, తత్త్రైవిధ్యమందు౯=తొలుతఁజెప్పిన మూఁటియందు, ఐక్యమౌ౯=కలియును, అనఁగా=ఈ ప్రకారమనఁగను, బ్రహ్మసువాసనావిషయ మోదాభిఖ్యలు–బ్రహ్మ=బ్రహ్మసంబంధమైనదియు, సువాసనా–సు=సుప్తైన, వాసనా=పూర్వ వాసనయొక్కయు, విషయ=(జ్ఞానకర్మేంద్రియ వ్యాపారములైన) విషయములయొక్కయు, మోద=ఆనందములయందలి, అభిఖ్యలు= నామధేయములు, ఈ మూఁడు=ఈ త్రివిధములే, కావున౯=కాఁబట్టి, ఆ సర్వముదంబుల౯ –ఆ=అట్టి, సర్వముదంబుల౯= సమస్తానందములను, తెల్పెద౯=తెలియఁజేయుచున్నాను, నీ యుల్లంబున౯=నీ అంతఃకరణమందు, కనుము=తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– నిష్కల్మషుఁడవైన నా యాచార్యుఁడా? ఆనందవిభాగములు ఏ ప్రకారమని అడిగితివేని బ్రహ్మానందమనునది మూఁడు విధములుగాను అగును. కుమారా! పూర్వమందు ఆ బ్రహ్మానందమును ఎనిమిది విధములుగా నుండునని కొందఱు చెప్పుదురు. వారు హెచ్చుగా చెప్పిన అయిదును ఈ మూఁటిలో కలిసియుండును. ఆ మూఁడు ఏవియనఁగా బ్రహ్మానందమని, వాసనానందమని, విషయానందమని మూఁడువిధములు గనుక అన్ని ఆనందములను వాని లక్షణములను దెలియఁజెప్పుచున్నాను. నీ మనస్సునందుఁ దెలిసికొనుము. **ఆనందముయొక్క భేదములు మూఁడని ముఖ్యపక్షము.**

అవ :– అష్టవిధానందముల వేఱుపాటులను చెప్పుచున్నారు.

మ॥ తనరు న్బ్రహ్మముదంబు సుప్తిగతి బోధ న్వాసనానందమౌ
ననుభోగంబుల గోచరప్రమద మాత్మానంద మెల్లప్రియం
బున విద్యాసుఖ మాగమోక్తగరిమ౯ బూర్ణార్థమం దద్వయ
మ్ము సుదాసీనతచే నిజప్రమదమౌ ముఖ్యాఖ్యయౌ నిష్ఠచేన్. 124

టీకా :– బ్రహ్మముదంబు=బ్రహ్మానందము, సుప్తిగతి౯=నిద్రవలెను, తనరు౯=ఒప్పును, బోధ౯=నిద్రలేనపుడు, వాసనానందము=వాసనానందమనునది, ఔ౯=అవును, అను భోగంబుల౯=అనుభవయోగ్యములైన వస్తువులయందు, గోచరప్రమదము= విషయానందము, ఔ౯=అగును, ఆత్మానందము=ఆత్మానందమనునది, ఎల్లప్రియంబున౯= అన్నివస్తువులు తనకు ప్రియమైయుండిన, (ఆ యాత్మానందము) ఆగమోక్తగరిమ౯– ఆగమ=ఉపనిషత్తులయందు, ఉక్త=చెప్పఁబడిన తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థవిచారణమునఁ గలిగిన, గరిమ౯=మహిమచేతను, విద్యాసుఖము=విద్యానందము, ఔ౯=అగును,

పూర్ణార్థమందున్=అన్ని పదార్థములు తనకుఁ గలిగియుండినను, అద్వయమ్మున్=అద్వైతానందము, ఉదాసీనతచేన్=సకలవస్తువులయందు తిరస్కరించెడు బుద్ధికలుగుటచేత, నిజప్రమదము=నిజానందము, ఔన్=అవును, నిష్ఠచేన్=(పైని జెప్పిన ఆ విద్యానందమును నిరంతరము) నిష్ఠచేత, ముఖ్యాఖ్యయౌన్=ముఖ్యానందమౌను.

తాత్పర్యము :– నిద్రవలెనుండునది **బ్రహ్మానందము.** నిద్రలోనుండి జగద్వాసనచేత మెలకువగలుగుట **వాసనానందము.** తాను లేచిన పిమ్మట తనకుఁగలిగిన వస్తువులన్నియు తనకంటికి గోచరించిన సుఖము **విషయానందము.** అన్నివస్తువులు తనయింట కలిగియుండుట **ఆత్మానందము.** అందఱకంటెఁ దాను అన్ని వస్తువులయందు నెక్కుడుగా నుండునట్టి సుఖము **అద్వైతానందము.** ఇవి ఐదును స్వభావసుఖములు. ఇవిగాక గురుముఖముగా **నేతినేతి**యనెడు మహావాక్యార్థవిచారణవలన కలిగెడి సుఖము **విద్యానందము.** దానినే ముఖ్యముగా ధ్యానించుట **యోగానందము.** పిమ్మట చేయవలసినది లేక అది అదిగానే యుండునది **సహజానందము.** ఇదే నిజానందమని తాత్పర్యము.

సమాధియందు అంతర్ముఖమై తెలిసికొనుటవలన కలిగినది బ్రహ్మానందమయినను బహిర్ముఖముగాఁ దెలిసికొనుటవలన మనస్సంతోషము గలిగిన ఆ సుఖము విషయానందమగును.

అవ :– అష్టవిధానందములలో విషయానందలక్షణమును గుఱించి చెప్పుచున్నారు.

మ॥ విను మీ మోదనిజస్థితు ల్దెలిపెద న్వీతానుమోదంబుచేఁ
దనయా! జాగ్రతనుండువాఁ డఖిల బాధల్వాయ నిద్రింప నా
మన మంతర్ముఖ మందుఁ దాననగు బ్రహ్మానంద మా జాడ నా
తని చిత్సౌఖ్యమె ధాత్రిలో విషయమోదంబౌఁ జుమీ యారయన్. 125

టీకా :– తనయా=కుమారా, ధాత్రిలోన్=పుడమియందు, ఈ మోదనిజస్థితులు–ఈ=ఈ ప్రకారములయిన, మోద=(పైనిజెప్పిన) అష్టవిధానందములయందలి, నిజ=స్వభావముగా నుండెడి, స్థితులు=కార్యములు, తెల్పెదన్=తెలియఁజెప్పెదను, వినుము=ఆలకింపుము, వీతానుమోదంబుచేన్–వీత=పోఁగొట్టఁబడిన, అనుమోదంబుచేన్=సంతోషముచేతను, జాగ్రతనుండువాఁడు=జాగ్రదవస్థయందుండెడి పురుషుఁడు, అఖిలబాధల్వాయన్–అఖిలబాధలు=(తనకుఁగలిగిన) సమస్తదుఃఖములు, పాయన్=పోవుటకుఁగాను, నిద్రింపన్=(శయనమందు) నిద్రించఁగాను, ఆ మనము=ఆ బహిర్ముఖమైన మనస్సు, అంతర్ముఖము=తనతట్టు తిరిగిన ముఖమును, అందున్=పొందును, దాన=ఆ పొందినదానియందు, బ్రహ్మానందము=బ్రహ్మానందసుఖము, అగున్=అగును, ఆ జాడను=ఆ

మార్గమందు, అతని=ఆ పురుషునియొక్క, చిత్సౌఖ్యమే=చిదానందమే, ఆరయన్=విచారింపఁగాను, విషయమోదంబు=విషయానందము, అగుఁజుమీ=అగునుగదా.

తాత్పర్యము :– కుమారా! పుడమియందు ఈ ప్రకారముగాఁ జెప్పిన అష్టవిధానందములయందలి స్వభావములుగా నుండెడి కార్యములను తెలియఁజెప్పెదను ఆకర్ణింపుము. పోఁగొట్టబడిన సంతోషముతోఁ గూడిన జాగ్రదవస్థయందుండెడి పురుషుఁడు తనకుఁ గలిగిన సమస్తదుఃఖములు నశించుటకుఁగాను శయనమందు నిద్రపోవునప్పుడు ముందుజాగ్రత్తలో బహిర్ముఖమైన మనస్సు తానైన కూటస్థబ్రహ్మమందు తిరిగిన ముఖమైనదగును. ఆ విధముగా అంతర్ముఖమైనదానియందు కలిగినపురుషుని మానసోల్లాసమే విషయానందమని తాత్పర్యము.

అష్టవిధానందములనఁగా **బ్రహ్మానందము. వాసనానందము, విషయానందము, ఆత్మానందము, అద్వైతానందము, విద్యానందము, యోగానందము, సహజానందము** అనునవి. **బ్రహ్మానంద**మనఁగా నిద్రలో నిద్రించునట్లు బ్రహ్మములోఁజేరి తానే బ్రహ్మమై యుండుట. **వాసనానంద**మనఁగా తాను అంతఃకరణముతోఁజేరి బహిర్వాసనవలన వెలుపల తిరిగినట్లు బ్రహ్మములోనుండి చీలుట. **విషయానంద**మనఁగా నిద్రలోనుండి జాగ్రదవస్థకు తిరిగినప్పుడు సమస్తవిషయములు తనకు దృశ్యములగుట. **ఆత్మానంద**మనఁగా ఇతరులకంటె నెక్కువ కలిమిని తానుచెంది తనకంటె నెవ్వరును అధికులుగా నుండక యుండుట. **విద్యానంద**మనఁగా తత్త్వమస్యాది మహావాక్యవిచారణచేసి అందువలన తనకు లభించిన ఆనందముతోఁ గూడియుండుట. **యోగానంద**మనఁగా ఆ యానందమును తాను సర్వావస్థలయందును నిష్ఠచేయుచుండుట. **సహజానంద**మనఁగా లోకవ్యవహారాదుల యందు ఆయా కాలములయందు ఆయా కార్యములు సహజమైనట్లు బ్రహ్మనిష్ఠయందు సహజముగా నుండుట. వీనిలో విషయానందమును గుఱించి యీపద్యమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది. విషయానందమనఁగా వృత్తియందు ప్రతిబింబించిన ఆనందము. అది అంతర్విషయానందమని బహిర్విషయానందమని ఇరుతెఱంగులు. వానిలో అంతఃకరణము ఇంద్రియాదులతోఁజేరి విషయసుఖాపేక్షను జెందినపుడు వలయు పదార్థము లభింపఁగా ఁగలిగిన మోదమే బహిర్విషయానందము. ఆ యంతఃకరణము ఇంద్రియాదులతోఁ గూడక వానినుండి మఱలి బ్రహ్మవిషయకమందు దృష్టి నిలిపి అపరోక్ష సాక్షాత్కారప్రాప్తి లభించెడి పర్యంతము కలిగెడి సంతోషమే అంతర్విషయానందము. అట్టి యపరోక్షజ్ఞానము లభించినను బ్రహ్మానందస్వరూపుఁడగుచున్నాఁడని భావము. మఱియు సుషుప్తినుండి జాగ్రదవస్థకు మళ్ళినప్పుడు శరీరజ్ఞప్తి కలుగుచున్నది. అందుచేత దుఃఖము సంప్రాప్తమగుచున్నది. ప్రభువులు మొదలగువారు సౌఖ్యమునే సదా యనుభవించెదరే, శరీరపరిగ్రహముగల చోట్లనెల్ల దుఃఖము కలుగునని

మోక్షమునకు సహాయమైన ఆనందము ఒకరి హృదయమందున్నట్లు ఇంకొకరి హృదయమందుండదు. తెలివిలేక తనకు అనుభవముగా నిద్రపోవువాడు ఆనంద స్వరూపుఁడై ప్రకాశింపఁడా? అట్టివానియొక్క మనస్సంతోషము విజ్ఞానస్వరూపమై ప్రకాశించునని చూచెదను. ఆ యానందము ప్రత్యక్షముగా నా కే ప్రకారముగా నగునని తాత్పర్యము.

అవ :– పై ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచున్నారు.

మ॥ నవనీతాజ్యము లొక్కటయ్యు రుచుల న్నామస్వరూపంబులన్
భువి వేర్వేఱగురీతి జాగ్రమున సంపూర్ణస్థితిస్వాంతసం
భవవిజ్ఞాని వెలుంగు దుఃఖగతహృద్భంగంబునం గంకణాం
బువులబ్జాకరసేతువు ల్పగిదిఁ దద్బోధాత్ముఁ డొక్కండగున్. 129

టీకా :– నవనీతాజ్యములు–నవనీత=వెన్నయు, ఆజ్యములు=నెయ్యియు, ఒక్కటయ్యున్=ఒకటిఐనను, రుచులన్=రుచులచేతను, నామస్వరూపంబులన్–నామ=పేళ్లచేతను, స్వరూపంబులన్=రూపములచేతను, భువిన్=భూమియందు, వేర్వేఱగురీతిన్=వేర్వేఱుగా నయినట్లు, జాగ్రమునన్=జాగ్రదవస్థయందు, సంపూర్ణ=నిండిన, స్థితిన్=నిలుకడ చేతను, స్వాంత=మనస్సునందు, సంభవ=పుట్టిన, విజ్ఞాని=బ్రహ్మజ్ఞాని, వెలుంగున్=ప్రకాశించును, దుఃఖగతహృద్భంగంబునన్–దుఃఖ=(ఆధివ్యాధిరూప)దుఃఖములచేతను, గత=పొందఁబడిన, హృత్=మనస్సుయొక్క, భంగంబునన్=నాశనమునందు, కంకణాంబువులు–కంకణ= నీటి బిందువు, అంబువులు=ఉదకమును, అబ్జాకరసేతువులు–అబ్జాకర=తటాకము, సేతువులు= కట్టయు, పగిదిన్=వలెను, తద్బోధాత్ముఁడు=ఆ విజ్ఞానస్వరూపుఁడు, ఒక్కండగున్=ఒక్కఁ డేయగును.

తాత్పర్యము :– వెన్నయు, నెయ్యియు ఒక్కటియే అయినను రుచులచేతను నామరూపముల చేతను వేర్వేఱైనట్లు జాగ్రదవస్థయందు సంపూర్ణస్థితితోఁ గూడిన మనస్సువలనఁ బుట్టిన విజ్ఞానముగల యోగి ప్రకాశించును. దుఃఖముతోఁగూడిన మనోనాశనమందు నీటిచినుకు నీరే అయినటువలెను, చెఱువు కట్టఐనటువలెను, ఆ విజ్ఞానస్వరూపుఁడు ఒక్కడేయగునని తాత్పర్యము.

అనఁగా పాలుగాఁచి పేఱఁబెట్టి చిలుఁకగా వెన్న పుట్టుచున్నది, ఆ వెన్నను గాఁచఁగా నెయ్యి అగుచున్నది. ఆ ఒక్క పాలవలనఁగలిగిన వెన్న, నెయ్యి అనువానియొక్క రుచులును, రూపనామములును ఒక్కటిగానుండక భేదించినట్లు బ్రహ్మజ్ఞానియు మెలకువయందు ప్రకాశించినను, విచారణచేత పయినజెప్పినవన్నియు ఒక్కటియే యైనట్లు సకలమైన వాచ్యపదార్థములను వర్జించినవాఁడగుటవలన **"సర్వత్ర పూర్ణరూపాత్మా**

తచ్ఛరీరముపజాయతే॥"–అనునట్లు కర్మంబుతోఁ గూడికొనిన పంచీకృత పంచమహా భూతంబులవలననే శరీరంబు కలిగెనని రూఢిపడుచున్నది. ఇందుకు దృష్టాంతము ఘటము పుట్టుటకు ఉపాదానకారణమగు మృత్తికచేతనే కార్యము గలుగక నిమిత్తకారణమగు కులాలవ్యాపారము మృత్తికకు ముఖ్యకార్యంబైనటువలె కేవల పంచమహాభూతంబుల వలననుగాని కేవల కర్మవలనంగాని శరీరము గలుగక ఆ రెంటియొక్క కూటమిచేఁ బుట్టుచున్నదని తెలియుచున్నది. ఘటమునకు నిమిత్తోపాదాన కారణములగు కులాలవ్యాపారమును మృత్తికయును లేనియెడల ఘటంబను నామరూపంబులు ఎవ్విధమునకలుగవో ఆ తీరుననే దార్ష్టాంతికమందు ఉపాదానకారణమగు భూతంబులును భౌతిక ప్రపంచంబును స్థాయిగా నుండినను అద్వితీయుండగు పరబ్రహ్మమును బహిర్విషయానందమునందుండి వీడి అపరోక్షజ్ఞానము చేత తానే యని యెఱిఁగెనేని నిమిత్తకారణంబగు కర్మంబు నశించుచున్నది. అట్లు కర్మంబు నశింపఁగానే శరీరము కలుగదు. ఎప్పుడు శరీరములేదో అప్పుడు జన్మము లేదని సుప్రసిద్ధము. మెలకువయందును స్వప్నమందును కర్మమున్నందున శరీరంబు కలదనియు నిద్రయందు భోగప్రదంబగు కర్మములేనందున శరీరంబు లేదనియు భావము.

అవ :– బ్రహ్మానందలక్షణముగుఱించి దిగువవచ్చెడి రెండుపద్యములచేఁ దెలియఁ బఱుచుచున్నారు.

ఉ॥ తక్కువ నిచ్చు గోచరముదం బిలఁ దత్త్రిపుటివ్యథాళికి
న్పొక్కకు మీవు గృధ్రము నభోగతి నీడముఁ జేరుఁ గాన న
ల్దిక్కుల కాత్మ చేరక యుదీర్ణసుషుప్తిని జెంద జీవుఁ డా
మక్కువఁ దన్మయుండగు సమమ్ముగ నత్తఱి బ్రహ్మమోదమౌన్. 126

టీకా :– ఇలన్=భూమియందు, తక్కువనిచ్చుగోచరముదంబున్–తక్కువన్=హీనమును, ఇచ్చు=కలుగఁజేయుచుండెడి, గోచరముదంబున్=విషయసుఖమును, తత్త్రిపుటివ్యథాళికిన్–తత్=ఆ విషయసుఖమునుగూర్చి, త్రిపుటి=(అంతరమధ్యబాహ్య) త్రిపుటులయందలి, వ్యథా=దుఃఖములయొక్క, ఆళికిన్=సమూహమునకు, ఈవు=నీవు, పొక్కకుము= (మనశ్చలనము చేత) వ్యాకులపడకుము, గృధ్రము=గద్ద, నభోగతిన్=ఆకాశసంచారముచేత, నీడమున్=తనగూఁటిని, చేరుఁగానన్=చేరును కాఁబట్టి, నల్దిక్కులకున్=నాలుగుదిక్కుల యందుండిన పదార్థములను గుఱించి, ఆత్మ=పోవుచుండెడి ఇంద్రియములతోఁగూడిన అంతఃకరణము, చేరక=ఆ దిక్కులకుపోక, ఉదీర్ణ=అతిశయమైన, సుషుప్తిని=నిద్రయందు, చెందన్=చెందఁగాను, జీవుఁడు=చిదాభాసుఁడు, సమమ్ముగన్=సమముగాను, ఆ మక్కువన్ =అట్టి ప్రేమతోడను, తన్మయుండగున్=(అంతఃకరణములయొక్క తాదాత్మ్యమును) పొఁ

దినవాఁడగును, అత్తఱిఁ=ఆ సమయమందు, బ్రహ్మామోదము= బ్రహ్మానందము, ఔఁ=అవును.

తాత్పర్యము :– భూమియందు హీనమును కలుగఁజేయుచుండెడి విషయసుఖములైన అంతర, మధ్య, బాహ్య త్రిపుటులయందలి దుఃఖసమూహములకు వ్యాకులపడకుము. గద్ద ఆకాశసంచారముచేత తనగూఁటిలో చేరునటువలె నాలుగుదిక్కుల సంచరించెడి ఇంద్రియములతోఁగూడిన అంతఃకరణము ఆ విషయసుఖములను పొంద అతిశయమైన నిద్రయందు చెందఁగాను చిదాభాసుఁడు సమముగా విశ్వాసముతో అంతఃకరణముయొక్క తాదాత్మ్యమును పొందినవాఁడగును. ఆ సమయమందు బ్రహ్మానందము కలుగునని తాత్పర్యము.

త్రిపుటులనఁగా ః– జ్ఞాతృ, జ్ఞాన, జ్ఞేయములు అంతరత్రిపుటి. ద్రష్టృదర్శన దృశ్యములు మధ్యత్రిపుటి. కర్తృ కారణ కార్యములు బాహ్యత్రిపుటి. ఈ త్రిపుటులు అంతరింద్రియ, జ్ఞానేంద్రియ, కర్మేంద్రియములవలన కలిగెడు ఒక్కొక్క ఇంద్రియమునకు మూఁడేసిగా కలుగుచున్నవి. వీనివివరము మొదటి ప్రకరణమందు వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ త్రిపుటిలోఁ గలుగు విషయసుఖములు పెక్కు దుఃఖములతోఁ గలిసియున్నందువలన సుఖము లేదు. గనుక సుషుప్తివలె సమాధినిష్ఠయందు ఆత్మ పరబ్రహ్మమందుచేరి తన్మయమై సుఖమును అనుభవించుటయే బ్రహ్మానందమని భావము. గృధ్రము నభోగతినీడముఁ జేరుఁగానఁ–అనుటవలన గద్ద ఆకాశమార్గమునసంచరించుచు తనగూఁటికి వచ్చునపుడు మిక్కిలి వేగముగా నేతెంచుచందమున జీవుఁడును దేనిచేతను అడ్డఁబడక సుషుప్తిసుఖమును ఆపేక్షించుటచేత నదియు బ్రహ్మానందమగును. కాఁబట్టి విషయాదులయందు బుద్ధిని నాటనియ్యక బ్రహ్మతాదాత్మ్యమును పొందుటే బ్రహ్మానందమని తెలియవలెను.

మ॥ అరుదై యొప్పు సుషుప్తితోషమగు నాత్మానంద మద్దానికై
ధరఁ బుష్పాదులఁ జేర్చి నిద్దురఁ గొనఁ స్థానప్రమోదం బగుఁ
వరుసఁ స్త్రీపురుషాదిశూన్య మగు నిర్వ్యాపారనిద్రాప్తి య
ట్లరయ న్స్వానుభవానుమోదమదె బ్రహ్మానందమౌ నర్భకా! 127

టీకా :– అర్భకా=పుత్త్రుఁడా, అరుదై=(వేదాంతమహావాక్యార్థమందు) అపురూపమై, ఒప్పు= ఒప్పుచుండెడి, సుప్తితోషము=నిద్రాసుఖము, ఆత్మానందము=బ్రహ్మానందము, అగుఁ= అగును, అద్దానికై=ఆ సుఖమునకై, ధరఁ=భూమియందు, పుష్పాదులఁ= పుష్పములు మొదలైనవానిని, చేర్చి=పేర్చి, నిద్దురఁ=సుషుప్తిని, కొనఁ=గ్రహించెనేని, స్థాన ప్రమోదంబగుఁ=స్థానసుఖమగును, వరుసఁ=క్రమముగాను, స్త్రీ పురుషాదిశూన్యము– స్త్రీ=ఇది ఆఁడుది, పురుష=వీఁడు మగవాఁడు, అది=ఇది మంచిది, ఇది చెడ్డది అను మొదలగునవి, శూన్యమగు=ఏమియులేనిదైన, నిర్వ్యాపార=ఏ ప్రయత్నములేని, నిద్ర= నిద్రయొక్క, ఆప్తి=ప్రాప్తి, అట్లు=ఆ ప్రకారము, అరయఁ=విచారింపఁగా, స్వానుభవాను మోదము=తనయందు తానుగా తెలిసికొనిన సంతోషము, అదే=ఆ స్వానుభవానుమోదమే, బ్రహ్మానందము=బ్రహ్మజ్ఞానమువలన కలిగిన సుఖము, ఔఁ= అవును.

తాత్పర్యము :– పుత్త్రా! వేదాంతమందు అపురూపమై ఒప్పుచుండెడి నిద్రాసుఖము ఆత్మానందమగును, ఆ సుఖమునకై భూమియందు పువ్వులు హంసతూలికాతల్పములు మొదలైనవానిని జేర్చి ఆ నిద్రాసుఖమునకై నిద్రించెనేని స్థానసుఖమగును. క్రమముగా ఆఁడుది మగవాఁడను భేదము దెలియక ఏ ప్రయత్నముచేయక నిద్రాప్రాప్తికాలమువలె తన్ను దాఁదెలిసికొనిన సుఖము బ్రహ్మానందమగునని తాత్పర్యము. అనఁగా నొక మనుష్యుఁడు గాఢనిద్రలో నున్నతఱి స్త్రీలని, పురుషులని, తనవారని, అన్యులని భేదములేక యుండురీతిని సుషుప్త్యానందమందు మగ్నుఁడైనవానికి జాగ్రత్స్వప్నప్రపంచములు తెలియవు గావున అప్పుడు గలిగిన స్వానుభవానందమే బ్రహ్మానందమగుచున్నది.

అవ :– నిద్రయందు లభించిన ఆనందము నాకెట్లు నిదర్శనమగునని శిష్యుఁడడుగు చున్నాఁడు.

మ॥ అమరస్తుత్య! విముక్తి కీరస సహాయం బౌ ప్రియం బెల్లెడఁ
సమమై యుండదు బోధహీననిజసాక్షాద్యోగసుప్తుండు తో
షమయుండై వెలయండె వానిమదితోషం బంత ధీరూపమై
యమర న్భాసిలునంచుఁ గాంతు నది ప్రత్యక్షంబు నాకెట్లగున్. 128

టీకా :– అమరస్తుత్య–అమర=దేవతలచేతను, స్తుత్య=కొనియాడఁదగిన యాచార్యుఁడా, విముక్తికిఁ=మోక్షమునకు, ఈరసఁ=ఈ భూమియందు, సహాయంబు=ఉపకారము, ఔ ప్రియంబు=అగునట్టి ప్రియమైనది, ఎల్లెడఁ=ఎచ్చోటను, సమమై=సమానమై, ఉండదు= ఉండదు, (అనఁగా నొకరిహృదయమందున్నట్లింకొక హృదయమందుండదనుట) బోధహీననిజసాక్షాద్యోగసుప్తుండు–బోధహీన=తెలివిలేని, నిజ=స్వకీయమైన, సాక్షాద్యోగ– సాక్షాత్=అనుభవమైన, యోగ=ప్రాప్తమైన, సుప్తుండు=నిద్రఁబోవువాఁడు, తోషమయుండై= ఆనందస్వరూపుఁడై, వెలయండె=ప్రకాశింపఁడా, వాని=అట్టి పురుషుని యొక్క, మది= మనస్సునందలి, తోషంబు=ఆనందము, ధీరూపమై=విజ్ఞాన స్వరూపమై, అమరఁ= ఒప్పునట్లుగాను, భాసిలునంచుఁ=ప్రకాశించునని, కాంతుఁ=చూచెదను, అంతఁ=పిమ్మట, అది=ఆ యానందము, ప్రత్యక్షంబు=నిదర్శనము, నాకుఁ=నాకు, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, అగుఁ=అగును.

తాత్పర్యము :– దేవతలచేత కొనియాడఁబడిన నా యాచార్యుఁడా! ఈ భూమియందు

సంకల్పము చేయనేరదు గనుక సుఖదుఃఖములు జగత్తు స్వప్నమువలెను ఇంద్రజాలము వలెను తోఁచి నశించుటవల్ల మాయామయంబని స్ఫురించును. అట్టి స్ఫురణగలవానికి అంతఃకరణవ్యాపారములన్నియు నశించిపోయి మనస్సు నిలుకడగా నుండును అని భావము. శబ్దాదులను విడిచి మనస్సును నియమములో నిలిపినవాఁడు అట్లు **"బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా న శోచతి న కాంక్షతి, సమస్సర్వేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామ్"** అను గీతోక్తి చొప్పున నష్టమైన వస్తువులకు దుఃఖపడక రానివస్తువులను కోరక సమస్తప్రాణులయందు సమభావన కలిగి సర్వోత్కృష్టమైన సచ్చిదానందస్వరూపమందే భక్తిఁ జేయుచుండును. కాఁబట్టి **"అహంకారం బలం దర్పం కామక్రోధం పరిగ్రహమ్, విముచ్య నిర్మమశ్శాంతో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే"**–అనునట్లు అహంకారము, సామర్థ్యము, దర్పము, కామము మొదలయినవానిని విడిచినవాఁడు బ్రహ్మభావమును పొందుటకు సమర్థుఁడు.

అవ :– ముఖ్యానందలక్షణమును గుఱించి చెప్పుచున్నారు.

మ॥ నిజమోదం బగు ముఖ్య మన్న నుఖలో నీరంబె పై చెమ్మయై
సుజనస్తుత్య! వెలుంగు మాడ్కి మఱుఁగై సొంపొందు గర్వంబె యా
నిజమం దొందిన ముఖ్యమౌ విషయము ల్నిద్రింప నిర్నిద్రలో
ధ్వజదండాకృతి దేహ మై సమత స్వాంతం బొప్పఁదన్ముఖ్యమౌన్. 132

టీకా :– సుజనస్తుత్య=సత్పురుషులచేఁ గొనియాడఁదగినశిష్యుఁడా, నిజమోదంబు= నిజానందము, ముఖ్యమన్నన్=ముఖ్యమని చెప్పితివేని, ఉఖలోనీరంబె=కుండలోని జలమే, పైచెమ్మయై=కుండపై వచ్చిన ఊటయై, వెలుంగుమాడ్కిన్=ప్రకాశించునటులు, అగున్= ఔను, సొంపొందుగర్వంబె=(వెలుపల) ప్రకాశించెడి అహంకారమే, మఱుఁగై=దాఁగినదై, ఆ నిజమందున్=(లోపలనుండుతానైన) ఆ నిజానందస్వరూపమందు, ఒందినన్= పొందినను, ముఖ్యమౌన్=ముఖ్యానందమగును, విషయములు=నలుదిక్కుల సంచరించెడి వ్యాపారములు, నిర్నిద్రలోన్=సమాధినిష్ఠయందు, నిద్రింపన్=నశించినను, దేహము= శరీరము, ధ్వజదండాకృతిన్=దేవాలయధ్వజస్తంభము వలె, ఐ=అయియుండి, స్వాంతంబు= అంతఃకరణము, సమతన్=సమభావముచేత, ఒప్పన్= ఒప్పినను, తన్ముఖ్యమౌన్–తత్=ఆ, ముఖ్యమౌన్=ముఖ్యానందమగును.

తాత్పర్యము :– సత్పురుషులచేఁ గొనియాడఁదగిన శిష్యుఁడా? నిజానందము ముఖ్యమని చెప్పితివేని భాండములోని యుదకమే పయిన చెమ్మగిలి ప్రకాశించినటులు వెలుపల ప్రకాశించెడి అహంకారమే దాఁగినదై లోపలనుండెడి నిజానందస్వరూపమందు చేరినయెడల ముఖ్యమవును. నలుదిక్కులయందు వ్యాపించెడి ఇంద్రియవ్యాపారములు

సర్వత్రాత్మావశేషకః, శుద్ధచైతన్యరూపాత్మా సర్వసిద్ధివివర్జితః"–అను ఉపనిషద్వాక్యము చొప్పున అంతటను నిండిన రూపముగలవాఁడును, అంతటను మిగిలినవాఁడును, శుద్ధచైతన్యస్వరూపుఁడును, తనకంటె భిన్నములగు సకలసిద్ధులును లేనివాఁడును ఆ పరమాత్మయే గనుక ఆ పరమాత్మయే తానై యుండునని భావము. **"స్వయం బ్రహ్మా స్వయం విష్ణుః స్వయమింద్రః స్వయం శివః, స్వయం విశ్వమిదం సర్వం స్వస్మాదన్యన్న కించన"**–అని మహావాక్యరత్నావళి. గనుక ఆ బ్రహ్మజ్ఞానియే బ్రహ్మయును, విష్ణువును, ఇంద్రుఁడును, శివుఁడును. ఈ కనఁబడుచుండెడి సర్వప్రపంచమనియు అతనికంటె వేఱేకొంచెమైనను లేదనియు స్ఫురించుచున్నది. కాఁబట్టి గురుముఖముగా విచారణచేసినయెడల జరిగినది, జరగఁబోవునది, జరుగుచుండునది, తెలిసికొనువాఁడు, సమీపమున నుండునది, దూరముననుండునది మొదలైన సర్వము చిన్మాత్రస్వరూపమే యగును. **"ఆత్మనోఽన్యత్తుషం నాస్తి సర్వమాత్మమయం జగత్"**–అను ప్రమాణము చొప్పున ఆత్మకంటె వేఱొండు పొట్టు అంతమాత్రమైనను లేదనియు సర్వప్రపంచము ఆత్మమయమే యనియు ఎఱిఁగి **"సర్వం నాహం న చాన్యం వా సర్వం బ్రహ్మైవ కేవలం"**– అనురీతిని నీవు, నేను, అన్యము అను భేదబుద్ధిలేక సర్వము బ్రహ్మస్వరూపమేయని భావించువాఁడె విజ్ఞానస్వరూపుఁడు.

అవ :– వాసనానందమును గుఱించి వివరించుచున్నారు.

శా॥ ఆనందం బెడఁబాసి రా నిలఁ బనే మయ్యా! యతం డిట్లన
న్నానాభూతభవార్జితక్రియలు విన్నాణంబుగాఁ దెచ్చు స
న్మానింపంబడుచుండు సుప్తిసుఖ మాత్మ న్పాసి వీతెంచు నా
యానందంబగు వాసనామయము నీవాలింపు మెం తేనియున్. 130

టీకా :– అతండు=(ఏకమైన బ్రహ్మానందసుఖమును బొందిన) ఆ పురుషుఁడు, ఆనందంబున్=తన బ్రహ్మానందమును, ఎడఁబాసి=విడిచిపెట్టి, ఇలన్=భూమినిగూర్చి, రాన్= వచ్చుటకు, పనేమి=ఏమిపని, అయ్యా=గురుస్వామి, ఇట్లనన్=ఈ ప్రకారము శిష్యుఁ డడుగఁగాను, నానాభూతభవార్జితక్రియలు–నానా=బహువిధములైన, భూతభవ=పోయిన జన్మముల యందు, ఆర్జిత=సంపాదింపఁబడిన, క్రియలు=ప్రారబ్ధ కర్మములు, విన్నాణంబుగాన్=విశేషముగాను, తెచ్చున్=వెలుపలికి తీసికొనివచ్చును, సన్మానింపం బడుచుండు సుప్తిసుఖమున్–సన్మానింపంబడుచుండు=సుఖముగా నిద్రించితినని ఆ నిద్రాసుఖమును మఱవక కొనియాడఁబడుచుండునట్టి, సుప్తిసుఖమున్=నిద్రాసుఖమును, ఆత్మన్=అంతఃకరణమందు, పాసి=విడిచి, వీతెంచున్=జగద్వాసనచేత వెలుపలికి వచ్చును, ఆ యానందము=ఆ సుషుప్తిసుఖమనునది, వాసనామయము=వాసనానందము,

అగుఁ=అగును, ఈవు=నీవు, ఎంతేనియుఁ=ఆ సుఖమునంతయును, ఆలింపుము=(తెలియ) వినుము.

తాత్పర్యము :– ఏకమైన బ్రహ్మానందమును పొందినవాఁడు జగద్విషయములను విడిచినవాఁడైనను భూమిని గూర్చి వచ్చుటయేమిపని అయ్యా! అని అడిగితివేని అనేక ప్రకారములుగా జ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వజన్మములయందు సంపాదింపఁబడిన ప్రారబ్ధకర్మములైనవి బ్రహ్మానందమును విడిపించి మాటిమాటికి వెలుపలికి తీసికొనివచ్చుచుండును. నిద్రనుండి లేచి ఆ నిద్రాసుఖమును కొనియాడుచుండువాఁడు దానివిడిచి వెలుపలికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆ వెలుపలికి వచ్చినవాఁడు బ్రహ్మానందమును వచించుటే వాసనానందమని తాత్పర్యము.

"కర్మణా బధ్యతే జంతు ర్విద్యయా చ విముచ్యతే, స్వరూపావస్థితిర్ముక్తిస్తద్భ్రంశోహంత్య వేదనమ్, చిత్తే చలతి సంసారో నిశ్చలే మోక్ష ఉచ్యతే॥"–అను వాక్యార్థముల చొప్పున జంతువు కర్మములచేత బద్ధమౌచున్నదనియు, జ్ఞానముచేతఁ దెలియఁబడుచున్నదనియు, స్వరూపమందుండుటయే మోక్షమనియు, అట్లుండకుండుటయే దుఃఖమనియు, చిత్తచలనమే సంసారమనియు, నిశ్చలచిత్తమే మోక్షమనియు స్ఫురించుచున్నది. కాఁబట్టి వాసనలచేతఁ గట్టఁబడక **"మోక్షః స్యాద్వాసనాక్షయః"** అనువట్లు వాసనలను వసింపఁజేయుటే మోక్షమగుచున్నందున విషయచింతనములయందు బుద్ధిని ఊననిచ్చిన బంధమగును. గాన సకలమైన కోరికలను క్షయింపఁజేసికొని బంధములను విడనాడి **"యో జాగర్తి సుషుప్తిస్థో యస్య జాగ్రన్న విద్యతే, యస్య నిర్వాసనో బోధః స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే"** –అను ప్రమాణవాక్యములరీతిని ఎవఁడు దృశ్యపదార్థములయందు నిద్రఁ జెందినవానివలెనే తెలియకయుండి సుఖబాధస్వరూపమైన నిజరూపమందు జాగ్రతుఁడైయుండి విషయానందముల యందు జాగ్రత్తలేక వాసనావిహీనమైన పూర్ణజ్ఞానముగలవాఁడో అట్టి పురుషుఁడే జీవన్ముక్తుఁడు. అట్టివాఁడు పూర్వజన్మసంచిత ప్రారబ్ధకర్మములచేత బ్రహ్మానందమునుండి మఱలి ప్రపంచముతట్టు తిరిగినను నిద్రించినవాఁడు నిద్రనువదలి మెలకువకు వచ్చినప్పుడు నిద్రయొక్క సుఖమును గొనియాడినట్లు ఆ బ్రహ్మానందమును గొనియాడుట వాసనానందమని భావము.

అవ :– నిజానందలక్షణమును జెప్పుచున్నారు.

చ॥ తలఁపు జనింప దేహమని తా నిజమోదము డాఁగ స్వాత్మ దు
ర్మలభవవార్ధిలోఁ బడుఁ బురకృతకృత్యము చేత వారికిఁ
గలుగుట యెల్లఁ దత్కృతమె కావున మధ్యమకాల మిచ్చు ని
ర్మలమునివృత్తి దానఁ జెడ మానసవృత్తి నిజప్రమోదమౌన్. 131

టీకా :– తలఁపు=మనస్సంకల్పము, జనింపఁ=పుట్టినను, తాఁ=తాను, దేహమని=దేహము

నేనని, నిజమోదముడాఁగఁ–నిజ=తనయొక్క, మోదము=సహజానందము, డాఁగఁ=మఱుఁగుకాఁగాను, స్వాత్మదుర్మలభవవార్ధిలోఁ–స్వ=తానైన, ఆత్మ=కూటస్థచైతన్యము, దుర్మల=దుష్టమలములతోఁ గూడిన, భవవార్ధిలోఁ=జన్మసముద్రమందు, పడు= పతనమగును, వానికిఁ=అట్లుపడువానికి, పురాకృతకృత్యముచేతఁ=పూర్వజన్మకృత కర్మములచేత, కలుగుటయెల్లఁ=కలిగెడిసర్వము, తత్కృతమె=ఆ జన్మసంచితమే, కావునఁ=కనుక, మధ్యమకాలము=(భూతభవిష్యత్కాలముల రెంటినడుమనుండెడి) వర్తమానకాలము, నిర్మలమునివృత్తిఁ–నిర్మల=అతిస్వచ్ఛమైన, మునివృత్తిఁ= నిస్సంకల్ప వృత్తిని, ఇచ్చుఁ=ఇచ్చును, దానఁ=ఆ వృత్తిచేతను, మానసవృత్తి=అంతఃకరణవ్యాపారము, చెడఁ=నశించినచో, నిజప్రమోదము=నిజానందము, ఔఁ=అగును.

తాత్పర్యము :– మనస్సంకల్పముపుట్టినను తాను దేహమను తలంపు తోఁచఁగానే తనయొక్క సహజానందము మఱుఁగుపడి తనయొక్క కూటస్థచైతన్యము దుష్టమలములతోఁ గూడిన జన్మవార్ధిలోఁబడును. ఆ ప్రకారముగాఁబడెడువానికి ఁగలిగెడి సుఖదుఃఖములు అన్నియు ఆ కర్మమేగనుక వృత్తిశూన్యమైన మౌనముచేత మానసవృత్తి చెడినయెడల నిజానందము కలుగునని తాత్పర్యము.

తలఁపు జనింపఁదాదేహమని అనుటచేత ఏ పురుషుఁడు తానే దేహమను తలంపును గలిగియున్నాఁడో ఆ పురుషుఁడు ప్రకృతివల్ల పుట్టిన గుణములను అనుభవించుచున్నాఁడు. అట్టివానికి సుఖదుఃఖరూపములైన గుణములయందాసక్తి కలిగియుండుటం జేసి పంచమలములతోఁగూడిన జన్మసాగరమందుఁబడి పుణ్యాపుణ్యరూపములయిన క్షేత్రములయందు పుట్టుచుగిట్టుచునుండును. గనుక అట్టి మిథ్యాస్వరూపంబును దుఃఖహేతువులగు జన్మములకు కారణంబును కర్మస్వరూపంబును నగు శరీర పరిగ్రహణమును విడిచి దానియందుండెడి దేహి సకలేంద్రియ వ్యాపారములచేత ప్రకాశించువానివలెఁ గనఁబడియు ఆ వ్యాపారములతో సంబంధములేక మిక్కిలి సూక్ష్మరూపము గలిగి క్షేత్రమనెడి దేహమందు సర్వవ్యాపారములకు ఉపద్రష్టయై **"ఉపద్రష్టానుమంతా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః, పరమాత్మేతి చాప్యుక్తో దేహేఽస్మిఁ పురుషః పరః॥"** అను భగవద్వాక్యముచొప్పున అనుమోదించువాఁడును, భరించువాఁడును, భుజించువాఁడును, నియామకుఁడును, ఉత్కృష్టుఁడును, పరమాత్ముఁడునుగానున్నాఁడని తెలిసికొనినవాఁడే నిజానందస్వరూపుఁడని భావము.

మానసవృత్తిచెడఁ అనుటచే బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమువచ్చినవానికి విషయాపేక్ష తొలఁగుచున్నది. అందుచే దేహమే తానను అభిమానము నశించుచున్నది. ఆ యభిమానము పోఁగానే జగము భ్రాంతియను దృఢజ్ఞానము కలుగుచున్నది. అట్టివానికి

ఆ పొందిన బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడైనవాఁడు, ఈశాచ్యుతబ్రహ్మవాసవదేవర్షిశుకాదులఁ–ఈశ= రుద్రుఁడు, అచ్యుత=విష్ణువు, బ్రహ్మ=చతుర్ముఖుఁడు, వాసవ=దేవేంద్రుఁడు, దేవర్షి= నారదసనకాది దేవఋషులు, శుక=శుకుఁడే, ఆదులఁ=మొదలగు వసిష్ఠపరాశర వ్యాసాదిబ్రహ్మఋషులను, మిగిలి=వీరందఱినిదాఁటి, సత్సంవిత్సుఖప్రాప్తుఁడై= సచ్చిదానందమును పొందినవాఁడై, వ్యవహారంబులఁ=ఆ బ్రహ్మవేత్తపుట్టి సంచరించెడి కాలమందు, దృశ్యదృష్టిచెడఁగాఁ=తోఁచెడి బహిర్వ్యాప్తియందలి నామరూపప్రపంచ మంతయు వివర్తోపాదనకారణముచేత నశింపఁగాను, వాఁడు=ఆ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు, వర్తించుఁ=(వినోదముగా) ప్రవర్తించుచుండును, అంచుఁ=ఈ ప్రకారమని, మున్=ముందే, వివరింపబడెఁ=చెప్పఁబడెను, ఏఁ=నేను, వేమాఱు=పలుమాఱు, వానిపదరజము=వాని పాదధూళిని, తలఁ=నా శిరమునందు, తాల్తుఁ=ధరించుచున్నాను.

తాత్పర్యము :– ఏ పురుషుఁడైనను తుర్యమనుపేరుగల యేడవభూమిని పొందినవాఁ డైనను ఆ పురుషుఁడు బ్రహ్మ విష్ణు, రుద్రేంద్రాది దేవతలను దేవర్షులను శుకాది బ్రహ్మఋషులను అతిక్రమించినవాఁడై లోకమందు సంచరించును. ఆ పురుషునియొక్క పాదధూళి నా శిరస్సునందు ధరించుచున్నానని తాత్పర్యము.

సప్తభూమిక లనఁగా– **శుభేచ్ఛ, విచారణ, తనుమానసి, సత్త్వాపత్తి, అసంశక్తి, పదార్థాభావన, తురీయము** అనునవి. వీనిలో ఏడవభూమిని బొందినవాఁడు అంబరము మునిఁగిన భాండమువలె బాహ్యాభ్యంతరదృశ్యరూపములు లేనివాఁడై సముద్రమందు మునిఁగిన కుండవలె లోపల వెలుపల పరిపూర్ణుఁడైయుండియు కొంచెమైనను విశేష పాత్రంబు దెలియక విదేహముక్తినిఁ జెందును. కనుక ఈ తుర్యభూమియనునది వాక్కునకును మనస్సునకును అందనిదియు సకలభూమికలకును శ్రేష్ఠమైనదియునగును. సప్తభూమికల వివరణము. **శుభేచ్ఛ** యనఁగా – సాగరమువంటి సంసారము నిస్సారమని యెఱిఁగి దాని నేనెటులు దాఁటఁగలనని దుఃఖించి సద్గురుచెంతఁజేరి దురాపంబులగు తాపంబులఁబోఁగొట్టుకొని మోక్షాపేక్షుఁడైయుండుట. **విచారణ** యనఁ గా–శ్రుతిస్మృతి ధ్యానధారణయోగతత్త్వగోష్ఠి వ్యాఖ్యానములు సేయు పండితులవలన వలయుశాస్త్రంబులఁ దెలిసికొనుచు పాము తనపైనుండు కుబుసమునూడ్చిన తెఱఁగున కామక్రోధాదులను విసర్జించి తత్త్వవిచారమందు బుద్ధిని ఊననిచ్చుట. **తనుమానసి** యనఁగా– మనస్సును విషయేంద్రియ వ్యాపారములయందుఁ దగులనియ్యక అసంగచిత్తుఁ డై ఉపనిషదర్థ తత్త్వములయందును తపంబులయందును శిలాతలంబుల విశ్రమించుటల యందును పువ్వులపాన్పుపైఁ బవళించి సుఖింపుచుండెడి పురుషునిచందమున మిక్కిలి సంతోషముతోఁ గాలము గడపుట. ఈ తనుమానసియనుటకు అసంగమమనికూడ

సమాధినిష్ఠయందు నశించినను దేహము దేవాలయధ్వజస్తంభమువలె కదలక అంతః కరణము సమభావముచేతనుండినను ఆ ముఖ్యానందమే యగునని తాత్పర్యము.

ఉఖలో నీరంబె పయి చెమ్మయై వెలుంగుమాడ్కి ననుటచే కుండలో నీళ్లుపోసి పెట్టితే ఆ నీళ్లే చెమ్మ అను పేరుతో వెలుపల కనఁబడినట్లు అంతఃకరణము విషయములను గూడినను దేహమందుండు నిజానందస్వరూపమే అహంకారమను పేరుచే వెలుపలఁ దోఁచుచున్నది. అట్లు అశుద్ధములగు విషయములను గూడక పరబ్రహ్మమందు లీనమయ్యేనేని అహంకారము నశించును. అది నశింపఁగానే ప్రపంచవృత్తి మఱచి చమురులేని దీపమువలె అంతఃకరణము చిన్మాత్రమగును. చిత్తే కర్మమునకు కారణమైనందువలన ఆ చిత్తమును శోధింపఁగా సకలకర్మములు వీడిపోవును. **చిత్తశోధనయనఁగా–బ్రహ్మనిష్ఠయందు నిలుకడగా నుండుట.** అట్టివానికి ముక్తిసాధ్యమని భావము. ధ్వజదండాకృతి దేహమైయనుటవలన గుడిలోని ధ్వజస్తంభము చక్కఁగ గట్టనచేయుటచేత గాలి మొదలయినవానికి కదలకయు ఇతరులచే కదలింపఁబడకయు నెట్లు స్థిరముగా నుంచున్నదో ఆ తీరుననే నలుదిక్కుల సంచరించెడి ఇంద్రియ వ్యాపారములను సమాధినిష్ఠయందు నశింపఁజేసిన దేహమును స్థిరముగా నుండునని ఉపమానముగఁ జెప్పఁబడెను. ఇట్లనుటవలన మనస్సును ప్రపంచవిషయములయందుఁ బోనియ్యక దృఢపఱచుకొని బ్రహ్మమందు కదలక ఉంచెనేని ఉదకమందు ఉప్పు ఏ ప్రకారముగ సంయోగమువల్ల సమత్వమును పొందునో ఆ ప్రకారమే మనస్సు బ్రహ్మమందు ఐక్యమగుచున్నది. **"ప్రభాశూన్యం మనశ్శూన్యం బుద్ధిశూన్యం నిరామయమ్, సర్వశూన్యం నిరాభాసం సమాధిరభిధీయతే"**–అను మహావాక్యరత్నావళి చొప్పున అహంకారములేక, మనస్సులేక, బుద్ధిలేక, విషయవ్యాపారములులేక, సకలమైన వృత్తులులేక, వాసనలులేక యుండునది సమాధిగావున అట్టి సమాధినిష్ఠయందు పట్టువదలకయుండువాఁడు కర్మబంధములచేత కదలఁడని అభిప్రాయము.

అవ :– ఆనందముయొక్క మాహాత్మ్యమును శ్రుతిసమ్మతముగాఁ జెప్పుచున్నారు.

మ॥ తనరు న్పేనములై స్వముల్లయమహత్పాథోధి నొండొంటికిఁ
ఘనమై నూఱుమడుంగుల న్మహిప తద్గంధర్వ గంధర్వ పా
వన భాస్వత్పితృయుగ్మకర్మసుర గీర్వాణేంద్ర తన్మంత్రి త
జ్జనలోకేశ విరాజపూరుషలసత్స్వర్ణోదరానందముల్. 133

టీకా :– స్వముల్లకయమహత్పాథోధిఁ–స్వ=(అపరోక్షసాక్షాత్కార బ్రహ్మజ్ఞానముచేత ప్రకాశించుచుండెడి జీవన్ముక్తుఁడైన) తనయొక్క, ముత్=ఆనందమనెడి, లయ=ప్రళయ కాలములయందలి, మహత్=గొప్పదియగు, పాథోధిఁ=సముద్రమందు, ఒండొంటికిఁ=

ఒకదానికంటె నొకటి, నూఱుమడుంగులఁ=నూఱుపాళ్లధికముగాను, ఘనమై=గొప్పదియై, మహిప=(ఆయుస్సుచేతను, శరీరదార్ఢ్యముచేతను, సకలభూమితోఁ గూడిన భోగభాగ్యములు గల) రాజులయొక్కయు, తద్గంధర్వ=మనుష్యగంధర్వునియొక్కయు, గంధర్వ=దేవగంధర్వుని యొక్కయు, పావన=పవిత్రులయిన, పితృయుగ్మ=పితృదేవతల యొక్కయు, ఆజానజాన దేవతలయొక్కయు, కర్మసుర=కర్మదేవతలయొక్కయు, గీర్వాణ=దేవతలయొక్కయు, ఇంద్ర=ఇంద్రునియొక్కయు, తన్మంత్రి–తత్=ఆ యింద్రాదిదేవతలకు, మంత్రి=గురుఁడైన బృహస్పతియొక్కయు, తజ్జనలోకేశ–తత్=శ్రేష్ఠమైన, జనలోకేశ=(జనర్లోకమునకు అధిపతియగు) చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్కయు, విరాజపూరుష=తటస్థేశ్వరుఁడైన వైరాజసుఁడను పేరుగల విరాట్పురుషునియొక్కయు, లసత్స్వర్ణోదరానందములు–లసత్=ప్రకాశించు చుండెడి, స్వర్ణోదర=హిరణ్యగర్భునియొక్కయు, ఆనందములు=సుఖములు, ఫేనములై=నురుగులై, తనరుఁ=ఒప్పును.

తాత్పర్యము :– తనయొక్క ఆనందమనెడి ప్రళయకాలసముద్రమందు సార్వభౌముఁడైన చక్రవర్తియొక్కయు, మనుష్యలోకమందు శ్రేష్ఠుఁడైన మనుష్యగంధర్వునియొక్కయు, దేవగంధర్వునియొక్కయు, ద్వివిధములై పితృదేవతలయొక్కయు, అనఁగా ఆజానజాన దేవతలయొక్కయు, అగ్నిష్వాత్తాది దేవతలయొక్కయు, కర్మదేవతలయొక్కయు, దేవతలయొక్కయు, ఇంద్రునియొక్కయు, బృహస్పతియొక్కయు, చతుర్ముఖునియొక్కయు, విరాట్పురుషుఁడైన తటస్థేశ్వరునియొక్కయు, హిరణ్యగర్భునియొక్కయు, పండ్రెండు ఆనందములు, నురుగులు, నీటిచినుకులు, నీటిబుగ్గలు, అలలు మొదలైన భేదములుగాను బుట్టుచు వృద్ధిఁబొందుచు అణఁగుచునుండునని తాత్పర్యము.

శ్రు॥ **ఆశిష్ఠో ద్రఢిష్ఠో బలిష్ఠః, తస్యేయం పృథివీ సర్వావిత్తస్య పూర్ణాస్యాత్‌। స ఏకో మానుష ఆనందః, స ఏకో మనుష్య గంధర్వాణామానందః, స ఏకో గంధర్వాణామానందః, స ఏకో దేవగంధర్వాణామానందః, స ఏకః పితౄణాం చిరలోకలోకానామానందః, స ఏక ఇంద్రస్యానందః, స ఏకో బృహస్పతేరానందః, స ఏకః ప్రజాపతేరానందః, స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః.** ఈ పదునొకండు ఆనందములు తైత్తిరీయోపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఆనందములు పదునొకండు అని వేదమందుఁ జెప్పియుండఁగా పండ్రెండని యేల చెప్పఁబడెననఁగా– తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు విరాట్ హిరణ్యగర్భులనిద్దఱ నొక్కనిగానే పల్కఁబడెను. మనుష్యానందము మొదలుకొని హిరణ్యగర్భానందమువఱకుఁ గల ఆనందములన్నియు జ్ఞానియొక్క ఆనందబిందువులే వారి దేహములుగా భావింపవలయును. ఈ పదనొకండు కామ్యానందములు పదునొకండు తెఱంగులుగానున్నవి. వానిలో రూపలావణ్యాదులుగలిగి యౌవనోజ్జ్వలుఁడై భూలోకమంతయును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా

పరిపాలించి భోగించునది మనుష్యానందము. ఈ కల్పమందు పుణ్యకర్మఫలమువలన గంధర్వలోకమును పొందిన మనుష్యగంధర్వుని యొక్క ఆనందము మనుష్యానందముకంటె నూఱుమడుంగులు అధికము. పూర్వకల్పమునందొనర్చిన పుణ్యముచేత గంధర్వపదప్రాప్తిని చెందిన దేవగంధర్వునియొక్క ఆనందము మనుష్యగంధర్వుని ఆనందముకంటె నూఱుపాళ్లు అధికము. పితృలోకమును పొందినవాని ఆనందము దేవగంధర్వుని ఆనందముకంటె నూఱింతలు ఎక్కువ. కల్పాదియందు పితృదేవతగాఁబుట్టిన ఆజానజానదేవానందము అంతకంటె నూఱుభాగములు అధికము. పౌండరీక గరుడశయన, అశ్వమేధాదియాగముల చేత ఉన్నతపదవిని పొందినవాఁడు కర్మదేవత. ఇట్టివాని ఆనందము ఆజానజానదేవానందముకంటె నూఱుపాళ్లు అధికము. కర్మదేవతానందము కంటె దేవతానందము నూఱింతలు ఎక్కుడు. అంతకంటె నూఱింతలు అధికము దేవేంద్రుని ఆనందము, ఆ ఇంద్రానందము కంటె నూఱింతలు అధికము, బృహస్పతియానందము దానికంటె నూఱింతలధికము, ప్రజాపతియొక్క ఆనందము అంతకంటె నూఱింతలు అధికము, విరాట్పురుషుని ఆనందము, ఇంతమట్టునకు చెప్పిన పదునొకండు ఆనందములు మనోవాక్కులకు అందినవి. అవాఙ్మానసగోచరంబైనది బ్రహ్మానందము. అట్టి యానందసాగరమందు మగ్నుఁడైన బ్రహ్మజ్ఞాని రాగాదివిషయములతో సంబంధించి యుండు పైనిజెప్పిన ఏకాదశానందములను శునకము క్రక్కిన అశనమువలె భావించి వానియందు ఇచ్ఛలేక ఆ భోగములన్నిటిని ఇంద్రజాలములుగా నెంచుటవలనను వానినన్నింటిని అన్ని భోగస్వరూపులుగా నుండి భోగించువాఁడు తానేగదా యను అనుసంధానముచేతను వానినెల్లను అనుభవించువారల వలె సకలభోగములను పొందినవాఁడని భావము. కాఁబట్టి అపరోక్షజ్ఞానముచేత బ్రహ్మమును పొంది ప్రపంచజ్ఞప్తిని విడిచినవాఁడు పరబ్రహ్మమే యగును. అట్టివానిని తామరాకుపై నీళ్లవలె ఆగామికర్మము అంటనందుచేత నిప్పుపై నుంచిన తూలమురీతిని సంచితకర్మము దగ్ధమైపోవుచున్నది యని ఎఱుఁగవలయును.

అవ :– ముందుచెప్పిన ఆనందమే అతీతమని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ **ఎవఁడీ సప్తమభూమిఁ గన్గొనిన వాఁడీశాచ్యుత బ్రహ్మ వా**
సవ దేవర్షి శుకాదుల న్మిగిలి సత్సంవిత్సుఖప్రాప్తుఁడై
వ్యవహారంబుల దృశ్యదృష్టి చెడఁగా వర్తించు వాఁడంచు ము
న్వివరింపబడె వానిపాదరజమే వేమాఱు దాల్తు న్దలన్‌॥ **134**

టీకా :– ఎవఁడు=ఏ పురుషుఁడైనను, ఈ సప్తమభూమిఁ=(జ్ఞానభూములేడింటిలో కడపటిదైన తుర్యమను పేరుగల) ఏడవభూమిని, కన్గొనినఁ=తెలిసిపొందెనేని, వాఁడు=